

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME MBA YÜKSEK LİSANS

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM
ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

H.MERT ÇAKAR

İstanbul, 2008

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME MBA YÜKSEK LİSANS

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM
ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

H.MERT ÇAKAR

Danışman: PROF. DR. GÜRBÜZ GÖKÇEN

İstanbul, 2008

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: H. Mert Çakar
Anabilim Dalı	: İşletme
Programı	: İşletme MBA
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Gürbüz Gökçen
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Aralık 2008
Anahtar Kelimeler	: Banka, Denetim, Risk Yönetimi, Risk Odaklı Denetim, İç Kontrol, İç Denetim, Bilgi Sistemleri Denetimi

ÖZET

Hızla gelişen ve globalleşen dünyamızda gerek ulusal gerekse uluslararası ticaret hacminin artması beraberinde finansal piyasaların, özellikle de bankacılık sektörünün büyümesine neden olmuştur. Bankacılık sektörünün doksanlı yıllardan itibaren çok büyük bir ivme kazanması beraberinde denetim ihtiyacını da doğurmuş ve akabinde regülasyon erklerinin düzenlemeleri izlenmiştir. Günümüzdeki bankacılık ürünlerinin her geçen gün daha karmaşık bir hal alması, risk faktörünü daha önemli hale getirmiş ve yapılacak denetimlerde geçmiş hataların bulunmasını öngören klasik denetim anlayışı terk edilerek denetimde risk odaklılık esas alınmaya başlanmıştır.

Karmaşık yapılara bürünen bankacılık ürünlerinin yönetimi bir hayli zor hale gelmiş ve neticesinde bankaların bilgi sistem birimlerinin daha fonksiyonel olmasını gerektirmiştir. Fonksiyonelliği artan bilgi sistemleri birimlerin çok hızlı gelişmesi beraberinde bu alanlardaki risk faktörünü büyütülmüştür. Günümüzde daha fazla karmaşık hale gelen bu yapıların anlamlanması ve takip edilmesi bakımından bilgi sistem denetimleri son derece önemli bir husus olmuştur.

Bu çalışma ile bankacılık ve denetim kültürünün incelenmesi, dünya ve Türkiye'deki mevzuat ve uygulamaların analizi amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda denetim kavramının tanımından iç denetim kavramına geçilmiş akabinde bankacılık sektörü ele alınmış ve sonucunda ise iç denetimin bankacılık sektöründeki yansımaları ortaya konulmuştur.

Bu noktada günümüzdeki iç denetim anlayışı, aşamaları, iç denetim standartları, iç denetim mesleği ve uygulanmasıyla ilgili ilkeler, bankacılık sektörünün ülkemizde ve dünyadaki tarihsel gelişimi, bankacılık sektörünün işlevleri, sektörün genel ve mali yapısı, ülkemizde ve dünyadaki iç denetim uygulamaları, gelişmeleri, skandalları, denetim ile ilgili uluslararası yasal düzenlemeler ile ülkemizdeki bankaların iç denetim uygulamalarını düzenleyen mevzuat incelenmiştir.

Sonuç olarak, dünyadaki bankacılık iç denetim uygulamalarına hızlı bir şekilde adapte olunmalı, dünyadaki iç denetim uygulamalarına paralel adımlar atılmalı ve bu konudaki yeniden yapılanma çalışmalara hız verilmelidir. Bu süreçte ele alınması gereken ilk konu ise, ülkemizdeki en fazla regülasyona tabi sektör olan bankacılıkta, iç denetim kültürünün net olarak oturması ve tam anlamıyla bağımsız bir yapıya kavuşturulması olmalıdır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : H. Mert Çakar
Field : Management
Programme : MBA
Supervisor : Professor Gürbüz Gökçen
Degree Awarded and Date : High Licence - December 2008
Keywords : Bank, Audit, Risk Management, Risk by Focus, Audit, Internal Control, Internal Audit, Information System Audit

ABSTRACT

Besides of globalization of the world, volume of national and international trade brings growing of financial markets and especially the banking sector. Enlargement of the sector from 90's, brings the necessity of audit and regulation systems. With the variety of processes and products, risk factor becomes more important, thus; classical perception which is based on determining past processes and failures is left and instead of this style, risk based system is accepted.

Complicated processes create management problems, thus; information system units are needed to be more functional. The degree of functionality improves their processes and importance and also the risk factor, too. Nowadays because of these improvements, information system audit becomes more vital.

This study aims to analyze the culture of banking sector and audit system in company of the regulations in Turkey and the World. At this aim, audit concept, internal audit concept and finally the reflection of internal audit to the banking sector are exposed.

At this point, recent internal audit perception, processes, internal audit standards, internal audit career and principles, historical background of banking in Turkey and the World, functions of the sector, its general and fiscal structures, practices of internal audit in Turkey and the World, improvements, scandals, international legal regulations based on audit and the instructions organizing internal audit functions of Turkish banking sector are examined.

As a conclusion, international internal audit practices in banking sector are rapidly to be adapted, also to be improved parallel in that way and the regulation in internal audit system should be accelerated. The most important topic in that process is to set exact perception of internal audit culture and to provide exact independence of internal audit units.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ	2
-------------	---

I – DENETİM VE İÇ DENETİM	3
--	----------

1.DENETİM	3
1.1.Denetimin Aşamaları	6
1.2.Denetimin Önemi	9
1.3. Denetimin Türleri	10
1.4. Denetimin Süreçleri	18
1.5.Denetçiler ve Türleri	23
1.5.1.Bağımsız Denetçiler	23
1.5.2.İç Denetçiler	25
1.5.3.Kamu Denetçileri	26
2.İÇ DENETİM	27
2.1.İç Denetimin Tanımında Meydana Gelen Gelişmeler	30
2.2.İç Denetimin Amaçları	33
2.3. İç Denetimin Önemi	35
2.4. İç Denetimin Kapsamı	37
2.5.İç Denetimin Türleri	39
2.6.İç Denetimde Etik Kurallar	41

II – BANKACILIK	44
------------------------------	-----------

2.1.Türkiye’de Bankacılık	44
2.2.Bankacılık Sektörünün Temel İşlevleri	52
2.3.Bankacılık Türleri	53
2.4.Banka Organizasyonu	58
2.5.Bankaların Fonksiyonları	59
2.6.Türkiye Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı	63
2.7.Türkiye Bankacılık Sektörünün Kurumsal Yapısı	71

III - TÜRKİYE VE DÜNYA BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM 72

3.1.Dünya ve Türkiye’de İç Denetimin Gelişimi	72
3.2.İç Denetimde Sertifikasyon	74
3.3.İç Denetimde Mesleki Organizasyon.....	75
3.4.İç Denetim İle İlgili Uluslararası Yasal Düzenlemeler	75
3.4.1.Sarbanes Oxley Kanunu	76
3.4.2.Uluslararası İç Denetim Standartları	80
3.4.2.1.Nitelik Standartları	81
3.4.2.2.Performans Standartları	87
3.4.3.Basel II	97
3.4.3.1.Basel Komitesinin İç Denetim Tavsiyeleri	98
3.5.İç Denetim Skandalları	101
3.6.Türkiye’de Bankaların İç Denetim Uygulamalarını Düzenleyen Mevzuat	108
3.6.1.4389 sayılı Bankalar Kanunu ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun Genel Hatlarıyla Karşılaştırılması	108
3.6.2.Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik	111

IV – TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE İÇ DENETİMİN ÖRNEK YAPILANMASI VE İŞLEYİŞİ 116

4.1. Görev Yönetmeliği	116
4.2. Uygulama Usulleri ve Politikalar	117
4.3. İç Denetim Birimi ve Organizasyonel Yapısı	118
4.4. İç Denetim Biriminin Yönetimi	123
4.5. Denetim Komitesi	124
4.6. İç Denetim Biriminin İletişim Kanalları	127
4.7. İç Denetim Süreci	129
4.7.1. İç Denetimin Planlanması	130
4.7.2. İç Denetim Programının Yürütülmesi	133
4.7.3. İç Denetimin Tamamlanması ve Bulguların Raporlanması	136
4.8. Merkezi İç Denetim	136
4.9. İç Denetim Raporu	137
4.9.1. İnceleme Raporu	139
4.9.2. Soruşturma Raporu	139
4.9.3. İzleme Raporları	141
4.9.4. Habersiz Kasa Sayımları Raporu	141
4.10. İç Denetim Yöntemleri	141
4.11. İç Denetim Teknikleri	143
4.12. Kontrol Listeleri	145
4.13. Örneklemeye Teknikleri	145
4.14. Denetim Kanıtları ve Kanıt Toplama Teknikleri	147
4.15. Kanıtların Belgelenmesi ve Çalışma Kağıtları	147
4.16. Risk Odaklı İç Denetim	149
4.16.1. Risk Matrislerinin Hazırlanması	153
4.16.2. Birimin Risk Düzeyinin Hesaplanması	156

4.17. Bilgi Sistemleri Denetimi	159
4.17.1. Bilgi Sistemleri Denetim Alanları	164
4.17.2. Bilgi Sistemleri Denetiminin Sınıflandırılması	165
4.17.3. Bilgi Sistemleri Hakkındaki Düzenlemeler	166
4.17.4. Bilgi Sistemleri Standartları	167
4.17.4.1.Cobit	167
4.18. İç Denetimde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri	171
SONUÇ	175
EKLER	178
EK 1. İç Denetim Planı	179
EK 2. İç Denetim Birimi Tarafından Hazırlanacak Raporlar	180
EK 3. Denetim Komitesi ile Müfettişler Toplantısı ve Denetim Komitesi ile İç Sistemler Kapsamındaki Birim Yöneticilerinin Toplantısı	181
EK 4. Üç Aylık Değerlendirme ve Faaliyet Raporunun Hazırlanması	182
EK 5. Yıllık Değerlendirme ve Faaliyet Raporunun Hazırlanması	183
EK 6. Denetim Oryantasyon Eğitimi	184
KAYNAKÇA	185

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : Banka Sayısındaki Gelişmeler	67
Tablo 2 : Şube Sayısının Gelişimi ve Yüzde Dağılımı	67
Tablo 3 : Personel Sayısı Dağılımı	69
Tablo 4 : ATM Sayısı ve Fonksiyonel Dağılım	70

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1 : Denetim Aşamaları	6
Şekil 2 : İç Denetim Sistemleri Organizasyon Şeması	121
Şekil 3 : Bütünleştirilmiş Risk Yönetimi ve İç Denetim	122

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e : Adı Geçen Eser

BCBS : Basel Committee on Banking Supervision

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BIS : Bank for International Settlements

BS : Bilgi Sistemleri

BT : Bilgi Teknolojileri

CCSA : Certification in Control Self-Assessment

CFSA : Certified Financial Services Auditor

CGAP : Certified Government Auditing Professional

CIA : Certified Internal Auditor

COBIT : Control Objectives For Information and Related Technology

COSO : Committee of Sponsoring Organizations

ECIIA : European Confederation of Institutes of Internal Auditing

EFT : Elektronik Fon Transferi

IIA : International Internal Auditors

IMF : International Monetary Fund

IT : Information Technology

ITIL : Information Technology Infrastructure Library

İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

KLZV : Kılavuz

KOBİ : Küçük ve Orta Boy İşletme

SEC : Securities and Exchange Commission

SOX : Sarbanes Oxley

SPK : Sermaye Piyasası Kurulu

SPKn.'u : Sermaye Piyasası Kanunu

SSK : Sosyal Sigortalar Kurumu

TBB : Türkiye Bankalar Birliği

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TİDE : Türkiye İç Denetim Enstitüsü

TL : Türk Lirası

TMS : Türk Muhasebe Standardı

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TSPAKB : Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kurumları Birliği

TTK : Türk Ticaret Kanunu

UFRS : Uluslararası Finansal Raporlama Standardı

GİRİŞ

Globalleşen dünyamızda doksanlı yıllardan itibaren gelişen uluslararası ticaret beraberinde ödeme unsurlarını içinde bulunduran, kredi işlevi ile işletmelere sermaye sağlayan ve elde edilen tasarrufları uhdesinde saklayan bankacılık sektörünün hızlı bir büyüme ivmesi kazanmasına sebep olmuştur.

Hızla büyüyen bankacılık sektörünün bünyesinde taşıdığı risklerin de göreceli olarak artış gösterdiği bilinmektedir. Sektör tarafından müşterilere sunulan ürünlerin çeşitliliğinin ve bunun doğal bir sonucu olarak karmaşıklığının artması beraberinde risk noktaları ve katsayılarını arttırmıştır.

Bu durumun farkına varan banka yöneticileri ise sürekli ve etkin bir denetim yapan, bununla birlikte riski temel alan bir denetim tarzını benimsemişlerdir. Klasik denetim anlayışında olan geçmiş verileri inceleyerek, geçmiş tarihli hata ve suistimalleri ortaya çıkaran denetim işlevleri terk edilerek; ürün, birim gibi unsurlara süreç ve risk odaklı yaklaşarak hatalı işlemlerin ve suistimallerin daha oluşmadan önüne geçme mantalitesi güden risk odaklı denetim anlayışının kabul görür hale geldiği görülmektedir.

Çeşit sayısı ve karmaşıklığı günden güne artan bankacılık ürünlerindeki karmaşıklığı anlamlandırmak ve yönetebilmek adına bilgi sistemleri denetimleri önem kazanmıştır. Son zamanlarda yaşanan bankacılık skandallarının birçoğunda da gerekli bilgi sistemleri kontrollerinin yapılmadığı anlaşılmıştır. Maddi boyutu milyar dolarlara varan bu skandallar, bilgi sistemleri denetimi alanında uzmanlaşmış personel ile kurumun riskleri baz alınarak hazırlanan denetim noktaları ve planlarına ihtiyacı ön plana çıkarmıştır.

Çalışmanın genel amacı iç denetim ve banka olgularını irdelemek, ülkemizdeki ve dünyadaki iç denetim yaklaşım ve uygulamalarını ortaya koymak, yine ülkemizdeki ve dünyadaki iç denetim faaliyetlerinin uygulanması aşamasında bağlı olunan mevzuatı ortaya koymaktır. Bunların neticesinde oluşan özel amaç ise, ülkemiz bankacılık

sektöründe iç denetim biriminin yapılanması, idame ettirilmesi, aktif bir şekilde yönetilmesi ve iç denetim birim faaliyetlerinin uygulamaya yönelik olarak yol gösterici bir kılavuz ve bakış açısı kazandırmaktır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmam giriş ve sonuç bölümü hariç dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, denetim ve iç denetim tarihçesi, tanımlamaları, süreçleri, türleri, genel kabul görmüş iç denetim standartları ile iç denetimin etik kuralları hakkında genel bilgi yer almaktadır.

İkinci bölümde, bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi, temel işlevleri, türleri, örnek banka organizasyonu, bankaların fonksiyonları ile Türkiye bankacılık sektörünün iyi bir şekilde anlamlandırılması adına genel yapısı ve güncel rakamlarla sektörünün mali yapısı anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde Türkiye ve dünya bankacılık sektöründe iç denetimin gelişimi, iç denetimde sertifikasyon, mesleki organizasyon, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler, geçmişte meydana gelmiş önemli boyutlardaki iç denetim skandalları hakkında bilgi verilmektedir.

Dördüncü bölümde ise, iç denetim birimin yapılanması, organizasyonu, işlevsel olarak ne şekilde idame ettirilmesi gerektiğini, iç denetim faaliyetlerinin bankalarda uygulanması sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiğini ve bunların nasıl yapılacağını, iç denetimde karşılaşılan sorunlar ve bunlara getirilen çözüm önerilerinden oluşmaktadır.

I - DENETİM VE İÇ DENETİM

1. DENETİM

Auditing veya meslek unvanı olarak “auditor” ilk defa 1289 yılında İngiltere’de kullanılmıştır. Bu kelime Latince audire kelimesinden türetilmiş olup, dinlemek anlamına gelmektedir. Eski Mısır ve Roma’da işyeri adına yapılan tahsilat ve ödemeler bir uzman, bilge kişiye okunur, anlatılırdı. Bu kişi tahsilat ve ödemeleri tek tek dinler ve onların uygun olup olmadığına karar verir, audit ederdi. Profesyonel denetçiliğin ilk örgütü de Venedik’te 1581 yılında kurulmuştur. 1850’li yıllarda “İskoçya Fermanlı Muhasebeciler Enstitüsü” ile modern muhasebe denetim standartları yazılı hale getirilmiştir. İngiltere’den Amerika’ya göç eden muhasebeciler 1886 yılında New York’ta Diplomalı Kamu Muhasipleri Kanunu’nun çıkarılmasını sağlamıştır. Sanayi devrimiyle birlikte iş hayatındaki gelişmeler, profesyonellere yetki devrini uygulamaya sokmasıyla birlikte, iç denetim mesleğinde önemli gelişmelerin sağlanmasını da beraberinde getirmiştir. Önceleri sadece muhasebe ve işletme varlıklarının korunması ile görevlendirilen iç denetçiler sonraki yıllarda uygunluk denetimi, risk değerlemesi gibi alanlarda da görev alarak mesleğin çalışma alanının gittikçe genişlemesine yol açmış ve kurumsallaşmış işletmelerin ayrılmaz bir parçası haline almışlardır.¹

Mautz ve Sharaf’ın 1961 yılında yayımladıkları Denetim Felsefesi (The Philosophy of Auditing) adlı yapıtlarından bu yana denetim kuramının en geniş içerikli, en ileri ve üzerinde uzlaşmış tanımı, *Temel Denetim Kavramları Kurulu* (American Accounting Association, Committee on Basic Auditing Concepts) raporunda yer almaktadır. Bu tanıma göre; “Denetim, ekonomik faaliyetler ve olaylara ilişkin savlarla, kabul edilmiş ölçütler arasındaki uygunluğun derecesini araştırmak ve sonuçlarını ilgili kullanıcılara iletmek amacıyla, nesnel biçimde kanıt toplayan ve değerleyen sistematik bir süreçtir.”² Denetim kavramı ile ilgili olarak, sosyal bilimlerin birçok dalında farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Denetimin Türkçe’de yaygın olarak kullanılan anlamı,

¹ Ali Kamil Uzun, “Organizasyonlarda İç Denetimin Fonksiyonu ve Önemi”, *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Nisan-Mayıs 1999, No:6, s.2.

² Melih Erdoğan, *Denetim*, 2.Basım, Ankara : Maliye ve Hukuk Yayınları, Şubat 2005, s.1.

Türk Dil Kurumu'nun yaptığı tanımda karşılığını bulmaktadır.³

Türk Dil Kurumu'na göre denetleme, bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, denetim, bakı, teftiş, murakabe, kontrol anlamına gelmektedir.⁴

Denetim, bir örgütün ekonomik faaliyetine ve olaylarına ilişkin açıklanan bilgilerin, önceden belirlenmiş kriterlere uygunluk derecesini belirlemek ve raporlamak amacıyla, bu ekonomik faaliyetlere ve olaylara ilişkin bilgilerle, ilgili kanıtların tarafsızca toplanması, değerlendirilmesi ve sonucun bilgi kullanıcılarına raporlanması sürecidir.⁵

Başka bir anlatımla denetim; bir kişi, kurum, şirket, sistem ya da işlemin, değişik yönlerden görünümünün, yapısının, işlerliğinin, yanlışlık, çelişki, tutarsızlık veya eksiklik içerip içermediğini; finansal tablolarında yer alan kayıtların gerçeğe uygun ve güvenilir olup olmadığını, sahip ve ortaklarına, alacaklılar ile kredi kuruluşlarına, devletin idari ve ekonomik birimlerine kanıtlamak amacıyla yasa, tüzük, yönetmelik ve kurallar çerçevesinde ölçülmesi, gözlenmesi ve izlenmesi için yapılan işlemlerdir.⁶

Kontrol ise, yapılan işlemlerin kurumsal yönetimin amaç ve hedeflerine ve mevzuatına uygun olarak gerçekleştirilmesi, hataların önlenmesi veya düzeltilmesi amacıyla yönetimin oluşturduğu veya yaptığı önlemler bütünüdür.

Hizmetlerin ulusal ve yerel performans standartlarını, yasal ve meslekî gereklilikleri ve hizmetin kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı hakkında bağımsız bir kontrol sağlayan ve raporlamada bulunan periyodik ve hedefli bir inceleme süreci ise Teftiş'tir.⁷

Bu tanım aslında çok yönlü, ayrıntılı ve geniş bir sürecin özlü bir ifadesidir.

³ Bülent Günceler, "Değişen Bankacılık Sisteminde Teftiş Kurulunun Yeni İmajı", **Türkiye Bankalar Birliği Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, İstanbul, 2-3 Aralık 2004, s.4.

⁴ Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr> (11.11.2008)

⁵ Celal Kepekçi, **Bağımsız Denetim**, Ankara : Siyasal Kitapevi , 2000 s.1.

⁶ Tamer Aksoy, **Tüm Yönleriyle Denetim (AB ile Müzakere ve Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma)**, Ankara : Yetkin Yayınları , 2006 s.47.

⁷ Sacit Yörüker, "İç Denetim", **TESEV Denetim Çalıştayı**, Ankara : Sayıştay Yayınları, Mayıs 2004, s.2.

Yılların içinden gelen deneyimlere ve çalışmalara dayalı olarak yapılmıştır ve birçok şeyi açıklamaktadır. Denetçi, *ekonomik faaliyetler ve olaylara ilişkin savlara* ait kanıtları ele geçirmelidir. Örneğin, yönetimin hazırladığı ve sunduğu finansal tablolarda yer alan kalemler tutarlar olarak, bir dizi sav ortaya koymaktadır. Denetçinin bunlardan bilançoda yer alan “Tesis makine ve cihazlar” kalemini ele aldığını düşünelim. İşletmenin üretim için kullandığı bu makineler ve üretilen mamuller, işletmenin ekonomik faaliyetlerini oluşturan temel unsurlardır. Söz konusu makinelerin bilançoda tarihi maliyetiyle yer alan tutarları (uygulanan yöntem gereği), yıllar içinde ayrılan amortismanların eksiltilmesiyle farklı bir değere dönüşmüş olabilir. Denetçi için bu tutar, yönetimin belirlenmiş muhasebeleştirme yaklaşımına dayalı savdır ve amortisman ayırma yöntemleriyle, birikmiş amortisman tutarlarıyla bağlantılı olarak doğrulanmalıdır. Bu da denetçinin kanıt elde etmesini gerektirmektedir. Denetçi, ekonomik faaliyetlere ilişkin savlar hakkında topladığı *kanıtlarla kabul edilmiş ölçütleri (amortisman ayırma yöntemi gibi) karşılaştırarak, bunlar arasındaki uygunluğun derecesini belirleme* çabası içine girecektir. Burada söz edilen ölçütler, yasalardan ve yönetimin koyduğu kurallar ve düzenlemelerden oluşabilir. Ancak uygunluğun derecesini belirlemede en önemli ölçütler seti, finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleridir. Denetçinin kanıt elde etme sürecinde önyargı taşımadan, nesnel bir davranış biçimi geliştirmiş olması denetimin sonuçları ve güvenilirliği açısından büyük önem taşır.⁸

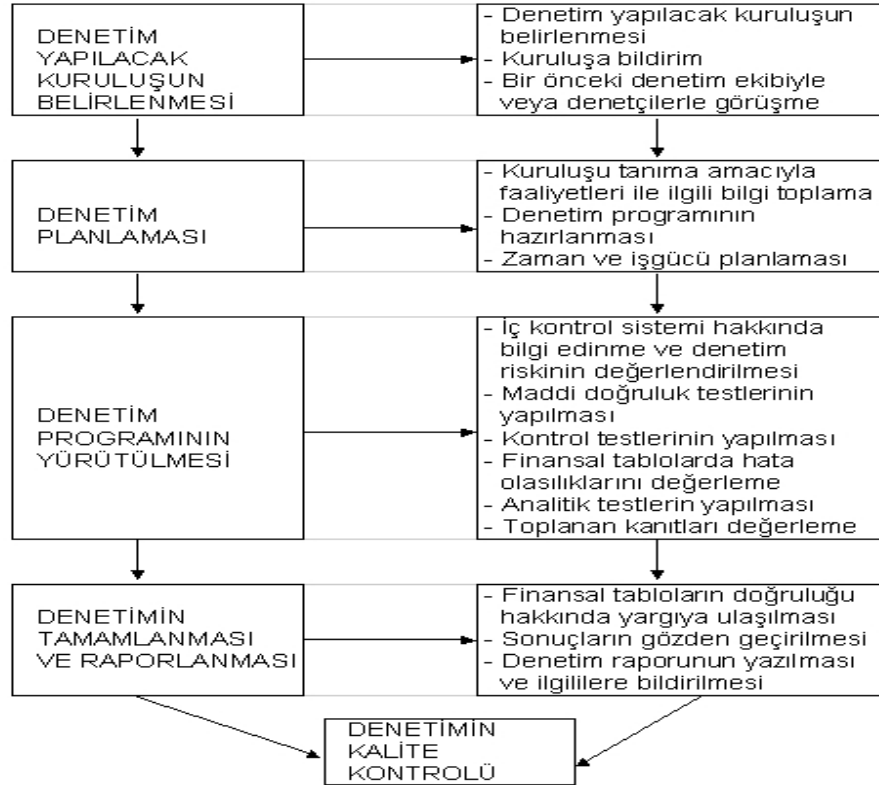
Tanımda yer alan çok önemli bir diğer belirti de *sonuçların ilgili kullanıcılara iletilmesidir*. Belirli bir finansal dönemin sonuçlarını içeren finansal raporlara ilişkin denetçi görüşü sonuçta ilgili kullanıcılar için rapora dönüştürülmüştür ve onların değerlemesine sunulmayacak olan bir denetimin anlamı da yoktur. Denetim raporuyla ilgili taraflar; ortaklar, kredi kurumları, çalışanlar, tedarikçiler, devlet organları, borsa ve diğer gruplardan oluşabilir. Bu tarafların her biri için, denetim raporu farklı bir anlam taşıyabilir. İletişim türü, denetimin amacına ve türüne göre çok farklı biçimlerde olabilir. Finansal tabloların denetiminde, denetçinin bulgularına göre çok spesifik türde raporların iletilmesi mümkündür. *Sistemik süreç*, denetimin istenilen sonuçları verecek biçimde yönetilmesi ve bu amaçla çok iyi düşünülmüş ve tasarlanmış bir

⁸ Erdoğan, a.g.e., s.1-2.

denetim planının işletilmesiyle olanaklıdır. İyi bir plan, kanıtın nesnel olarak elde edilmesini ve değerlemesini gerektirir. Bu nedenle denetçi araştırmalarında nesnel olmalı ve kanıtın uygunluğu ile geçerliliğini değerlendirmelidir. Kanıtın tipi, niceliği ve güvenilirliği, yapılan denetime göre değişebilir.⁹

1.1. Denetimin Aşamaları

Denetim yönetsel bir kontroldür, diğer kontrollerin etkinliğini ölçer ve değerlendirir. Denetim yönetim hedeflerinin gerçekleşme yolunda olduğu konusunda yeterli güvence sağlamada yararlanılan bir yönetim aracıdır. Bu nedenle denetim yapısının yeterliliğinden ve etkinliğinden yönetim sorumludur.¹⁰

Şekil 1 : Denetim Aşamaları

Kaynak : Erdal Kenger, Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu , Şubat 2001, http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/denetim.htm (02.01.2008) , s.23.

⁹ Erdoğan, a.g.e., s.2.

¹⁰ Uzun, a.g.e., s.1.

Denetim yapılacak kuruluşun belirlenmesi ana başlığının altındaki alt başlıklar olan, denetim yapılacak şube veya birimin belirlenmesi, şube veya birime bildirim, ilgili şube veya birim için gerçekleştirilmiş denetimin ekibiyle görüşme denetim sürecinin ilk aşamasıdır. İkinci aşama olarak denetimin planlanması gelir. Bu ana başlığın alt başlığı olan ilgili birimi tanıma amacıyla yoğunlukla faaliyet gösterdiği lokasyonda iş hacmi vb. açılardan bilgi toplama, denetim programının hazırlanması, zaman ve işgücü planlaması alt başlıklarından oluşmaktadır. Üçüncü safha olarak adlandırabileceğimiz denetim programının yürütülmesi, iç kontrol sistemi hakkında bilgi edinilmesi, denetim riskinin göreceli değerlendirilmesi, somut datalara net olarak ulaşmada önemli bir adım olan maddi doğruluk testlerinin yapılması, kontrol testlerinin yapılması, finansal tablolarda hata olasılıklarının değerlendirilmesi, analitik testlerin yapılması ve son olarak ise toplanan kanıtların değerlendirilmesi alt başlıklarından oluşmaktadır. Denetim sürecinin en önemli aşaması olan denetimin tamamlanması ve raporlanması ana başlığı ise finansal tabloların doğruluğu hakkında yargıya ulaşılması, sonuçların gözden geçirilmesi, denetim raporunun yazılması ve ilgililere sunulması alt başlıklarından oluşmaktadır. Sürecinin son aşaması ise yapılan denetim hizmetinin kalitesinin ölçülmesidir.

Denetimin süreçlerinin kavranması için tanımının net bir şekilde sunulması gerekmektedir. Denetimin bütünleşik bir olgu olması sebebiyle farklı açılardan farklı tanımlarını yapmak mümkündür. Fakat denetimin süreçlerini en belirgin şekilde ortaya koyan tanımını konu itibarıyla ele almak yerinde olacaktır. Denetimin tüm işlevlerini bir araya getiren tanımını yapmak oldukça zor olmakla beraber genel olarak kabul görmüş denetimin tanımını Denetim Kavramları Komitesi tarafından yapılmaktadır. Bu tanıma göre denetim, belirli bir döneme ait iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerlendiren sistematik bir süreçtir. Tanımda, çeşitli kavram ve özellikler yer almaktadır. Bu unsurlar ve özellikler şöyle sıralanabilmektedir.¹¹

¹¹ Auditing Concepts Committee, **Report of the Committee on Basic Auditing Concepts**, Accounting Review, Vol.47, s.181.

i. Denetim bir süreçtir. Bu süreç denetim faaliyetleri için gerekli olan kanıt ve bilgilerin sağlanması, bunların işlenmesi ve değerlendirilmesi, bir denetim görüşüne ulaşılması ve bu görüşün denetim raporu ile ilgili yerlere iletilmesi evrelerini içermektedir.¹²

ii. Denetim, ekonomik bir birim veya döneme ait bilgilere uygulanmaktadır. Bir denetim çalışmasında denetçinin sorumluluk alanının belirlenmesi gerekmektedir. Denetimin yapılacağı alan ve dönem kesin olarak saptanmaktadır. Genelde denetim alanı, herhangi bir işletme olabileceği gibi o işletmenin bir bölümü de olabilmektedir. Dönem ise denetimin hangi zaman parçasını kapsadığını ortaya koymaktadır. Dönemin bir başlangıcı bir de sonu bulunmaktadır.

iii. Denetim, iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaları incelemektedir. Denetçi bir denetim faaliyetine başlarken, denetlediği işletmenin finansal tabloları ve iktisadi faaliyetleri hakkındaki raporları kendisine sunulmaktadır. Denetim faaliyetlerinde temel olarak yapılan işlem, işletmenin ortaya koyduğu ve doğru olduğunu iddia ettiği bilgiler ile denetçinin kendi doğrularının karşılaştırılmasıdır. Denetçi ise doğrularını önceden saptadığı belli ölçütlere dayandırmaktadır.

iv. Denetçi ile bilgileri kullanacak ilgili taraflar arasında verimli ve anlaşılabilir bir haberleşmenin kurulabilmesi için ortak bir haberleşme lisanına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ortak haberleşme lisanı önceden saptanmış ölçütler aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu ölçütler yasama organlarınca konmuş kurallar, yönetim tarafından çıkartılmış yönetmelik ve izahnameler, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri olabilmektedir.

v. Denetim tarafsızca kanıt toplama ve değerlendirme esasına dayanmaktadır. Kanıt, denetçi tarafından kullanılan her türlü bilgi, belge ve kayıtları ifade etmektedir. Denetçiler belli bir görüşe ulaşabilmek için yeterli sayı ve kalitede kanıt toplamaktadırlar. Toplanan bu kanıtlar, denetçi tarafından değerlendirilerek sonuçta bir denetim görüşü oluşturulmaktadır.

¹² Ersin Güredin, **Denetim**, 10. Basım, İstanbul : Beta Yayın, Yayın No : 369, Ekim 2000, s.5.

vi. İşletmeye ilgi duyanlar, işletmeler hakkında karar verme durumunda olanlar, denetçilerin bulgularını ve yargılarını kullanmaktadırlar. İşletmenin yöneticileri, ortakları, yatırımcıları, çalışanları, işletme ile ticari ilişkide bulunanlar, kamu kurumları ve kamuoyu farklı düzeylerde işletmelerle ilgilenmektedirler.

vii. Denetim çalışmasının son aşamasında rapor düzenlenmektedir. İnceleme ile ilgili bulguların, denetçi görüş ve yargısının açıklanması yazılı bir rapor ile olmaktadır. Denetçi işletme yönetimince ileri sürülen iddia ve bildirimlerin geçerliliğini ve güvenilirliğini inceleyerek bunları onaylayabilir veya ret edebilir. Denetçi, oluşturduğu görüşünü ayrıntılı olarak düzenleyeceği bir denetim raporu ile işletme ilgililerine bildirmektedir. Denetim raporu denetimin niteliğine, amacına, inceleme sonuçlarına, denetçinin bulgularına ve raporu kullanacakların gereksinimlerine göre farklılık gösterebilmektedir.

Sonuç olarak, denetimi, işletme amaçlarına ulaşılmasında etkin, verimli ve tutarlı uygulamaları sağlayacak çözümler ortaya koyan, çalışmalarını yansız ve tarafsız olarak sürdüren faaliyetler bütünü olarak görmek gerekmektedir.

1.2. Denetimin Önemi

İşletme yönetiminin planlama, organizasyon, yürütme, koordinasyon ve denetim (kontrol) olmak üzere beş temel fonksiyonu bulunmaktadır. Denetim fonksiyonu üstler ve astlar arasında bir haberleşme aracı olmakla beraber, aynı zamanda işletme faaliyetlerinin en verimli şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Hızlı, dengeli ve sağlıklı kalkınmanın temeli olan denetim aracılığı ile ne yapıldığı hangi aşamada bulunduğu, belirlenen hedeflere varmanın mümkün olup olmadığı tespit edilmektedir.

Ayrıca; işletme büyüklüğünün artması, işletmelere olan devlet müdahalesinin çoğalması, işletme ile ilgili çıkar gruplarının kuvvetlenmesi ve çoğalması, iş yaşamındaki rekabet ortamının şiddetlenmesi, insan faktörünün önem kazanması gibi hususlarda denetimin önemi ile paralellik arz eder.¹³

¹³ A.Ali Aktuğlu, **Denetleme ve Revizyon**, 3.Baskı, İstanbul : Barış Yayınları, 1996, s.11-12.

Dış etkenler, özellikle ülkedeki ekonomik durum, işletmelerin belirlenen hedeflere ulaşmasını engellemekte, faaliyetleri ise bu gidişe göre ayarlamak denetimle mümkün olmaktadır. İşletmeyi daha iyiye ve başarıya ulaştırma çabasında olan işletme yöneticileri, verdikleri kararların sonuçlarını denetim yardımıyla anlamakta ve değerlendirebilmektedir.

Günümüzdeki iş ortamı, iç denetimden risklerin yanı sıra fırsatları da ortaya koymasını beklemektedir. Gelişen teknoloji bu konuda önemli avantajlar sunmaktadır. Bu nedenle hem iç denetçiler hem de teknoloji firmaları ortak bir görüşte birleşmektedir : “İç denetim, teknoloji ile entegre olmalıdır.”¹⁴

Ayrıca, işletmelerin büyümesi, faaliyetlerin gelişmesi ile işletmelerin nitelikleri karmaşık hale gelmekte ve sayıları artmaktadır. İşletmelerin karmaşık hale gelmesi işlemlerin kayıtlara yanlış geçirilebilirliği riskini arttırmaktadır. Denetim çalışmaları ile işletme içinde karmaşık olarak üretilen işletme bilgilerinin doğruluğu ve güvenilirliği saptanmaktadır. Bu saptamalar olumlu değil ise, denetim çalışmaları ile güvenilirliği sağlayacak önlemler alınmaktadır.

Denetim, hem ülke ekonomisi, hem yöneticiler, hem de işletmeye ilgi duyan üçüncü kişiler açısından önem taşımaktadır. Düzenli denetimlerden alınan ölçü ve göstergelere dayanılarak varılan kararlar, yapılan planlar, sürekli ekonomik gelişme tahminlerine dayalı olarak yapılan planlardan daha isabetli olmaktadır. Eskiden işletmelerin en önemli unsuru sermayesi ve sermayedarı iken daha sonraları sermaye tabana yayıldıkça bu amaç ikinci plana düşmüş, bunun yerini alacaklılar, ortaklar, sendikalar, kredi kuruluşları ve devlet almıştır.

1.3. Denetimin Türleri

Denetimi; denetleyen kurumlar, denetlenen kurumlar, denetimin amacı ve kapsamı ile denetimin kamusal veya özel sektör nitelikli oluşuna vb. yaklaşımlarla çeşitli sınıflandırmalara tabi tutmak olasıdır. Günümüzde denetimin kamusal veya özel sektör ayrımı giderek geçerliliğini yitirmekte, birbirinin yerine geçmekte, birbirine

¹⁴ Ali Kamil Uzun, “İç Denetim Fonksiyonunu Değiştiren Unsur : Teknoloji”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Kasım-Aralık 2001, No: Active Activity SAS e-risk & e-denetim, s.1.

girmektedir. Özel sektör üzerindeki kamusal denetim sürerken, kamu kesiminin denetiminde de özel sektör denetim kuruluşlarından artarak faydalanıldığı görülmektedir. Yine özel sektör üzerindeki kamusal denetim de giderek özel sektör denetim kuruluşlarına yaptırılmaktadır. Yukarıda sayılan nedenlerle denetimi kesin sınırlarıyla sınıflandırmak giderek güçleşmektedir. Klasik anlamda denetim, konularına ve amaçlarına göre finansal denetim, uygunluk denetimi ve performans denetimi olmak üzere 3'e ayrılmaktadır. Ancak, bu 3 denetim türünün bir arada yürütülmesi halinde ekonomik denetim adında dördüncü bir denetim türü ortaya çıktığı da görülmektedir. Denetim, statüsüne göre ise iç denetim ve dış denetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dış denetim; bağımsız denetim ve kamu denetimi olmak üzere de kendi içinde ikiye ayrılır. Yüksek denetim kurumlarının (Yüksek Denetleme Kurulları, Sayıştaylar) kamu kuruluşları üzerinde parlamentolar adına yaptıkları denetim geçmişte dış denetim kapsamında değerlendirilirken, günümüzde tamamen "yüksek denetim (supreme audit)" adında üçüncü bir denetim statüsü olarak kabul edilmektedir. Denetçinin niteliğine göre yapılan sınıflandırmalar temelde, denetçinin örgüt personeli olup olmamasına ve örgüt dışında ise denetçi ile örgütü bir araya getiren hukuki bağa göre biçimlenmektedir.¹⁵

Denetimi amacı ve statüsü yönünden sınıflandırmaya tabi tutabiliriz.

a) Denetimin amacı yönünden türleri

i) Finansal Denetim : Finansal tabloların denetimi, bağımsız denetçiler ve kamu denetçileri tarafından bir işletmenin finansal tablolarının önceden belirlenmiş standartlara uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği konusunda bir görüş belirlemek amacıyla bu finansal tabloların incelenmesini kapsar.¹⁶ Bu kriterler genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri veya vergi mevzuatı hükümleridir. Bu denetim bağımsız denetçiler ve kamu denetçileri tarafından yürütülür. Denetimin konusu, ortaklara veya ilgili kamu kuruluşlarına verilen finansal tablolardır.

ii) Uygunluk Denetimi : Uygunluk denetimi, bir işletmenin finansal işlemlerinin, faaliyetlerinin işletme içinde ya da dışında bir üst organ tarafından

¹⁵ Erdal Kenger, **Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu** , Şubat 2001, http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/denetim.htm (02.01.2008) , s.3.

¹⁶ Kepekçi, a.g.e., s.2.

belirlenmiş yöntemlere, kurallara veya mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla incelenmeye tabi tutulmasıdır.¹⁷ Bu denetim türünde belirlenmiş kriterler farklı kaynaklar tarafından oluşturulur. Uygunluk denetimi, iç denetçiler ve dış denetçiler ile kamu denetçileri tarafından yürütülür. Denetimin konusu, örgütün finansal işlemleri ve faaliyetleridir.

Devlet kurumları ise kendi konuları dahilinde uyulması gereken çeşitli kuralları belirlemektedir. Bunlara uyulup uyulmadığını saptamak için kendi elemanlarına denetim yaptırmaktadır. Bu denetimlerin kapsamına kamu kurumları ve özel sektör işlemleri girmektedir. Örneğin Maliye Bakanlığı Denetçileri'nin kendi içyapılarında yaptıkları uygunluk denetimleri iç denetim faaliyetlerine girmektedir. Özel sektör üzerinde yapılan uygunluk denetimleri ise kamu denetimi kapsamında kabul edilmektedir.¹⁸

Uygunluk denetimi üst makamlar ve yasalar tarafından önceden saptanmış kurallara uyulup uyulmadığının araştırılmasıdır. Bu üst makamlar kuruluş içinden olabileceği gibi kuruluş dışından da olabilir. Yasal düzenlemelere, yazılı sözleşmelere uygunluk incelemesi, soruşturması ve araştırmaları, denetçiler tarafından yapılan bir denetim türüdür. Uygunluk denetiminde ulaşılan sonuçlar geniş bir kitleye değil, sınırlı olarak ilgili ve yetkili kişi ve kuruluşlara raporlanır. Bu nedenle çoğunlukla uygunluk denetimi iç denetçiler, gerekli durumlarda ise dış denetçiler tarafından yapılır.

Organizasyonların amaç, ilke ve çalışma biçimlerine uygun işleyiş prosedürleri bulunmaktadır. Bu prosedürlere uyulmaması işletmenin amaçlarına ulaşmasını tehlikeye düşürebilir. İç denetçilerin görevleri içerisinde bulunan bir husus da belirlenen prosedürlere uygunluğun denetlenmesidir. Uygunluk denetiminin konusu zaman içerisinde önemli değişiklikler göstermektedir. Organizasyonlarda hedef ve politika değişimleri iç denetçilere sadece konulan hedef ve kurallara uyulup uyulmadığının değil, hedef ve politikaların belirlenmesinde işletmenin genel misyonuna, kültürüne ve iklimine uyulup uyulmadığının da incelenmesi sorumluluğunu yüklemektedir.¹⁹

¹⁷ Ersin Güredin, **Denetim İlke ve Esasları**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul : Yıldız Ofset, 1999, s.8.

¹⁸ Nejat Bozkurt, **Muhasebe Denetimi**, İstanbul: Alfa Yayınları, Yayın no:457, Kasım 2000, s.28.

¹⁹ Uzun, a.g.e., s.3.

iii) Performans Denetimi : Performans denetimi, bir işletmenin amaçlarına ulaşip ulaşmadığını, ekonomik olarak işleyip işlemediğini, yönetim başarısını saptamak amacıyla işletme politikalarını ve bunların uygulama sonuçlarını değerlendirme ve aynı zamanda yönetime tavsiyelerde bulunma çalışmalarıdır.²⁰ Faaliyet denetiminde, denetçilerden tarafsız gözlemlerde bulunması ve belirli faaliyetlerin ayrıntılı analizini yapması beklenir. Faaliyet denetiminde, faaliyet sonuçları verimlilik standartlarıyla karşılaştırılır ve örgütün önceden belirlenmiş amaç ve hedeflere ulaşip ulaşmadığı ölçülür. Denetimin kapsamı, örgütün tamamı veya bir bölümü, bir şubesi ya da üretim, finans, pazarlama gibi bir fonksiyonu olabilir.

Faaliyet denetimi muhasebeden çok işletmenin yönetsel faaliyetlerini, performansını değerlendiren bir denetimdir. Faaliyet denetimi, işletmenin gelişme ve büyümesine dönük tavsiyelerde bulunarak, yönetsel danışmanlık yapar. Bu denetim türü büyük ölçüde işletmeyi iyi tanıyan iç denetçiler tarafından yapılır.²¹

Faaliyet denetimi işletmenin örgütsel yapısını, iç kontrol sistemlerini, iş akışlarını ve yönetimin başarısını belirlemeye yönelik geniş kapsamlı bir çalışma olmasından dolayı iç denetimden daha kapsamlıdır. İç denetim, finansal nitelikli muhasebe konularının incelenmesi ile uğraşırken, faaliyet denetimi işletme politikası ve belirlenmiş stratejiler ışığında amaçlara ne derecede ulaşılmış olduğunu, yöneticilerin kişisel başarılarının derecesini ve faaliyetlerle ilgili finansal nitelikli olmayan her türlü konuyu araştırmaktadır.²²

Performans denetiminde, finansal ve finansal olmayan bilgileri değerlemek amacıyla kriterleri belirleme son derece subjektif bir konu olduğundan, faaliyet denetimi yönetim danışmanlığına benzer. Denetimin sonunda faaliyetlerde etkinlik ve verimliliğin artırılmasına ilişkin önerilerde bulunulur. Performans denetimi, kamu ve özel sektör işletmelerinde iç denetçiler tarafından, kamu kuruluşlarında ise kamu denetçileri tarafından yürütülür.

²⁰ Güldem Dalak, **Denetim ve Kalite Denetimi**, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt :1 Sayı:1, Güz 2000, s.69.

²¹ Ercüment Güler, “Bağımsız Dış Denetim Süreci Kurumsal-Sosyal Sorumluluk İlişkisi Bankacılık Sektörü Uygulaması”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2006), s.60.

²² Güredin, a.g.e., s.15.

iv) Ekonomik Denetim : Ekonomik denetim, finansal tablolar, uygunluk ve performans denetimlerinin birlikte yürütüldüğü ve raporlandığı bir denetim türüdür. Ekonomik denetim bir taraftan kuruluşun faaliyetlerinin yürürlükteki mevzuata uygun olarak yapılıp yapılmadığını, diğer taraftan finansal tablolarının yürürlükteki finansal mevzuat ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu ayrıntılı bir denetime tabi tutar, diğer yandan kuruluşa tahsis edilen kaynakların rasyonel esaslara göre etkinlik ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını ölçer ve bu doğrultuda önerilerde bulunur.²³

Ekonomik denetimde temel amaç performans denetimi olup, finansal tablolar denetimi ve uygunluk denetimi ile desteklenmektedir. Uygunluk denetimi, ekonomik denetim kapsamında temel bir amaç olmayıp, performans denetimi ve finansal tablolar denetimi birlikte yürütülürken, denetlenen kuruluşun finansal işlemlerinin ve faaliyetlerinin belirlenmiş yöntemlere, kurallara veya mevzuata aykırı uygulamaların tespit edilmesi durumunda söz konusu olmaktadır.

b) Denetimin statüsüne göre türleri

i) İç Denetim : İç denetim, örgüt faaliyetlerinin ve uygulayıcılarının yaptıkları işlem ve işlerin uygunluk ve etkinliğinin, üretilmiş her türlü bilginin güvenilirliğinin mevzuat, finansal muhasebe ve diğer tüm yönlerden, bu amaçla çalışan iç denetçi adı verilen kişilerce araştırılıp, incelenip üst yönetime rapor edilmesidir.

İç denetim, işletme varlıklarının gerektiği şekilde korunmasını sağlamak, örgütün kaynaklarının ekonomik olarak kullanılıp kullanılmadığını değerlendirmek, yolsuzlukları önlemek ve yöneticilerin görevlerini verimli bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla işletme içerisinde yapılan denetimdir.²⁴

Diğer bir anlatımla iç denetim, örgüte hizmet amacıyla örgütün tüm faaliyetlerini incelemek ve değerlemek için örgüt içinde kurulmuş bir iç kontrol aracı olup, finansal denetimi, uygunluk denetimini ve performans denetimini

²³ Kenger, a.g.e., s.4.

²⁴ AYTEKİN ÇELİK, **Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu**, Ankara : Seçkin Yayınları, 2005, s.36.

kapsamaktadır.²⁵

ii) Dış Denetim : İşletmenin, kendi personeli olmayan denetçilerden oluşan, örgütle doğrudan ilgili olmayan bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı, grubu veya kişisi tarafından denetlenmesidir.²⁶

Dış denetim, kamu açısından yasal olarak yetkili kılınmış organlar tarafından yapılabileceği gibi, bağımsız muhasebe uzmanları tarafından da yapılabilir. Denetimi yapan kişinin bağımsız olması ve işletmelerin tabi oldukları vergi mevzuatını, sermaye piyasalarını ve çeşitli otoritelerce belirlenmiş standartları dikkate alarak çalışma kapsamını belirlemesi gerekir.²⁷

Dış denetim, bağımsız denetim ve kamu denetimi şeklinde ikiye ayrılır.

i) Bağımsız Denetim : Bağımsız denetim dış denetim kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Bağımsız dış denetim, işletmelerin finansal tablolarının ve bu tabloların dayanağını oluşturan tüm belgelerin, muhasebe ilke ve standartlarına uygun olup olmadığının ve işletmenin finansal durumunu gerçekçi olarak yansıtıp yansıtmadığının bağımsız ve uzman kişiler tarafından, tarafsız olarak ve kanıt toplanarak ortaya çıkarılması ve elde edilen sonuçların raporlanması şeklinde tanımlanabilir.²⁸

Bağımsız denetim, müşterilerine profesyonel denetim hizmeti sunan, serbest meslek sahibi olarak kendi adına çalışan veya bir denetim kurumuna bağlı olarak faaliyet gösteren denetçi veya denetçiler tarafından işletmenin talebi ile ve bir denetim sözleşmesi çerçevesinde, işletmelerin finansal tablolarının denetimi ile uygunluk ve performans denetimlerinin yapılmasıdır. Bağımsız denetimde asıl amaç finansal denetimdir.

²⁵ Kenger, a.g.e., s.1.

²⁶ Fuat Uzun, **İç Denetim ve Fransa Uygulaması**, Eylül 2007, s.4.

http://www.kidder.org.tr/php/dosyalar/makaleler/fuzun_makale (02.05.2008)

²⁷ Deloitte, **Dış Denetim**, <http://www.denetimnet.net/pages.aspx?pgID=350> (02.05.2008)

²⁸ Adnan Dönmez ve P. Başak Berberoğlu ve Ayten Ersoy, “Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları – AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması” , **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, No: 9, (Ağustos 2005), s.74.

Bağımsız denetim tarafından yapılan finansal denetim, muhasebenin bir dalı olmayıp, muhasebe ve diğer işlemlerin sonuçlarına ve verilere dayanan bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmaktadır. Bağımsız denetim yönetimin finansal işlemleri değerlendirmesi ve yorumlamasındaki olumlu ve olumsuz yönleri belirler ve bir yerde işletmenin finansal tabloları üzerinde onay fonksiyonu üstlenmiş durumdadır.

Bağımsız denetim faaliyeti, muhasebe denetiminin kurulduğu temeller üzerine kurulmuştur. Buna bağlı olarak bağımsız denetimde de bir ekonomik faaliyet ve bu ekonomik faaliyete ilişkin bir takım ilke ve kurallar bulunmaktadır.²⁹

Muhasebe, karar alıcılara finansal bilgi sağlamak amacıyla bir örgütün veya bireysel bir işletmenin ticari ve finansal nitelikteki işlem ve onaylarına ilişkin verilerin kaydedilmesi, sınıflandırılması ve özetlenmesi sürecidir. Bu sürecin sonunda finansal tablolar ve işletme yöneticileri için muhasebe raporları düzenlenir. Muhasebeciler karar alıcıların kararları ile ilgili bilgileri sağlamak için, muhasebe bilgisinin hazırlanmasında temel alınan genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini bilmek zorundadırlar.

Bağımsız denetimde, muhasebe verileri denetimin konusunu oluşturur ve denetim kaydedilen bilgilerin muhasebe döneminde meydana gelen finansal ve ticari işlemleri gerektiği gibi yansıtıp yansıtmadığını belirler. Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, muhasebe bilgilerinin gerektiği gibi kaydedilip kaydedilmediği değerlemede ölçüt olduğundan, denetçi bu ilkeleri bilmek zorundadır. Bağımsız denetçi, muhasebe konusunda uzman olmasına ek olarak, denetim kanıtlarını toplamada ve değerlemede de uzman olmalıdır. Bu uzmanlık bağımsız denetçiyi muhasebeciden ayıran temel unsurdur. Bağımsız denetim tarafından yapılan uygunluk ve performans denetimi bir zorunluluk olmayıp, genelde işletmelerin talebi üzerine yapılmaktadır.

Bağımsız denetçiler kar amaçlı işletmelere, kar amacı olmayan işletmelere ve kamu kurum ve kuruluşlarına hizmet verebilirler. Bağımsız denetçiler serbest meslek faaliyeti sürdüren kişilerdir. Bağımsız denetçiler faaliyetlerinde bağımsız olarak çalışırlar ve hizmetleri karşılığında denetledikleri kişi veya kuruluşlardan ücret alırlar.

²⁹ Çelik, a.g.e., s.38.

ii) Kamu Denetimi : Devlet Denetleme Kurulu, Sayıştay, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yapılan denetimdir. ³⁰ Kamu denetimi, görev ve yetkilerini yasalardan alan ve kamu adına, kamunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere denetim yapan kişi ve kurumlarca gerçekleştirilen finansal tablolar, uygunluk ve performans denetimlerini ifade eden kamusal bir fonksiyondur.

Kamu denetim kuruluşları, çeşitli devlet kurumları içinde örgütlenmiş olup; kuruluşların faaliyetlerinin mevzuata, devletin ekonomi politikasına, kamu yararına uygunluk düzeyini araştırır ve denetler. Yine kamu denetim kuruluşları bağlı oldukları kamu birimlerine denetledikleri kuruluşlar ve olaylarla ilgili olarak rapor verirler. Kamu kesiminde yer alan dış denetim kuruluşları amaç ve fonksiyonlarına bağlı olarak yapılandırılmaktadır. Bu kuruluşların görev alanları ve yetkileri, bünyelerinde yer aldıkları kamu otoritesinin statüsüne, denetimi kapsamında olan kamu kuruluşlarına, özel statülü kuruluşlara ve özel işletmelere bağlı olarak değişebilmektedir. Kamu kesiminde yer alan bazı denetim kuruluşları hem iç denetim kuruluşu hem de dış denetim kuruluşu özelliklerini birlikte taşıyabilmektedir. Kamu denetim kuruluşları; iç denetim kuruluşu, dış denetim kuruluşu veya aynı anda hem iç hem de dış denetim kuruluşu olabilmektedir. Örneğin bakanlıklar denetim organlarının, bakanlıklarına bağlı kurum ve kuruluşlardaki denetim görev ve yetkileri iç denetim, bakanlıklarına bağlı olmayan kurum ve kuruluşlardaki denetim görev ve yetkileri ise, dış denetim kapsamında değerlendirilmektedir.

iii) Yüksek Denetim : Klasik anlamda yüksek denetim, dış denetim kapsamında değerlendirilirken, dış denetimin yüksek denetim kurumlarının (Yüksek Denetleme Kurulları, Sayıştaylar) kamu kuruluşları üzerindeki parlamentolar adına yaptıkları denetimi tam olarak kapsamaması nedeniyle, günümüzde uluslararası literatürde ayrı bir denetim statüsü olarak kabul edilmektedir.

³⁰ Kepekçi, a.g.e., s.4.

Uluslararası literatürde yüksek denetim, *anayasal dayanağı ve meslek mensuplarının yasal güvenceleri olan, bazı ülkelerde yargısal yetkilerle donatılmış, bağımsız ve özerk denetim kuruluşları tarafından kamu kurum ve kuruluşlarının tamamı üzerinde parlamentolar adına yapılan denetim* olarak tanımlanmaktadır.³¹

1.4. Denetimin Süreçleri

Denetim işlevinin gerçekleşmesi bir birini izleyen aşamalardan oluşan bir süreç biçimindedir. Yönetimin bir işlevi olan denetimin süreçlerinin de yönetim süreçlerine benzemesi doğaldır.

a) Veri Sağlama

Denetim çalışmalarına başlamadan önce denetim çalışmalarına karar vermek ve plan hazırlamak üzere gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Veri sağlama süreciyle denetim çalışmalarının içeriği, kapsamı ve çerçevesine ilişkin veriler belirlenmekte, elde edilen veriler değerlendirilerek yorumları yapılmaktadır.

Bu süreç düşünme, danışma, inceleme ve araştırmalar yapma ve elde edilen verileri çözümlenme aşamalarını içermelidir. Bu sayede denetim standartlarının belirlenmesi sağlanmış olmaktadır.

Denetçi, denetlenecek işletmeyle ilgili olarak temel bilgileri toplamalıdır. İşletmenin faaliyet gösterdiği iş kolu ve özellikleri, uygulanan muhasebe politikaları ve yöntemleri, iç organizasyon ve yöneticilerle ilgili bilgiler, şirketin yasal ilişkileri ve iktisadi faaliyetleri ile ilgili raporları ve tabloları kesinlikle değerlendirilmelidir.

b) Karar Alma

Denetim faaliyetlerini gerçekleştirecek denetçi denetime ilişkin kararlar almak durumundadır. Denetimden beklenen amacın sağlanması ve denetçinin amaca ulaşması alınan kararların doğruluğuna ve yeterliliğine bağlı bulunmaktadır. Denetçi, denetim çalışmalarının her aşamasında belli kararlar almak durumuyla karşılaşmaktadır. Kararların yeterli araştırma sonucunda elde edilecek verilere

³¹ Yörüker, a.g.e., s.2.

dayandırılması, kararların inandırıcılığı ve etkinliğini belirleyen temel etkidir. Kararlarda yeterli dayanak ve kanıt yoksa kişisel görüş ve inanışların ağırlığı artar. Bu durum yanlış sonuçlara yol açabilir. Böylece denetçiye ve denetime duyulan güven sarsılacaktır. Bu nedenle karar alma sürecinin tartışmaya yol açmayacak, yeterli araştırma ve incelemelere dayandırılması gerekmektedir.

c) Planlama

Denetim planlaması, denetim görüşüne ulaşmada denetçilerin faaliyetleri ne şekilde yürütecekleri hususundaki davranış düzenini ifade eder. Planlama süreci amaçlara ulaşmak üzere izlenecek politika ve yöntemlerin belirlenmesini içermelidir. Planlamanın işletme amaçlarına göre mikro ve makro düzeyde olması ve önceliklerin belirlenmesi gerekmektedir. Planlama çalışmaları, her şeyden önce dağınıklığı önlemektedir. Denetim çalışmaları için harcanacak zaman ve emek bakımından büyük tasarruflar sağlanmaktadır. Denetlenen faaliyetlerin kontrolü ve değerlendirilmesinde etkinlik kazanılmaktadır. Hazırlanacak denetim planı esnek olmalıdır. Bu plan denetim sırasında meydana gelebilecek değişikliklere her zaman uyabilecek bir şekilde, çeşitli ihtimaller dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Genel olarak denetim planı denetim sürecinin ilk safhalarında oldukça esnek bir biçimde hazırlanırken, denetim sürecinin sonuna yaklaştıkça planın esnekliği de gittikçe azalmaktadır.

Bütün denetim faaliyetleri bir denetim planına dayandırılır. Denetim planı, kurumun faaliyetlerinin ve karşı karşıya olduğu risklerin kapsamlı bir incelemesi ve analizi yapıldıktan sonra hazırlanır. Yüksek riskli alanlar, düşük riskli alanlara göre daha sık denetime tabi tutulur. Denetim planı, aynı zamanda, yönetim kurulu, denetim komitesi ve üst yönetimle ilişkilerde önemli bir iletişim aracıdır. Bu plan, denetim faaliyetinin performansının değerlendirilmesi için bir temel oluşturur. Denetim planı, denetim kaynakları ve projelerinin kurumun ihtiyaçlarına göre belirlenmesi açısından yaşamsal öneme sahiptir.³²

Denetim çalışmasının iyi bir şekilde planlanmasının ve varsa denetçi yardımcıları tarafından sorumlu denetçiye iyi bir şekilde nezaret edilmesi çok önemli bir

³² Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu, Avrupa'da İç Denetim Konum Raporu, İstanbul, Şubat 2005, .22.

unsurdur. Denetimde planlama çalışmaları hazırlanırken işgücü planlaması, zaman planlaması ve kaynakların verimli kullanımının planlaması yapılmalıdır.

Çalışma alanı standartlarından birincisi denetim çalışmasının iyi bir şekilde planlanmasını ve varsa denetçi yardımcılara iyi bir şekilde nezaret edilmesini öngörmektedir.³³

Denetim görevlileri, denetlenecek kuruluşun kendisi ve faaliyet gösterdiği alan hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Uygun bir denetim planlaması yapabilmek için kuruluşun organizasyon yapısı, kuruluş yeri, ürettiği mal veya hizmetlerin niteliği, yatırımları, alımları, pazarlama faaliyetleri, finansal yapısı, iş ilişkisinde olduğu üçüncü kişiler gibi birçok konuda bilgi toplanmalıdır. Denetçi bu konularda bilgi sahibi olduktan sonra Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarının öngördüğü kalitede bir denetimin gerçekleştirilmesi için uygun bir denetim planı hazırlar.

Planlama ile ilgili çalışmalar ayrı ayrı belgelenecek bir denetim programı hazırlanır. Planlamada eğer dahil olunan denetim kuruluşunun bir denetim kılavuzu varsa bu kılavuz denetimin planlanmasında yol gösterici olacaktır. Denetim programında izlenecek yol ve denetim işlemleri ayrıntılı biçimde gösterilir. Denetim görevinin yürütülmesi sırasında denetçi yardımcılardan yararlanılır. Denetçi yardımcılarının faaliyeti, denetimin yürütülmesinden sorumlu olan uzman denetçi tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilir. Bu kontrol hem uygun ve kaliteli bir denetimin gerçekleştirilmesi ve hem de denetçi yardımcılarının iyi bir biçimde eğitilip yetiştirilmeleri açısından gereklidir.

Denetçi yardımcıları, sorumlu denetçinin verdiği direktifler dahilinde, denetim programlarına uygun olarak görevlerini yerine getirmeye çalışırlar. Denetim programlarında veya varsa denetim kılavuzlarında, gerekli denetim kanıtlarının toplanması için nasıl bir yol izleneceği ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Denetçi yardımcıları, çalışmaları sırasında sık sık sorumlu denetçiye başvurarak takıldıkları konularda yardım isterler ve konuların kendi açılarından aydınlanması için sorumlu denetçi ile mesleki tartışmalarda bulunurlar. Sorumlu uzman denetçilerin denetçi

³³ Kenger, a.g.e., s.17.

yardımcıları üzerindeki gözetimlerinin sınırının ne olması gerektiği konusunda kesin kurallar bulunmamaktadır.

d) Örgütlenme

Örgütlenme amaçlara ulaşmak için yapılacak işlerin tamamlanması ve gruplanması, işleri yapacak kişilerin, onların yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi, amaçlara ulaşmak için gerekli fiziksel ortamın hazırlanmasıdır.³⁴

Örgütlenme çalışmaları içinde kişiler arası ilişkilere önem verilmektedir. Gerçekleştirilecek çalışmalar için yetki, görev ve sorumluluklar belirlenmeli ve dağıtımı yapılmalıdır. Denetçi takımının yapısı oluşturulurken sorumluluk, gözetim, teknik bilgi ve deneyim ile ilgili hususlar değerlendirilmelidir. Örgütlenme işlevi mevcut örgütlenme düzeninin geliştirilmesini de kapsamaktadır. İşletmenin merkez yönetimi ve taşra yada alt birimlerinin gerek birim, gerekse çalışanlar bazında mevcut örgütlenmesi incelenerek değerlendirilir. Değerlendirme sonuçlarına göre işletme amaçlarına en uygun organizasyon ortaya konulmaktadır.

e) İletişim

İletişim süreci insan ve gruplar arasındaki ilişkileri geliştirmek ve sağlamak üzere işletme içi iletişimin sembol, kavram ve anlamlarla sağlanması sürecidir. Denetçi, üst yönetim ile denetlenen birimler arasında köprü görevi görmektedir. Denetim çalışmalarında elde edilen bilgileri ve varılan sonuçları üst yönetime ileterek üst yönetimin bilgilendirilmesini sağlamaktadır. Yönetilenlerden üst yönetime mesajlar göndererek genel bilgi akışı sağlanmaktadır. Ayrıca üst yönetimin hedefleri ve planları hakkında ve diğer talimatların içeriği konusunda denetlenen birimlere bilgi akışını sağlamaktadır. Sonuç olarak yönetimin karar, hedef ve diğer emirlerinin içeriği ve nasıl uygulanması gerektiği konusundaki talimatlar ilgililere açıklanmaktadır.

³⁴ Güneş Zeytinoğlu, <http://home.anadolu.edu.tr/~guneszeytinoglu/ppt/orgutleme.ppt> (23.10.2008)

f) Etkileme

Bu aşama denetlenen birimin yönetilmesi ve kontrol edilmesi yoluyla karar sürecinin etkilendirilmesidir. Denetlenen birimin karar alma süreci önerilerde bulunma, güdüleme, geliştirme, ödüllendirme, örnek verme gibi yollarla değişiklik konusunda etkilenmektedir.

Denetçi gerçekleştirdiği denetim faaliyetleri sonucunda gerek denetlediği birimin gerek üst yönetimin karar sürecini etkilemektedir. Denetim çalışmalarında denetlenen birim ve üst yönetim denetim raporları ile denetim sonuçlarından bilgi sahibi olmaktadır. Öneriler ve görüşler doğrultusunda yeni kararlar alınmakta ya da alınmış kararların uygulanması değiştirilmektedir. Denetçi görüşlerinin yeterli kanıt ve araştırmalara dayandırılması sonucunda, denetçinin önerilerinin uygulama oranı o derece yüksek olmaktadır.

g) Koordinasyon

Koordinasyon, işletmenin sahip olduğu kaynakları işletme amaçlarına ulaşacak faaliyetler doğrultusunda birleştirme, güçleri bir arada toplama ve kararları uygulama çabasıdır. Ortak amaca yönelik bir işbirliği sistem ve mekanizması olup zaman bakımından ayarlamayı, faaliyetlerin birbiri ardına gelmelerini ve iç içe geçerek kenetlenmelerini bu yolla bütünleşmeyi sağlayıcı çalışmaları kapsamaktadır.³⁵

Etkin bir koordinasyon sağlanabilmesi için iyi bir iletişim sisteminin varlığı gerekmektedir. Bu sayede farklı birimler ve bireyler birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmakta, bir uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Aksi takdirde çabalar genellikle istenilen ölçüde etkinlik sağlamayacaktır.

Öte yandan denetim kendi faaliyetleri içinde de koordinasyonu sağlamalıdır. Denetçilerin çalışmaları koordine edilmeli, birleştirilmeli ve birbirlerine uymaları sağlanarak farklılaşmalar ve sapmalar önlenmelidir.

³⁵ T.C. Ziraat Bankası Teftiş Kurulu Başkanlığı, “Teftiş İzahnamesi”, 1991, Madde 15.

ğ) Düzeltici Önlemlerin Alınması ve Öneriler

Bu aşamada daha önceden üst yönetim tarafından belirlenen hedefler, kamu otoritesi tarafından belirlenen yasal düzenlemeler ve yönetim tarafından belirlenen iç düzenlemeler fiili durumla karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan farklılıklar belirlenmektedir. Değerlendirmede özellikle farklılıklar yada sapmalar öncelikle incelenir ve kaynakları belirlenir. Olumlu sapmalarda kaynaklar belirlenerek uygun nitelikleri içeriyorsa yaygınlaştırılması ya da geliştirilmesi yoluna gidilmektedir.

Denetçi önlemler konusundaki görüş ve önerilerini düzenlediği raporlar aracılığı ile belirtir. Denetlenen birimin verimlilik ve etkinliğini arttıracak diğer önerilerin raporda yer alması gerekmektedir.

İşletme yönetimi makro ve mikro düzeyde önerilen önlemlerin niceliğine göre işletme yönetim kararlarında gerekli düzenlemeleri yapmak suretiyle denetim çalışmalarının yaşama geçirilmesini sağlanmaktadır.

1.5. Denetçiler ve Türleri

Denetçi genel anlamda, denetim faaliyetini sürdüren, mesleki bilgi ve birikime sahip, bağımsız davranan, gerekli ahlaki nitelikleri taşıyan ve çalışmalarında gerekli özeni gösteren kimse olarak tanımlanabilir.³⁶ Denetçiler yaptıkları denetim çalışmalarının içeriğine ve konularına göre 3 gruba ayrılmaktadırlar.

1.5.1. Bağımsız Denetçiler

Bağımsız denetçiler, denetimini yaptıkları işletmenin çalışanı olmayan, işletmelere denetim hizmeti sunan kişilerdir. Bağımsız denetçilerin işletmelerin finansal tablolarını denetlemenin yanında, işletmelere vergi konularında danışmanlık yapmak, yönetim danışmanlığı yapmak, iç denetim işlevinin oluşumuna yardımcı olmak gibi görevleri de vardır.³⁷ Ülkemizde bu kapsama giren denetçiler, “Yeminli Mali Müşavir” ve “Bağımsız Dış Denetçi” olarak adlandırılmaktadır.

³⁶ Bozkurt, a.g.e., s.31.

³⁷ Bozkurt, a.g.e., s.32.

Bağımsız denetçiler unvanlarına göre ; sorumlu ortak baş denetçi, baş denetçi, kıdemli denetçi, denetçi, denetçi yardımcısı ve stajyer denetçi olarak altı gruba ayrılmıştır. Baş denetçiler bağımsız denetim kuruluşunda pay sahibi olup denetim çalışmasını kuruluş adına kendi kişisel sorumluluğu ile yürütürler ve bağımsız denetim raporunu imzalamaya yetkili gerçek kişidir.³⁸

Bağımsız denetçilerden beklenen, işletmenin finansal tablolarında yer alan bilgilerin temelde, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk derecesi hakkında bir görüş belirtmektir. Bağımsız denetçilerden denetlenen dönemde oluşan muhasebe hareketlerini %100 incelemeleri beklenmemelidir. Denetçi, kendisinin belirleyeceği bir sayıda ve önemlilikte belge ve kayıtları inceleyerek genel bir görüşe ulaşmaktadır. Denetim raporunda varılan sonuç, denetçinin görüşünü yansıtmaktadır. Denetçi, bir denetim çalışmasında yapılması gerekenleri yapmakla sorumlu tutulmaktadır. Buna karşın ortaya çıkan aksaklıklardan ve işletme ilgililerinin karşılaştıkları zararlardan işletme yönetimi sorumlu olmaktadır.

Bağımsız denetçi sorumluluklarını yasal yetkilerini kullanarak yerine getirir. Denetçinin denetim görevine atanması sırasında yapılan denetim sözleşmesine bağlı çevreden doğan yetkiler, denetim çalışması sırasında denetlediği işletmede önemli gördüğü her türlü veriye doğrudan girebilme yetkisi, denetlediği işletmenin yöneticileri, danışmanları ve formel ilişki kurduğu noktalardan açıklama isteme yetkisi ve işletmenin düzenlediği her türlü toplantıya katılabilme, toplantı çağrılarını ve raporlarını edinme yetkisi vardır.³⁹

Bağımsız denetçilerin asıl görevleri işletmelerin finansal tablolarını denetlemektir. Bunun yanında yaptıkları çeşitli hizmetler;⁴⁰

- İşletmelere vergi konularında danışmanlık yapmak,

³⁸ Mustafa Yavaşoğlu, **Sermaye Piyasası Mevzuatında Bağımsız Denetim**, Ankara : Seçkin Yayınları , 2001, s.22.

³⁹ Semra Öncü ve Berna Taner ve Fehmi Karasioğlu, “Bağımsız Denetçilerin Yetki ve Sorumlulukları”, **3. Muhasebe Denetimi Sempozyumu** (30 Nisan-4 Mayıs 1997) http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/03_SEMPOZYUM/2GUN1OTURUM/03-Bagimsizdenetcilerinyetkivesorumluluklari.doc (02.05.2008)

⁴⁰ Bozkurt, a.g.e., s.32.

- Çeşitli konularda yönetim danışmanlığı yapmak,
- Muhasebe sistemleri kurmak veya mevcut durumu incelemek ve önerilerde bulunmak,
- İç kontrol yapısını oluşturmak,
- İşletmeler adına çeşitli kurumlarda temsil görevini yürütmek,
- Kamu kurumlarının işletmelerden istediği belge ve bilgilerin onaylanması işlevini yerine getirmek,

olarak sıralanabilir.

1.5.2. İç Denetçiler

Kuruluşların kendi içyapıları içinde kurdukları iç denetim bölümünde çalışan, kuruluş örgütü içerisinde bulunan işletme personelidir. Yönetime şirket faaliyetleri ve hesaplarını inceleyerek rapor verirler.⁴¹

İşletme varlıklarının yeterince korunup korunmadığını araştırmak, muhasebe belge ve bilgilerinin güvenilir olup olmadığını belirlemek, işletmede olabilecek hata ve hileleri ortaya çıkartmak, faaliyet denetimi yapmak başlıca görevleridir.⁴² İç denetçiler, işletmenin çalışanı olarak, işletme bünyesinde kurmay görevi üstlenmiş kişilerdir. Bu hizmeti sunan bölüme “İç Denetim Bölümü” adı verilmektedir. İç denetçilerin temel amacı, işletme tepe yönetiminin istekleri doğrultusunda denetim hizmeti vermektir. Bu genel amaca ulaşmak için denetçiler ;

- İşletme varlıklarının her türlü zararlara karşı korunmakta olduğunu araştırmak,
- İşletme tepe yönetimi tarafından belirlenmiş olan politikalara, prosedürlere, planlara ve yönergelere uyulma derecesini izlemek,
- Finansal kontrollerin, muhasebe kontrollerinin ve diğer faaliyetler ile ilgili kontrollerin sıhhatini yeterliliğini ve uygulanmasını dikkatle gözden geçirerek değerlemek ve uygun maliyetli etkin kontrol sistemlerini geliştirmek ve uygulamak,

⁴¹ Aksoy, a.g.e., s.72.

⁴² Bozkurt, a.g.e., s.33.

- İşletme faaliyetlerinin etken ve etkin olup olmadığı konusunda görüş oluşturmak,
- Faaliyetlerle ilgili gerekli iyileştirme önlemlerini yönetime tavsiye etmek,
- Yönetimin sunduğu her türlü bilginin doğruluk ve güvenilirliğini araştırmak,
- İşletme yönetiminin istediği özel araştırmaları yapmak,
- Bağımsız denetçilerle işbirliğine girmek,

faaliyetlerini yerine getirmektedir.⁴³

İç denetçilerin faaliyetleri sonucu ulaştıkları bulgular doğrudan doğruya o işletmelerin yöneticileri ve yönetim kurulu tarafından kullanılmaktadır. İç denetçilerin faaliyetlerini sürdürmede ve iç denetim raporunu düzenlemede tarafsız davranmaları beklenmektedir. İç denetim bölümünün tarafsızlığını ve bağımsızlığını sağlamak için bunların raporlarını yönetim kuruluna vermeleri ve yönetim kuruluna karşı sorumlu olmaları yoluna gidilmektedir.

1.5.3. Kamu Denetçileri

Kamu kurumlarına bağlı olarak çalışıp, kamu yararına görev yapan kişilerdir. Kamu örgütlerinin faaliyetlerini ve özel kesimdeki şirketlerin faaliyetlerini özellikle vergi ve diğer konularda şirket hesaplarının doğruluğunun ve önceden oluşturulmuş yönetmelik ve kanunlara uygunluğunun denetimini yaparlar.⁴⁴

Kamu denetçileri,kendi kurumlarında yaptıkları çalışmalarda iç denetim, özel sektör kuruluşlarında yaptıkları çalışmalarda kamu denetimi görevini yerine getirmektedirler.

⁴³ B.Lawrance Sawyer, “The Practice of Modern Internal Auditing”, **The Institute of Internal Auditors**, New York, 1973, s.5.

⁴⁴ Ümit Ataman, Rüstem Hacirüstemoğlu ve Nejat Bozkurt, **Muhasebe Denetimi Uygulamaları**, Ankara : Alfa Yayınları, Yayın No: 876, Ocak 2001, s.22.

2. İÇ DENETİM

Özellikle ikibinli yıllardan itibaren gerek dünyada gerekse ülkemizde meydana gelen bazı kurumsal ve finansal skandallar sonrası iç denetim kavramının önemi artmaya başlamıştır. ABD gibi gelişmiş, büyük piyasalarda bu skandallar sonrası iç denetim fonksiyonu ve iç denetçilerin önemleri oldukça artmış durumdadır. SOX (Sarbanes Oxley Kanunu) gibi güçlü yaptırım gücüne sahip düzenlemelerin iç denetçilerin kamuoyu nezdindeki itibarını bir hayli arttırdığı bir gerçektir. Özellikle ABD’de başlayan ve diğer batılı ülkeler tarafından da itibar gören bu ve benzeri yasal düzenlemelerin ülkemizde de bazı yansımaları olmuştur.⁴⁵

2000’li yılların başlarında bankacılık sektörü ile başlayan ve son 2 yıl içinde kamu idareleri ile devam eden çağdaş iç denetime yönelik, bir süredir özel sektörün de ilgisini çekmeye başlamıştır. Aslında ülkemizde iç denetim kavramı çok da yeni bir kavram değildir. Bankacılık sektöründeki ve kamudaki teftiş kurulları geleneği neredeyse yarım asırlık bir geçmişe sahiptir. Zaman içinde teknolojideki gelişmeler, piyasaların küreselleşmesi, ticaret ve sermaye akımlarının serbestleşmesi ve iş kültürünün değişmesi, kurumların yönetsel ve örgütsel süreçlerini değiştirmiş, farklı ve yepyeni fonksiyonlara olan ihtiyacı arttırmıştır. Örneğin, 1980’lerden sonra önemi artan risk ve risk yönetimi kavramlarına paralel olarak risk tanımlama, ölçüm ve yönetim teknikleri finans sektörünün iş yapış tarz ve mekanizmalarını kökten bir şekilde değiştirmiştir. Yine örgütsel yapılar daha bürokratik ortamlardan, yatay hiyerarşiye dönük bir gelişim sergilemiştir. Teknoloji verimliliği inanılmaz boyutta arttırırken, iletişim ve iş yapış şekillerinde hız kazanılması söz konusu olmuştur. Kağıt kullanımının yerini elektronik yöntemlerin alması, yazılım ve sistemlerin iş hayatında ağırlığının artması, yeni yönetim teorilerinin tartışılmaya başlanması ve çalışanların iş sistemleri içindeki rol ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması değişim sürecinin ana gelişim noktaları olarak dikkat çekmiştir. Böylesi büyük bir değişimden iç denetimin nasibini almaması elbette düşünülemezdi. Gerek bu ana değişimler, gerekse de bunların dolaylı etkileri sonucu ortaya çıkan yasal düzenlemeler iç denetimi geçmişe dönük ve mevzuata uygunluk eksenli bir bakış açısından ileriye dönük ve “risk odaklı” bir bakış

⁴⁵ Bertan Kaya, **İç Denetim Nedir?**, 16.02.2008, http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=11&Itemid=25 (27.08.2008), s.1.

açısına yöneltmiş, iç denetçinin bilgi ve teknoloji çağındaki rol ve sorumluluklarını yeniden şekillendirmiştir. Bugün gelişmiş ülkelerde, toplumun ve iş dünyasının, iç denetim fonksiyonu ve onu teşkil eden iç denetçilerden beklentileri net bir şekilde belirlenmiş, ortak bir anlayış ve kabul ile gerek yasal, gerekse de mesleki düzenlemelerde dile getirilmiştir.⁴⁶

İç denetimin değişen yapısına bakıldığında, 1950'li yıllarda işletme varlığının korunması, 1960'lı yıllarda işletme verilerinin güvenilirliğinin denetlenmesi, 1970'li yıllarda uygunluk denetiminin yapılması, 1980'li yıllarda işletme etkinliğinin denetlenmesi ve 1990'lı yıllarda ise işletme amaçlarına ulaşılması konusunun gündeme geldiği görülmektedir. Bu gelişimden de anlaşılacağı gibi zaman içerisinde iç denetim mesleğinin alanı genişlemektedir.⁴⁷

Ülkemizde çağdaş iç denetim anlayışı ve bunun hayata geçirilmesine yönelik çabalar 1995 yılında Türkiye İç Denetim Enstitüsünün (TİDE) kuruluşuna dek gitmektedir. 2000'lerin ilk yarısı Türkiye'de iç denetim kavramı ve çağdaş iç denetim uygulamalarına yönelik ilginin hızla artmaya başladığı dönem olmuştur. TİDE ve üyelerinin özverili çalışmaları sonucu iç denetçilik mesleği ülkemizde farklı boyutları ile ele alınır ve yaygın şekilde yürütülür hale gelebilmiştir. Türkiye'de CIA (Certified Internal Auditor) sertifika sınavlarına olan ilgi, basında iç denetim ile ilgili çıkan haberler, TİDE gibi sivil toplum örgütlerinin mesleki organizasyonlarına katılım ve ülkemizde bu alanda ortaya koyulan yasal düzenlemeler mesleğin geri dönülemez bir çizgide ve hızlanarak geliştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) iç denetim mesleğinin esas ve genel kabul görmüş meslek organizasyonudur. Bu enstitünün uzun araştırma, istişare ve çabalar sonucu ulaştığı genel kabul görmüş bir iç denetim tanımı bulunmaktadır. İç denetim bir kurum ya da organizasyonda yürütülen faaliyet iş ve işlemlerin yönetimden farklı ve tarafsız bir gözle değerlendirilmesi olarak özetlenebilir. Bu değerlendirme esas olarak kurumda işlere ilişkin risklerin bilinmesi, iyi yönetilmesi ve bu riskleri yönelik olarak tasarlanan iç kontrollerin varlığı ve etkinliği konularına odaklanır. Aslında iç denetimin en önemli fonksiyonu da budur. Temel odak risk ve kontroller olmaktadır. Zira bir kurumun iç

⁴⁶ Kaya, a.g.e., s.1.

⁴⁷ Uzun, a.g.e., s.2.

kontrol sistemi o kurumun; operasyonlarının etkin ve verimli yürütülmesine, finansal ve operasyonel raporlamaların doğru olmasına, mevzuata uygunluk hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olur. İç kontrol sisteminin değerlendirilmesi, bu unsurların tamamının değerlendirme kapsamına girdiğine işaret etmektedir. Risk Yönetimi ve İç Kontrol bakış açısı ile şekillenen denetim fonksiyonu *geleceğe dönüktür* ve insanların değil sistemlerin ve süreçlerin hataları ile ilgilenir. Bir kurum ya da organizasyonun tüm iş ve işlemlerinde var olan riskler ve kurumun risklerini nasıl yönettiği, iç denetimin ana odağıdır. İş ve işlemlerin geçmişe dönük olarak mevzuata uygunluğunun denetlenmesi olan teftiştten en büyük fark odağın mevzuat değil, risk olmasıdır. Riskler geleceğe dönük, hedeflere ulaşılmasını engelleyebilecek olaylardan kaynaklanan potansiyel sonuçlardır. Geçmişte yapılan hata veya suistimaller mutlaka bir risk nedeni ile oluşan sonuçlardır.⁴⁸

İç denetim içinde farklı denetim türlerini barındırır. Finansal denetimler, operasyonel denetimler, mevzuat denetimleri, bilgi sistem ve teknoloji denetimleri veya sadece risk/kontrol değerlendirmeleri gibi. Bunlar denetim alanına göre ya ayrı ayrı ya da değişik kombinasyonlar ile gerçekleştirilebilir. Örneğin bir satın alma denetimi içinde risk/kontrol değerlendirmesi ve mevzuat denetimi farklı yüzdeler ile yer alabilir. Ya da bir muhasebe departmanında finansal denetim ve operasyonel denetim birlikte gerçekleştirilebilir. Bu tamamen denetimlerin nasıl planlandığı ve hangi amaçla gerçekleştirildiğine bağlıdır. İç denetim farklı alanlarda farklı denetim türleri ile icra edilebilir. Tüm bu denetimlerin kapsamında az veya çok, mutlaka risk kontrol değerlendirmeleri yer almalıdır. Örneğin iç denetçilerce gerçekleştirilecek bir finansal denetimde finansal raporlamalar ile ilgili iç kontrollerin değerlendirme kapsamı dışında tutulması pek olası değildir. Benzer şekilde operasyonel denetimlerin de önemli bir bölümü iç kontrollerin etkinliği ve verimliliğinin değerlendirilmesidir. Açıklığa kavuşmasında fayda olan hususlardan birisi de budur. İç denetim hissedarlar tarafından seçilen yönetim kurulu ve yönetim kurulunca atanan üst yöneticilere kurumda yürütülen iş ve işlemlere ilişkin makul güvence sağlar. Yani üst yönetim için çok değerli bir kontrol aracıdır. Önemli bir yönetsel fonksiyondur. Kurum içinde mevzuata uygunsuzluk, hata, hile, verimsizlik ve risklere yönelik olarak engelleyici ve tespit edici

⁴⁸ Kaya, a.g.e., s.3.

bir mekanizmadır. Üst yönetimin kurumsal yönetim ilkelerinden hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkeleri çerçevesinde hareket etmesine fayda sağlar, varlığı ve faaliyetleri ile bu ilkelerin sağlıklı bir şekilde tesis edilmesine katkıda bulunur. İç denetim bir yönetim aracıdır. İç denetim yönetici ve çalışanların hatalarını bulmaya değil eksiklerini kapatmaya çabalar. Bu bakımdan kurum çapında güvenilmesi ve desteklenmesi gereken bir fonksiyondur.⁴⁹

İç denetimin asıl amacı, örgüte yararlı olmak için denetim faaliyetlerini sürdürmek ve örgütte çalışanların sorumluluklarını etkin şekilde yerine getirmelerinde onlara yardımcı olmaktır. Bu amacını uygun maliyette gerçekleştirmeli ve örgütün tamamında etkin kontrolü teşvik etmelidir.⁵⁰

2.1. İç Denetimin Tanımında Meydana Gelen Gelişmeler

Günümüzdeki son gelişmelerin ardından IIA tarafından yapılan iç denetim tanımını daha ayrıntılı olarak ele almak gereği hasıl olmuştur. Bu noktadan hareketle iç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. Bu konu standartlarda ikiye ayrılmaktadır. Birincisi güvence, ikincisi danışmanlık faaliyetleridir. İç denetim, kurumun risk yönetimi, iç kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun hedef ve amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur. İşte bu noktada, iç denetimin şirkete değer katmak amacıyla hareket edilen bir süreç olduğu unutulmamalıdır. İç denetimde uluslararası gelişmelerin de dikkate alınması gereği yapılabilecek diğer bir tanım ise, “Uluslararası alanda iç denetim konusunda yaşanan gelişmeler doğrultusunda, çağdaş normlara uygun iç denetim sistemini bankada oluşturmak ve uygulamak suretiyle, her türlü işlem ve faaliyetin güncel denetim ve raporlamasını yaparak, karşılaşılabilecek her türlü risk ve zarar konusunda tedbir alınmasını, bu suretle banka faaliyetlerinin yönetim strateji ve politikalarına uygun olarak düzenli, verimli ve etkin bir şekilde mevcut mevzuat ve kurallar çerçevesinde

⁴⁹ Kaya, a.g.e., s.3.

⁵⁰ Şaban Uzay, **İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**, Ankara:SPK Yayınları, Yayın No:132 , 1999, s.36.

yürütülmesini, varlıkların korunmasının sağlanmasını, denetim faaliyetlerinin en düşük maliyetle, en yüksek faydayı sağlayacak şekilde organize edilmesini, ayrıca hesap ve kayıt düzeninin bütünlüğünü ve güvenilirliğini sağlayarak yönetsel vizyon ve misyona bağlı yapılacak bir denetim şeklidir.” şeklinde yapılabilir.

IIA tarafından yapılan tanıma bakılacak olunursa; “İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.”⁵¹

İç denetim, ayrı bir meslek olarak, küresel bazda örgütlenmiş ve uluslararası alanda İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından temsil edilmektedir. IIA, 1941 yılında kurulmuştur ve şu anda dünya çapında 94 ülkede 249 Şube ve Enstitüde örgütlenmiş 100.000 iç denetim profesyonelini temsil etmektedir. IIA ve bağlı kuruluşları, eğitim, yayın, araştırma ve kalite güvencesi hizmetleri vermektedirler. IIA, mesleki gelişim için önemli konferans ve seminerler düzenlemekte, yetkin iç denetçilere sertifika vermekte, kalite güvencesi çalışmaları yapmakta ve mesleki kıyaslama çalışmaları yapmaktadır. IIA, iç denetçiler, yönetim kurulu üyeleri ve üst yönetim için iç denetim standartları belirlemekte ve rehberlik yapmaktadır. IIA, ayrıca, iç denetim faaliyetine kamusal ilgiyi teşvik etmekte ve iç denetim faaliyetinin yönetişimin geliştirilmesi konusunda oynaması gereken rolün tanımlanmasına yardımcı olmaktadır.

Mesleğin özyönetiminden sorumlu kuruluş olarak, IIA, iç denetçiler ve iç denetim için ilkelere dayanan uluslararası standartlar seti - IIA'nın *İç Denetimin Tanımı, Etik Kuralları ve Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları (Uluslararası Standartlar)* - belirlemiştir. Hepsi birlikte, bu ilkeler, bir mesleki iç denetim faaliyeti için gerekli olan ön koşulları belirlemektedir. IIA'nın büyük Avrupa bölgesinde kurulu bulunan ve ECIIA'yı oluşturan otuz şubesi ve enstitüsünün üyeleri,

⁵¹ The Institute of Internal Auditors, **Uluslararası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesi**, Türkiye İç Denetim Enstitüsü, İstanbul : Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, No: 4, 2008, s.11.

bu standartları uygulamakla ve savunmakla yükümlüdürler.⁵²

IIA'nın yaptığı tanıma göre, iç denetim "risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla yönelik ... bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir". ECIIA, bu tanıma uyan ve *Etik Kurallarına ve Uluslararası Standartlara* uygun hareket eden bir mesleki iç denetim faaliyetinin her yönetim mekanizmasının anahtar bir unsuru olduğuna inanır. Çeşitli Avrupa ülkelerinin hükümetleri tarafından görevlendirilen komisyonlar bu görüşü desteklemektedir.

Mesleki iç denetimin, yönetimden sorumlu olanlara, değer katabileceği yollar yukarıda açıklanmıştır. Özet olarak, iki tip katkısı vardır: güvence ve danışmanlık. Güvence hizmeti konusunda, bir mesleki iç denetim faaliyeti, iyi yönetim, risk yönetimi ve iç kontrol sağlamak amacıyla yönelik süreçlerin etkinliği ve amaca uygunluğu konusunda objektif bir güvence sağlayarak yönetim güvencesini destekler. Yaptığı çalışmanın bir parçası olarak, böyle bir faaliyet, bu alanlardaki gelişmeler konusunda önerilerde bulunur, bu gelişmelere imkan sağlar ve danışmanlık hizmetleri verir.

Bu dokümanın devam eden iki bölümünde, bir mesleki iç denetim faaliyetinin sahip olması gereken özellikleri hakkında daha detaylı bilgi verilecektir. Bu bölümler, iç denetim faaliyetinin kurum içinde bağımsız bir konuma sahip olmasının gerekliliği ve bunun yönetimden sorumlu olanlar tarafından izlenmesi gereğini de kapsamaktadır. İç denetim faaliyeti, kurum hakkında sahip olduğu derin bilgi seviyesini sürdürmek ve daha da geliştirmek için yeterli sayıda yönetim ve personel kadrosuna sahip olmalıdır. Bu sayı, kurumun büyüklüğüne ve karmaşıklık düzeyine göre değişir. Örneğin, küçük kurumlar ihtiyaçlarını dış hizmet sağlayıcılarından temin ettikleri iç denetim kaynaklarıyla en etkin bir şekilde karşılayabilirler. Bu hizmet alımında yapılan sözleşme kurum içinde uygun bir yetkili, örneğin kurumun İcra Başkanı tarafından incelenir. İç denetçiler, dürüstlük, objektiflik, gizlilik ve yetkinlik ilkelerini içeren *Etik Kurallara* uygun davranmakla yükümlüdürler. Bu faaliyet, yönetim, risk yönetimi ve iç kontrol süreçleri hakkında objektif güvence vermek için kendi uzmanlığını kullanır ve

⁵² Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu, a.g.e., s.24.

sistematik bir yöntem uygular. Bu faaliyet, kendi kalitesini izler ve kendisini dönemsel olarak kalite değerlendirmelerine tabi tutar.

2.2. İç Denetimin Amaçları

Yönetim kurulu, diğer sorumluluklarının yanı sıra, üst yönetimin risk yönetimi ve iç kontrol için uygun bir yapı oluşturmasını, sürdürmesini ve göstermesini sağlamaktan sorumludur. Yönetim kurulu bu işlemleri yerine getirmesi için, yönetim kurulunda görevli üyeler arasından en az biri başkan ve biri üye olmak üzere iki kişiyi “Denetim Komitesi” olarak görevlendirir. Denetim Komitesi, kurumun karşı karşıya olduğu riskleri belirlemek, değerlendirmek, izlemek ve azaltmaktan ve ilgili kontroller de dahil bu risk yönetim süreçlerinin etkin çalıştığından emin olmaktan ve buna mukabil oluşturulacak iç kontrol noktalarının saptanması, ilgili süreçlerin oluşturulması, devam ettirilmesi ve bu gibi esasların yerine getirilmesinin sağlanmasından sorumludur. Diğer bir ifadeyle denetim komitesi, Risk Yönetimi ve İç Kontrol birimlerinin yaptığı çalışmaları izlemek ve denetlemek ile sorumludur. İşte bu noktada denetim komitesi adına iç denetimin temel amacı, risk yönetimi ve iç kontrol süreçlerinin tam, etkin ve verimli olduğu konusunda üst düzey yönetime ve yönetim kuruluna objektif güvence sağlamak, iç denetim faaliyeti gereği, üst düzey yönetime, kanunen kendisine verilen sorumluluklarını yerine getirmesi ve görevlerini en iyi şekilde ifa etmesinde yardımcı olmak için danışmanlık yapmak, yol göstermek ve işlerin yapılmasına yönelik imkan sağlamaktır.

İç denetimin amacı gözden geçirilen faaliyetlerle ilgili nesnel analizler, değerlendirmeler, tavsiyeler ve yorumlar yaparak yönetimin tüm üyelerine sorumluluklarını etkili bir biçimde yerine getirmede yardımcı olmaktır.⁵³

İç denetimin amacı, işletmenin sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmesinde, yönetimde olanlar ve yönetim kurulu üyeleri de dahil olmak üzere işletme personeline yardımcı olmaktır. İşletme personeli, iç denetim sayesinde, işletme faaliyetlerine ilişkin analizler, değerlendirmeler, tavsiyeler ve bilgiler elde ederler. İç

⁵³ Uzun, a.g.e., s.2.

denetim ayrıca, en uygun maliyetle etkin bir kontrolü de amaçlamaktadır.⁵⁴

İç denetim aynı zamanda işletmede görevli kişilerin tutumu ve davranışlarını da dolaylı olarak denetlemektedir. Aslında denetimin konusu doğrudan doğruya insan değildir. Denetim tamamlanmış faaliyetlerin geriye dönülerek yeniden gözden geçirilmesi işlemidir. Ancak bu faaliyetler işletmede çalışan kişiler tarafından gerçekleştirildiğinden, dolaylı yoldan bu kişilerin denetimi yapılmış olmaktadır.⁵⁵

Bu noktada iç denetim faaliyetlerini yerine getiren iç denetim birim çalışanlarının bir takım amaçları ve görevleri bulunmalıdır. Bu görevler,

- Kontroller fayda - maliyet analizini yapmak ve etkinliğini değerlendirmek,
- Kontrollerin yerinde olup olmadığını denetlemek, gerektiğinde yeni kontroller tavsiye etmek, COSO (Committee of Sponsoring Organizations) vb. çeşitli kontrol modellerinin kullanılmasını sağlamak,
- Kontrol öz değerlendirmesi,
- Riskler ve kontroller hakkında banka personeline sürekli eğitim vermek

olarak sıralanabilir.

Bu bağlamda yönetim alanında iç denetim risklerin tam, doğru anlaşıldığı ve yönetildiği, ayrıca iç kontrol sisteminin etkinliği konularında yönetime ve denetim komitesine güvence sağlar.

İç denetimin asıl amacı banka işletmesine yararlı olmak için denetim faaliyetlerini sürdürmek ve çalışanların asıl sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmelerinde onlara yardımcı olmaktır. İç denetim amaçlarını uygun maliyetlerle gerçekleştirmeli ve banka işletmesini tamamında da teşvik etmelidir. İç denetimin amacını başarabilmesi için iç denetçilerin yönetim kuruluna veya denetim komitesine dönemsel raporlama yoluyla erişebilmesi gerekmektedir. Söz konusu raporlar ilgililerin özellikle de yöneticilerin artan sorumluluklarını düzenlemesine de yardımcı olmaktadır.

⁵⁴ Hüseyin Özer, “Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Risk Denetimi”, **Euro 2000 Avrupa İç Denetim Konferansı IV.Türkiye İç Denetim Kongresi**, Türkiye İç Denetim Enstitüsü 11-12 Mayıs 2000, Topkapı Eresin Otel İstanbul, s.16.

⁵⁵ Güredin, a.g.e., s.15.

2.3. İç Denetimin Önemi

Enron'un çöküşü, WorldCom skandalı ve devamında gelen istikrarsızlık finansal sektörlerdeki iç denetimin rolünü arttırmıştır. Kısa bir süre öncesine kadar iç denetim, gerçekleşen risklerin etkileri ve etkileri azaltmaya yönelik iyileştirme politikalarının uygulanmasını amaçlamakta iken, bugün gerçekleşmesi öngörülen risklerin önceden belirlenip, önleyici kontrollerin organizasyon içinde yerleştirilmesini hedeflemektedir. Günümüzde buna paralel olarak iç denetimin önemi bağımsız bir güvence veren birim olarak artmıştır.

İç denetim ile muhasebe verilerinde doğruluk ve güvenilirlik sağlanmaktadır. Belgelerin yetkili kişilerce onaylanıp onaylanmadığı, işletmenin gelişmiş bir kayıt sistemine sahip olup olmadığı, anlaşılır bir muhasebe sisteminin kullanılıp kullanılmadığı iç denetimle ortaya çıkmaktadır. Yeterli olmayan uygulamalar tespit edilerek, bunu geliştirecek ve yeterli hale gelmesini sağlayacak tedbirler alınması gerekmektedir. İşletme içindeki servislerin fonksiyonlarını yerine getirirken izlenen metot ve prosedürlerin güncel olup olmadığı veya güncelliğini koruyup korumadığı ancak denetimle anlaşılabilir. İç denetimde önemlilik, kullanıcıların, ussal bir yaklaşımla inceledikleri finansal tablolarda yer alan hata veya eksikliklerin, karar alma davranışlarına olası etki düzeyi olarak tanımlanabilir. Eğer finansal tabloların içerdiği yanlış beyanlar (misstatement), onların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak dürüstçe sunulmasını engelleyecek kadar önemliyse, finansal tabloların yanıltıcı şekilde beyan edildiği (materially misstatement) kabul edilir. Temel olarak hatalar ve hilelerden oluşan söz konusu yanlış beyanlar, aşağıdaki nedenlerle meydana gelmiş olabilir:⁵⁶

- Raporlanmış bir finansal tablo unsurunun, hesabının veya kaleminin tutarı, sınıflaması veya sunumu ile bunların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre raporlanması halindeki tutarı, sınıflaması ve sunumu arasında fark olması.
- Finansal tablo unsurlarından birinin, bir hesabın veya kalemin atlanması,

⁵⁶ Nuri Uman, "Bağımsız İşletme Dışı Denetimin Ekonomilerdeki Rolü ve Önemi", **III. İşletmelerde Bağımsız Dış Denetim Semineri**, İstanbul : SPK Yayınları, 1985, s.10.

- Bir finansal tablo açıklamasının, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak sunulmaması.
- Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak açıklanması gereken bir bilginin atlanması.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, finansal tablolarda bir takım yanlışlıkların olması olanaklıdır. Bu yanlışlıklar kasıtlı veya kasıtsız olarak yapılabilir. Kasıtlı yapılan yanlışlıklar hile, kasıtsız olanlar ise hata olarak tanımlanmaktadır. Eğer finansal tablolarda hataların veya hilelerin neden olduğu yanlış beyanlar nedeniyle bir finansal tablo kullanıcısının aldığı kararları değiştirmesi olasılığı varsa bu yanlışlıklar önemlidir ve bu finansal tablolar, karar alıcıyı yanıltıcı şekilde beyan edilmiş demektir.

Basit olarak ifade etmek gerekirse; “önemlilik, bir hesap veya bir olgunun finansal tablolara güvenen kullanıcıların kararlarını etkilemesidir”. Bu nedenle denetçinin bir kullanıcının mantıksal kararını etkileyebilecek yanlışlıkların ölçüsünü tutar olarak belirlemesi gerekir. İş bu sebeple iç denetim faaliyetlerini profesyonel bir şekilde yürütebilecek, denetim mesleğinin gerektirdiği niteliklere sahip denetçilerden oluşan bir iç denetim bölümü oluşturmalıdır.⁵⁷

Sonuçta, finansal tablolara yansıyan muhasebe bilgilerinin, kullanıcılar açısından önemleri farklıdır. Ekonomik yapıdan, işletmeye özgü koşullara ve belirsizliğe dek uzanan bir dizi etmen, muhasebe bilgilerinden yararlanarak karar alacak farklı kişilerin kararlarını farklı biçimlerde etkileyecektir. Bu nedenle muhasebe bilgilerinin bazı hatalar taşıması da karar alıcıların beklentilerine, bakış açılarına ve niteliklerine göre farklı düzeylerde önem taşıyacaktır. Bu kapsamda, bilgiler ve içerdikleri hatalar, görece öneme sahiptirler. Örneğin, küçük bir işletme için, 10.000 YTL yüksek önemde bir tutar olarak değerlendirilirken, çokuluslu büyük bir işletme için çok önemsiz bir tutar olarak görülebilir. Öte yandan oldukça profesyonelce bir hile girişimi, çok küçük bir tutar olsa bile, bu çokuluslu büyük işletme için çok büyük bir önemde olabilir. Başka bir anlatımla önemlilik, niceliklerle ilgili olduğu kadar nitelikle de ilgili

⁵⁷ M.F.Güner, “Aile İşletmelerinde İç Denetim, İç Denetimin Faydaları, Bir İç Denetim Sistemi Oluşturmanın Yolları”, **I.Aile İşletmeleri Kongresi**, Nisan 2004, s.1-6.

olabilir. Denetçi, denetim sürecinde varsayımların oluştururken bu parametreleri göz önünde tutmalı, temel alacağı öğeleri belirlemeli ve kendine göre bazı ölçütler kullanmalıdır. Örneğin, toplam varlıkların, toplam gelirlerin veya net karın %5'i gibi bir ölçüt kullanarak bu grupları oluşturan kalemlerden %5'i aşanları önemli kabul edebilir. Bu, denetçi için önemlilik düzeyleri açısından bir *ilk yargı* oluşturma anlamına gelmektedir. Bu ilk yargının oluşması, denetçinin denetimini planlaması açısından önem taşımaktadır. Denetçi, daha sonra bu ilk yargısını hesap kalanlarına veya hesap sınıflarına yaygınlaştıracaktır. Böylelikle denetçi, hesabın finansal tabloya göreli etkisini ve hata beklentisini belirleyecektir. Burada denetçinin ayrıca hesap kalanlarının önemliliğe göre denetlenmesinin maliyetini göz önünde tutması, yani bir fayda-maliyet analizi yapması gerekir.

Bu aşamada da önemlilik, denetim yordamlarının uygulanışını belirlemektedir. Son olarak ise denetçi, olası hataların tahminini yaparak, önemlilikle ilgili ilk yargısını, elde ettiği toplamlarla karşılaştıracaktır. Denetimin tamamlanma aşamasında, elde edilen kanıtların değerlendirilmesi sırasında kullanılacak olan bu önemlilik tutarları, denetimde sonuca ulaşmanın ölçütleri olarak işlev görecektir.

2.4. İç Denetimin Kapsamı

Geleneksel anlamda iç denetim faaliyetlerinin hedefi, her türlü riski bulmak ve ortadan kaldırmaktır. Başka bir ifadeyle, iç denetim birimi, işletme içerisinde faaliyetlerin önceden belirlenen standartlara, politikalara ve hedeflere uygun bir şekilde yerine getirilip getirilmediğini kontrol eden bir birimdir.⁵⁸ İşletmeler, 20 veya 30 yıl öncesine göre faaliyette buldukları çevre itibariyle önemli ve hızlı bir değişim ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu değişimin temel dinamikleri, mal ve hizmetlerde globalleşme, teknolojilerde hızlı bir şekilde gelişen yenilikler, talepteki hızlı değişim ve ürün ömrünün kısalması, otomasyon ve enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşması olarak sayılabilir. İşletmelerde ilk dönemlerde çok dar ve sınırlı bir görev alanını kapsayan iç denetim fonksiyonu da bu değişime paralel olarak önemli ölçüde değişmiş ve değişimini sürdürmektedir.

⁵⁸ Tamer Saka, "İç Denetim Mesleği, Bankacılık ve Risk Yönetimi", **İç Denetim Dergisi**, Sonbahar 2001, Sayı : 1, s.50.

Günümüz dünyasında iş çevresinin çok hızlı değişmesi iç denetçiyi bu değişime ayak uyduracak esneklikte olmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla bu esneklik iç denetçiyi elektronik ticaret, şirket birleşmeleri, yeni bilgi işlem sistemleri ve internet bankacılığı gibi yeni alanlarla ilgilenmek zorunda bırakmakta, dolayısıyla mesleğin alanı ve fonksiyonu hızla genişlemektedir.⁵⁹

Günümüzde iç denetim bireye ve hataya dayalı yaklaşımdan, organizasyona, sürece ve sisteme odaklı bir yaklaşıma dönüşmektedir. Diğer bir ifadeyle işin doğru yapılıp yapılmadığı yerine, doğru işin yapılıp yapılmadığını irdeleyen bir yaklaşım gündemdedir.⁶⁰

İç denetim; iç sınırlara veya coğrafi kısıtlamalara bakmaksızın bir kurumun faaliyetlerinin tümünü kapsar. İç denetim faaliyeti risk değerlendirmesini esas alır. Bu faaliyet; yönetim, risk yönetimi ve iç kontrol süreçlerinin kurumun karşı karşıya olduğu risklerin belirlenmesi, tanımlanması ve bu risklerle mücadele konularında yeterliliğinin ve etkinliğinin belirlenmesini de kapsar.⁶¹

Bu riskler şunları içerir :

- Operasyonel ve finansal bilgiler güvenilmez, yanlış veya eksik olabilir;
- Operasyonel faaliyetler verimsiz olabilir ve etkin olmayabilir;
- Varlıklar ve bilgi veya insan gibi finansal ve diğer varlıklar manipüle edilmiş veya işletmeden çıkartılmış olabilir;
- Kurum kanunları, yönetmelikleri veya iç politikaları ihlal edebilir ve
- Etik kültür yasadışı eylemleri veya uygun olmayan davranışları destekliyor olabilir.

⁵⁹ Uzun, a.g.e., s.1.

⁶⁰ Gürdoğan Yurtsever , “Türk Bankacılığının Kontrol ve Denetim Yapısı İçinde İç Kontrol Merkezlerinin Yeri”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Kasım-Aralık 2003, No:6, s.8.

⁶¹ Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu, a.g.e., s.15.

Genel bir bakış açısından iç denetimin kapsamını;⁶²

İç kontrol sisteminin yeterliliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi,

- Risk yönetim sistem ve yöntemleri uygulamasının incelenmesi,
- Yönetim ve finansal bilgi sistemlerinin gözden geçirilmesi,
- Muhasebe kayıtları ile finansal tabloların doğruluk ve güvenilirliğinin incelenmesi,
- Bankanın kendi sermayesini değerlendirme sisteminin incelenmesi,
- Kanuni düzenlemeler ile etik kurallara uyulup uyulmadığının incelenmesi,
- Raporlamanın doğruluğu, güvenilirliği ve zamanındalığının kontrol edilmesi,
- Hem işlemlerin hem de belirli iç kontrol usullerinin işleyişinin kontrol edilmesi ve özel incelemelerin yapılması şeklinde özetlemek mümkündür.

İç denetim, üst yönetim için aynı zamanda müşavirlik/danışmanlık hizmeti de vermekte ve yönetimin bilgiye dayanan kararlar almasını sağlamaktadır. İç denetim raporlarında faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği araştırılarak, bu konuda yönetime tavsiyelerde bulunur.⁶³

2.5. İç Denetimin Türleri

Bilindiği gibi iç denetim; faaliyetlerin daha sağlıklı ve verimli bir şekilde yürütülerek işletmenin rekabet gücünün artırılması, varlıkların rasyonel yönetim, yönetim danışmanlığı, işletmeye zarar verebilecek hatalı, hileli işlemlerin ve fiillerin önlenmesi gibi amaçlarla yönetime bağlı bulunan, ancak bağımsız çalışan iç denetçiler tarafından yerine getirilen bir denetim türüdür. Bu açıdan iç denetim, diğer denetim türlerinden daha geniş kapsamlıdır. İç denetimin amacı ve kapsamı, finansal tabloların

⁶² Basle Committee on Banking Supervision, Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçiler İle İlişkisi, İstanbul, Temmuz 2000, s.3.

⁶³ Güredin, **Denetim**, s.15.

denetiminden, uygunluk denetiminden, faaliyet denetiminden daha geniş olup, bunları da içine almaktadır.⁶⁴

İç denetim, bir denetim planının hazırlanmasını, eldeki bilgilerin incelenmesi ve değerlendirilmesini, sonuçların bildirilmesini ve tavsiyelerin ve sorunların izlenmesini içerir.⁶⁵

İş bu durumda, iç denetimin türleri bakımından birçok yaklaşım olmasına karşın genel anlamda kabul görmüş teorik yaklaşıma göre finansal denetim, riayet denetimi, faaliyet denetimi ve yönetim denetimidir. Kısaca açıklamak gerekirse ;

a) Finansal Denetim : Muhasebe sistemi ve bilgileri ile sonuçta ortaya çıkan yıllık hesapların güvenilirliğini incelemeye yöneliktir.

b) Riayet Denetimi : Kanunlara, düzenlemelere, politikalara ve usullere riayeti denetleme amacına yöneliktir.

c) Faaliyet Denetimi : Görevle ilgili olarak, sistemlerin ve usullerin kalitesi ve uygunluğunu tahkik etmeye, organizasyon yapılarını eleştirel bir biçimde analiz etmeye ve kaynakların ve yöntemlerin yeterliğini değerlendirme amacına yöneliktir.

d) Yönetim Denetimi : Bankanın hedefleri çerçevesinde yönetim işlevinin kalitesini değerlendirme amacına yöneliktir.

Bununla birlikte uygulama safhasında iç denetimin genellikle üç başlıkta toplandığı görülmektedir.

Uygulamada iç denetim; uygunluk, faaliyet ve iç kontrol sisteminin denetimini içermektedir. Uygunluk denetimi, incelenen birimde yapılan işlemlerin, önceden belirlenmiş kriterlere, kurallara, yasal mevzuata uygunluğunun denetlenmesidir. Faaliyet denetimi, incelenen birim yönetiminin başarısının, genel merkezce belirlenen hedeflere ulaşma düzeyinin standartlara uygunluğunun saptanmasıdır. Bu denetim türünde, finansal nitelik taşımayan faaliyetler de incelemeye alınmaktadır. İç kontrol

⁶⁴ Sinan Aslan, **Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim**, 1.Basım, İstanbul : Avcıol Basım Yayın, 2003, s.13.

⁶⁵ Bankacılar Dergisi, "İç Denetim", Sayı No : 34, 2000, s.13.

sistemi denetimi ise, işletmede mevcut olan iç kontrol sisteminin yeterliliğini denetlemektedir. Bu denetim türü, iç kontrol sistemi üzerinde, bir kontrol amacı taşımaktadır.⁶⁶

2.6. İç Denetimde Etik Kurallar

Her meslek dalında olduğu üzere iç denetim mesleğinde de bir takım etik kurallar mevcuttur. Bu etik kurallar *ilkeler* ve bu ilkelerin uygulanması aşamasındaki asgari *davranış kurallarını* içermektedir. IIA, mensubu olsun ya da olmasın iç denetim mesleğini icra edenlerden bu etik kurallar doğrultusunda hareket etmesini beklemektedir. Bu doğrultuda bu kuralların asıl amacı iç denetim mesleğinin etik kültürünü meydana getirmek ve günümüz şartları doğrultusunda bu kurallar bütününe geliştirmektir. IIA bu doğrultuda iç denetim tanımını da meslekteki son gelişmeleri göz önüne alarak geliştirmektedir. Bu tanımın son hali ise aşağıdaki şekildedir.

*İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.*⁶⁷

Etik Kuralları, iç denetim hizmeti veren kurum ve kişileri bağlar. IIA üyeleri ve IIA'nın sertifikalarına sahip olanlar (ve adaylar) için bu kuralların ihlali, IIA'nın yönetmelikleri ve idari düzenlemelerine göre değerlendirilir ve ele alınır. Belirli bir davranışa *Davranış Kuralları*'nda atıfta bulunulmaması, o davranışın kabul edilemez veya yanlış olarak değerlendirilmesini engellemez ve bu sebeple de söz konusu kişiler disiplin cezası açısından sorumludur.⁶⁸

⁶⁶ Can Kaymak, **Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s.145.

⁶⁷ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.11.

⁶⁸ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.11.

İç denetim mesleğindeki “Etik Kurallar” standart olup The Institute of Internal Auditors (IIA) tarafından çıkarılmaktadır. Bu kurallar manzumesi, iç denetim mesleğindeki gelişmeler paralelinde yine IIA tarafından güncellenmektedir.

Standart olarak IIA tarafından sunulan ve önem arz eden, iç denetim mesleği ve uygulamasıyla ilgili ilkeler bütününe olduğu gibi aktarmak yerinde olacaktır. İç denetçilerin aşağıdaki ilkeleri uygulamaları ve desteklemeleri beklenir.⁶⁹

a) Dürüstlük : İç denetçilerin dürüstlüğü, *güven* oluşturur ve böylece verdikleri hükümlere itimat edilmesine yönelik bir zemin sağlar.

b) Objektiflik (Nesnellik) : İç denetçiler, inceledikleri süreç veya faaliyet ile ilgili bilgiyi toplarken, değerlendirirken ve raporlarken en üst seviyede meslekî objektiflik sergiler. İç denetçiler ilgili tüm şartların değerlendirmesini dengeli bir şekilde yapar ve kendilerinin veya diğerlerinin menfaatlerinden çok etkilenmez.

c) Gizlilik : İç denetçiler, elde ettikleri bilginin sahipliğine ve değerine saygı gösterir; hukukî ve meslekî bir mecburiyet olmadığı sürece de gerekli yetkilendirmeyi almaksızın bilgiyi açıklamaz.

d) Yetkinlik (Ehil Olma) : İç denetçiler, iç denetim hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde gereken bilgi, beceri ve tecrübeyi ortaya koyar.

Yine standart olarak IIA tarafından sunulan ve önem arz eden, iç denetçilerden beklenen davranış tarzını tanımlayan davranış kuralları bütününe olduğu gibi aktarmak yerinde olacaktır.⁷⁰

⁶⁹ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.12.

⁷⁰ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.12-14.

a) Dürüstlük : İç denetçiler,

1. Çalışmalarını doğruluk, dikkat ve sorumluluk duygusuyla yaparlar,
2. Hukuku gözetir ve hukukun ve mesleğin gerektirdiği özel durum açıklamalarını yaparlar,
3. Kanun dışı bir faaliyete bilerek ve isteyerek taraf olmaz veya iç denetim mesleği ve kurum açısından yüz kızartıcı eylemlere girişmezler,
4. Kurumun meşru ve etik amaçlarına saygı duyar, katkıda bulunurlar.

b) Objektiflik : İç denetçiler,

1. Değerlendirmelerinin tarafsızlığına zarar verebilecek veya zarar vereceği varsayılabilir herhangi bir ilişkiye ve faaliyete katılmazlar; bu katılım, kurumun çıkarlarıyla çatışan ilişki ve faaliyetleri de içerir,
2. Meslekî muhakemelerini zayıflatabilecek veya zayıflatacağı varsayılabilir herhangi bir şeyi kabul etmezler,
3. Tespit ettikleri ve açıklanmadığı takdirde faaliyetlerinin raporlanmasını bozacak tüm önemli bulguları açıklarlar.

c) Gizlilik : İç denetçiler,

1. Görevleri sırasında elde ettikleri bilgilerin korunması ve kullanımı konusunda ihtiyatlı olurlar,
2. Sahip oldukları bilgileri kişisel menfaatleri için veya hukuka aykırı olarak veya kurumun meşru ve etik amaçlarına zarar verebilecek tarzda kullanmazlar.

d) Yetkinlik (Ehil Olma) : İç denetçiler,

1. Sadece görevin gerektirdiği bilgi, beceri ve tecrübeye sahip oldukları işleri üstlenmelidirler,
2. İç denetim hizmetlerini, *Uluslararası İç Denetim Meslekî Uygulama Standartlarına* uygun bir şekilde yerine getirirler,
3. Kendi yeterliliklerini ve hizmetlerinin etkinlik ve kalitesini devamlı geliştirirler.

II – BANKACILIK

Serbest piyasa koşullarına göre tesis edilmeye çalışılan bir ekonomide, reel sektör ile finansal sektör arasındaki bağlantıyı büyük ölçüde o ülkenin bankacılık sektörü sağlar. Bu iki sektör arasındaki karşılıklı etkileşimi ve bu etkileşimin tüm ekonomi üzerindeki genel etkisi ise adı geçen sektörlerin yapısına bağlıdır. Genel anlamda banka kavramı, fon arz edenler ile talep edenler arasında aracılık hizmeti gören bir finansal kurum olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bankalar üç tür aracılık faaliyetinde bulunurlar. Likiditeye aracılık, riske aracılık ve vadeye aracılık ederek likidite, faiz ve kredi riskini yüklenmiş olurlar.

Ayrıca bankalar, aracılık işlevleriyle beraber, kaydi para yaratma ve kasa olma işlevlerini görmektedir. Bu durumda, bankalar son yıllarda yaşanan oluşumlarla yeniden yapılandırılmıştır.⁷¹

2.1. Türkiye’de Bankacılık

Ülkemiz bankacılık sektörü bugünkü yapısına, 1980’li yıllardan başlayan ve günümüze uzayan hızlı gelişmeler eşliğinde ulaşmıştır. Bu sebepten ötürü, tez çalışmamızda ülkemiz bankacılık evreleri, 1980’li yıllar ve sonrası kapsamında ele alınmıştır.

1970’li yıllarda yaşanan petrol krizleri sonrasında, Türkiye ekonomisi bir darboğaz içine girmiştir. 1970’li yılların sonunda, döviz krizi eşliğinde yüksek oranlı enflasyonla karşı karşıya kalınmış ve bu nedenle 24 Ocak 1980’de bir istikrar ve ekonomik değişim programı uygulamaya konmuştur. Bankacılık sektörü de, bu istikrar programının hedefine uygun olarak, yürürlüğe giren dışa açılma, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve liberalleşme politikalarından en çok etkilenen ve değişim içine giren sektörlerden biri olmuştur. Bu çerçevede, Türk bankacılık sektörü de 1980’den itibaren hızlı bir gelişme göstererek, uluslararası banka ve finans sistemi ile bütünleşme

⁷¹ İlhan Uludağ ve Erişah Arıcan, **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar, Kurumlar, Araçlar)**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1999, s.197.

sürecine girmiştir. Söz konusu dönemde serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte, dış dünya ile ekonomik ve finansal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi gibi, yapısal değişime yönelik politikalar hayata geçirilmiştir. Yine aynı yıllarda, tüm dünyada finansal pazarların serbestleştirilmesi eğiliminin ortaya çıkmasının, bunda önemli bir rolü olduğu söylenebilir.⁷²

Finansal liberalleşmeye dönük ilk uygulama, “Temmuz Bankacılığı” olarak bilinen ve 1 Temmuz 1980 yılında faiz oranlarının serbest bırakılarak, pozitif reel faiz uygulamasına geçilmesi ve bankaların mevduat sertifikası çıkarmalarına izin verilmesiyle birlikte mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmeye başlamıştır. Aynı dönemde, banker kuruluşlarının hızla artmasıyla, bankalar önce bankerlerle, daha sonra kendi aralarında fon toplama yarışına girmişlerdir. Bu rekabet, faiz yükseltme yoluyla yürütülmüş olup, rekabetin artması ürün sayısının ve hizmet kalitesinin yükselmesini sağlamış, ileri teknoloji kullanımı hızlanmıştır.⁷³ Fakat bankerler arasında ortaya çıkan faiz yükseltmeleri, bir süre sonra borç alınan paraların faizinin ödenmesi için, sonradan daha yüksek faiz ile borçlanılmak zorunda bırakmıştır. Böyle bir ortamda ayakta kalmanın tek yolu, devamlı olarak faiz yükseltmektir. Böyle bir sistemin kısa bir süre içerisinde çökmesi ise kaçınılmazdır. Nitekim 1982 yılında “Bankerler Krizi” olarak adlandırılan olay gerçekleşmiştir. Bu dönemde serbest faiz politikasının ve banker iflaslarının, bireysel bankaların uygulamaları ile yönetim tarzlarının birleşmesinin bir sonucu olarak, çok sayıda bankanın finansal bünyesinde sorunlar yaşanmıştır.⁷⁴

1980 yılı sonrası, ekonominin dışa açılması ve dünya finans sistemi ile bütünleşme çabalarının bir sonucu olarak, bankacılık sektöründe de dışa açılma yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır.⁷⁵ Böylece, ticaret bankası, yatırım bankası ve şube düzeyinde birçok yabancı banka faaliyete geçtiği ve Türk bankaları ile ortaklık kurduğu gibi, Türk bankaları da yurt dışında şube açma, banka kurma vb. yollarla

⁷² Tezer Öcal, **Türk Banka Sistemi**, Ankara : Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları: 59, 1992, s.148.

⁷³ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu)**, 6. Baskı, Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları, s.381.

⁷⁴ Niyazi Erdoğan, Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi, Ankara: Yaklaşım Yayınları, Haziran 2002, s.125.

⁷⁵ Şevket Sayılğan, “Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Finans Dünyası**, Sayı: 117, (Eylül 1999), s.85.

örgütlenmişlerdir.⁷⁶ Ayrıca bu rekabet, Türk bankacılık sektörünün etkinliğini de arttırmıştır.

1980’li yılların bir başka önemli gelişmesi ise, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde “interbank” piyasasının oluşturulmasıdır.⁷⁷ Böylece bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanmasında ve likidite fazlasının değerlendirilmesinde çok büyük kolaylık sağlanmıştır. İnterbank, bankalara kaynak kullanma esnekliği ve kaynakları daha etkin kullanma imkanı verdiği gibi, ekonominin likidite dengesini kurmada da çok yararlı olmuştur.⁷⁸ Bunun yanı sıra; 1980’li yıllarda, bankacılığın gelişimi ve dünya finans piyasaları ile bütünleşebilmesi amacı ile getirilen diğer yasal düzenlemeler ise; 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu’nun oluşturularak Sermaye Piyasası Kanunu’nun yenilenmesi, 1985 yılında devlet iç borçlanma senetlerinin ihale yoluyla satışına başlanması, 1986 yılında bankaların para piyasasının oluşturulması, yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz tevdiat hesabı açma izninin verilmesi, 1987 yılında Merkez Bankası’nın açık piyasa işlemlerini başlatması, 1988 yılında efektif ve döviz piyasaları ile 1989 yılında altın piyasalarının kurulması olarak ana başlıklar halinde sıralanabilir.

Piyasa ekonomisine geçilen 1980’li yıllarda, uygulamaya konulan reform niteliğindeki yapısal değişiklikler, bankacılık sektörünün ve finansal sektörün gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır. Ne var ki, 1990’lı yıllardaki gelişmeler ve yaşanan krizler, bankacılık sisteminin finansal bünyesinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuştur. Dönemin ilk krizi de 1990 Körfez Krizi’dir. Bu kriz dış kaynaklı bir kriz olmasına rağmen, Türk finansal sistemi, bu dönemde likidite krizine girmiş, ekonomik yapı ise olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu dönemde sektördeki ilk büyük finans krizi ise, 5 Nisan 1994 yılında yaşanmış ve olumsuz etkileri günümüze kadar sürmüştür. Kriz, iyi idare edilmeyen ve finansal bünyeleri zayıf olan bankaların ve kurumların iflasını hızlandırmış, krizle gelen şok, bankacılık sisteminin toplam varlıklarını büyük oranda azaltmış ve ayrıca aktif ve pasif yapısında değişikliklere yol açmıştır.

⁷⁶ Öztin Akgüç, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul : Gerçek Yayınevi, 1989, s.70-71.

⁷⁷ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 7. Baskı, Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000, s.112.

⁷⁸ Şahin, a.g.e., s.382-383.

1994 bankacılık ve finans krizi, TCMB'nin duruma zamanında ve gerekli ölçüde müdahale edecek kadar rezervi olmaması nedeniyle yaygınlaşmış ve tüm bankacılık sektörünü ve ekonomiyi tehdit eder hale gelmiştir.⁷⁹ Bankacılık sektörünün 1994 krizinden ciddi boyutta etkilenmesinin temel nedeni, 1989–1993 döneminde izlenen düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ile kar oranlarının düşmesidir.⁸⁰

Diğer yandan, ekonomik ve politik istikrarsızlığın yoğunlaşmasından dolayı, belirsizliğin ve riskin artması da bankacılık sektörünün etkinliğini azaltmıştır. Sektörde yaşanan kriz, zaten kötü yönetilen ve finansal bünyeleri zayıf olan bankaların ve kurumların iflasını hızlandırmış, krizle gelen şok, bankacılık sektörünün toplam varlıklarını azaltmış, ayrıca aktif ve pasif yapılarında değişikliklere yol açmıştır. Krizle birlikte hızla küçülen bankacılık sisteminde özkaynaklar erimiş, banka sistemine olan güven büyük ölçüde sarsılmıştır. Güvenin yeniden tesis edilmesi amacıyla bir çözüm olarak, tasarruf mevduatına % 100 sigorta uygulaması ile devlet güvencesi getirilmiştir. Böylece bankacılık sektörüne güven yeniden sağlanarak, finansal kesimde kriz bir süreliğine aşılmıştır. Ancak, bu limitsiz sigortanın devamı ve kamu kesiminin yüksek faizden borçlanmasını sürdürmesi nedeniyle, aşırı risk alan, kuralsız bir bankacılık yapısı oluşmuş, bu durum ileriki dönemlerde sektörde başka sorunlara neden olmuştur. Ayrıca Bankalar Kanunu'nun 1999 yılına kadar çıkarılamaması ve ekonomideki yüksek risk oranının sürmesi de, bankacılık sektörünü bıçak sırtında tutmuştur.

1994 finans krizi ve takip eden yıllarda yaşanan mini finans krizleri göstermiştir ki; Türkiye'de ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi için alınması gereken yapısal önlemlerin başında, bankacılık sektörüne çeki düzen verilmesi gelmektedir. Nitekim Türkiye'de Haziran 1999 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve Avrupa Birliği (AB) kriterlerine uygun, 4389 sayılı Bankalar Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa çerçevesinde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) oluşumu tamamlanmış, görev ve yetkileri düzenlenmiş, sektöre yeni banka katılması, şube açılması, bankacılık yapma yetkisinin iptali veya bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmesi gibi temel konular, yeniden ele

⁷⁹ Erdoğan, a.g.e., s.129.

⁸⁰ Şahin, a.g.e., s.410.

alınmıştır. Yasanın böyle bir yapılanmaya gidişindeki temel amaç, çağdaş bankacılığın bir gereği olarak, sisteme yönelik politik müdahalelerin en aza indirilmesidir. Yapılan bu değişiklikler, sisteme ve sektöre olan güveni tazelemesi ve finansal sistem dışında değerlendirilen tasarrufları sisteme çekmesi, sektördeki birleşme ve yeniden yapılanmaları hızlandırması açısından önemlidir.⁸¹

Türkiye 2000 yılına çok önemli ekonomik kararların alındığı bir ortamda girmiştir.⁸² 1999 yılı Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, Yakın İzleme Anlaşması'nın programa bağlı ve finans destekli bir anlaşmaya dönüştürülmesi benimsenmiş ve 2000-2002 döneminde uygulanacak makroekonomik politikaların çerçevesi çizilmiştir. Hükümet, IMF' ye sunduğu ve kabul gördüğü 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu sonrasında, 1 Ocak 2000'den itibaren üç yıllık bir ekonomik süreci kapsayan, maliye, para, kur ve gelir politikalarının yanı sıra, yapısal değişimleri de içeren enflasyonu düşürme programını uygulamaya koymuştur.⁸³

Uygulamaya geçilmesiyle birlikte, ekonomide çok kısa sürede bazı olumlu gelişmeler gözlenmiş olmasına rağmen, Kasım 2000 yılında, Türk finansal piyasalarında likidite sıkışıklığının neden olduğu döviz talebindeki hızlı artış, uluslararası piyasalardaki bozulma ve içeride meydana gelen olumsuz etkilerden kaynaklanan bir kriz yaşanmıştır. Bu kriz ancak IMF kredisi ile önlenebilmiş, fakat enflasyonu düşürme programı büyük bir yara almıştır. Şubat 2001 yılında ise, finansal piyasalardaki güvenin kırılğan yapısı bir kez daha finansal krize yol açmış, bunun bir sonucu olarak 2000 yılında Enflasyonu Düşürme Programı'nda öngörülen para ve kur politikaları terk edilerek, 22 Şubat 2001 yılında dalgalı kur sistemine geçilmiş, böylelikle Enflasyonu Düşürme Programı da sona ermiştir.⁸⁴

Türkiye ekonomisinde 2000'li yıllarda yaşanan her iki finans krizi de, başta bankacılık sektörü olmak üzere bütün sektörleri ve ekonomik yaşamı olumsuz yönde etkilemiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri sonrasında, aşırı yükselen faiz oranları, vade uyumsuzluğu olan bankaların fonlama zararlarını arttırırken, portföylerinde

⁸¹ Parasız, a.g.e., s.114.

⁸² Doğan Cansızlar, "Bankacılık ve Sermaye Piyasası", **İktisat Dergisi**, Sayı: 417, (Eylül 2001), s.6.

⁸³ İlker Parasız, **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar**, Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları, (Mart 2001), s.425.

⁸⁴ Ercan Uygur, "2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı: 227, (Mart-Nisan 2001), s.54-55.

bulundurdukları menkul kıymetlerin de değer kaybetmesine yol açmıştır. Şubat 2001’de dalgalı kura geçilmesiyle birlikte, TL’nin yabancı paralar karşısında hızla değer kaybetmesine bağlı olarak yüksek açık pozisyonla çalışan bankalar, önemli boyutta kambiyo zararı ile karşı karşıya kalmıştır.⁸⁵ Kriz sonrasında sermaye yetersizliğini karşılayamayan bankalar, TMSF’ye devir edilmiş, Fon’daki bankalar ile kamu bankalarının görev zararlarını ise Hazine üstlenmiştir. Faaliyetini sürdüren bankalar, yeni bir anlayışla denetime ve yeniden sermayelendirmeye tabi tutulmuştur. Krediler yeniden sınıflandırılmış ve gerekli karşılıklar ayrılmıştır. 1990’lı yıllar boyunca, yüksek enflasyon ortamında çalışan bankaların bilançoları, enflasyona göre güncelleştirilmiştir. Tüm bu uygulamalar, bankaların finansal yapılarının daha gerçekçi bir görünüm almasını sağlamıştır. Bu gelişmeler, finansal yapının güçlenmesi için; geniş bir zamana, çok hassas bir uygulamaya ve profesyonel bir yönetime gereksinim olduğunu ortaya koymuştur.

Bankacılık sektörünün 1998-2000 yılları arasında etkin bir aktif-pasif yönetimi gösterememesinin altında yatan nedenlerden biri de, devletin finansal sektörden sürekli olarak fon talep edici pozisyon almasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de bankalar uzun zamandır girişimcilere fon arz etmek olan asli fonksiyonlarını terk etmişler ve yüksek faizle devlete finansman sağlayan kurumlar haline gelmişlerdir. Böylece ticari bankaların portföyünün büyük bir kısmı, kamu kağıtlarından oluşmuştur. Bankalar uzun süre bu yolla kolay, güvenli ve yüksek faiz kazançları elde etmişlerdir.⁸⁶

Hiç şüphesiz bu oluşum, 1986 yılından itibaren başlamış ve kesintilerle de olsa süreklilik göstermiştir. Kamu kesimi borçlanma gereksiniminin yüksek olması, bu araçların yanında, kamu kesimi bankacılık sektöründen kaynak edinebilmek için munzam karşılıklar politikasının da kullanılmasına neden olmuştur. Bunun için izlenen yol, dönemsel olarak oranlar farklılaşsa da, umumi disponibilitenin devlet iç borçlanma senetleri olarak tutulması zorunluluğunun getirilmesi şeklinde olmuştur. Uygulanan karşılıklar politikası, kısa vadeli sermaye hareketlerinin de yardımıyla bankacılık sektöründe, bilançoların yabancı para cinsinden pasiflerin ağırlığının artmasına neden

⁸⁵ Erdoğan, a.g.e., s.133.

⁸⁶ Osman Demir, “2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşünceler”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı: 172, (Temmuz 2000), s.61-62.

olmuş, bu da doğal olarak sistemin yüklendiği döviz kuru riskini arttıran bir unsur olmuştur.⁸⁷

Nitekim bankacılık sektörünün 1999-2000 döneminde karlılıklarını belirlemede en önemli faktör, elde ettikleri faiz gelirleri içerisindeki menkul kıymet faiz gelirlerinin payının yüksek olmasıdır. Bazı bankaların menkul kıymet faiz gelirlerinin toplam faiz gelirleri içindeki payı, hazine bonosu faiz oranlarının yüksek seviyelerde seyretmesi nedeniyle, %75'lere kadar ulaşmıştır. Özellikle, küçük ölçekli bankaların izlediği bu pasif yöntem biçimi, onların yüksek karlılık ile çalışmasını sağlamıştır. Burada kilit nokta, bankaların açık pozisyon ile çalışmasını sağlayan sabit kur politikası olmuştur. Bu politika nedeni ile bankaların önemli bir kısmı, yabancı para cinsinden yüksek faiz oranı ile kamu borçlanmasını finanse etmekte kullanmışlardır.⁸⁸

Fakat 2001 yılında uygulamaya giren istikrar programının bir sonucu olarak, devletin iç piyasalardan hem daha az, hem de daha düşük faizle borçlanabilmesi, bankaların kazançlarını önemli ölçüde azaltmıştır. Böylece söz konusu dönemde bankacılık sektörü, sendikasyon kredileri şeklinde dışarıdan borçlanmaya ağırlık vermiştir.⁸⁹ Bu gelişmeler sonucunda; zayıf sermaye yapısına rağmen, aşırı açık pozisyon taşıyan bankacılık sektörü, görev zararları nedeniyle işlerliğini kaybetmiş kamu bankaları, özelleştirme, yapısal ve hukuki reformlarda gecikmeler, Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesi ve cari açığın kritik sınırı aşması karşısında döviz kuru bandı uygulamasının öne alınarak gerekli müdahalelerin zamanında yapılamaması, başarılı olabilecek bir programın başarısızlığa uğramasına neden olmuştur.⁹⁰

Şubat 2001 yılında başlayan kriz, TL'nin yaklaşık %90 değer kaybetmesine yol açmıştır. Ulusal paranın bu denli yüksek bir değer kaybı, doğal olarak TMSF bünyesindeki bankaların piyasa değerini çok düşürmüştür. Böylelikle, devalüasyon,

⁸⁷ Ömer Faruk Çolak ve Şenol Altan, "Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye'deki Özel Ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl: 17, Sayı: 196, (Temmuz 2002), s.49.

⁸⁸ Çolak ve Altan, a.g.e., s.50.

⁸⁹ Uygur, a.g.e., s.10.

⁹⁰ Nur Keyder, "Türkiye'de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı: 183, (Haziran 2001), s.53.

Fon'daki bankaların satışını yabancı para cinsinden kolaylaştırmış, ancak bunların Türkiye ekonomisine olan maliyetini önemli oranda arttırmıştır.⁹¹

Dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte, para ve kur politikası uygulaması ve kriz yönetimi yeni bir boyut kazanmış ve kriz ortamından çıkış önlemleriyle birlikte, Türkiye ekonomisinde yeni istikrar arayışları başlamıştır. Bu çerçevede özellikle enflasyon hedeflemesi konusu bu arayışların odak noktasını oluşturmuştur. Yürütülen yeni program çalışmaları sonrasında 14 Nisan 2001 yılında, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kamuoyuna açıklanmıştır.

Bu programla finansal sektöre özel bir önem verilmiş ve alınacak tedbirler belirtilmiştir. Finansal sektöre büyük önem verilmesinin sebebi, finansal sektördeki krizlerin güçlü yayılma ve dış etkilerinin olmasıdır. Çünkü bu etkiler, bankacılık sektörünün doğrudan kapsadığı bireyler ya da firmalardan ileriye de gidebilmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı, sektörü yeniden yapılandırma ve özellikle bankaların açık pozisyonlarını kapatma ve sermaye yapılarını güçlendirme yönünde birçok tedbir alınmıştır.

Türk bankacılık sektöründe gözlenen değişim şekli, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan iki kriz sonrasında alınan tedbirler ile birlikte bundan sonra yeni bir yapıya kavuşacaktır. Bankaların gelişen bu yeni finansal sistem içerisinde yeni oyun planları geliştirecekleri de beklenen bir diğer gelişme olacaktır. 2000'li yıllarda Türkiye ekonomisine ve bankacılık sektörüne damgasını vuran Kriz'den sonraki bir diğer olgu ise; internet bankacılığının (e-ticaret, e-ekonomi) gelişmesi ve yaygınlaşmasıdır.⁹²

İnternet bankacılığı, ticari bankaların yüzünü de değiştirerek önceki tüm iletişim devrimlerinden çok daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Elektronik ticaretin gelişmesiyle birlikte, internet bankacılığının yanı sıra telefon bankacılığı da bu dönemde büyük gelişme göstermiştir. Artık günümüzde hemen hemen sektördeki tüm bankalar, birçok bankacılık hizmetini telefon bankacılığı ve internet bankacılığı üzerinden verir duruma gelmişlerdir.

⁹¹ N.Oğuzhan Altay, "Türk Bankacılık Sektöründe Füzyon", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl: 17, Sayı:195, (Haziran 2002), s.78-79.

⁹² Parasız, a.g.e., s.113.

2.2. Bankacılık Sektörünün Temel İşlevleri

Bankaların temel işlevi, bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı içinde olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi görmektir. Bankalar, bu aracılıktaki risk üstlenirken, ekonomide sağladıkları işlevler şöyledir:⁹³

- Fon fazlası olan yörelerden fon açığı olan yörelere kaynak aktararak, coğrafi yer farklarını gidermek, ulusal/uluslararası düzeyde kaynaklara akıcılık sağlamak,
- Ekonomide boş olarak kalabilecek fonları sisteme çekerek, fonlara mobilizasyon sağlamak,
- Toplanan kaynakların; verimli, karlı ve toplumsal açıdan öncelikli sektörlerle aktararak kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Bireyler açısından kısa süreli ve göreceli olarak düşük miktarlı fonları, yatırımların finansmanı için ihtiyaç duyulan uzun vadeli ve büyük miktarlı fonlar haline çevirerek, vade ve ölçek dönüşümünü sağlamak,
- Çek, kredi, kredi kartı v.s kullandırarak maddi varlığı olmayan ve banka hesaplarını borç/alacak kaydı düşülmek suretiyle kaydi para yaratmak,
- Merkez Bankaları tarafından kullanılan para politikası araçları (avans ve reeskont faiz hadleri, açık piyasa işlemleri, karşılık oranları, disonibilite oranı, selektif kredi kontrolü, kredi tavanlarının saptanması v.s) gelişmiş bir bankacılık sistemini gerektirdiğinden, para politikasının etkinliğini artırmak,
- Geliştirdiği ve uyguladığı ödeme ve kredilendirme yöntemleri ile uluslararası ticaretin gelişimine katkıda bulunmak,
- İzlenen kredilendirme politikası ile gelir ve servet dağılımını etkilemek,

olarak sıralanabilir.⁹⁴

⁹³ Saliha Toraman, <http://www.yenimakale.com/ekonomi/158-turk-bankacilik-sektoru.html> (11.07.2008), s.4-5.

90'lı yıllardan itibaren Türk bankacılık sektörü hızlı bir gelişim göstermiş ve dünya bankacılık sistemine paralel bir değişim trendine girmiştir. Bankacılık sektöründeki bu gelişim ile beraber, bilgi teknoloji sistemlerindeki gelişmeler ve bu teknik gelişmelerin bankacılık ürün çeşitliliğine olan büyük katkısı, finansal piyasalardaki serbesti derecelerinin artması ve beraberinde gelen liberal yaklaşımlar neticesinde bankacılık sektörünün rakamsal olarak büyümesi, vadeli işlem türlerinde çeşitliliğe gidilmesi ve bunların sayesinde vadeli işlem piyasalarının hızlı bir şekilde büyümesi, ödeme şekillerinde olan çeşitlilik ve opsiyonların artmasıyla birlikte parasal işlemlerin daha fazla kayıt altına alınması gibi sonuçları beraberinde getirmiştir.

2.3. Bankacılık Türleri

Bankacılık kesimindeki ayrımsal yaklaşımların dünyanın birçok bölgesinde farklı bir betimlemeye tabi tutulduğu görülmüştür. Bu anlamda esas olan, ülke ya da bölgelerin şematik ayrımında baz aldığı kriterlerdir. İş bu noktada, dünyada kabul görmüş ayırım kriterlerinin ülkemize yansımalarının ele alınması mantık dahilindedir. Bu bakış açısı altında bankacılık sektöründeki ayrımlar aşağıdaki şekilde yapılabilmektedir.

a) Deniz aşırı Bankacılığı: Esas etkinlik alanı deniz aşırı bankacılık olan bankaların bu faaliyetlerine verilen addır. Özellikle İngiltere'nin deniz aşırı sömürgeler döneminde ortaya çıkmış, günümüzde tüm Batı'lı bankalarca uygulanmaya başlanmıştır.

b) İhtisas Bankaları: Faaliyetlerini belirli sektörler veya belirli faaliyet alanları üzerinde yoğunlaştırmış olan bankalardır. Örneğin, yalnızca tarım kesimine kredi açan tarım bankası, yalnız konut inşaatlarını finanse eden konut bankaları, ihracatın finansmanı ile uğraşan ihracat bankaları veya ülke ekonomisinin büyümesini ve sanayileşmesini hedef alan ve bu amaçla uzun vadeli krediler açan sınaî kalkınma bankaları veya şirket kurarak bunların yönetim ve denetimini üstlenen ve gerektiğinde hisse senetlerini plase eden iş bankaları, birer ihtisas bankasıdır.⁹⁵

⁹⁴ Saliha Toraman, <http://www.yenimakale.com/ekonomi/158-turk-bankacilik-sektoru.html> (11.07.2008), s.4-5.

⁹⁵ <http://www.maximumbilgi.com/default.asp?sx=skat&ID=436> (17.07.2007)

c) İş Bankaları: Mevduat toplamak ve kredi vermek amacıyla kurulan iş bankaları bir ticaret bankası gibi faaliyet gösterirler. Kendi sermayelerini ve tahvil çıkarmak suretiyle elde ettikleri sermayeleri kullanarak çeşitli yatırımlarda bulunur, işletmeler kurar ve mevcut işletmelere katılırlar. Türkiye’de bu faaliyetleri gerçekleştirmek üzere 26.8.1924 tarihinde Türkiye İş Bankası kurulmuştur.⁹⁶

d) Kalkınma Bankaları: Yatırım bankacılığı faaliyetlerine ek olarak, öz kaynakları ile idaresi kendilerine bırakılan fon ve benzeri kaynaklardan kredi vermek üzere kurulurlar.

e) Kalkınma ve Yatırım Bankaları: Kalkınma ve Yatırım Bankaları, serbest piyasa düzeni içinde sanayileşmek isteyen ülkelerde, sanayi sektörüne yatırım kredisi ve teknik yardım sağlayarak, sanayileşmeyi hızlandırmayı amaçlayan kredi kurumlarıdır.

f) Kamu Bankası : Devlet bankaları ile birlikte sermayesine mahalli idarelerinin kamu yararına çalışan kuruluş ve derneklerin sahip olduğu bankalardır.

g) Kliring Bankaları: Bankaların takas işlemlerini daha geniş anlamda yapmalarına kliring denilmektedir. Takas sisteminde her ithal ve karşıtı ihraç işlemi üzerinde tek kalem olarak durulduğu halde, kliring sisteminde iki ülke arasında tüm ithalat ve ihracat bir bütün olarak ele alınır.⁹⁷ Borçlu ve alacaklı olan kişilerin hesapları farklı bankalarda bulunduğunda, bankalar, müşterilerinin alacaklarını borçlarına mahsup ederek takas işlemini gerçekleştirirler. Kliring anlaşmasının yürürlükte olduğu ülkelerde, ithalatçı firma, ithal edilen malın bedelini kliring ofislerine veya merkez bankasına ulusal para ile ödemekte, ihracatçı firma ise, ihracatının bedelini yine bu kurumdan almaktadır. İthalatçı ve ihracatçı, böylelikle, hiç döviz ödemedi alım satım işlemlerini gerçekleştirmektedir.

ğ) Merkez Bankaları: Devlet adına para üreten, para ve kambiyo politikalarını belirleyen ve yürüten bankalardır. Bu bankalar, “emisyon bankası” ya da “bankaların bankası ”olarak da adlandırılır. Daha çok merkez bankası adıyla anılmalarının nedeni, para ve bankacılık işlerinde diğer bankaların merkezini oluşturmalarından, onları bir

⁹⁶ <http://www.maximumbilgi.com/default.asp?sx=skat&ID=436> (17.07.2007)

⁹⁷ Vecdi Ünay, **Bankalarca Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri**, Yayın No:6, İstanbul: Es Yayınları, 1989, s.22.

merkezden yönlendirmelerinden ileri gelir. Merkez bankalarının sahip olduğu bu yetkiler, devletin hükümlerine haklarındandır. Bu nedenle, merkez bankalarının, mülkiyet yapısı ne olursa olsun, yetkileri hangi ölçülerde bulunursa bulunsun, görev konularında son irade, devleti yönetenlerdedir.

Merkez bankaları ekonomik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkmışlardır. Bilinen anlamda merkez bankalarının doğuşu ve gelişmesi, bankacılığın gelişmesinden sonradır ve aşağı yukarı geçen yüzyıla rastlamaktadır. Merkez bankaları, metal para sisteminin önemini yitirmesi ve bankaların para yaratma işlevlerinin ön plana çıkması ile paralel olarak gelişmiştir. Bu tür bankaların ilk örnekleri, banknot basan ve saklayan özel kuruluşlar şeklindedir. Bunların, modern merkez bankacılığı kimlik ve araçlarına sahip olmaları, metal para sistemlerinin ve banknotların, altına konvertibilite zorunluluğunun ortadan kalkması ile kendini göstermiştir.

Bugün merkez bankalarının belli başlı görev ve işlevleri ise; devlet adına banknot çıkarmak (emisyon), devletin hazinedarlığını yapmak, banka sisteminin rezervlerini tutmak, reeskont ve avans işlemleri yapmak suretiyle kredi açmak, banka sisteminin rezervlerini, reeskont ve avans suretiyle açtıkları kredileri artırıp azaltmak, hisse senedi ve tahvil alıp satmak, yani açık piyasa işlemleri yapmak suretiyle banka sisteminin ve ekonominin likiditesini kontrol etmek ve ayarlamak, banka kredilerini nicelik ve nitelik yönünden kontrol etmek, kambiyo sınırlaması getirilmişse, ülkenin döviz rezervlerini tutmak ve yabancı ülkelere döviz üzerinden işlemleri yürütmek, kontrol etmek, devletin ekonomik ve finansal konularda danışmanlığını yapmak, bankalar arasında takas ve mahsup işlemlerini takas odaları aracılığıyla yürütmek ve banka sistemini denetlemek olarak sıralanabilir.⁹⁸

h) Mevduat Bankaları: Vadesiz ve kısa vadeli mevduat toplayarak çeşitli şekillerde plase eden bankalardır. Bu bankalara daha çok ticari bankalar adı verilmektedir. Mevduat banka kaynaklarının büyük çoğunluğu mevduattır. Bunların kaynakları, toplam kaynakları içerisinde %1-10 arasında bir yer tutar. Mevduat dışında Merkez Bankası kaynaklarından da yararlanırlar. Mevduat bankaları, topladıkları

⁹⁸ http://www.ekodialog.com/finansal_eko/merkez_bankasi_gorevleri.html (19.06.2007)

mevduatı esas itibariyle ticari kredi olarak kullandırırılar. Bunların en önemli yanı, kaydi para mekanizması ile mevduat yaratmalarıdır.

ı) Milli Banka: Literatürde, sermayesi ve yönetim kurulu, bulunduğu ülkenin vatandaşlarına ait olan bankalara milli banka denilmektedir. Türk banka hukukunda, çeşitli yasalar uygulaması bakımından, “milli banka”nın tanımı yapılmıştır. Bu tanım ilk olarak 1715 sayılı eski T.C. Merkez Bankası Kanunu’nda yer almış, daha sonra Bankalar Kanunları’na aktarılmıştır. Yürürlükten kalkan 7129 sayılı Bankalar Kanunu’nun 2. maddesi “Türk yasalarına göre kurulmuş, sermayesinin çoğunluğuyla yönetim ve denetimi Türklere ait olan bankalara milli banka denir.” tanımına karşın, 25.4.1985 tarih ve 3182 sayılı yeni Bankalar Kanunu’nda böyle bir tanıma yer verilmemiştir. Bu tanım çerçevesinde, uyruk açısından, Türkiye’de etkinlik gösteren bankalar, üç gruba ayrılabilir. Bunlar, milli bankalar, Türkiye’de şube açan yabancı bankalar, Türk yasalarına göre kurulmasına karşın, sermayesinin çoğunluğu ya da yönetim ve denetimi Türklere elinde bulunmadığından, milli banka olarak nitelendirilemeyen Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar olarak sıralanabilir.⁹⁹

i) Off-Shore Bankacılık: Türk bankacılık literatürüne “kıyı bankacılığı” olarak giren, aslında kıyı ötesi anlamına gelen, “Off shore Bankacılığı”, müdahale ve denetimi ile vergilendirmenin asgari düzeyde tutulduğu koşullarda konvertibl paralar üzerine işlem yaparak, çok uluslu şirketlere, uluslararası girişimlere hizmet veren bir bankacılık türüdür. Özel bir bankacılık türü olan kıyı bankacılığı, ülke dışından sağlanan fonları, ülke dışında kullanmayı amaçlamaktadır.¹⁰⁰

j) Ticari Bankalar: Ticari bankalar, genel olarak, mevduat toplama ve kredi verme gibi geleneksel bankacılık işlemlerini kısa vadeli yerine getiren finansal kurumlar şeklinde ifade edilirler.¹⁰¹ Faaliyetleri incelendiğinde ticari bankaların gerek işlem hacmi, gerekse varlıklar bakımından bankacılık sektöründe oldukça büyük bir pay sahibi oldukları görülmektedir. Fon fazlası olan kişi ve kuruluşlarla, fon talep edenler arasında köprü görevinde bulunan ticari bankaların temel özellikleri kaydi para yaratma

⁹⁹ <http://www.malihaber.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=1176> (29.06.2007)

¹⁰⁰ Uludağ ve Arıcan, a.g.e., s.199.

¹⁰¹ Uludağ ve Arıcan, a.g.e., s.197.

gücüne sahip olmalarıdır. Ticari bankalar, sermaye yapıları itibariyle kamu, özel ve yabancı olarak sınıflandırılmaktadır.

k) Toptancı Banka: Toptancı bankalar, belirli bir sayıda şube sayısına sahip bankalar olarak kabul edilir. Bu bankalar, büyük hacimli ve vadeli diğer banka hesaplarını kapsamakta olup, para ve uluslararası piyasalarda faaliyette bulunurlar.¹⁰² Genellikle şube sayısı az, belirli bir sektör ya da işkolunun finansmanında uzmanlaşmış, toplu mevduat kabulü ile ilgilenen, yabancı kaynak ve öz kaynaklarını kredi kullanımı yüksek, az sayıda müşteriye plase eden banka tipine “toptancı banka ” denmektedir. Bu tür bankacılık pratiğinden beklenen yarar fon toplama ve fon aktarma masraflarının düşüklüğü nedeniyle rantabilite ve produktivitenin yüksek olmasıdır. Öte yandan toptancı banka, az sayıda çalışanı ile büyük miktarda fonların yönlendirilmesi işinde faaliyet göstereceğinden personel giderleri de asgari seviyede tutulabilecektir.

l) Yatırım Bankaları: Sanayinin finansmanında önemli rol oynayan yatırım bankaları sanayi kuruluşlarının uzun vadeli kredi ihtiyacını karşılamaktadır. Sermaye piyasasının açık piyasa işlemleri grubunda faaliyette bulunmak suretiyle, şirket ve kurumlar ile hükümet kuruluşlarının hisse senetleri, bono, tahvil ve diğer sermaye senetlerini fazla paraları için yatırım alanı arayan halka dağıtır ve böylece uzun vadeli fon temin ederler. Öte yandan, daha önce piyasaya çıkarılmış menkul kıymetlerin yatırım yapmak isteyenler arasında dağılmasını sağlayan kurumlar olma sıfatıyla da, borsa acenteleri ve menkul kıymet borsalarıyla aynı gruba girerler.

Genellikle mevduat kabul etmeyen yatırım bankaları, öz sermayesi dışında ek kaynak derleyecekleri zaman, çoğunlukla menkul kıymet çıkarırlar. Devletçe ya da ticaret bankalarınca veya ortaklaşa derlenen fonların yanı sıra, uluslararası finansman kuruluşlarından sağlanan krediler de önemli kaynaklarından birini oluşturur. Bütün sınırlı olanaklara rağmen, yatırım bankaları kar sağlayabilmekte ve kısa sürede temettü dağıtacak duruma gelebilmektedir. Yatırım bankaları, hemen hemen bütün ülkelerde benzer işlevler gerçekleştirirler dahi, her ülkenin yatırım bankacılığı mekanizması sermaye piyasasının koşullarına, sosyal ve hukuksal gelişimine, uzun vadeli kredi arayanların ihtiyaçlarının çeşitliliğine göre farklı şekiller arz etmektedir. Yatırım

¹⁰² Uludağ ve Arıcan, a.g.e., s.197.

bankaları, underwriting işlemleri, sendikasyon kredileri, yatırım finansmanı gibi işlemlerde bulunan finansal kurumlardır. Bu bankalar, üretici firmalara, yerel yönetimlere hizmet vererek, yurtiçi ve yurtdışından kredi temin etmelerinde aracılık hizmeti görmektedirler.¹⁰³

2.4. Banka Organizasyonu

Organizasyon, belirli bir amacın gerçekleşmesi için gerekli faaliyetlerin belirlenmesi ve bu faaliyetlerin yerine getirilebilmesi için kişilerin görevlerinin (işbölümü) düzenlenmesi olarak kabul edilir. Bankaların kuruluşunda, faaliyet alanı belli olduktan sonra merkez ve şubelerinin organizasyonu gerekmektedir. Merkez ve şubelerin amaca uygun şekilde yönetimi için işbölümüne ihtiyaç vardır. Bu iş bölümünde her bölümdeki görev, yetki ve sorumluluklar belirlenir. Bu belirleme hiyerarşik bir sıralama içinde yapılır. Bunun için organizasyon şeması düzenlenmeli ve şemadaki bölümlerde yer alan müdür ve memurların görev ve yetkileri ile diğer bölüm, merkez ve şubeler arasındaki ilişkiler belirlenmelidir. Bunun dışında bölümlerde kullanılması gereken belgeler ve belge formları standart olmalı, kullanılışı açıkça ortaya konulmalıdır.¹⁰⁴

Bankaların organizasyonu, temel olarak müşteri ile olan ilişki göz önüne alınarak yapılandırılmaktadır. Bu aşamada genel olarak müşteri ile direkt olarak iletişim kurmayan genel müdürlük ve müşteri ile doğrudan iletişim kuran ve müşteri önünde bankayı en geniş anlamda temsil eden şubelerin organizasyonel yapısı olacak şekilde bir yapılanmaya gidilmektedir. Lakin müşteri odaklı olan bu yapılanma süreci, işlemlerin belirli bir düzen için gerçekleştirilebilmesi için yeterli olmamaktadır. Bu noktada işlem türü, başka bir deyişle süreç bazlı bir yapılanmaya gidilmektedir. Süreç bazlı yapılanma tayin edilirken muhakkak ki hiyerarşik düzen dikkate alınmaktadır. Bu aşamada önce işlem türüne göre bir yapılanmaya gidilirken, bu birimsel yapılanmaların altında hiyerarşik sıralamayı gösteren bir bütünsel şablon ortaya konmaktadır.

¹⁰³ Uludağ ve Arıcan, a.g.e., s.198.

¹⁰⁴ Osman Altuğ, **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, Yayın No : 156, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2000, s.9.

Dolayısıyla ana kriter olan müşteri ile kurulan ilişki düzeyi bakımından öncelikle genel müdürlük organizasyon şeması ve şubeler organizasyon şeması ayrı olarak ele alınacak ve süreçsel ayırım ve detayları belirtilecektir.

2.5. Bankaların Fonksiyonları

Boyutları ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine ve uluslararası ilişkilerinin genişliğine bağlı olarak değişen, çok farklı nitelikteki bankacılık işlemlerini değişik yaklaşımlara göre farklı biçimlerde bölümlenmek mümkündür. Ancak bu bölümlenmeye de çok kesin sınırlar koymanın mümkün olmadığını göz önünde tutmak gerekmektedir. Örneğin; bir akreditif işlemi finansal işlemler arasında yer alırken; akreditifin finansmanlı olarak uygulanması, işlemin bir bölümünü de kredi işlemi haline getirecektir.¹⁰⁵

Günümüzde bankaların ekonomik açıdan en önemli faaliyeti sermaye ile müteşebbisi karşılaştırmalarıdır. Bankalar işletmelerin kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamakta, mevduat ve diğer kaynaklardan sağladığı fonları, işletmelere kredi olarak vermekte bir köprü görevi görerek, ülkenin ekonomik hayatının gelişmesine katkıda bulunmaktadır.¹⁰⁶

Bankalar bunun yanında ülkenin para politikasının etkinliğini artırmakta, para politikasının yürütülmesinde gerekli araçları oluşturmaktadır. Uyguladıkları çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleri ile uluslararası ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadırlar. İzledikleri kredilendirme politikası ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkileyebilmektedirler.¹⁰⁷

Bankalar genel olarak dört temel fonksiyonu yerine getirir. Bu fonksiyonlar aşağıda detaylı olarak açıklanmaktadır.

¹⁰⁵ Orhan Sevilengül, **Banka Muhasebesi**, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, Ekim 2001, s.1.

¹⁰⁶ Mehmet Takan, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, 1.Basım, Ankara: Nobel Yayın, 2001, s.2.

¹⁰⁷ Xavier Freixas and Jean Charles Rochet, **Microeconomics of Banking**, Second Printing, Cambridge and London: The MIT Press, 1998, s.2.

a) Kaynak Sağlama Fonksiyonu

Bankalara temel olarak iki kaynaktan fon sağlanır. Bunlar iç kaynaklar olan özkaynaklar ve dış kaynaklar olan yabancı kaynaklardır. Özkaynaklar kendi bünyelerinden sağladıkları kaynaklar iken, yabancı kaynaklar borçlanma yolu ile üçüncü şahıslardan sağlanan kaynaklardır.¹⁰⁸

Bankacılık Kanunu'nun geçerli olduğu ülkemizde bütün bankalar mevduat kabul işlemi yapamamaktadır. Ancak mevduat kabul yetkisi almış olan bankaların bu işlemi yapabileceği tabidir.

Bankaların kredi plasmanı uygularken en çok kullandıkları kaynak üçüncü kişilerden topladıkları mevduattır. Daha önceden belirlenmiş ve üzerinde müşteri ile mutabakata varılmış birtakım şartlarla toplanan mevduat, genellikle bankalar için en ucuz maliyeti bünyesinde taşıyan kaynak toplama fonksiyonudur. Mevduat birçok kaynaktan hem yabancı para hem de yerel para cinsinden sağlanabilmektedir. Bankalar genellikle ihtiyaç duydukları mevduat türü ve vadesine göre mevduat toplama usullerinde avantaj yaratmak suretiyle daha çok ihtiyaç duydukları mevduat sahiplerine hitap ederler. Bankaların mevduat topladıkları üçüncü tarafları sayacak olursak; Tasarruf Mevduatı, Döviz Tevdiat Hesabı, Resmi, Ticari ve Diğer Kurumlar Mevduatı, Kıymetli Maden Depo Hesapları, Ticari ve Diğer Kuruluşlar Mevduatı , Bankalar Mevduatı , 7 Gün İhbarlı Mevduat, 7 Gün İhbarlı Döviz Tevdiat Hesabı vb. şeklinde sayılabilmektedir.

Günümüzde bankacılık sektörünün gelişmesiyle birlikte bankaların, birçok alanda faaliyet gösterir olması, bankalar için ana faaliyet alanı olan mevduat toplama ve toplanan mevduatın bir kısmını kredi olarak plase etme fonksiyonunun en önemli bankacılık fonksiyonu olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

¹⁰⁸ Robert Avery and Ailen N.Berger , “Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform”, **Journal of Banking and Finance**, 1991, s.15.

b) Fon Kullanma Fonksiyonu

Bankaların belirli bir maliyetle (ödenen faiz, komisyon ve diğer giderler) sağladıkları fonları, belirli bir gelir karşılığında kullanma yoluna gitmeleri, fon kullanma fonksiyonunu oluşturmaktadır. Bankalar, fona gereksinim duyanlarla fonları değerlendirmek isteyenleri buluşturan finansal sistemin esas öğelerinden biridir. Bu niteliklerinin doğal sonucu olarak, bankaların temel işlevlerinden biri kaynak sağlamak, diğeri de sağlanan kaynakları yatırmaktır. İkinci işlev, esas olarak kredi verme şeklinde ortaya çıkar.

Ancak bankacılıkta kredi kavramı, belli bir süre sonunda geri alınmak üzere borç para verilmesinden daha geniş bir işlemler topluluğunu anlatır. Esasen kredi deyimi, Latince’de itimat etmek, inanmak anlamındaki “credeer” kelimesinden gelmekte ve bankacılıkta “itibar” anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle, bankanın itibarından yararlandırarak risk altına girme işlemleri de kredi olarak değerlendirilmektedir. Buna göre bankalar; müşterilerine borç para vererek (nakdi krediler) ya da müşterilerine bankanın itibarından yararlanma imkanı tanıyarak (gayrinakdi krediler) kredi açarlar.¹⁰⁹

Bankacılık Kanunu ve Tek Düzen Hesap Planı kapsamında kredi verme işlemleri, kredilerin özelliklerine göre bir takım ayrımlara tabi tutulur. Bu ayrımlardan bazıları nakdi olan/olmayan krediler, vade farklılıkları olan krediler, veriliş amacı farklı olan krediler, veriliş konusu farklı olan krediler, teminat türleri farklı olan krediler şeklindedir. Konu itibariyle önem arz eden, genel olarak kabul görmüş en önemli ayrışım unsuru olan, nakdi olan/olmayan krediler aşağıda açıklanmıştır.

Daha önceden belirlenmiş ve müşteri ile mutabık kalınmış bir faiz ve komisyon karşılığında belirli bir tarihte geri ödenmesi şartıyla borç para verilmesi, nakdi kredi işlemlerini oluşturur. Nakdi krediler müşterilerin lehtarları olduğu senetleri iskonto etme, avans verme, kredili mevduat hesabı açma, borçlu cari hesap açma, taksitli kredi sağlama şeklinde gerçekleştirilir.

¹⁰⁹ Sevilengül, a.g.e., s.101.

Gayrinakdi Krediler ise; banka müşterilerine nakit bir ödeme yapılmadan müşterilerin banka itibarından yararlanarak iş yapmalarını kolaylaştıran işlemlerdir. Müşteri lehine teminat mektubu verilmesi, müşterinin senetlerine kabul, ciro, aval işlemi uygulayarak bu senetlere tedavül gücü kazandırılması, müşteriye kefil olunması işlemleri gayri nakdi kredi işlemleridir.¹¹⁰

c) Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu

Kaydi para oluşturma fonksiyonu, özellikle gelişmiş ülkelerin ticari bankalarında vadesiz mevduat hesabının açılmasındaki amaç, müşterilerin paralarını güvence altına alma ve ödemelerinde kolaylık sağlama isteğidir. Bu nedenle, çoğu ülkelerde vadesiz mevduata faiz verilmez. Bankadaki vadesiz mevduatın bir ödeme aracı olarak kullanılması, bu hesap üzerine çek verilmesi yoluyla olur. Böylece vadesiz mevduat sahipleri nakdi para olmadan satın alma gücü elde etmiş olurlar. Bu nedenle, vadesiz mevduat hesabına banka parası veya kaydi para adı verilir.¹¹¹ Diğer bir deyişle, nakdi para olmadan sadece bankaların hesaplarına borç ya da alacak kaydı düşülerek yaratılan kaydi para, günümüzde para arzının en önemli unsurudur.

Bankalar, kendi kaynaklarını değerlendirmek veya fiyat farkından yararlanmak üzere pazarlanabilir menkul kıymet portföyü oluşturmak suretiyle menkul kıymet alım satım işlemleri de gerçekleştirirler.¹¹² Bir başka deyişle bankalar, anonim şirketlerin tahvil ve hisse senetleri ile Devlet İç Borçlanma Senetlerinin emisyonuna ve alım-satım işlemlerine aracılık faaliyetlerinde bulunabilirler. Bankalar bu işlemler sırasında yükümlülük üstlenmeden sadece aracılık faaliyetleri yerine getiren dağıtım kanalı olabilecekleri gibi garantör yüklenici de olabilirler.

Bankaların belirlenen bir sürenin sonunda başlangıçta saptanan bir fiyat üzerinden geri satın almak şartıyla hazine bonusu, tahvil gibi menkul kıymetleri satması

¹¹⁰ Sevilengül, a.g.e., s.102.

¹¹¹ Ramazan Geylan, **Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticaret Bankalarının Temel Yönetim Sorunları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985, No:86, s.18.

¹¹² Sevilengül, a.g.e., s.225.

işlemi repo olarak adlandırılır. Bankaların yabancı para cinsinden gerçekleştirdikleri bankacılık işlemlerinin tümü kambiyo işlemlerini oluşturur.¹¹³

Globalleşen dünyada sınır ötesi ticari işlemler, sınır ötesi para transferlerine ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Bu noktada ekonomik anlamda bankalar, uluslararası ticarete para transferleri kapsamında önemli rol oynamaktadır.

d) Hizmet Fonksiyonu

Bankalar mevduat toplama ve kredi verme işleminin yanında müşterilerine başka hizmetler de sunarlar. Ekonomide meydana gelen gelişmelerin ve bankalar arasındaki rekabetin de etkisiyle günümüzde hizmet fonksiyonu oldukça büyük bir gelişim göstermiştir. Bankaların sağladığı başlıca hizmetler ise; eldeki paranın saklanabileceği güvenli bir yer sağlamak, müşteri adına para nakli (EFT, Havale, Transfer vb.), borsa işlemlerine aracılık etmek, kefalet ve teminat mektubu vermek, tahvil satışlarına aracılık etmek, kiralık kasa hizmeti sunmak, kambiyo işlemleri yapmak, müşterileri adına çek ve senet tahsilatı yapmak, dış ticaret işlemlerine aracılık etmek, müşterilerine finansal konularda bilgi vermek, itibarlı müşterilerine banka referans mektubu vermek, elektrik, su, doğal gaz, telefon, vb. faturaların tahsilini yapmak, Bağ-Kur, SSK primi, vergi tahsilatı işlemleri yapmak, müşterilerine kredi kartı, debit card, şirket kartı ve seyahat çekleri gibi kolaylıklar sağlamak, müşterilerine bilgi (istihbarat) hizmeti sunmak ve müşteri hesabına menkul kıymet alım-satım işlemlerinde bulunmak olarak sıralanabilir.

2.6. Türkiye Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 2001 yılından itibaren sergilediği belirgin azalış eğiliminin ardından son yıllarda önemli bir değişim göstermemiş ve 2007 yılı sonu itibarıyla önceki yıldaki seviyesini koruyarak 50 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık şube ve personel sayılarında 2004 yılında başlayan ve 2006 yılında güçlenen artış eğiliminin 2007 yılında da aynı hızla devam ettiği görülmektedir. 2007 yılsonu itibarıyla banka şube sayısı 8.117 olurken personel sayısı 167.760'a ulaşmıştır. Türkiye'deki banka sayısı AB üyesi ülkeler genelindeki kredi

¹¹³ Sevilengül, a.g.e., s.229-233.

kuruluşları sayısı karşısında nispeten düşük kalmaktadır. Banka sayısındaki nispi azlığa rağmen Türkiye'deki bankaların yaygın bir şube ağıyla çalıştığı görülmektedir. Ekonomik büyüme ve finansal istikrarın sürmesi halinde şube ve personel sayısındaki artışın devam etmesi beklenmektedir.¹¹⁴

Banka sayısı aynı kalmakla birlikte, orta ölçekli bankaların gösterdiği daha hızlı büyüme sektördeki aktif yoğunlaşmasının 2007 yılında hafif bir düşüş göstermesine yol açmıştır. Toplam aktif büyüklüğü açısından Türk bankacılık sektörü 2006 yılsonu itibarıyla AB'nin 13 üyesinden büyük olmakla birlikte AB geneli itibarıyla değerlendirildiğinde küçük kalmaktadır. Uzun süreli makroekonomik ve siyasi istikrar, sermaye birikimi, uygun düzenleme ve denetim çerçevesi, yüksek gelir düzeyi ve sağlanan entegrasyonun yarattığı sinerji AB'deki bankacılık sektörlerinin başlıca üstünlükleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 2007 yılında ayrıca, toplam aktiflere paralel olarak menkul değerler portföyü, krediler, mevduat ve özkaynaklar gibi belli başlı bilanço kalemleri açısından da yoğunlaşmanın bir miktar azaldığı gözlenmektedir. Sürdürülebilir bir finansal istikrar için hayati öneme sahip karlılık 2007 yılında da artmaya devam etmiş, özkaynak getirisi %19,6'ya ve aktif getirisi %2,6'ya ulaşmıştır. Özkaynak getirisi açısından büyük ölçekli, aktif getirisi açısından ise küçük ölçekli bankaların sektör ortalamasının üzerinde bir performans sergilediği görülmektedir.

Aracılık işlevi açısından Türk bankacılık sektörü 2007 yılında gelişimini sürdürmüş ve kaynaklarının yaklaşık yarısını kredi olarak kullandırır hale gelmiştir. 2007 yılsonu itibarıyla kredilerin üçte ikisi ticari ve kurumsal kredilerden, üçte biri de bireysel kredilerden oluşmakta olup alt kredi segmentleri itibarıyla bakıldığında yoğunlaşmanın genel olarak orta ve küçük ölçekli bankaların payında görülen artışa bağlı olarak azaldığı görülmektedir. Son yıllarda gösterdiği artış ile 2007 yılsonu itibarıyla toplam krediler içerisindeki payı %11,4'e ulaşan konut kredileri açısından Türkiye AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında hala önemli bir gelişme potansiyeli taşımaktadır. Sektörün temel fon kaynağı durumundaki mevduat açısından da orta ölçekli bankaların payında görülen artışa bağlı olarak yoğunlaşma azalmış, mevduatın krediye dönüşüm oranı artışını sürdürerek 2007 yılsonunda %77,5'e ulaşmıştır. Aracılık

¹¹⁴ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**, Sayı: 2 / Aralık 2007, s. v.

faaliyetlerinin bölgesel konumlanması incelendiğinde, kıyı bankacılığı ve yurtdışı şube faaliyetlerinin 2002-2005 döneminde krediler açısından toplam içerisinde oransal olarak gerileme gösterdiği gözlenmektedir. Yurtiçi faaliyetler lehine olan bu gelişmede, müşteri üzerindeki kredi maliyet oranı şeklinde ölçülen aracılık maliyeti göstergesindeki gerileme büyük rol oynamıştır. 2006 sonrasında ise, aracılık maliyetlerinde 2007 yılında gerçekleşen düşüşe rağmen, faaliyetlerin yurtdışına, özellikle de kıyı bankacılığı bölgelerine yönelmesi devam etmektedir.¹¹⁵

Bankacılığa ilişkin kapasite göstergelerine bakıldığında ise, 2007 yılında banka başına şube yoğunlaşmasının azaldığı, banka başına ortalama şube sayısının büyük ölçekli bankalarda 744, orta ölçeklilerde 264 ve küçük ölçeklilerde 23 şube olduğu görülmektedir. Şubelerin İstanbul başta olmak üzere üç büyük ilin toplam içerisindeki ağırlığı devam etmektedir. Banka başına çalışan ve banka başına ATM ile şube başına aktif, kredi ve mevduat yoğunlaşmalarında da 2007 yılında bir miktar gerileme olmuştur.

Bankacılık sektöründe faiz marjlarındaki daralmanın da etkisiyle artan rekabet bankaların sürdürülebilir büyüme için verimlilik olgusuna daha fazla önem vermelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda bankalar hem operasyonel maliyetlerini aşağıya çekme hem de faiz dışı gelirlerini artırma yönünde politikalar izlemektedir. Sektör genelinde işletme giderlerinin toplam gelirlere oranı dalgalı bir seyir izlemekte olup 2007 yılı sonunda %51 olarak gerçekleşmiştir. Genel olarak büyük ölçekli bankalar için işletme giderlerinin gelirler içindeki payının daha düşük olduğu, fonksiyon grupları itibarıyla bakıldığında ise kalkınma ve yatırım bankalarının göreceli olarak başarılı olduğu görülmektedir. Personel giderlerinin toplam işletme giderlerine oranı bankacılık sektöründeki organik büyümeye bağlı olarak personel sayısında görülen artışın etkisiyle son iki yılda yükselmeye başlamış ve 2007 yılında %37,2 olarak gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün faiz dışı gelirlerini artırma yönünde izlediği politikalar ve kredi portföyündeki genişlemeye paralel olarak komisyon gelirlerini artırması sonucu komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerine oranı genel bir artış eğilimi göstermekte olup sektör genelinde %48,2 olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda bankacılık sektöründe nominal faiz oranlarındaki düşme ve artan rekabet sonucu faiz

¹¹⁵ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, a.g.e., s.v.

marjlarında yaşanan daralma eğilimi bankaların faiz gelirlerinin toplam gelirler içindeki payının azalmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan, banka dışı finansal sektörde, finansal kiralama şirketlerinin aktiflerinde, kredilerinde, özkaynaklarında ve karlılıklarındaki yoğunlaşma eğilimi 2007 yılında da devam etmiştir. Faktoring şirketlerinin yoğunlaşma göstergeleri bir önceki yıla kıyasla aktiflerde ve alacaklarda azalma gösterirken, özkaynaklar ile karlılıkta artış göstermiştir. Tüketici finansman şirketlerinin yoğunlaşma göstergelerindeki azalma eğilimi ise 2007 yılında da devam etmiştir. Ayrıca, yeni düzenlemelere uyum sağlayamayan banka dışı finansal kuruluşların faaliyetleri sona erdirilmiştir.

2007 yılında Kurumun mevcut stratejik amaç ve hedeflerine yönelik yapılan düzenlemelerin büyük ölçüde beklenen etkiyi yarattığı, bu çerçevede finansal sektöre yönelik güveni artırdığı, risklerin daha iyi yönetilmesini, daha iyi izlenmesini ve kontrolünü sağladığı görülmektedir. Yıl içerisinde bankacılık sektörüne yönelik stratejilere ve politikalara ilişkin yayımlanan temel dokümanlar karlılık, verimlilik ve rekabetin önündeki engellerin kaldırılması, reel sektörün finansman imkanlarının artırılması, Basel II'ye geçiş, banka dışı finansal kuruluşlara yönelik denetimin etkinliğinin artırılması, müşterilerin bilinçlendirilmesi ve sektördeki ilgili kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi konularında yoğunlaşmıştır. Öte yandan, uluslararası kuruluşlarca yayımlanan düzenleme, standart ve ilkelerin ise muhasebe ve finansal raporlama, tüketicilerle olan anlaşmazlıkların çözümü, ödeme ve denkleştirme sistemleri ve risk yönetimi konularına vurgu yaptığı görülmektedir.¹¹⁶

Bankacılık sektörünün genel yapısını ele alabilmek için yapısal özelliklerini içeren banka sayısı, şube sayısı, personel sayısı ve ATM sayısı gibi bazı rasyoları ele almak gerekmektedir. Tablo 1, 2, 3 ve 4'te Türkiye Bankacılık Sektörü'nün genel yapısına ilişkin veriler sunulmuştur.

Bunlardan ilk olarak banka sayısındaki gelişmeleri Tablo 1 eşliğinde ve BDDK uzmanlarınca yapılan yorumlar eşliğinde ele almak yerinde olacaktır.¹¹⁷

¹¹⁶ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, a.g.e., s.vi.

¹¹⁷ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, a.g.e., s.1.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı, 2000–2001 yıllarında yaşanan finansal krizlerle birlikte önemli ölçüde azalmıştır. Sektörde faal olan banka sayısı 2002–2007 yılları arasında sektörde gerçekleşen konsolidasyonun da etkisiyle Aralık 2007 itibarıyla 50’ye inmiştir.

Tablo 1
Banka Sayısındaki Gelişmeler

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Mevduat Bankaları	40	36	35	34	33	33
Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	20	18	18	17	14	12
TMSF	2	2	1	1	1	1
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	15	13	13	13	15	17
Katılım Bankaları	5	5	5	4	4	4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	14	13	13	13	13
Toplam Banka Sayısı	59	55	53	51	50	50

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı: 2 / Aralık 2007, s.1.

Bankaların fonksiyonları itibarıyla dağılımına bakıldığında, sektörde en fazla mevduat bankalarının faaliyet gösterdiği (%66), bu grubu kalkınma ve yatırım bankalarının (%26) takip ettiği görülmektedir. Sektörde faaliyet gösteren 4 adet katılım bankasının toplam banka sayısı içindeki payı %8’dir.

İkinci olarak şube sayısındaki gelişmeleri Tablo 2 eşliğinde ve BDDK uzmanlarınca yapılan yorumlar eşliğinde ele almak yerinde olacaktır.¹¹⁸

Tablo 2
Şube Sayısının Gelişimi ve Yüzde Dağılımı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Sayı	6.351	6.267	6.474	6.568	7.296	8.117
Mevduat Bankaları	6.169	6.046	6.186	6.241	6.898	7.653
Katılım Bankaları	148	189	255	292	356	422
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	34	32	33	35	42	42
%						
Mevduat Bankaları	97,1	96,5	95,6	95,0	94,5	94,3
Katılım Bankaları	2,3	3,0	3,9	4,4	4,9	5,2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı: 2 / Aralık 2007, s.2.

¹¹⁸ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, a.g.e., s.1-2.

Ekonomik büyümeyle paralel olarak gelişen sektörde, hizmet sunum birimi olan şube sayısı 2004 yılından itibaren artış eğilimi göstermektedir. Nitekim Aralık 2004'te 6.474 olan şube sayısı Aralık 2007'de 8.117'ye ulaşmıştır. Söz konusu artışta, sektöre birleşme/satın alma yoluyla giren stratejik yatırımların organik büyümesiyle şube sayılarını artırma çabaları ve mevcut bankaların ekonomik büyümeyle paralel olarak şube ağlarını genişletme yönündeki politikaları etkili olmaktadır.

Şube sayısının banka fonksiyon gruplarına göre dağılımına bakıldığında, 2002 yılında mevduat bankalarının %97,1 olan payı 2007 yılı itibarıyla %94,3'e inmiştir. Aynı dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının payı pek değişmezken, katılım bankalarının toplam şube sayısı içindeki payı %2,3'ten %5,2'ye yükselmiştir.

Şube sayısı gelişim endeksi (2002=100) incelendiğinde, 2002–2007 yılları arasında şube sayısındaki en hızlı artışı katılım bankalarının elde ettiği görülmektedir. Mevduat bankaları grubunda, endeks 2004 yılından itibaren artmaya başlarken, kalkınma ve yatırım bankalarında söz konusu artış 2005 yılı itibarıyla gerçekleşmiştir. Sektör genelinde ise 2005 yılında 103 olan endeks, 2007 yılında yeni şubelerin açılmasıyla bir yükselişle 128'e erişmiştir.

Banka başına şube sayısı endeksi, ölçek bazında değerlendirildiğinde artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Söz konusu artış eğilimi orta ölçekli bankalarda daha belirgindir. 2007 yılında endeks, büyük ölçekli bankalarda 122, orta ölçekli bankalarda 176, küçük ölçekli bankalarda ise 134 seviyesine yükselmiştir.

Üçüncü olarak personel sayısındaki gelişmeleri Tablo 3 eşliğinde ve BDDK uzmanlarınca yapılan yorumlar eşliğinde ele almak yerinde olacaktır.¹¹⁹

¹¹⁹ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, a.g.e., s.5.

Tablo 3
Personel Sayısı Dağılımı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Sayı	126.539	127.532	132.734	138.724	150.793	167.760
Mevduat Bankaları	118.321	118.603	122.592	127.851	138.426	153.212
Katılım Bankaları	2.530	3.502	4.790	5.747	7.112	9.187
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.688	5.427	5.352	5.126	5.255	5.361
%						
Mevduat Bankaları	93,5	93,0	92,4	92,2	91,8	91,3
Katılım Bankaları	2,0	2,7	3,6	4,1	4,7	5,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,5	4,3	4,0	3,7	3,5	3,2

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı: 2 / Aralık 2007, s.5.

Sektörde faaliyet gösteren bankaların organik büyüme stratejileri 2007 yılında da gündemdeki yerini korumuştur. Bunun neticesinde 2007 yılsonunda sektörde çalışan sayısı bir önceki yıla göre %11,3 artarak 167.760 kişiye ulaşmıştır. Ekonomik büyüme ve finansal istikrarın sürmesi halinde sektörde yaşanacak gelişmeye paralel olarak personel sayısının da artması muhtemeldir. Fonksiyon grupları itibarıyla, 2002 yılında sektörün toplam personel sayısının içinde %93,52'ine sahip olan mevduat bankalarının payı 2007 yılında %91,3'e inmiştir. Ayrıca, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda da 1,3 puanlık bir azalış gerçekleşmiştir. Ancak, aynı dönemde katılım bankalarının toplam personel sayısı içindeki payı %2'den %5,5'e çıkmıştır.

Fonksiyon gruplarına göre ve artış hızı bakımından değerlendirildiğinde, 2002-2007 yılları arasında kalkınma ve yatırım bankaları grubunda personel sayısı gelişim endeksinin hafif düşme eğilimi gösterdiği, ancak diğer banka gruplarının, özellikle de katılım bankaları grubunun hızla artmasıyla sektör genelinde artış eğilimi tespit edilmektedir. Sektör genelinde 2005 yılında 110 olan endeks, 2007 yılında 133'e yükselmiştir.

Son olarak ATM sayısındaki gelişmeleri Tablo 4 eşliğinde ve BDDK uzmanlarınca yapılan yorumlar eşliğinde ele almak yerinde olacaktır.¹²⁰

¹²⁰ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, a.g.e., s.6.

Tablo 4
ATM Sayısı ve Fonksiyonel Dağılım

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Sayı</i>	12.035	12.726	13.819	14.836	16.513	18.795
Mevduat Bankaları	12.035	12.726	13.556	14.529	16.133	18.295
Katılım Bankaları	-	-	263	307	380	500
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	0	0	0	0	0
<i>Fonksiyonel Dağılım</i>						
Mevduat Bankaları	100,0	100,0	98,1	97,9	97,7	97,3
Katılım Bankaları	-	-	1,9	2,1	2,3	2,7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı: 2 / Aralık 2007, s.6.

Türk bankacılık sektöründe, hizmet sunum araçlarından biri olan ATM sayısı sektördeki büyüme eğilimine paralel bir şekilde artmaktadır. 2007 yılında keskin bir artışın gözlemlendiği ATM sayısında mevduat bankaları büyük bir paya sahiptir. Mevduat bankalarının payı ağırlıklı olmakla birlikte son yıllarda katılım bankalarının ATM sayısında görülen hızlı artış sayesinde söz konusu banka grubunun payı 2004 yılı değeri olan %1,9'dan %2,7'e çıkmıştır.

Banka başına ATM sayısı gelişim endeksi, 2007 itibarıyla, büyük ölçekli bankalarda 147, orta ölçekli bankalarda 195 ve küçük ölçekli bankalarda 321 seviyesine ulaşmıştır. Son dönemde küçük ölçekli bankalarda banka başına ATM sayısında yaşanan düşüş, önceki dönemde küçük ölçekli olan bir bankanın orta ölçekli bankalar grubuna dahil olması sebebiyle yaşanmıştır.¹²¹

¹²¹ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, a.g.e., s.7.

2.7. Türkiye Bankacılık Sektörünün Kurumsal Yapısı

Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) raporlarına göre, Türkiye bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- A. T.C. Merkez Bankası
- B. Ticaret Bankaları
 - B.1. Kamu Sermayeli
 - B.2. Özel Sermayeli
- C. Yabancı Bankalar
 - C.1. Türkiye'de Kurulmuş
 - C.2. Türkiye'de Şube Açan
- D. Kalkınma ve Yatırım Bankaları
 - D.1. Kamu Sermayeli
 - D.2. Özel Sermayeli
 - D.3. Yabancı Sermayeli
- E. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilmiş Bankalar

III-TÜRKİYE VE DÜNYA BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM

İç denetimin ülkemiz ve dünyadaki değişim ve gelişimini incelediğimizde, finansal piyasalardaki gelişmeler yönünde bir seyir izlediği açıkça görülmektedir. Dünyadaki finansal piyasaların gelişmesi hemen ardında güven sorununu yaratmıştır. Akabinde denetim olgusuna duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmış ve sonucunda banka içi regülatör görevini üstlenen sürekli denetim anlayışı yerleşmiştir. Dünyadaki ve ülkemizdeki bankaların büyümesi, iç denetim birimlerinin öneminin anlaşılmasına ve gerekli organizasyonların kurulmasına sebep olmuştur.

3.1. Dünya ve Türkiye’de İç Denetimin Gelişimi

Denetleyici otoriteler dünyada ilk kez ABD’de ortaya çıkmıştır. Dünyadaki iç denetim ihtiyaçlarının ortaya çıkması ve bu ihtiyaçları karşılayacak kurumların kurulması dünyada 1940’lı yıllara dayanırken, ülkemizde halen sertifika vermeye yetkili tek kurum olan Türkiye İç Denetim Enstitüsü 1995 yılında kurulmuştur. Türkiye İç Denetim Enstitüsü 1996 yılında Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu (ECIIA) ve Uluslararası Denetçiler Enstitüsü (IIA) üyeliğine kabul edilmiştir. Bugün dünyada 120’den fazla ülkede kurulu bulunan ulusal denetçi enstitüleri mevcuttur. Türkiye İç Denetim Enstitüsü’nün yaklaşık 600 üyesi olup, dernek statüsünde çalışan bir kuruluştur. Türkiye ve diğer Avrupa ülkeleri enstitülerinin oluşturduğu Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonunun (ECIIA) 30 üyesi bulunmaktadır.¹²²

Türkiye’de bankalar bazında denetim misyonunu üstlenen Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu 1936 yılında kurulmuş, daha sonra 31.08.2000 yılında kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesine dahil olmuşlardır. Bu tarih itibariyle göreve başlayan BDDK, Türkiye’de bankacılık işlemlerini düzenleyen ve denetleyen tek kurumdur.

¹²² T.C.Adalet Bakanlığı İç Denetim Birim Başkanlığı, <http://www.icdenetim.adalet.gov.tr/tarihce.html> (14.11.2008)

Aşağıda iç denetim alanında önemli sayılabilecek kilometre taşları sıralanmıştır.¹²³

- 1941 - IIA Kuruluşu
- 1974 - CIA Sınavı
- 1978 - Uluslararası İç Denetim Standartları
- 1982 - ECIIA Kuruluşu
- 1995 - Türkiye İç Denetim Enstitüsü Kuruluşu
- 1997 - İlk Ulusal Mesleki Kongre
- 1998 - Uluslararası İç Denetim Standartlarının Türkçe Yayınlanması
- 2000 - Sertifika Sınavlarının Türkiye’de Yapılmaya Başlanması
- 2001 - Bankacılıkta İç Denetim ve Risk Yönetimi Yönetmeliği
- 2002 - Yeni Uluslararası İç Denetim Standartları
- 2002 - Sarbanes-Oxley Act
- 2002 - SPK’ nın Denetim Komitesi Uygulamasını Başlatması
- 2003 - Denetim Komitesi Üyelerinin Atanmaya Başlanması
- 2003 - SPK’ nın Kurumsal Yönetim İlkelerini Yayınlanması
- 2004 - Kurumsal Yönetim Uyum Raporlarının Yayınlanmaya Başlanması
- 2004 - Kamuda İç Denetim İle İlgili Yasal Düzenlemelerin Yapılması
- 2005 - ECIIA- Konum Raporu / Avrupa’da İç Denetim
- 2005 - Sertifika Sınavının Türkçe Yapılmaya Başlanması
- 2005 - Yeni Bankacılık Kanunu
- 2006 - Türk Ticaret Kanunu Yenilenme Çalışmaları
- 2006 - İç Sistemler Hakkında Yeni Yönetmeliğin Yayınlanması
- 2006 - Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmeliğin Yayınlanması
- 2008 - Uluslararası İç Denetim Standartlarının (Kırmızı Kitap) Türkiye İç Denetim Enstitüsü Tarafından Yenilenerek Yayınlanması

¹²³ Deloitte, İç Denetim Üzerine Kariyer Fırsatları Geleceğin Yönetiminde Başarı Faktörleri, Mayıs 2006, <http://www.sbe.yildiz.edu.tr/Yeni%20Trend.pdf> (02.11.2007), s.39.

3.2. İç Denetimde Sertifikasyon

İIA ve onun dünyanın her yerindeki bağlı kuruluşları, iç denetçilere, bilgi ve becerilerini gösterme fırsatlarını sunmaktadırlar. ECİIA, iç denetçilere, mesleki olarak nitelikli hale gelebilmek için bu fırsatlardan yararlanmalarını önermektedir. İIA, Sertifikalı İç Denetçi (CIA - Certified Internal Auditor) unvanını verir. Bu unvan iç denetim için bütün dünyada tanınan bir mesleki yeterlilik belgesidir. CIA'lerin belirli katı eğitim ve deneyim koşullarını yerine getirmiş olmaları ve çoktan seçmeli sorulardan oluşan kapsamlı bir sertifika sınavını geçmeleri gerekmektedir. Bu sertifikayı aldıktan sonra da, CIA'lerin sürekli mesleki gelişimlerini sürdürmeleri gerekmektedir. İIA – İngiltere & İrlanda, kendi iş kültürü ve mesleki eğitim kültürünün özel ihtiyaçlarını yansıtan bir mesleki nitelik statüsü (MİIA) geliştirmiştir. MİIA olabilmek için, bir vaka etüdü, makaleler ve çoktan seçmeli sorulardan oluşan bir sınavı geçmek ve gerekli deneyime sahip olmak gerekir ve MİIA'lar da bu statüyü aldıktan sonra mesleki gelişimlerini sürdürmeye teşvik edilirler. İIA ile İIA – İngiltere & İrlanda arasında, bazı belirli durumlarda bu iki statünün (CIA ve MİIA) değişimine olanak veren bir karşılıklı tanıma anlaşması vardır. CIA'lar ve MİIA'lar, mesleki etik kurallarına ve İIA'nın Standartlarına uymakla yükümlüdürler ve Etik Kurallarının ve Standartların ihlâli halinde soruşturmaya ve disiplin cezalarına tâbidirler.¹²⁴ Bununla birlikte iç denetçiler için dünyada genel kabul görmüş sertifikalar şunlardır:

Certified Internal Auditor (CIA)

Certified Financial Services Auditor (CFSA)

¹²⁴ Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu, a.g.e., s.30.

Certification in Control Self-Assessment (CCSA)

Certified Government Auditing Professional (CGAP)

3.3. İç Denetimde Mesleki Organizasyon

İç denetimin dünya ve ülkemizdeki gelişiminde kuşkusuz en önemli basamak, Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü'nün 1941 yılında New York'ta kurulması ile birlikte iç denetimin dünyada profesyonel bir mesleki disiplin haline gelmesidir. IIA dünyanın yüz altmış ülkesindeki yüz bin iç denetim profesyoneli temsil etmektedir. IIA, iç denetçiler ve iç denetim mesleği için ilkelere dayanan bir uluslararası standartlar seti hazırlamış ve yayınlamıştır: IIA'nın *İç Denetimin Tanımı, Etik Kuralları ve Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları (Uluslararası Standartlar)*. Hepsi birlikte, bu ilkeler, bir mesleki iç denetim faaliyetinin var olması için gerekli olan ön koşulları belirler. IIA'nın büyük Avrupa bölgesinde kurulu bulunan ve ECIIA'yı oluşturan otuz şubesi ve enstitüsünün üyeleri, bu standartları uygulamakla ve savunmakla yükümlüdürler. Türkiye'de iç denetimin uluslararası standartlarda uygulanması, meslek mensuplarının uluslararası sertifikasyonu için imkan sağlamıştır.¹²⁵

3.4. Denetim İle İlgili Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Son dönemlerde ABD'de yaşanan Enron, Xerox ve Türkiye'de yaşanan İmar Bankası gibi skandallar denetimin aslında ne kadar önemli olduğunu, denetim standartlarının oluşturulması ve bu standartları uygulama esaslarının yasalara bağlanması gerektiğinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

¹²⁵ Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu, a.g.e., s.14.

Bu skandalların ekonomik değerlere ve daha önemlisi kamu güvenine ciddi yaralar bıraktığı aşikardır. Zira bu gibi büyük skandalların tekrar yaşanmaması, ekonomik değerlere daha büyük zararlar verilmemesi ve en önemlisi kamu güveninin tekrar kazanılması amacıyla işletmeleri daha şeffaf hale getirmek için, ABD’ de Türkiye’ deki Sermaye Piyasası Kurumunun dengi olan Securities and Exchange Commission (SEC) tarafından 2002 yılında Sarbanes Oxley Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kapsamda Sarbanes Oxley Kanunu’nu genel hatlarıyla incelemek ve iç denetimle ilişkisini kurmak yerinde olacaktır.

3.4.1. Sarbanes Oxley Kanunu

2002 yılında uygulamaya konulan Sarbanes Oxley Kanunu ile kurumsal yönetimin şirketler tarafından uygulanmasını zorlamak ve şirket şeffaflığını arttırmak amaçlanmıştır. SEC’e (Securities and Exchange Commission) bağlı ABD şirketleri 15 Kasım 2004 itibari ile ve SEC’e tabi uluslararası şirketler de 15 Temmuz 2005 tarihi itibariyle bu kanunu yönetim mekanizmalarına entegre etmek zorundadır. Bu bakımdan Türkiye’de SEC’e tabi uluslararası firmaları da yakından ilgilendiren bir konudur.¹²⁶

Denetlenen firmalarda karşılaşılan çarpıklıkların düzeltilmesi, denetçi firmaların toplumsal sorumluluklarının bilincinde hareket etmesini sağlamak amacıyla ve yolsuzlukların ve denetim sistemindeki çarpıklıkların kamuoyunda gördüğü tepkiye karşılık Sarbanes Oxley Kanunu 2002 yılında Amerikan Kongresinde kabul edilmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile birincil amaç ABD’de yaşanan şirket ve muhasebe skandallarının ardından kamunun güveninin tekrar kazanılmasıdır. Sarbanes Oxley Kanununun yürürlüğe girmesi ile diğer niyetlenen amaçlar şunlardır:¹²⁷

- Yatırımcıya doğru, zamanında, detaylı ve anlaşılabilir finansal bilgi sunulmasının sağlanması,
- Daha iyi kurumsal yönetimin sağlanması,

¹²⁶ Füsün Gökalp, “Genel Hatlarıyla İle Sarbanes Oxley Kanunu ve Türkiye’ deki Şirketlere Etkisi”, **Analiz**, Cilt : 5, Yıl : 14, Sayı : 14, Ekim 2005, s.108.

¹²⁷ Hergüner Bilgen Özeke, “Kurumsal Yönetim Bağlamında Yönetim Kurulu Üyelerinin Sorumluluklarının Hukuksal Çerçevesinin İrdelenmesi”, **Kurumsal Yönetim Derneği Semineri**, İstanbul, 8 Haziran 2004.

- Muhasebe Gözetim Kurulu'nun (Public Company Accounting Oversight Board) kurulması ile daha sıkı yaptırımların sağlanması,
- İç kontrollerin daha etkin yapılmasının sağlanması,
- Dış denetim firmaları tarafından desteklenen ve iç denetimden sorumlu Denetim Komitesinin, bağımsız hareket etmesinin sağlanması (Denetim Komitesi, bağımsız denetçilerin bağımsızlığını destekleyen ve onlara bu konuda yardımcı olan, bunun yanında işletmenin iç kontrollerini ve dış finansal raporlama sürecinin izlenmesinden sorumlu olması amacıyla seçilmiş bir idari komisyondur).

Denetim yapan denetçi firmalardan alınabilecek diğer hizmetleri sınırlandırmak amaçlanmıştır. Ayrıca Kanuna aykırı hareket etmeyi önlemek amacıyla da ağır cezai müeyyideler getirilmiştir.

Bunun yanında Sarbanes Oxley Kanunu; muhasebe gözetim kurulunun kuruluşu ve işleyişi, denetim firmasının bağımsızlığı, işletmenin denetim sorumluluğu, finansal bilgilerin arttırılması, analiz çıkar çatışmaları, komisyon kaynakları ve otoritesi, çalışmalar ve raporlar, kurumsal ve suç unsuru taşıyan sorumluluğu, beyaz yakalılar suçları ile ilgili cezaların arttırılması, kurumsal vergi iadeleri ve kurumsal suistimal ve sorumluluk konuları olmak üzere 11 ana başlıktan oluşmaktadır.

Sarbanes Oxley Kanununda şirketin denetim ile ilgili sorumluluğu ise sekiz bölüm altında incelenmektedir. Birinci bölümde denetim komitesi kuruluş ve suistimal işlevleri hakkında bilgi verilmektedir. Denetim komitesinin üyeleri hisse senedi ihracat eden işletmenin yönetim kurulu üyesi ya da bağımsız olmalıdır. Bağımsızlık, denetçilerin kuruldaki görevleri haricinde işletmeye herhangi bir danışmanlık ya da bedelli başka bir hizmet vermemeleri anlamına gelmektedir.¹²⁸

Denetim Komitesi işletme tarafından işe alınan bağımsız denetim firmasının işe atanmasında, ücretlendirilmesinde ve denetim firmasının yaptıkları işlere gözetlemekten doğrudan sorumludur. Denetim Komitesi, işletmenin muhasebe, iç kontroller ve denetim konuları ile ilgili alındıları, danışmanın ücretle tutulması ve şikâyetlerin ele alınış şekli ile ilgili prosedürleri tespit etmesi gerekir. Denetim komitesi, görevleri yürütebilmesi için

¹²⁸ Summary of Sarbanes Oxley 2005.

gerekli bağımsız fikir veya diğer tavsiyeleri elde etmek için yeterli otoriteye sahip olmalıdır. Ayrıca işletme denetim komitesine uygun fonu sağlamalıdır.

İkinci bölümde finansal raporlara karşı işletmenin sorumluluğu konusu ele alınmaktadır. Her işletme, denetim raporu ile birlikte finansal raporları da hazırlaması gerekmektedir. Bu finansal rapor ile işletme finansal tabloların ve periyodik raporların uygun olduğunu onaylar. Üçüncü bölümde denetçilerin etkilenmesi üzerinde durulmaktadır. İşletme çalışanlardan herhangi bir eleman ya da yöneticinin finansal tablolarının yanıltıcı olmasını sağlamak amacıyla denetçiyi hileli olarak etkilemesi, yanlış yönlendirmesi, manipüle etmesi yasaktır. SEC bu maddeyi uygulamak için her türlü otoriteye sahiptir. Dördüncü bölüm prim ve hisse satış karlarından feragat, beşinci bölüm ise Memur ve Direktör Engelleri ve Penaltıları: Adil Yardım başlıklarını taşımaktadır. Eğer işletme maddi uygunsuzluklar sonucu finansal tablolarını tekrar hazırlamak zorunda kalırsa işletmenin finans direktörü ya da yöneticilerinin 12 aylık dönemde işletmenin hisse senedi satışından elde ettiği karları ve bu dönem için öz sermayeye bağlı ödemelerini veya primleri ödemesi gerekmektedir. Altıncı bölüm blackout döneminde işletmede çalışan memur, yönetici ya da içerideki başka insanlar tarafından hisse senetlerin alınıp satılmasını yasaklamaktadır. Yedinci bölüm denetçilerin profesyonel sorumluluğu ile ilgili kuralları içermektedir. Bağımsız denetçi işletmede tespit ettiği maddi hataları işletmeye iletmesi gerekir. İşletme kanıtlarla ilgili düzeltici bir önlem almazsa bu durumda kanıtları denetim komitesine iletmesi gerekecektir. Sekizinci bölüm yatırımcılar için adaletli bir fon sağlanması konusu ile ilgilidir.¹²⁹

Finansal raporların şirket yönetimi tarafından standartlara uygun onaylanmaması durumunda 1.000.000 \$' a kadar para cezası ve / veya 10 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Eğer işletme finansal raporları kasten standartlara uygun onaylamazsa bu durumda 5.000.000 \$' a kadar para cezası ve / veya 20 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.¹³⁰

¹²⁹ Gökalp, a.g.e., s.111.

¹³⁰ Pricewatercooperhouse 2004.

İşletmelerde etkin bir iç kontrol sistemi, işletmenin amaçlarının ne olduğunun ve bu amaçların yerine getirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca işletmede çalışanların sorumluluklarını yerine getirmelerinde onlara yardımcı olmak ve onları incelenen faaliyetlerle ilgili analiz, tavsiye, fikir ve bilgilerle donatmayı amaçlamaktadır.¹³¹

İç kontrol yaklaşımı işlemlerin, hesap bakiyelerinin, açıklamaların ve ilgili bildirimlerin sınıflandırılması kayda alınması raporlanması süreçlerinin denetimi, kayıtların, işlemlerin ve varlıkların karakterlerini tam ve doğru yansıtacak detayları muhafaza etmesi, finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun hazırlanması için gerekli tüm işlemlerin kaydedildiğine ve şirketin gelir ve harcamalarının şirket yönetimi tarafından onaylandığına yönelik makul güvencenin verilebilmesi, şirketin finansal tablolara önemli derecede etki edebilecek varlıklarının onaylanmadan alınımının, kullanımının veya elden çıkarımının engellendiğine veya zamanında tespit edildiğine yönelik makul güvencenin verilebilmesi, rutin ve sistematik olmayan işlemlerin kontrol edilmesi ve dönemsel raporlamanın ve prosedürlerin kontrol edilmesini kapsamaktadır. Başarılı bir iç kontrollerin tepe yönetim tarafından kesinlikle kabul ve destek görmelidir. İç kontrollerin başarısı hem denetlenenlerin hem de yönetimin desteğine bağlıdır. Bundan dolayı yönetim tarafından iç denetçiye gerekli imkanların tanınması denetimde kalitenin sağlanması için çok önemlidir.¹³² Sarbanes Oxley Kanununun 404. bölümü ile de şirket yönetimlerinin, şirketin finansal raporlamasına yönelik iç kontrollerin yeterliliğini sağlaması gerekliliğini zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca bağımsız denetim firmasının hazırladığı raporu da değerlendirmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmeleri de kamuya açıklamalıdır.¹³³

İç kontrol sisteminin oluşturulmasında denetin personelinin dahil edilmesi nedeniyle denetim bağımsızlığı zarar görebilir. Denetimin bağımsızlığının sağlanması için yönetimin gerekli özeni sağlaması gerekir.

¹³¹ Robertson Monks A.G. ve N. Minow, **Watching the Watchers: Corporate Governance for the 21st Century**, Cambridge : Blackwell Publisher, 1996, s.10.

¹³² Patrick H.Heaston ve Robert W.Cooper ve Garry L.Frank, "If Knowledge is Power..", **Internal Auditor**, (Haziran 1993), s.19.

¹³³ Gökalp, a.g.e., s.112.

Denetleyen kuruluş yönetim tarafından hazırlanan yönetim raporunu değerlendirirken; uygun iç kontrol bileşenlerini kullanıp kullanmadığını, yönetimin iç kontrollerin etkinliğine dair değerlendirmesinin önemli bir hatayı içerip içermediğini, yönetimin değerlendirmesini genel kabul görmüş standartlara uygun yapıp yapılmadığını, iç kontrollerdeki kayda değer eksikliklerin açıklanıp açıklanmadığı gibi konuları değerlendirilmektedir.

SEC'e sunulan yıllık rapor, firma yönetim kurulu başkanı tarafından gözden geçirilir ve imzalanır. Firmanın hazırladığı yıllık raporun içeriğinde; yürürlükteki iç kontrol mekanizmalarının ve prosedürlerinin etkinliği üzerine yönetimce varılan sonuçlar, tespit edilmiş kontrol zayıflıkları ve dış denetçi tasdiki bulunmalıdır.

Türkiye, Enron, Xerox ve Worldcom vakalarını yaşamamak için başkalarının tecrübesinden faydalanmayı başarmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Sarbanes Oxley Kanununun hükümlerini, SPK'nın seri X No: 16 tebliğinde 02.11.2002 tarihinde Seri: X No:19 Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik yapılmasına Dair Tebliğinde yapılan değişikliklerle Türkiye'de uygulamaya geçirmiştir.

Türkiye'de kurumsal yönetim konusuna yeterince değinilmediği için denetim firmalarının seçiminde bu güne kadar doğal olarak fiyat unsuru öne çıkmıştır.

SPK'nın Seri X No:19 tebliği çıkarmasındaki esas amaçlarından biri de kurumsal yönetim konusunu hayata geçirmektir. Ancak, denetimden sorumlu komitenin yine eskiden olduğu gibi fiyat faktörü ön planda tuttuğu sürece bağımsız denetimin işlevi ve yararı ortaya çıkmayacak, getirilen tüm uygulamalar faydalı olamayacaktır.¹³⁴

3.4.2. Uluslararası İç Denetim Standartları

İç denetim faaliyetleri coğrafi anlamda dünyanın çok çeşitli yerlerinde süregelmektedir. Bu faaliyetler çok çeşitli hukuki ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyetler yine çok çeşitli iş kollarına uygulanmakta ve farklı özelliklere sahip iç denetçiler tarafından gerçekleştirilmektedir. İş bu sebeple uygulanan iç denetim faaliyetlerinin ortak

¹³⁴ Şaban Erdikler, 2003, [http://ww.turmob.org.tr/turmob/basin/22-01-2003\(4\).html](http://ww.turmob.org.tr/turmob/basin/22-01-2003(4).html) (22.02.2008)

bir paydada birleştirilmesi ve bu süreçlerin içinde bulunan herkes tarafından anlamlandırılması son derece önemlidir. Bu gerekliliğin doğal bir sonucu olarak, gerçekleştirilen iç denetim faaliyetlerinin bir standartlar bütünü ile ele alınması ve tüm iç denetçiler tarafından asgari olarak bu standartlara uyulması gündeme gelmektedir.

Sürekli gelişme gösteren iş dünyasının akabinde iç denetim tanımı da bir takım revizyonlar geçirmiştir. Bu noktada iç denetim tanımında yer bulmaya başlayan çok önemli iki kelimeye odaklanıldığı görülmektedir. Bunlar ise güvence ve danışmanlık hizmetleridir. Güvence hizmetlerinden kasıt, iç denetim faaliyetinin gerçekleştirileceği birim, iş kolu, süreç veya spesifik bir konu hakkında objektiflik kriterleri dahilinde iç denetim faaliyetlerine konu olan unsurların değerlendirilmesidir. Danışmanlık hizmetleri ise, herhangi bir süreç veya özellik arz eden bir konu için işin ruhuna bakılarak ilgili mevzuat dahilinde bir takım tavsiyelerde bulunmaktır. Bu noktada en önemli husus ise verilen tavsiyelerin icrasına karışmamak ve icraatı esas olan işlemlerde bulunmamaktır. Çünkü bir iç denetçi, herhangi bir faaliyette bulunmamalı sadece o faaliyeti belirli standartlar dahilinde değerlendirmelidir.

Standartlar üç ana başlık altında sıralanmaktadır. Bunlar; Nitelik Standartları, Performans Standartları ve Uygulama Standartları'dır. Uygulama standartları, iç denetim faaliyetlerinin yürütüleceği her alan için mevcuttur. Bununla birlikte Nitelik Standartları, iç denetim hizmeti sunan birimin yapılanması ile ilgilenmektedir. Performans Standartları ise gerçekleştirilen iç denetim faaliyetlerinin kalitesine odaklanmaktadır.¹³⁵

3.4.2.1. Nitelik Standartları

Nitelik standartları iç denetim standartlarının en önemli kısmıdır. Zira bağımsız bir iç denetim biriminin kurulması ve işleyişi ancak nitelik standartlarına uyum vasıtasıyla olabilir. Başka bir deyişle nitelik standartları iç denetim birimlerinin bünyelerinde taşınmaları gereken özelliklere odaklanmaktadır. Bu anlamda iç denetim faaliyeti gerçekleştirilecek alanlarda, bu faaliyeti yürütecek birimlerin en temel anlamda bazı standartları sağlaması beklenmektedir.

¹³⁵ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.12.

Bu standartlar Şu Şekilde sıralanmaktadır.¹³⁶

1000 Amaç, Yetki ve Sorumluluklar

İç denetim faaliyetinin amaç, yetki ve sorumlulukları, *Standartlarla* uyumlu olan ve denetim komitesi ve yönetim kurulunca da onaylanan bir yönetmelikte açıkça tanımlanmalıdır.

1000.A1 Kuruma sağlanan güvence hizmetlerinin niteliği iç denetim yönetmeliğinde tanımlanmalıdır. Eğer kurum dışından taraflara güvence hizmeti temin edilecekse, bunların niteliği de yönetmelikte tanımlanmalıdır.

1000.C1 Danışmanlık hizmetlerinin niteliği, iç denetim yönetmeliğinde tanımlanmalıdır.

1100 Bağımsızlık ve Objektiflik

İç denetim faaliyeti bağımsız olmalı ve iç denetçiler görevlerini yaparken objektif davranmalıdır.

1110 Kurum İçi Bağımsızlık

İç Denetim Yöneticisinin, kurum içinde, iç denetim faaliyetinin sorumluluklarını yerine getirmesine imkân sağlayan bir yönetim kademesine bağılı olması gerekir.

1110.A1 İç denetim faaliyeti, iç denetimin kapsamının tayin edilmesi, iç denetim işlerinin yapılması ve sonuçların raporlanması konularında her türlü müdahaleden uzak ve serbest olmalıdır.

¹³⁶ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.19-24.

1120 Bireysel Objektiflik

İç denetçilerin tarafsız ve önyargısız bir şekilde davranması ve her türlü çıkar çatışmasından kaçınması gerekir.

1130 Bağımsızlık veya Objektifliği Bozan Etkenler

Denetçilerin bağımsızlığı veya objektifliği fiilen bozulduğu veya bozulduğu izlenimi doğduğu takdirde, bozulmanın ayrıntıları ilgili taraflara açıklanmalıdır. Bu açıklamanın kapsamı, bozucu etkenin niteliğine bağlıdır.

1130.A1 İç denetçiler, daha önceden kendilerinin sorumlu olduğu faaliyetlere ilişkin değerlendirme yapmaktan kaçınmalıdır. Bir iç denetçinin son bir yıl içinde kendisinin sorumlu olduğu bir faaliyet hakkında güvence hizmeti vermesinin, objektifliğini bozacağı varsayılır.

1130.A2 İç Denetim Yöneticisinin sorumluluğundaki işlemlere yönelik güvence görevleri, iç denetim faaliyeti dışından biri tarafından gözetlenmeli ve kontrol edilmelidir.

1130.C1 İç denetçiler, daha önce sorumlusu oldukları faaliyetlere ilişkin danışmanlık hizmeti verebilir.

1130.C2 İç denetçiler, önerilen danışmanlık hizmetleriyle ilgili bağımsızlıklarına ve objektifliklerine zarar verecek hususlar söz konusu ise, görevi kabul etmeden önce denetlenene özel durum açıklaması yapmalıdır.

1200 Yeterlilik ve Azamî Meslekî Özen ve Dikkat

Görevlendirmeler, yeterlilik ve azamî meslekî özen ve dikkat ile yerine getirilmelidir.

1210 Yeterlilik

İç denetçiler, kişisel olarak, sorumluluklarını yerine getirmek için gereken bilgi, beceri ve diğer vasıflara sahip olmalıdır. İç denetim faaliyeti de, toplu olarak, kendi sorumluluklarını yerine getirmek için gereken bilgi, beceri ve diğer vasıflara sahip olmalı veya bunları edinmelidir.

1210.A1 İç denetim personeli, görevin tamamını veya bir kısmını yapmak için gereken bilgi ve becerilerin veya diğer vasıfların hepsine sahip değilse, İç Denetim Yöneticisi kurum dışındaki uzmanlardan nitelikli tavsiye ve yardım temin etmelidir.

1210.A2 İç denetçi, suistimal belirtilerini tespit edebilecek yeterli bilgiye sahip olmalıdır; fakat esas görevi ve sorumluluğu suistimalleri tespit etmek ve soruşturmak olan bir kişinin uzmanlığına sahip olması beklenemez.

1210.A3 İç denetçiler, verilen görevi yerine getirebilmek için bilgi teknolojileri ve kontrolleriyle ilgili kilit bilgilere ve mevcut teknoloji tabanlı denetim tekniklerine sahip olmalıdır. Ancak, bütün iç denetçilerin, asıl sorumluluğu bilgi teknolojileri denetimi olan denetçiler kadar uzmanlığa sahip olması beklenmez.

1210.C1 İç Denetim Yöneticisi, iç denetim personelinin görevin kısmen veya tamamen gerçekleştirilmesi için gereken bilgiye, beceriye ve diğer vasıflara sahip olmadığı durumlarda, danışmalık görevini reddetmeli veya yeterli tavsiye ve yardımı temin etmelidir.

1220 Azamî Meslekî Özen ve Dikkat

İç denetçiler, makul sınırlar içinde tedbirli ve ehil bir iç denetçiden beklenen beceriye sahip olmalı, azamî özen ve dikkati göstermelidir. Azamî meslekî özen ve dikkat, hiç hata yapılmayacağı anlamına gelmez.

1220.A1 İç denetçi, şunları göz önüne alarak azamî meslekî özen ve dikkat göstermelidir:

- Görevin amaçlarına ulaşmak için gereken çalışmanın kapsamı,
- Güvence prosedürlerinin tatbik edildiği konuların nispi karmaşıklığı, lüzumu veya önemi
- Risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliği ve yeterliliği,
- Önemli hata, düzensizlik veya aykırılıkların olma ihtimali,
- Güvence görevinin potansiyel faydalarının maliyeti,

1220.A2 Azamî meslekî özen ve dikkati gösterirken, iç denetçi, bilgisayar destekli denetim tekniklerini ve diğer veri analiz tekniklerini kullanmayı düşünmelidir.

1220.A3 İç denetçi, amaçları, faaliyetleri veya kaynakları etkileyebilecek önemli risklere karşı uyanık olmalıdır. Ancak, güvence prosedürleri, azamî meslekî özen ve dikkatle uygulansa bile, bütün önemli risklerin teşhis edilebilmesini garantilemez.

1220.C1 İç denetçi bir danışmanlık görevi sırasında, aşağıdakileri göz önüne alarak azamî meslekî özen ve dikkat göstermelidir:

- Görev sonuçlarının niteliği, zamanlaması ve raporlanması da dahil denetlenenlerin / müşterilerin ihtiyaç ve beklentileri,
- Görev amaçlarına ulaşabilmek için gerekli çalışmanın boyutu ve nispi karmaşıklığı,
- Danışmanlık görevinin potansiyel faydalarının maliyeti.

1230 Sürekli Meslekî Gelişim

İç denetçiler, mevcut bilgi, beceri ve diğer vasıflarını sürekli meslekî gelişimle artırmalı ve güçlendirmelidir.

1300 Kalite Güvence ve Geliştirme Programı

İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetinin tüm yönlerini kapsayan ve etkinliğini sürekli gözleyen bir kalite güvencesi ve geliştirme programı hazırlamalı ve bunu sürdürmelidir. Bu program, dönemsel iç ve dış kalite değerlendirmelerini ve devamlı iç

gözlem faaliyetini içermelidir. Programın her parçası, iç denetim faaliyetinin katma değer yaratmasına, kurumun faaliyetlerinin geliştirilmesine yardımcı olmalı ve iç denetim faaliyetinin *Etik Kurallarına* ve *Standartlara* uyması konusunda güvence sağlamalıdır.

1310 Kalite Programı Değerlendirmeleri

İç denetim bölümü, kalite programının genel etkinliğini gözlemek ve değerlendirmek amacıyla yönelik bir süreç uygulamalıdır. Bu süreç, hem iç hem de dış değerlendirmeleri içermelidir.

1311 İç Değerlendirmeler

İç değerlendirmeler:

- İç denetim faaliyetinin performansının devamlı gözden geçirilmesini,
- Özdeğerlendirme (kendi kendini değerlendirme) yoluyla veya kurum içinde, iç denetim uygulamaları ve standartlarını bilen kişilerce yapılan dönemsel gözden geçirmeleri kapsamalıdır.

1312 Dış Değerlendirmeler

Dış değerlendirmeler, kurum dışından vasıflı ve bağımsız bir gözden geçirme uzmanı veya ekibi tarafından *en azından beş yılda bir* yapılmalıdır. Dış değerlendirme sıklığının artırılmasına yönelik potansiyel ihtiyaç, dış gözden geçirme uzmanı veya ekibinin sahip olması gereken vasıflar ve bunların bağımsızlığı meseleleri, menfaat çatışması ihtimali de dikkate alınarak, İç Denetim Yöneticisi ile Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu arasında tartışılmalıdır. Bu tartışmalarda, gözden geçirme görevlisi veya ekibinin tecrübesi değerlendirilirken, kurumun büyüklüğü, karmaşıklığı ve sektörü dikkate alınmalıdır.

1320 Kalite Programı Hakkında Raporlama

İç Denetim Yöneticisi, dış değerlendirme sonuçlarını denetim komitesi ve yönetim kuruluna raporlamalıdır.

1330 "Standartlara Uygun Yapılmıştır" İbaresinin Kullanılması

İç denetçilerin, faaliyetlerinin "*Uluslararası İç Denetim Meslekî Uygulama Standartlarına uygun yapıldığını*" belirtmeleri teşvik edilir. Ancak iç denetçilerin bu ibareyi kullanabilmesi için, kurumun kalite geliştirme programı hakkındaki değerlendirmelerin, iç denetim faaliyetinin *Standartlara* uyduğunu göstermesi gerekir.

1340 Aykırılıkların Açıklanması

İç denetim faaliyetinin *Standartlara*, iç denetçilerin *Etik Kurallarına* tam uyumu gerçekleştirmesi gerekmele birlikte, tam uyumun sağlanamadığı durumlar da olabilir. Aykırılıklar, iç denetim faaliyetinin genel kapsamını veya faaliyetlerini etkiler hâle geldiğinde, üst yönetime, denetim komitesine ve yönetim kuruluna özel durum açıklaması yapılmalıdır.

3.4.2.2. Performans Standartları

Performans standartları önceleri iç denetim faaliyetlerinde fazlaca üzerinde durulmayan bir unsura odaklanmaktadır. Performans standartları, iç denetim faaliyetlerinin odaklandığı hususları anlatmakta ve yürütülen iç denetim faaliyetlerinin kalitesini ölçen sistemler oluşturmaktadır. Bir diğer deyişle, işletmede gerçekleştirilen işin kalitesini ölçen iç denetim biriminin, gerçekleştirdiği iç denetim faaliyetlerinin ne ölçüde kaliteli olduğunun üzerine eğilmektedir. Bu standartlar şu şekilde sıralanabilmektedir:¹³⁷

2000 İç Denetim Faaliyetinin Yönetimi

İç Denetim Yöneticisi, iç denetim faaliyetini, faaliyetin kuruma değer katmasını sağlayacak etkili bir tarzda yönetmelidir.

¹³⁷ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.25-34.

2010 Planlama

İç Denetim Yöneticisi, kurumun hedeflerine uygun olarak, iç denetim faaliyetinin önceliklerini belirleyen risk esaslı planlar yapmalıdır.

2010.A1 İç denetim faaliyetinin görev planı, en az yılda bir kez yapılan bir risk değerlendirmesine dayanmalıdır. Üst yönetim, denetim komitesi ve yönetim kurulunun fikri, bu sürece dahil edilerek göz önüne alınmalıdır.

2010.C1 İç denetim yöneticisi, görevin risk yönetimini geliştirme, katma değer yaratma ve faaliyetleri geliştirme potansiyelini değerlendirerek, öne sürülen danışmanlık görevlerini kabul etmeyi düşünmelidir. Kabul edilen bu görevler, plana dahil edilmelidir.

2020 Bildirim ve Onay

İç Denetim Yöneticisi, önemli ara değişiklikler de dahil, iç denetim faaliyetinin planlarını ve kaynak ihtiyaçlarını, gözden geçirme ve onay için üst yönetime, denetim komitesine ve yönetim kuruluna bildirmelidir. İç Denetim Yöneticisi, kaynak sınırlamalarının etkilerini de bildirmelidir.

2030 Kaynak Yönetimi

İç Denetim Yöneticisi, onaylı planın uygulanabilmesi için, iç denetim kaynaklarının uygun ve yeterli olmasını ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamalıdır.

2040 Politika ve Prosedürler

İç Denetim Yöneticisi, iç denetim faaliyetini yönlendirmek amacıyla yönelik politika ve prosedürleri belirlemelidir.

2050 Eşgüdüm

İç Denetim Yöneticisi; aynı çalışmaların gereksiz yere tekrarlanmasını asgarîye indirmek ve işin kapsamını en uygun şekilde belirlemek amacıyla, ilgili güvence ve

danışmanlık hizmetlerini yerine getiren diğer iç ve dış sağlayıcılarla, mevcut bilgileri paylaşmalı ve faaliyetleri bunlarla eşgüdüm içinde sürdürmelidir.

2060 Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Üst Yönetime Raporlamalar

İç Denetim Yöneticisi, iç denetim faaliyetinin amacı, yetkileri, görev ve sorumlulukları ve plana kıyasla performansı konularında, denetim komitesi ve yönetim kuruluna ve üst yönetime dönemsel raporlar sunmalıdır. Bu raporlar, önemli riskleri, kontrol sorunlarını, kurumsal yönetim sorunlarını ve denetim komitesinin, yönetim kurulunun ve üst yönetimin ihtiyaç duyabileceği veya talep edebileceği başka konuları da içermelidir.

2100 İşin Niteliği

İç denetim faaliyeti, sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla, risk yönetimi, kontrol ve yönetim sistemlerini değerlendirmeli ve bu sistemlerin iyileştirilmesine katkıda bulunmalıdır.

2110 Risk Yönetimi

İç denetim faaliyeti; önemli risk marufiyetlerini tespit edip değerlendirerek ve risk yönetimi ve kontrol sistemlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunarak kuruma yardımcı olmalıdır.

2110.A1 İç denetim faaliyeti kurumun risk yönetim sisteminin etkinliğini gözlemeli ve değerlendirmelidir.

2110.A2 İç denetim faaliyeti, aşağıdakileri dikkate alarak, kurumun yönetim, kontrol, faaliyet ve bilgi sistemlerinin maruz olduğu riskleri değerlendirmelidir:

- Finansal ve operasyonel bilgilerin güvenilirliği ve bütünlüğü,
- Faaliyetlerin etkinlik ve verimliliği,
- Varlıkların korunması,
- Kanun, düzenleme ve sözleşmelere uyum.

2110.C1 İç denetçiler, danışmanlık görevleri sırasında, görevin amaçlarıyla uyumlu şekilde riski ele almalı ve diğer önemli risklere karşı uyanık olmalıdır.

2110.C2 İç denetçiler, danışmanlık görevlerinden elde ettikleri risk bilgilerini, kurumun maruz kaldığı önemli riskleri belirleme ve değerlendirme sürecinde kullanmalıdır.

2120 Kontrol

İç denetim faaliyeti, kontrollerin etkinlik ve verimliliğini değerlendirmek ve sürekli gelişimi teşvik etmek suretiyle, kurumun etkin kontrollere sahip olmasına yardımcı olmalıdır.

2120.A1 Risk değerlendirmesinin sonuçlarına bağlı olarak, iç denetim faaliyeti, kurumun yönetimini, faaliyetlerini ve bilgi sistemlerini kapsayan kontrollerin yeterliliğini ve etkinliğini değerlendirmelidir. Bu değerlendirme:

- Finansal ve operasyonel bilgilerin güvenilirliğini,
- Faaliyetlerin etkinlik ve verimliliğini,
- Varlıkların korunmasını,
- Kanunlara, düzenlemelere ve sözleşmelere uyum konularını kapsamalıdır.

2120.A2 İç denetçiler, faaliyet ve programların hedef ve amaçlarının kapsamını ve bunların kurumun hedef ve amaçlarına uyumunun derecesini anlayıp değerlendirmelidir.

2120.A3 İç denetçiler, faaliyet ve programların niyetlendiği gibi uygulandığını veya gerçekleştirildiğini belirlemek için, faaliyet ve programların tespit edilen hedef ve amaçlarla ne kadar uyumlu olduğunu anlayıp değerlendirebilmek için, faaliyet ve programları gözden geçirmelidir.

2120.A4 Kontrollerin değerlendirilmesi için uygun ve yeterli kıstaslara ihtiyaç vardır. İç denetçiler, yönetimin hedef ve amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek için oluşturduğu kıstasların yeterlilik derecesini tespit etmelidir. Bu kıstaslar yeterliyse, iç

denetçiler de kendi değerlendirmelerinde bunları kullanabilir. Kıstaslar yeterli değilse, iç denetçiler uygun değerlendirme kıstasları geliştirmek için yönetimle birlikte çalışmalıdır.

2120.C1 Danışmanlık görevleri sırasında, iç denetçiler, görevin amaçlarıyla uyumlu bir şekilde kontrolleri ele almalı ve herhangi bir kontrol zafiyetine karşı uyanık olmalıdır.

2120.C2 İç denetçiler, danışmanlık görevlerinden elde ettikleri kontrol bilgilerini, kurumun maruz kaldığı önemli riskleri belirleme ve değerlendirme sürecinde kullanmalıdır.

2130 Yönetişim

İç denetim faaliyeti, aşağıdaki amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla yönetim sürecinin iyileştirilmesi için gerekli tavsiyelerde bulunmalı ve tavsiyeleri değerlendirmelidir:

- Kurum içinde gerekli etik ve diğer değerlerin geliştirilmesi,
- Etkili bir kurumsal performans yönetimi ve hesap verebilirlik,
- Risk ve kontrol bilgilerinin kurumun gerekli alanlarına etkili bir şekilde iletilmesi,
- Yönetim kurulunun, denetim kurulunun, iç ve dış denetçilerin ve üst yönetimin faaliyetleri arasında eşgüdüm sağlamak ve bunlar arasında gerekli bilgilerin etkili bir şekilde iletimini sağlamak.

2130.A1 İç denetim faaliyeti, kurumun etikle ilgili amaç, program ve faaliyetlerinin tasarımını, uygulanmasını ve etkinliğini değerlendirmelidir.

2130.C1 Danışmanlık görevinin amaçları, kurumun genel değerleri ve hedefleriyle uyumlu olmalıdır.

2200 Görev Planlaması

İç denetçiler, her görev için, kapsam, amaçlar, zamanlama ve kaynak dağılımı hususlarını da dikkate alan ayrı bir plan hazırlamalı ve kaydetmelidir.

2201 Planlamada Dikkate Alınması Gerekenler

Bir görevi planlarken, iç denetçiler şu noktaları dikkate almalıdır:

- Denetlenecek olan faaliyetin hedefleri ve faaliyetin kendi performansını kontrol etmesinin araçları,
- Faaliyet ve hedeflerine, kaynaklarına ve operasyonlarına yönelik önemli riskler ve bu potansiyel risklerin etki veya ihtimallerini kabul edilebilir bir seviyede tutmanın yol ve araçları,
- Faaliyetin risk yönetimi ve kontrol sistemlerinde önemli gelişme sağlama imkânları.

2201.A1 Kurum dışındaki taraflar için bir görevlendirme planlarken, iç denetçiler, görevlendirmenin amaçları, kapsamı, her iki tarafın sorumlulukları ve -görev kayıtlarına erişime ve sonuçların dağıtımına getirilecek kısıtlamalar dahil- diğer karşılıklı beklentiler konusunda söz konusu taraflarla yazılı bir anlaşma yapmalıdır.

2201.C1 İç denetçiler, görevlendirmenin amaçları, kapsamı, yerine getirilecek sorumluluklar ve diğer müşteri beklentileri hakkında, danışmanlık hizmeti verecekleri müşterileriyle anlaşmalıdır. Çok önemli görevlendirmelerde bu anlaşma yazılı hâle getirilmelidir.

2210 Görev Amaçları

Görev amaçları, denetlenen faaliyetle ilgili riskleri, kontrolleri ve yönetim süreçlerini kapsamalıdır.

2210.A1 İç denetçi, denetlenen faaliyetle ilgili risklerin ön değerlendirmesini yapmalıdır. Görevin amaçları, bu risk değerlendirmesinin sonuçlarını yansıtmalıdır.

2210.A2 İç denetçiler, görevin amaçlarını belirlerken, önemli hatâların, düzensizliklerin, aykırılıkların ve diğer risklerin meydana gelme ihtimalini göz önüne almalıdır.

2210.C1 Danışmanlık görevlerinin amaçlarında, müşteriyle mutabık kalındığı ölçüde, risk, kontrol ve yönetim süreçlerine de temas edilmelidir.

2220 Görev Kapsamı

Görevin kapsamı, görevin amaçlarına ulaşılmasına yetecek seviyede olmalıdır.

2220.A1 Görevin kapsamı, üçüncü tarafların sahip oldukları dahil, ilgili sistemlerin, kayıtların, personel ve maddî varlıkların değerlendirilmesini de içermelidir.

2220.A2 Bir güvence görevi sırasında önemli danışmanlık fırsatları çıkarsa, görevin amaçları, kapsamı, karşılıklı sorumluluklar ve diğer beklentilerle ilgili yazılı bir anlaşma hazırlanmalı ve danışmanlık görevinin sonuçları, danışmanlık standartlarına uygun olarak raporlanmalıdır.

2220.C1 İç denetçiler, danışmanlık görevlerini yaparken, görevin kapsamının, üzerinde mutabık kalınan amaçlara yeterince temas ettiğinden emin olmalıdır. Eğer görev sırasında kapsamla ilgili ihtirazı kayıtları olursa, göreve devam edip etmeyeceğini belirlemek üzere, bunları müşteri ile tartışmalıdır.

2230 Görev Kaynaklarının Tahsisi

İç denetçiler, görevin amaçlarına ulaşmak için gereken kaynakları tespit etmelidir. Görev kadrosu, görevin niteliği, karmaşıklığı, zaman kısıtlamaları ve mevcut kaynaklar dikkate alınarak teşkil edilmelidir.

2240 Görev İş Programı

İç denetçiler, görev amaçlarına yönelik iş programları hazırlamalıdır. Bu iş programları, kayıtlı hâle getirilmelidir.

2240.A1 İş programları, görev sırasında uygulanacak bilgi toplama, analiz, değerlendirme ve kayıt prosedürlerini içermeli ve göstermelidir. İş programı, *işe başlanmadan önce* onaylanmalıdır; programda yapılan değişiklikler için de derhal onay alınmalıdır.

2240.C1 Danışmanlık görevleri için hazırlanan iş programlarının şekli ve içeriği, görevin niteliğine bağlı olarak değişir.

2300 Görevin Yapılması

İç denetçiler, üstlendikleri görevin hedeflerine ulaşmak için yeterli bilgileri belirlemeli, analiz etmeli, değerlendirmeli ve kaydetmelidir.

2310 Bilgilerin Tespiti ve Tanımlanması

İç denetçiler, görev amaçlarına ulaşmak için yeterli, güvenilir, ilgili ve faydalı olan bilgileri tespit etmeli ve tanımlamalıdır.

2320 Analiz ve Değerlendirme

İç denetçiler, vardıkları sonuçları ve görev sonuçlarını uygun analiz ve değerlendirmelere dayandırmalıdır.

2330 Bilgilerin Kaydedilmesi

İç denetçiler, vardıkları kanaatlere ve görev sonuçlarına dayanak teşkil eden bütün bilgileri kaydetmelidir.

2330.A1 İç Denetim Yöneticisi, görev kayıtlarına erişimi kontrol etmelidir. İç Denetim Yöneticisi, gerektiğinde, bu kayıtları kurum dışı taraflara vermeden önce, üst yönetimin ve/veya hukuk danışmanının onayını almalıdır.

2330.A2 İç Denetim Yöneticisi, görev kayıtlarının saklanmasına ilişkin esasları belirlemelidir. Bu esaslar, kurumun temel ilkelerine ve ilgili mevzuata uygun olmalıdır.

2330.C1 İç denetim yöneticileri, görev kayıtlarının tutulması, saklanması ve kurum içi ve dışı taraflara sunulmasını düzenleyen politikalar belirlemelidir. Bu politikalar, kurumun düzenlemelerine, ilgili mevzuata ve diğer gereklere uygun olmalıdır.

2340 Görevin Gözetim ve Kontrolü

Görevler; görev amaçlarına ulaşılmasını, kalitenin güvence altına alınmasını ve personelin geliştirilmesini sağlayacak bir tarzda gözetlenmeli ve kontrol edilmelidir.

2400 Sonuçların Raporlanması

İç denetçilerin, görev sonuçlarını raporlaması gerekir.

2410 Raporlama Kıstasları

Raporlamalar, varılan sonuçlar, yapılan tavsiyeler ve önerilen eylem planlarının yanında görevin hedeflerini ve kapsamını da içermelidir.

2410.A1 Sonuçları gösteren nihaî rapor, gerektiğinde, iç denetçinin görüş ve kanaatlerini de içermelidir.

2410.A2 İç denetçiler, görev raporlamalarında tatminkâr bir performans göstermeye teşvik edilmelidir.

2410.A3 Görev sonuçları kurum dışındaki taraflara bildirilirken, söz konusu bildirim, sonuçların dağıtımını ve kullanımını konusundaki sınırlamaları da içermelidir.

2410.C1 İlerlemenin raporlanmasının ve danışmanlık görevlerinin sonuçları, görevlendirmenin niteliğine ve müşterinin ihtiyaçlarına bağlı olarak, şekil ve içerik değiştirir.

2420 Raporlamaların Kalitesi

Raporlamalar doğru, objektif, açık, özlü, yapıcı, tam olmalı ve zamanında sunulmalıdır.

2421 Hata ve Eksiklikler

Eğer nihaî raporlama önemli bir hata veya eksiklik içeriyorsa, İç Denetim Yöneticisi, hatalı ve eksik raporu alan bütün taraflara düzeltilmiş bilgileri iletmelidir.

2430 Görevlendirmelerde Standartlara Aykırılıkların Açıklanması

Standartlara aykırılıklar belli bir görevi etkilediğinde, sonuçlar raporlanırken şu hususlar özel durum olarak açıklanmalıdır:

- Tam olarak uyulamayan *Standart(lar)*
- Aykırılık sebepleri
- Aykırılığın göreve etkisi

2440 Sonuçların Raporlanması

İç Denetim Yöneticisi, görev sonuçlarını *uygun taraflara* raporlamalıdır.

2440.A1 Görev sonuçlarının öngördüğü tedbirlerin alınmasını sağlayabilecek *taraflara*, nihai görev sonuçlarının raporlanmasından İç Denetim Yöneticisi sorumludur.

2440.A2 İç Denetim Yöneticisi, aksi kanunî, hukukî düzenlemelerle emredilmediği takdirde, görev sonuçlarını kurum dışındaki taraflara iletmeden önce, kuruma doğabilecek muhtemel riskleri değerlendirmeli, üst yönetim ve/veya hukuk danışmanı ile istişare etmeli ve sonuçların raporlanmasını, kullanımını kısıtlayarak, kontrol etmelidir.

2440.C1 İç Denetim Yöneticisi, danışmanlık görevlerinin nihaî sonuçlarının müşterilere raporlanmasından sorumludur.

2440.C2 Danışmanlık görevleri sırasında, risk yönetimi, kontrol ve yönetim sorunları tespit edilebilir. Bu sorunlar, kurum için önemli hâle gelir gelmez üst yönetime, denetim komitesine ve yönetim kuruluna bildirilmelidir.

2500 İlerlemenin Gözlenmesi

İç Denetim Yöneticisi, yönetime rapor edilen sonuçların akıbetinin gözlenmesi için bir sistem kurmalı ve uygulamalıdır.

2500.A1 İç Denetim Yöneticisi, yönetimin aldığı tedbirlerin etkili bir şekilde uygulanmasını veya üst yönetimin, gerekli tedbiri almamasının riskini üstlenmeyi kabul etmesini sağlamak ve gelişmeleri gözlemek amacıyla yönelik bir takip süreci kurmalıdır.

2500.C1 İç denetim faaliyeti, müşterileriyle mutabık kaldığı ölçüde, danışmanlık görevlerinin sonuçlarının akıbetini gözlemelidir.

2600 Yönetimin Artık (Bakiye) Riskleri Üstlenmesi

İç Denetim Yöneticisi, üst yönetimin kurum için kabul edilemeyecek bir artık (bakiye) risk düzeyini üstlenmeyi kabul ettiğine inandığı takdirde, konuyu üst yönetimle tartışmalıdır. Artık riskle ilgili bir karara varılamazsa, İç Denetim Yöneticisi ve üst yönetim, konuyu çözümlenmesi için denetim komitesi ve yönetim kuruluna rapor etmelidir.

3.4.3. Basel II

Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II), bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin olarak Basel Bankacılık Denetim Komitesi (*Basel Committee on Banking Supervision – BCBS*) tarafından yayımlanan ve yakın tarihte birçok ülkede yürürlüğe girmesi beklenen standartlar bütünüdür. Basel-II içerisinde sermaye yükümlülüğünün nasıl hesaplanacağı, maruz kalınan risklerin nasıl yönetileceği, sermaye yeterliliğinin nasıl değerlendirileceği ve nasıl kamuya açıklanacağına ilişkin hükümler mevcuttur. Basel-II içerisinde risk ölçümüne ilişkin olarak basit aritmetiğe dayalı standart yöntemler ile kredi, piyasa ve operasyonel riske ilişkin istatistiki/matematikselsel risk ölçüm metotlarını içeren yöntemle bulunmaktadır. Basel-II süreci aslında risk yönetimine ilişkin son yıllarda gözlemlenen gelişmelerin bir devamı niteliğindedir ve gelişmiş

ülkelerde sektör standardı olarak yürütülen uygulamalar Basel-II ile birlikte mevzuat şekline dönüşmüştür.¹³⁸

3.4.3.1. Basel Komitesinin İç Denetim Tavsiyeleri

Basel II düzenlemeleri iç denetim açısından konunun iki tarafı üzerinde etki yaratmaktadır. Birincisi, bankaların kendi risklerinin değerlemesi açısından, ikincisi ise, firmaların kredibiliteleri açısından etkisidir. Basel II uygulamasında kredi fiyatının firmanın taşıdığı riske göre belirlenmesi ve banka tarafından riske göre kredi fiyatı teklif edilmesi söz konusudur. Bu zorunluluk, yüksek kredi riskinin bankanın kendi taşıdığı riski de yükselterek daha fazla sermaye bulundurma ihtiyacı doğurması ve bankanın bu maliyeti kredi fiyatını belirlerken hesaba katmak durumunda olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Firmanın katlanacağı kredi maliyetinin temeli olan kredi riskinin hesaplanmasında ise, niceliksel ve niteliksel olmak üzere iki farklı ölçüt esas alınmaktadır. Niceliksel kriterler, finansal tablolardan elde edilen firmanın finansal yeterliği ile ilgilidir. Niteliksel kriterler ise, firmanın sermaye yapısı, yönetim kalitesi, kurumsal yönetim ilkelerinin varlığı, denetim mekanizmasının işleyişi vb. açılardan değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Basel II kredi değerlemesi ve kredi riskinin tespitinde iç denetim sisteminin varlığı firmaların kredibilitesine doğrudan etki edecek temel belirleyicilerden birisi haline gelmiştir.

Bankaların kendi risklerinin değerlemeleri ve yönetimi açısından iç denetimin Basel II düzenlemelerindeki yeri son derece önemlidir. Türkiye’de Basel II kriterlerine uyum açısından iç denetim ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. Son düzenleme, 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, bankaların risklerinin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak kuracakları iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerine ve bunların işleyişine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Mevcut düzenlemede Basel II’de yer alan kredi riski, operasyonel

¹³⁸ BDDK Araştırma Dairesi, **10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II)**, Ocak 2005, http://www.bddk.org.tr/turkce/Basel-II/125010_Soruda_Basel-II.pdf (27.06.2007), s.1.

risk ve piyasa riski ile iç sistemlere ilişkin esaslar yer almaktadır. Bankaların Basel II sürecinde iç denetim açısından karşılaştıkları farklılık, üç yapısal bloğa dayalı olan yeni düzenlemede; kredi riskinin tespiti ve minimum sermaye yeterliği açısından *birinci yapısal blok*, denetsel incelemeyi içeren *ikinci yapısal blok* ve piyasa disiplininin sağlanması açısından *üçüncü yapısal blok* ile ilgilidir. Bütün yapılanmaların içerisinde denetim farklı açılardan yer almakta ve Basel II düzenlemelerinin bütünü ile bir ilişki olmakla birlikte, özellikle Basel II’de öngörülen sermaye yeterliğinin denetimini içeren ikinci yapısal blok ile bağlantılı olduğu görülmektedir. İkinci yapısal blok denetim otoritesinin bankanın risk yönetim yaklaşımını inceleme sürecini içermektedir.

Bankanın sermaye yeterliliğinin değerlendirmesi, asgari sermaye sınırının gerektiğinde yukarı çekilmesi, riskin artması durumunda sermaye sınırı dışında diğer önlemlerin alınmasının sağlanması temeline dayanır. Aynı zamanda bu süreçte bankanın iç kontrol sistemi, yönetsel yapısı ve kurumsal yönetim ilkelerine uyumu açısından denetiminin de yapılması ve bu alanlarda güçlendirici önlemlerin alınması amaçlanmaktadır. Kredi riskinin tespitini ve minimum sermaye yeterliğinin esas alındığı birinci yapısal blok ise diğer ilişkili taraf olan firmalar açısından iç denetimi ilgilendirmektedir. Bu süreçte minimum sermaye yeterliğinin tespitinde kredi riski ve piyasa riskini yeniden tanımlanmış, ayrıca sermaye yeterliği hesabında da operasyonel risk de ilave edilmiştir. Yeni düzenlemede değişikliğe uğrayan kredi riskinin tespitinde, düzenleme firmaların derece almasını zorunlu kılmakta ve yüksek derece almanın temel koşullarının firma yönetiminin niteliği ve denetim sisteminin varlığı olduğu önemle vurgulamaktadır. Bu anlamda, Basel II’nin iç denetim açısından firmaların kredibiliteleri üzerindeki etkisi yukarıda da sözü edildiği gibi kredilendirme sürecinde değerlendirilen niteliksel verileri ile ilişkilidir. İşletmelerin kurumsallaşması açısından bir gereklilik olan iç denetim son yıllara kadar daha çok büyük ölçekli firmalar tarafından sınırlı ölçüde önemsenmiştir.¹³⁹

¹³⁹ Deloitte, **Basel II Bankacılık Düzenlemeleri ve İç Denetim**, 2007, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/%C4%B0%C3%A7%20Denetim/Basel%20II%20Bankac%C4%B1%C4%B1k%20D%C3%BCzenlemeleri%20Ve%20%C4%B0%C3%A7%20Denetim.pdf> (02.11.2007), s.1-5.

Ancak, Basel II düzenlemeleri artık KOBİ ölçeğinde ve büyük ölçekte bütün firmalar için kurumsal yönetim uygulamaları ve iç denetim sisteminin kurulmasını bir zorunluluk olarak ortaya koymuştur. Banka kredilerinden yararlanmak isteyen firmalar finansal verilerinin sağlamlığı yanı sıra artık iç denetim sisteminin varlığı ve kurumsal yönetim ilkelerine uyumu açısından değerlendirilerek kredi kararı verilecek ve kredi maliyeti tespit edilecektir. Bu çerçevede, Basel II ile risk değerlemede çok daha hassas ve etkin değerlendirme ölçütleri getirilmiştir. Bu düzenlemede bankalar arasında değişebilen ve bankaların büyüklüklerine ve yapısına uyumlu farklı yöntem alternatifleri de bulunmaktadır. Getirilen düzenlemeler ile hem bankaların ve bankacılık sisteminin sağlamlığı, hem de firmaların etkin kredilendirilmesi ile mevduat sahibinin korunması amaçlanmaktadır.

Basel II ile etkin risk yönetimi ve denetim anlayışı ön plana çıkarılmıştır. Yeni dönemde, risklerini iyi değerleyemeyen ve etkin bir iç kontrol sistemi olmayan bankaların bu sisteme uyum sağlamaları olanaksız olacaktır. Bu nedenle düzenleme ile öncelikle bankaların bu konudaki altyapılarını sağlamlaştırılmaları ve risk yönetim ve denetim kültürünü geliştirmeleri gerekli olup, bankalar bu konudaki çalışmalarını sürdürmektedir. Bütün bunlar, getirilen düzenlemelerle sağlanacak etkili bir risk yönetimi ile ticari bankaların verimliliğinin artırılacağını, doğru değerlendirilerek sağlanan kredilerin yaygın ve verimli kullanılması sayesinde de ekonomiye katkılarının artacağını göstermektedir. Basel II risk odaklı kredilendirmeyi esas alan bir düzenleme olarak aslında bankalar ve firmalar için risk yönetiminin gerekliliği ortaya koyan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede yeni düzenlemede, gerek bankaların kendi sağlamlığı, ulusal ve uluslararası piyasalardaki bankacılık faaliyetlerinde ve borçlanmalarında kredibilitelerinin korunması, gerekse kredi talep eden firmaların kredibilitelerini arttırmak için iç denetim son derece önemli bir gereklilik olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Deloitte, a.g.e., s.1-5.

3.5. İç Denetim Skandalları

Çağımızın yakın tarihlerine bakıldığında, dünyada ve Türkiye’ de meydana gelen ve finansal yapıları itibarıyla büyük yankı uyandıran denetim skandallarına fazlasıyla rastlandığı görülmektedir. Bunlardan bazıları özellikle iç denetim birimleri tarafından yapılmayan veya eksik-kusurlu yapılan denetimlerden, bazıları ise hem iç denetim hem de dış denetim ve yasal denetim yanlışlıklarından kaynaklandıkları anlaşılmaktadır. Skandallar detaylı bir şekilde incelendiğinde ise genelde benzer hususlar olan suistimal denetimleri, görevler ayrılığı prensipleri ve birimsel sorumluluk alanları konularında zafiyetler yaşandığı tespit edilmektedir.

Aşağıda bazıları bankacılık sektöründen bazıları ise sektör dışından olmak üzere önemli iç denetim skandallarla ilgili genel bilgiler verilmiştir.

ENRON : ABD’nin dünyaya yayılmış en büyük yedinci şirketi Enron, 2 Aralık 2001’de iflas ettiğini ilan etmiştir. Bu enerji ve ticaret devinin, 2001 Kasım’ındaki varlıklar toplamı 70 milyar, hisse senetlerinin New York Borsası’ndaki pazar değeri de 80 milyar dolar, çalışan sayısı 21 bin idi. ABD ekonomik tarihinin bu en büyük iflas olayının ardından, şirketin hisselerine yatırım yapmış yatırımcıların servet kaybının 80 milyar dolara ulaşabileceği tahmin edilmiştir. Riskler üzerine gerekli kontroller koyulmadan, yöneticilere ve kişilere aşırı inisiyatif verilmesi ve agresif stratejilerin ödüllendirilmesidir. Finansal kayıt sisteminin çalışma prensipleri ve raporlama standartlarında usulsüzlük yapılmıştır. Yapılan sahtekarlık sonucunda ise vergi vb. kayıpları sebepleriyle yaklaşık 60 Milyar USD kamu zararı olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴¹

WORLDCOM: Tüm yetkilerin şirketin en üst düzey yöneticilerine verilmesi ve onların yaptıkları aksiyonları sınırlayacak veya kontrol edecek, yönetim kurulu veya yönetim tarafından kurulmuş hiçbir mekanizma bulunmamasıdır. Finansal kayıt sisteminin çalışma prensipleri ve raporlama standartlarında usulsüzlük yapılmıştır.

¹⁴¹ Mustafa Aysan, **Enron Olayı**, 27.02.2002, <http://www.malihaber.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=28656> (21.06.2007)

Yukarıda bazıları sıralanan büyük skandallardan özellikle bankacılık sektörünü ilgilendiren iç denetim eksikliği veya hatası sebepleriyle realize olan suistimallerin bazıları aşağıda genel hatlarıyla ele alınmıştır.

a) İmar Bankası Olayı: Çift kayıt sistemi kullanıldığı anlaşılmıştır. Şubelerde yapılan kayıtların ve bu kayıtlar sonucunda müşterilere verilen işlem dekontlarının doğru olmasına rağmen gün sonu işlemleri yapılırken merkezi bir sisteme bu bilgiler çekilmektedir. Akabinde oluşturulan ikinci sistem üzerinde işlemler çeşitli programlar vasıtasıyla kayıt edilmekte ve bunun sonucunda yükümlülükler eksik olarak beyan edilmektedir.

b) Daiwa Bank Olayı : 26 Eylül 1995'te Daiwa Bank, New York'taki 44 yaşındaki bir dealer'ın (Toshihide Igushi) 11 yıl boyunca zararlarını saklayıp biriktirdiğini ve bu zararın \$1,1 milyar'a çıktığını açıkladı. Ortaya çıkan bu zarar Barings kadar yüksek olmakla beraber, Daiwa Bank, Japonya'nın o zamanki 12. büyük bankası olup, bu zarar sermayenin 7'de 1'ni eritmiş oldu ve neticede Daiwa ayakta kalabildi. Igushi 11 yıl boyunca hep sahte rakamlarla rapor üreterek üst yönetimi kandırmıştı. Zararı artık saklanamayacak boyuta ulaştığında ise emanetteki müşteri kıymetlerini de Daiwa adına satmaya başladı. "Igushi'den gelen raporlarla emanet bankası olan Bankers Trust'dan gelen aylık portföy özeti raporlarını çapraz denetlemesi banka tarafından yapılmadığı için bu sorunlar ortaya çıkmamıştı. Bu finansal skandalda da ilgili kişinin hem front-office'te hem de back-office'te ortak bazı yetkilere sahip olduğu görülmektedir."¹⁴²

Daiwa Bank olayı iç denetimle ilgili iki unsur bakımından son derece dikkat çekicidir. Birincisi banka birimlerince oluşturulan raporların dikkatlice iç denetimden geçirilmemesidir. Zira bu noktada banka içi raporlar ile rapor konusu olan karşı kurumdan alınan ilgili ekstre ve raporlar karşılaştırılmış olsa aradaki uygunsuz kayıtlar ve hatalı raporlama fark edilecek, neticesinde gerçekleşmiş olan zarardan korunulacaktır. İkinci önemli husus ise suistimal denetimlerinin en can alıcı noktası olan görevler ayrılığı ve yetki

¹⁴² Vedat Güven, "Bankacılıkta Risk Yönetimi Ve Türk Bankacılık Sistemindeki Uygulamalar", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, 2003), s.35-36.

devri prensibidir. Bu noktada aynı kişinin hem front-office’te hem de back office’te ortak birtakım yetkilere sahip olması ayrıca işlemleri yapan ve raporlayanın aynı kişi olması çok önemli bir husustur.

c) Barings Bank Olayı : Bir dealerın banka adına yaptığı muazzam büyüklükteki alım-satım yükümlülüklerini bankanın karşılayamamasıdır.

Barings’te yaşanan sorunun kaynağına bakıldığında, ilk öne çıkan konu Barings-Singapur’da 28 yaşındaki bir dealer’ın (Nicholas Leeson) hem dealing-room’da hem de back-office’de yetkilendirilmiş olmasıdır. Farklı iki borsada hedge işlemler yapmakla görevliken, iki borsada da birbirleriyle aynı yönde pozisyonlar açıp aşırı risk yaratmıştır. Kobe depreminden sonra Nikkei-225 endeksi düşünce, Leeson’ın açık pozisyonlarının zararları artık saklanamayacak boyuta çıkmıştır. Leeson mevcut pozisyonlarını ve kar / zararını sürekli yanlış raporlamaktadır. Yönetimdeki karmaşık yapıdan dolayı kime bağlı olduğu da çok açık değildir. Borsada Error Account-88888 adlı bir hesap açtırıp yetkili olmadığı işlemleri bu hesap üzerinden yapmaktadır. Bu hesapta nasıl olsa yalnızca mutabakatı sağlanmamış işlemlerin not edildiği ve mutabakat sağlandıktan sonra işlemlerin bu hesaptan çıkarıldığını belirterek, Londra’ya gönderilen raporlardan bu hesabın çıkarılmasını sağlamıştır. Farklı iki borsada ters yönde pozisyon alması gerekirken, aynı yönde pozisyon alıp üstelik bu pozisyonların üstüne straddle satışı yapmıştır. Bu satış sonrasında Nikkei-225 hem çok düşünce, hem de volatilesi artınca, straddle pozisyonu da çok büyük zararlar yazmıştır. Leeson özellikle Kobe depreminden sonra (17 Ocak 1995) long pozisyonlarını daha da arttırmıştır. Ve 23 Şubat günü üst yönetime faks gönderip bankadan ayrılmıştır. Faksında “Sizleri böyle bir belanın içinde bıraktığım için derin özürlerimi kabul edin lütfen” yazmaktadır.¹⁴³

Barings Bank olayında ise suistimal ve görevler ayrılığı denetiminin etkin bir şekilde yapılmadığı ya da hiç yapılmadığı görülmektedir. Zira dealer, hem dealing-room’da hem de back-office’de yetkilendirilmiş durumdadır. Ayrıca birimsel sorumluluk alanları ve iş tanımlarının net şekilde yapılmamış olması diğer önemli bir husustur.

¹⁴³ Güven, a.g.e., s.34.

d) Societe Generale Olayı : Fransa’ da en büyük bankalar sıralamasında ikinci sırada olan Societe Genarale’nin varlıkların toplam değeri yaklaşık olarak 450 milyar USD civarındadır. Gerek varlıklarının finansal büyüklüğü gerekse yönetsel özellikleri bakımından Avrupa Bankaları arasında önemli bir güce sahiptir. Societe Genarale’de banka piyasa dealer’ ı olarak görev yapan Jerome Kerviel’in gerçekleştirdiği finansal işlemler nedeniyle, bankacılık tarihinde gerçekleştirilmiş en büyük finansal kayıplarından biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu yolsuzluk diğer yolsuzluklara nazaran kusursuza varan plan yapısı ile dolandırıcılık filmlerine konu adayı olacak kadar profesyonelce hazırlanmıştır. Somut olarak tek başına Kerviel’in gerçekleştirdiği iddia edilen kaybın, finansal boyutunun ifade edilmesi bakımından 5 milyar Euro civarında bir rakam telaffuz edilmektedir. Lakin bu suistimal işlemlerinin bir de itibar kaybı boyutu vardır ki böylesine önemli bir kurum için bu kayıp rakamlarla telafi edilememektedir. Zira piyasalarda güven kavramını zedeleyen ve yatırımcıları ürküten bu kaybın, akabinde ve doğal bir sonucu olarak, bankanın işlemler nedeniyle short pozisyonlarını dengelemek için işlem miktarları nispetinde satış yapmaya mecbur kalması, piyasalarda sert bir satış dalgası yaratmış ve Avrupa Borsalarında yaşanmakta olan çalkantının şiddetini arttırmıştır. Banka yönetimi kayıpları telafi etmek adına 5.5 milyon Euro’ yu bulan sermaye artırımına işlemlerini gerçekleştirmiştir. Yatırımcıların bu olayları algılayıp banka hisselerine verdiği tepki sebebiyle bankanın hisse değerlerinde de ciddi bir düşüş yaşandığı görülmektedir.¹⁴⁴

Jerome Kerviel kurum içindeki görevine 2000 yılında trader (işlemci) olarak başladı. 2005 yılına kadar Back Office adı verilen ve bankanın vadeli işlem yapan dealer’ ları tarafından yapılan vadeli işlemlerin takibi ve kontrolü ile ilgili olan operasyonel birimde çalıştı. Bir başka deyişle vadeli işlemlerin nasıl gerçekleştirildiği ve bunların nasıl takip edildiği konularında tecrübe edindi. 2005 yılından itibaren ise kendisi de piyasa koşullarını takip edip, düşük riskli yatırımlar yapmak üzere bir dealer olarak Front Office adı verilen birimde çalışmaya başladı. O ve ekibi piyasaların gelecekteki seyrini tahmin edip, bu tahmine göre yatırım yapıyorlardı. Yatırımlar piyasadaki gelişmelere göre değer

¹⁴⁴Bertan Kaya, *Societe Generale Olayına İlişkin Değerlendirme*, 24.02.2008, http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=25 (13.09.2008), 1-3.

kazanıp kaybediyordu. Jerome Kerviel tarafından alınan pozisyonların tutarı 50 milyar euroyu buluyordu. Kerviel'in kendi işlem limitlerini aşarak aldığı pozisyonlar kurum içinde kimsenin dikkatini çekmemiş, birim içi kontrol ve raporlama prosedürlerinin zayıflığı veya etkin çalışmaması nedeni ile yüksek tutarlı kar ve zarar pozisyonları takip edilememiştir. Ancak şu halde dahi iç denetçiler açısından bu olaydan çıkartılabilecek önemli bazı dersler söz konusudur. Özetle bankanın üç noktada hata yaptığını söylemek yanlış olmaz. Bu noktalar ;¹⁴⁵

1. Üst yönetimin kurumun risk iştahını yüksek tutuşu ve risk toleransının organizasyonel hedefler doğrultusunda belirlenmemiş olması,
2. Risk değerlendirme, yönetim ve izleme strateji doğrultusunda kırılmalar,
3. İç kontrollerin özellikle görevler ayrılığı, yetkilendirme ve izleme noktalarında çalışanların bilinçli veya bilinçsiz işbirliği ile aşılmasına imkan verecek düzeyde serbesti içermesi

olarak sıralanabilmektedir. Pek çok yorumun aksine sorunun öncelikle bir risk yönetimi sorunu olduğunu görmek mümkündür. Risk iştahı ve toleransı doğru belirlenmiş, alt düzeye doğru iletilmiş bir kurumda, özellikle risk izleme fonksiyonun da doğru tahsis edilmiş olması halinde bu tür bir sorunun daha çok başlarda tespit edilmesi mümkün olabilirdi. Üst yönetimin bu agresif pozisyon alımlarına sesini çıkartmaması, uyarılara kulak asmaması kurum yönetiminin risk iştahının yüksekliği ve risk toleranslarının yüksek tutulması ile izah edilebilir. Üst yönetimin haberi olmadan veya üst yönetimin çizdiği sınırlar bu denli geniş olmadan Kerviel ve diğer dealer'ların bu şekilde işlem yapabiliyor olmaları pek inandırıcı değildir. İç kontrol zaafiyetlerinin rolü olmadığını söylemek mümkün olmasa da, suçun önemli bir kısmının üst yönetime ait olabileceği gerçeği gözden kaçırılmaktadır. Üst yönetim ihmallerini araştırmak üzere kurulmuş olan komisyonun bu konuda bazı bulgulara ulaşabileceği açıktır. Denetçilerin ve denetim mekanizmalarının olayı geç tespit ettiği doğrudur. Ancak suçu iç kontrollere ve denetim mekanizmasına atmak risk yönetimi ve üst yönetim sorumluluğunu göz ardı etmek demektir. İç kontrollerin

¹⁴⁵ Kaya, a.g.e., 1-3.

türü ne olursa olsun çalışanların işbirliği söz konusu olduğunda aşılması ihtimali mümkündür. Bu bağlamda zayıf olarak yorumlanan bazı iç kontrollerin aksine sorunun zayıf olan değil, var olan iç kontrollerin çalışanların işbirliği sonucu aşıldığını gösterir deliller yok değildir. Kerviel'in bilgisayar ve sistem şifrelerini kırdığı, bunları kullanarak bazı işlemler yaptığı şeklindeki görüş yerine özellikle Back Office'te çalıştığı yıllarda sağladığı bazı dostlukların ve bu dostlukları kullanarak bu şifreleri elde etmiş ve kullanmış olması ihtimali daha muhtemel gözükmektedir. Yani Kerviel'in bu işlemleri yaparken içeriden başka kişilerin işbirliğini sağlamadan, büyük bir gizlilik içinde tek başına hareket ettiği varsayımı hatalı olabilir.

Olay başlı başına operasyonel riskler (görevler ayrılığı, izleme, yetkilendirme, yetkisiz erişim, raporlama prosedürleri), imaj-itibar riskleri, finansal riskler, stratejik riskler, yasal riskler (yönetim ve firma sorumluluğu) ve sistemik risklerin (borsada çalkantı yaratmış olması) yaşandığı çok özel bir vaka durumundadır. Tüm bu risk yönetimi ve iç kontrol sorunlarına ek olarak olayın bir de kurumsal yönetim boyutu olduğu unutulmamalıdır. Zararların tespiti sonrası yaşanan krizin yönetilmesinde şeffaf olunmaması, pek çok dış kurumun olaylar esnasında uyarılarının dikkate alınmamış olması, yönetim kurulunun yönetim üzerindeki kontrol eksiklikleri, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkelerinin açıkça ihlali gibi durumlar söz konusudur. Paydaşların çıkarlarının zedelendiği ve bankanın ciddi itibar kaybına uğradığı bu süreçte yönetim kurulunun banka içi uygulamalarının adilliği de sorgulanmaktadır. Gerçekten de Kerviel' in işlemler ile ilgili ayrıcalıklı bir statüsü olduğu sanılmaktadır. Bu diğer dealer ve işlemcilerden farklı statünün, çalışanlar arasında eşitsizliği güçlendirdiği ve kurumsal adaleti, dolayısı ile kurum kültürünü zayıflattığı görülmektedir.¹⁴⁶

Tüm bu olayların ve bu olayların doğurduğu çok önemli bir sonuç vardır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından çıkarılan Resmi Gazete Tarihi 01.11.2006, Resmi Gazete Sayısı 26333 olan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik'in üçüncü kısmı olan İç Denetim Sistemi başlığının birinci bölümü olan İç

¹⁴⁶ Kaya, a.g.e., 1-3.

Denetimin Amacı, Kapsamı, Organizasyonu ve Mesleki Özen başlığının alt başlığı olan İç Denetim Sisteminin Amacı ve Kapsamı' nın 21.Maddesinin 1.Fıkrası ;

“İç denetim sisteminin amacı, üst yönetime banka faaliyetlerinin Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile banka içi strateji, politika, ilke ve hedefler doğrultusunda yürütüldüğü ve iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği hususunda güvence sağlamaktır.”

son derece açık ve net olarak iç denetim biriminin kurumun iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliğini ve yeterliliğini denetlemesini ve üst yönetime raporlamasını söylemektedir. İş bu noktada Societe Generale suistimal olayında spesifik olarak risk yönetimi ve dolaylı olarak iç kontrol birimlerinin aksaklıkları bulunmakla beraber, bu birimlerin denetiminden sorumlu olan iç denetim birimlerinin gerçekleştirdikleri denetimlere nasıl bakması gerektirdiğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

2002 yılında yaşanan AIB, Enron ve Zerox ve World.Com skandalları ise İç Kontrol, İç Denetim, Dış Denetim ve Entegre Risk Yönetim fonksiyonlarının günümüz piyasalarında ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.¹⁴⁷

Ülkemizde TMSF'ye devredilen bankaların devir tarihi itibarıyla toplam yükümlülükleri 31.4 Milyar USD'dir. TMSF'ye devredilen bankaların yükümlülüklerinin %83'ü mevduat hesaplarından oluşmaktadır.¹⁴⁸ İş bu doğrultuda bakılacak olursa, bankaların finansal sistemler içindeki büyüklüğü ve olası kayıpların ülke ekonomisini ne ölçüde etkileyeceği aşikardır.

¹⁴⁷ Güven, a.g.e., s.37.

¹⁴⁸ Hakan Tartan, **Hortumun Ucundakiler, Türkiye' de Batan Bankaların Hikayesi**, 1. Basım, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003, s.104.

3.6. Türkiye’de Bankaların İç Denetim Uygulamalarını Düzenleyen Mevzuat

Bankalar, gerek hitap ettikleri piyasaların birçok düzenlemeye tabi olması, gerekse taraf oldukları işlemlerin uzantılarının çeşitli mevzuata tabi olması sebepleriyle regülasyona en fazla taraf olan sektörün içinde yer alırlar. Bununla beraber ekonomik işlemlerin neredeyse tümünde yer alması ya da katkıda bulunuyor olması sayı, tür ve hacimce çok çeşitli mevzuata tabi olması sonucunu doğurmaktadır.

Asıl iştiğal konusu ise, 18.06.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve daha sonra aynı kanunun maddelerinin neredeyse tümünü kapsayan fakat birçok yeni kanun maddesini içeren 01.11.2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun hükümleri esas teşkil etmektedir. Ayrıca bankaların, 08.02.2001 / 24312 tarih ve sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ve 01.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yayınlanan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile getirilen uygulamalara uymak ve uygulamak ile mükellef oldukları aşıkardır.

3.6.1. 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun Genel Hatlarıyla Karşılaştırılması

18.06.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Türk bankacılığına getirilen düzenlemelerin en önemlilerinden birisi de söz konusu kanunun 9. maddesinin 4. fıkrasında yer almıştır. Bu maddede, “Bankalar, işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esasları ve usulleri Kurumca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi, risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla” yükümlü tutulmuşlardır.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Levent Sezal, “Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi , Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) , s.196.

Sadece bankalar açısından değil, ülke açısından da önemli kararların alınacağı Kurul'a Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu ile Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'nın banka gözetim ve denetim yetkileri devredilmektedir. Bu yetkiler politik idarenin dışında bağımsız bir kurul tarafından kullanılacaktır. Kanun ile kuruma verilen görevlerin gerektirdiği asli ve sürekli görev ve hizmetler bankalar yeminli murakıpları ve yardımcıları eliyle yürütülecektir. Her türlü bankacılık işlemlerinin denetimi, bankaların varlıkları, alacakları, özkaynakları ve borçları arasındaki ilgi ve dengelerin tahlili, finansal bünyeyi etkileyen tüm unsurların tespiti kurum adına doğrudan bankalar yeminli murakıpları ve yardımcıları tarafından yapılacaktır. Bu sayede bankaların gözetiminin hem yerinde hem de uzaktan denetim yoluyla yapılması sağlanmakta ve Basel kriterlerine uyulmuş olmaktadır.

01.11.2005 tarihli Mükerrer Resmi Gazete'de yeni Bankacılık kanunu yayınlanmıştır. Yayınlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanununun, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile karşılaştırılması halinde ilk göze çarpan husus, 5411 sayılı Kanunun, kanun yapma tekniğine uygun olarak hazırlanmış olmasıdır. 4389 sayılı Bankalar Kanunu, TBMM'de yasalaşma sürecini hızlandırmak amacıyla 27 madde olarak düzenlenmiş iken, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 23 geçici madde olmak üzere toplam 194 maddeden oluşmaktadır. 5411 sayılı Kanun, 4389 sayılı Kanunda yer alan maddelerin birçoğunu aynen benimsemekle birlikte, 4389 sayılı Kanunda yer almayan çok yeni tanım ve kuruluşlara ilişkin hükümler de getirmiş bulunmaktadır (Finansal holding şirketi, destek hizmeti kuruluşu, denetim komitesi, değerlendirme ve derecelendirme kuruluşları gibi).

5411 sayılı Kanunda "sistemik riske karşı alınacak önlemler" başlıklı 72. maddede, finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek ölçüde olumsuz bir gelişmenin ortaya çıkması ve bu durumun Kurumun koordinasyonunda, Fon, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'nca müştereken tespiti halinde, alınacak olağanüstü tedbirleri belirlemeye Bakanlar Kurulu'nun yetkili olduğuna ilişkin yeni bir düzenleme getirilmektedir.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Sezal, a.g.e., s.197.

4389 sayılı Kanundan oldukça farklı olarak, bankalarda yapılacak yerinde denetimin, Kurumun meslek personelini oluşturan bankalar yeminli murakıp ve yardımcıları yanında, bankacılık uzman ve yardımcıları, bilişim uzmanı ve yardımcıları, hukuk uzmanı ve yardımcılarının da görev alacağı bir denetim ekibi tarafından yerine getirileceği öngörülmektedir.

Basel kriterlerinin en önemli prensiplerinden birisi, bankanın finansal bünyesinde zayıflamalar olması durumunda gözetim otoritesine yasal önlemler alma yetkisi veren 22. prensiptir. Düzenlemelere aykırı uygulamalar olması ve finansal bünyede zayıflamalar olması durumunda BDDK'ya yasal önlemler alma yetkisi verilmektedir. Denetlemeler sonucu alınacak tedbirlerle ilgili olarak daha ayrıntılı düzenlemelere gidilmekte, eski kanunla bakana verilmiş olan yetkiler BDDK'ya devredilmektedir. Yeni Kanun'un 14. maddesinde alınacak tedbirler açıklanmakta ve BDDK'ya geniş yetkiler verilmektedir.

Kurum, bir bankanın; likidite sorunlarını çözmesi için alınması istenen tedbirleri kısmen ya da tamamen almadığını, bu tedbirlerin kısmen veya tamamen alınmış olmasına rağmen finansal bünyesinin bu tedbirler alınsa dahi güçlendirilemeyecek derecede zayıflamış olduğunu, yükümlülüklerini vadesinde yerine getiremediğini, bu madde hükümlerinin uygulamasında Kurulca belirlenecek değerlendirme esasları çerçevesinde yükümlülüklerinin toplam değerinin varlıklarının toplam değerini aştığını, faaliyetine devamının mevduat sahiplerinin hakları ve finansal sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz ettiğini, tespit ettiği takdirde, en az beş üyenin aynı yöndeki oyuyla alınan kararla temettü hariç ortaklık hakları ile bankanın yönetim ve denetimini Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devretmeye veya bankacılık işlemleri yapma ve/veya mevduat kabul etme iznini kaldırmaya yetkili bulunmaktadır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, bankalardaki tasarruf mevduatının sigorta ettirildiği kamu tüzel kişiliğine intikal eden bankaların finansal bünyelerinin güçlendirilmesini, yeniden yapılandırılmasını ve üçüncü kişilere devrini sağlamaktır.¹⁵¹

¹⁵¹ Sezal, a.g.e., s.198-199.

4389 Sayılı Bankalar Kanunu'na göre Kurum (BDDK), bankanın borçlarını (mevduatı) ödeyemediğini, taahhütlerini yerine getiremediğini (akreditif, teminat mektubu, harici garanti vs.), bankanın özkaynaklarının riskli varlıklarını karşılamakta yetersiz kaldığını ya da bu durumun gerçekleşmek üzere olduğunu tespit ederse, bankalardan likiditelerinin güçlendirilmesi amacıyla uygun göreceği her türlü tedbiri almasını isteyebilmektedir. Bu talepler, yeni gayrimenkul almamaları, iştirak ve gayrimenkullerini satmaları, sermayelerini artırmaları, kar dağıtmamaları, temettü veya ikramiye ödememeleri, zarar ettiği konulardaki faaliyetlerini durdurmaları ve verimi düşük varlıklarını elden çıkarmaları şeklinde olabilmektedir. Ancak, bu tedbirlerin alınmasının dahi bankanın finansal yapısını güçlendirmeyeceği durumlarda, kurum el koyma kararını doğrudan verebilmektedir.¹⁵²

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Kurulun siyasi bağımsızlığa ve işlevsel bağımsızlığa sahip olması, üyelerin bankacılık işinin özünü kavrama niteliğine sahip olmaları ve bu nedenle özel sektör-kamu sektörü bileşiminin özel sektör ağırlıklı olması, kamu sektöründen gelecek üyelerin bankacılık sektöründeki denetim olgusunu bir mevzuat denetiminden çok sektörün sağlamlığını gözetim ve denetim olarak görmeleri ve konuya dünya bankacılık sektöründeki gözetim ve denetim konularındaki gelişmeler çerçevesinde bakmaları gerekmektedir.¹⁵³

3.6.2. Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik

Bankalar Kanunu'ndaki düzenlemeye dayanarak, Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından hazırlanan "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik" 08.02.2001-24312 tarih ve sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin geçici maddesi ile bankalara, iç denetim ve risk yönetim sistemlerini yeni duruma uygun hale getirmeleri

¹⁵² Bedri Eşsiz ve Kemal Yamakoğlu, "Bankalar Kanunu'nun Getirdikleri", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Haziran-Temmuz 1999, No:6, s.7.

¹⁵³ Sezal, a.g.e., s.199.

için 01.01.2002 tarihine kadar süre tanınmıştır. BDDK mazeretini geçerli gördüğü bankalar için, bu süreyi altı ayı geçmemek üzere bir kez uzatmaya yetkili kılınmıştır.

“Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 48 madde ve 4 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda genel hükümler ele alınmış, ikinci kısımda iç denetim sistemi açıklanmış, üçüncü kısımda risk yönetim sistemi üzerinde durulmuş, dördüncü kısımda ise iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin banka tarafından değerlendirilmesi, bildirim yükümlülüğü ve yetki devri gibi hususlar düzenlenmiştir. Yönetmeliğin yayımlanma amacı 1. madde de yer alan “bu yönetmelik, bankaların, karşılaştıkları risklerin izlenmesini ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim sistemleri ile risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usulleri belirlemeyi amaçlamaktadır” ifadesiyle yer almıştır. Yine 3. maddeye göre bankalara, bünyelerinde, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, değişen koşullara cevap verebilecek nitelik, yeterlilik ve etkinlikte, genel hatları yönetmeliğin diğer maddelerinde belirtilen hükümlere uygun iç denetim ve risk yönetim sistemlerini kurmak, idame ettirmek ve geliştirmek zorunluluğu getirilmiştir. BDDK, yerinden denetimi de içerecek şekilde, bankaların iç denetim ve risk yönetim sistemlerini inceleyip değerlendirecektir. (Madde: 44) Yine aynı maddeye göre BDDK, bankaların taşıdığı riskler açısından yeterli ve etkin iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin bulunmadığını belirlerse, Bankalar Kanunu’ nun 14. maddesi hükümlerine istinaden, bankanın faaliyetlerinin kısıtlanması da dahil, gerekli tedbirleri almaya yetkili kılınmıştır.¹⁵⁴

01.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’ de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yayınlanan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile birtakım yeni düzenlemeler getirmiştir. Yönetmeliğin birinci kısmında Başlangıç Hükümleri, ikinci kısmında İç Kontrol Sistemi, üçüncü kısımda İç Denetim Sistemi ve dördüncü kısımda Risk Yönetim Sistemi ve Son Hükümler yer almaktadır. Bankaların daha çok risk odaklı denetime önem vermelerini ve ilk olarak risk derecesi yüksek olan süreçlerin denetime tabi tutulmasını öngörmektedir. Risk matrislerini oluşturan alt risk

¹⁵⁴ Yurtsever, a.g.e., s.1-2.

matrislerinin süreç ve kontrol noktası bazında oluşturulmasını, hangi süreçlerin hangi risk sınıfı ve seviyesine isabet ettiğinin saptanmasını ve risk sınıfları bazında risk puanlamasının yapılmasını istemektedir. Ayrıca Bilgi Teknolojileri Denetimi' ne önemle değinmekte ve bu denetimin yapılırken uyulması gereken esas ve usullerden bahsetmektedir. Bununla beraber Denetim Komitesi' nin nasıl oluşması gerektiğini ve hangi şartların sağlanması konularının zorunlu olduğu ve birtakım yeniliklerin zorunlu uygulamaları için verilen son tarihlerden bahsetmektedir. Yönetim kurulu ve yönetim kurulu denetim komitesi üyelerinin rol ve sorumluluklarının öneminin arttığı, özellikle denetim ve risk yönetimi konusunda uzman profesyonellerin yönetim kurullarında görev almalarını gerektiren uzmanlık alanlarına doğru bir uzanım olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin yönetmeliğe uygun esaslarda oluşturulması, işlemlerine yönetmelikçe uygun görülmüş şekil ve şartlarda devamlılığının sağlanması ve yeterliliklerinin sürekli olarak kontrol altında tutulmasının üzerinde durulmuştur. Banka içindeki yetki ve sorumlulukların belirlenmesi yönetim kurulunun sorumlulukları arasında açık olarak tanımlanmış, Yönetim Kurulunun denetim ve gözetim faaliyetlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak üzere ise denetim komitesi oluşturulmuştur.

Ayrıca 14.06.2007 tarihli 26552 sayılı Resmi Gazete' de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yayınlanan "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile "01.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve aynı fıkranın sonuna aşağıdaki cümle eklenmiştir. "f) Eş ve çocuklarının bankada veya konsolidasyona tabi ortaklıklarında genel müdür, genel müdür yardımcısı ve dengi pozisyonda yönetici olmaması ve (1) ve (2) numaralı alt bendi hariç olmak üzere birinci fıkranın (a) bendi ile aynı fıkranın (b) bendinde aranan nitelik ve şartları haiz olması"¹⁵⁵ "Bu fıkranın (a) bendinin (2) numaralı alt bendi, denetim komitesi üyesinin aynı zamanda iç sistemler ile finansal kontrol ve muhasebe birimlerinde görev yapabileceği anlamına gelmez." Aynı

¹⁵⁵ Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik (Tarih : 01.11.2006 / Sayı : 26333)

Yönetmeliğin 11 inci maddesinin ikinci fıkrasına, (g) bendinden sonra gelmek üzere “(ğ) Muhasebe kayıtlarının işlem bazında tek düzen hesap planına uygun olarak tutulabilmesine” ifadeli ilgili bent eklenmiştir.

Bunların yanında bankaları ilgilendiren ve BDDK tarafından yapılan Bankacılık Kanunu’ndaki temel düzenlemeleri sıralamak yerinde olacaktır.¹⁵⁶

- Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılabilecek Bağış ve Yardımlara İlişkin Yönetmelik
- Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar için Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik
- Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmelik
- Bankaların Destek Hizmeti Almalarına ve bu Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmelik
- Bankalara Değerleme Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik.
- Bankalara Değerleme Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik
- Bankalarca Yıllık Faaliyet Raporunun Hazırlanmasına ve Yayınlanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- Bankaların Birleşme, Devir, Bölünme ve Hisse Değişimi Hakkında Yönetmelik
- Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik
- Bankaların İradi Tasfiyeleri Hakkında Yönetmelik
- Bankaların İzne Tabi İşlemleri ile Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Yönetmelik
- Bankaların Kıymetli Maden Alım Satımına ve Alacaklarından Dolayı Edindikleri Emtia ve Gayrimenkullerin Elden Çıkarılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik

¹⁵⁶ BDDK, **Bankaları İlgilendiren Düzenlemeler**, 2008, <http://www.tbb.org.tr/turkce/altduzenlemeler> (25.03.2008)

- Bankaların Kurumsal Yönetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik
- Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik
- Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik
- Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik
- Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik
- Bankaların Üst Yönetimine Atanacakların Bildirimi, Yemin ve Mal Beyanında Bulunulması ve Karar Defterlerinin Tutulmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- Derecelendirme Kuruluşlarının Yetkilendirilmesine ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik
- Derecelendirme Kuruluşlarının Yetkilendirilmesine ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Finansal Holding Şirketleri Hakkında Yönetmelik
- Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel Şartlar Hakkında Yönetmelik
- Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- Türkiye Bankalar Birliği Statüsü
- Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik.
- Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik

IV- TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE İÇ DENETİMİN ÖRNEK YAPILANMASI VE İŞLEYİŞİ

Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ve 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’ te belirlenen asgari hususlar dahilinde İç Denetim Birimi kurmak ve idame ettirmek mükellefiyeti bulunmaktadır. Faaliyet gösteren tüm bankalar iç denetim birimini kurduğu ve belirli unsurlar dahilinde birimin idamesinin sağlandığı gözlenmektedir. Bununla beraber uygulamada iç denetim birim yapılanmaları ve faaliyet unsurları birtakım benzerlikler göstermektedir. Çalışmanın konusu bakımından iç denetim biriminin faaliyetlerini gerçekleştirmek adına yapısal düzenlemeleri ele alınmaktadır. İş bu durumda birimin görev yönetmelikleri ve neleri içerdiğini, uygulama usullerini ve politikalarını nasıl belirlediğini, iç denetim biriminin organizasyonel yapısı ve yönetimi, bağlı olduğu denetim komitesi ve sorumlulukları, birimin diğer denetim birimleriyle iletişimi, denetim komitesi ve yönetim kurulu ve resmi makamlara yaptığı raporları, iç denetim sürecini, merkeziyetçiliğe yaklaşan iç denetim mantığını, denetim rapor türleri ve bu raporların ne şekilde yapılandığı, habersiz kasa sayımları, iç denetim biriminin kullandığı kontrol listeleri, örnekleme teknikleri, kanıt toplama teknikleri, kanıtların belgelenme usulleri ve çalışma kağıtları, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri, güncel iç denetim yaklaşımları, risk odaklı denetim, bilgi sistemleri denetimi konuları uygulamaya yönelik olarak ele alınmakta ve anlatılmaktadır.

4.1. Görev Yönetmeliği

Görev yönetmeliğinde ilk olarak amaç ve kapsam belirlenir. Daha sonra yönetmelik içerisinde geçen tanımlar, idari yapının ne şekilde oluşacağı, organizasyon şemasının 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’e göre oluşturulması esasına uyum, birimin bağlı olduğu makam, organizasyonel yapısı, çalışanların işe giriş prosedürü, yükselme ve sabit göreve atanma şartları, müfettişlikle bağdaşmayan tavır ve davranış şekilleri konularının ele alındığı idari yapılanma süreçleri ele alınır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Yönetmeliği, Yönetmelik Numarası ICDY - YÖN – 001, Revizyon : 1.0, Yürürlük Tarihi : 22.01.2007.

İdari yapılanmanın anlatılmasını amaç, yetki, görev ve sorumlulukların neler olduğu, birim yöneticisinin görev, yetki ve sorumlulukları ile müfettişlerin görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi takip eder. Amaç, yetki, görev ve sorumlulukları belirlenen birim çalışanlarının, çalışma prensipleri ve ne şekilde görev ifa edecekleri belirlenir. Burada birim çalışanlarının amacı, hedefi, misyonu, değerleri, çalışma esas ve usulleri, temel kontrol alanları, raporlama faaliyetleri çalışanlar net bir şekilde açıklanır ve denetim yapılan birimlerin sorumlulukları net bir şekilde belirtilir.¹⁵⁸

4.2. Uygulama Usulleri ve Politikalar

Uygulama usulleri ve politikalarda ilk olarak amaç ve kapsam belirlenir. Daha sonra ise uygulamada uyulması zorunlu olan dayanak belirtilir. Bunu iç denetim biriminin görevlerinin belirlenmesi izler. Daha sonra ise, iç denetim biriminin kanun, yönetmelik ve iç genelgeler vasıtasıyla kendisine verilen görevleri yerine getirirken sahip olduğu yetki açık bir şekilde belirtilir. Dünyada ve Türkiye’de genel kabul görmüş iç denetim ilkeleri, iç denetim politikaları ve denetimin standartları belirtilir. Akabinde iç denetim biriminin sorumluluklarından bahsedilir. En önemli hususların başında gelen uygulama esasları ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Burada gerek kanun ve yönetmeliklerde gerekse banka içi genelgelerde bahsedilen, yürürlükteki ve yeniliğe gidilerek yürürlüğe alınacak olan uygulama usulleri anlatılır.

01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik ile uygulamaya geçilmiş olan Riske Dayalı Denetim (Temel ve Alt Risk Matrisi), İç Denetim Planı, Çalışma Programları, Haberli Teftiş Uygulaması, Bilgi İşlem Denetimi, Raporlama, Rapor Türleri, Raporların Düzenlenmesinde Göz önünde Bulundurulması Gereken Hususlar, İşin Devri, İzleme Faaliyetleri (Fallow Up), Güvence ve Danışmanlık Hizmetleri, Konsolidasyona Tabi Ortaklıkların Denetimi faaliyetleri izahları ve uygulama unsurları ile beraber anlatılır. Son olarak birim elemanları tarafından yapılan denetim faaliyetleri sırasında birim

¹⁵⁸ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Yönetmeliği

elamanlarına karşı bankanın diğer personelinin sorumlulukları şüpheye mahal vermeyecek şekilde açık ve anlaşılır bir dille anlatılır.¹⁵⁹

4.3. İç Denetim Birimi ve Organizasyonel Yapısı

İç Denetim Birimi doğrudan, Yönetim Kurulu'na bağlı olarak kurulur. İç Sistemler Sorumlusu'na (Denetim Komitesi) bağlı olarak çalışır. İç Denetim Birimi'nde biri yönetici (başkan) olmak üzere, bankanın ölçeği, faaliyetlerinin niteliği ve karmaşıklığına göre İç Sistemler Sorumlusu (Denetim Komitesi) tarafından uygun görülecek sayıda İç Denetim Birimi elemanı görev yapar. Başkan'ın talebi ve İç Sistemler Sorumlusu'nun (Denetim Komitesi) talebi ile görevli sayısında değişiklik yapılabilir. İç denetim birimi çalışanları, belirli nitelik ve yeterliliklere sahip elemanlardan oluşturulur. Birime katılma şartları ve taşınması zorunlu olan özellikler yazılı olarak belirlenmelidir.

İç Denetim Birimi; Başkan, Müfettiş, Resen Yetkili Müfettiş Yardımcıları ve Müfettiş Yardımcılarından oluşur. İç denetim birimine yeni başlayan çalışan, müfettiş yardımcısı unvanı ile göreve başlar. Müfettiş yardımcısı gerekli tecrübeyi edindikten sonra (Her bankada değişmekle birlikte ortalama olarak devamlı en az iki sene görev yapma şartı aranır) mesleki yeterlilik sınavına dahil edilirler. Sınavda başarılı olan müfettiş yardımcısı için başkanın olumlu görüşü var ise bir yazı ekinde İç Sistemler Sorumlusu'na (Denetim Komitesi) bildirir. Denetim komitesinin olumlu görmesi halinde "Resen Yetkili Müfettiş Yardımcısı" olarak atanır. Resen Yetkili Müfettiş Yardımcısı'na en son verilen mühürü takiben yeni mühür verilir. Resen Yetkili Müfettiş Yardımcısı kendi nam ve unvanı altında inceleme ve soruşturma yapmaya yetkili olmakla birlikte hazırlamış olduğu raporlardan da sorumludur. Görev yönetmeliği usul ve esaslarına uygun hareket etmekle birlikte belirli bir tecrübeye haiz olduğu görülen Resen Yetkili Müfettiş Yardımcısı için başkanın olumlu görüşü var ise bir yazı ekinde İç Sistemler Sorumlusu'na (Denetim Komitesi) bildirir. Denetim komitesinin olumlu görmesi halinde "Müfettiş" olarak atanır.

¹⁵⁹ **Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri ve Politikalar**, Politika Numarası ICDE- UPO – 001, Revizyon 1.0, Yürürlük Tarihi 22.01.2007, s.1-23.

Müfettiş olarak atanacak kişilerde mesleki yeterlilik aranır. Mesleki yeterlilik lisans düzeyinde ve sonrasında eğitim ve öğretim ile mesleki deneyiminin teftiş, inceleme ve soruşturma yapacak düzeyde olmasını ifade eder. Müfettişlerin Başkan olabilmeleri için Yönetim Kurulunun kararı ile sınav düzenlenebilir. Sınavda başarılı olan aday Bankadaki görevine İç Denetim Birimi Yöneticisi (Başkan) unvanıyla devam eder. Başkan olarak atanacak kişilerde mesleki yeterlilik ve lisans düzeyinde eğitim şartının yanı sıra bankacılık ve denetim konularında en az 7 yıllık mesleki tecrübe şartı aranır. Mesleki yeterlilik lisans düzeyinde ve sonrasında eğitim ve öğretim ile mesleki deneyiminin denetleme yapacak düzeyde olmasını ifade eder. Başkan, Yönetim Kurulu kararı ile atanır.¹⁶⁰

İç denetim birimi yönetiminin, görev ve yetkileri ile sorumlulukları kanun ve diğer mevzuatta açıkça tanımlanan, özlük hakları iç denetçilerden ayrı olarak belirlenen ve kurum içi hiyerarşi içindeki konumu / statüsü sarıh bir şekilde gösterilen, etkin bir iç denetim faaliyetinin tasarım ve uygulanabilmesine imkan verecek araçlarla güçlendirilen İç Denetim Birimi Başkanları'na verilmesi ve bu göreve atanma ve görevden alınmaya ilişkin objektif kriterlerin de önceden düzenlenmelidir.

Kişi/iç denetçi odaklı bir tanımlama ve tasarım yerine fonksiyon/faaliyet/görev odaklı bir çerçeve çizilmesi ve bu kapsamda iç denetçilerin görev, yetki ve sorumluluklarının, kısaca rolleri belirlenmelidir. Temas edilmesi gerekli bir diğer nokta da iç denetim birimi yöneticisinin/başkanının atanmasına ve görevden alınmasına (özlük hakları, statüsü ayrıca düzenlenmiş ve atamaya gelen iç denetim birimi başkanı varsayımıyla) ilişkin esas ve usullerin, kriterlerinin açıkça düzenlenmesi ve bu kapsamda başkanlık görevinin makul bir süreyle (örneğin 3 veya 5 yıl) sınırlandırılması ve bu süre sonunda başkanın yenileneceğinin öngörülmesidir. Aksi takdirde iç denetim birim başkanlığı bir defa atandıktan sonra yaş haddinden emekliye ayrılmaya veya başka nedenlerle görevle ilişkisi kesilene kadar yürütülebilen/yürütülen bir makam/görev olarak algılanacaktır. Yönetim konusundaki bu sistem hem iç denetçilerin çalışma motivasyonunu artıracak hem de bazı denetim elemanlarının fiilen iç denetçilik yapmaktan (saha görevleri yürütmekten) uzaklaşmalarını engelleyecektir. Keza, çeşitli

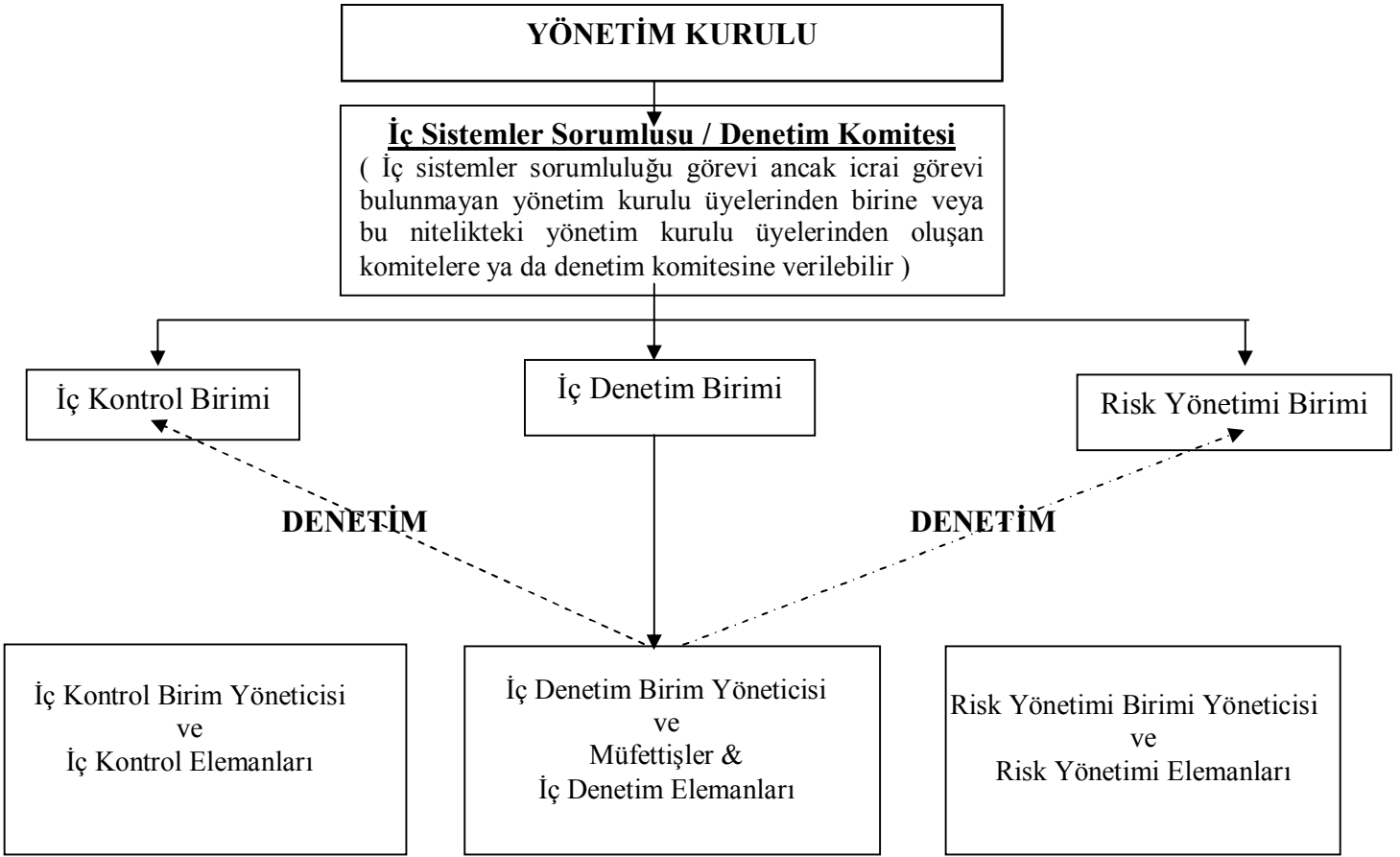
¹⁶⁰ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Yönetmeliği

yollarla elde edilen süresiz bir başkanlık görevinin iç denetçiler üzerinde bağımsızlığı zedeleyecek bir tahakküm aracı olarak kullanılabilmesi de bir yönüyle engellenmiş olacaktır. İlaveten belli dönemlerde yenilenen yönetimler üst yöneticiler ile iç denetim birimi başkanları arasındaki rollerin de yıpranmasını, zarar görmesini ve denetim bağımsızlığının, tarafsızlığının ihlal edilmesini zorlaştıracaktır.

İç denetim biriminin yönetimi konusunun öneminin küçümsenmesi ve bu konunun önemsiz görülmemesi gerekmektedir. Çünkü etkili bir şekilde yönetilemeyen bir faaliyetin amaçlarına ulaşması mümkün gözükmemektedir. Aksi halde, amaç ve hedef birliği olmayan, planlama boyutu zayıf, denetçiler arası ilişkilerde sorun yaşanan, kurumsallaşma yerine münferit hareket eden denetçilerden oluşan, üst yöneticilerin keyfi talep ve muameleleri karşısında zayıflatılmış, denetim için gerekli kaynakların temin edilmesi yönünden çeşitli güçlükler yaşayan, denetlenen birimler karşısında yeterli etkinlik ve prestije sahip olamayan ve nihayet yürütülen denetim faaliyetleri konusunda yeterli kalite güvencesini veremeyen bir iç denetim faaliyeti / birimiyle karşılaşılması mukadder olacaktır. Bu da, iç denetimin faaliyetinin idareye ve üst yöneticiye beklenen güvence ve danışmanlık hizmetlerini verebilmesini olumsuz etkileyecektir.¹⁶¹

Aşağıdaki şekilde iç denetim biriminin görevini bağımsız bir şekilde yerine getirebilmesi için bankacılık sistemimizde olması gereken ve birçok bankamız tarafından uygulanan organizasyon yapısı görülebilmektedir.

¹⁶¹ C. Sabri Midyat, **Teftiş, Geleneksel Denetimden İç Denetime II**, 21.05.2007, http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=43, (21.09.2007)

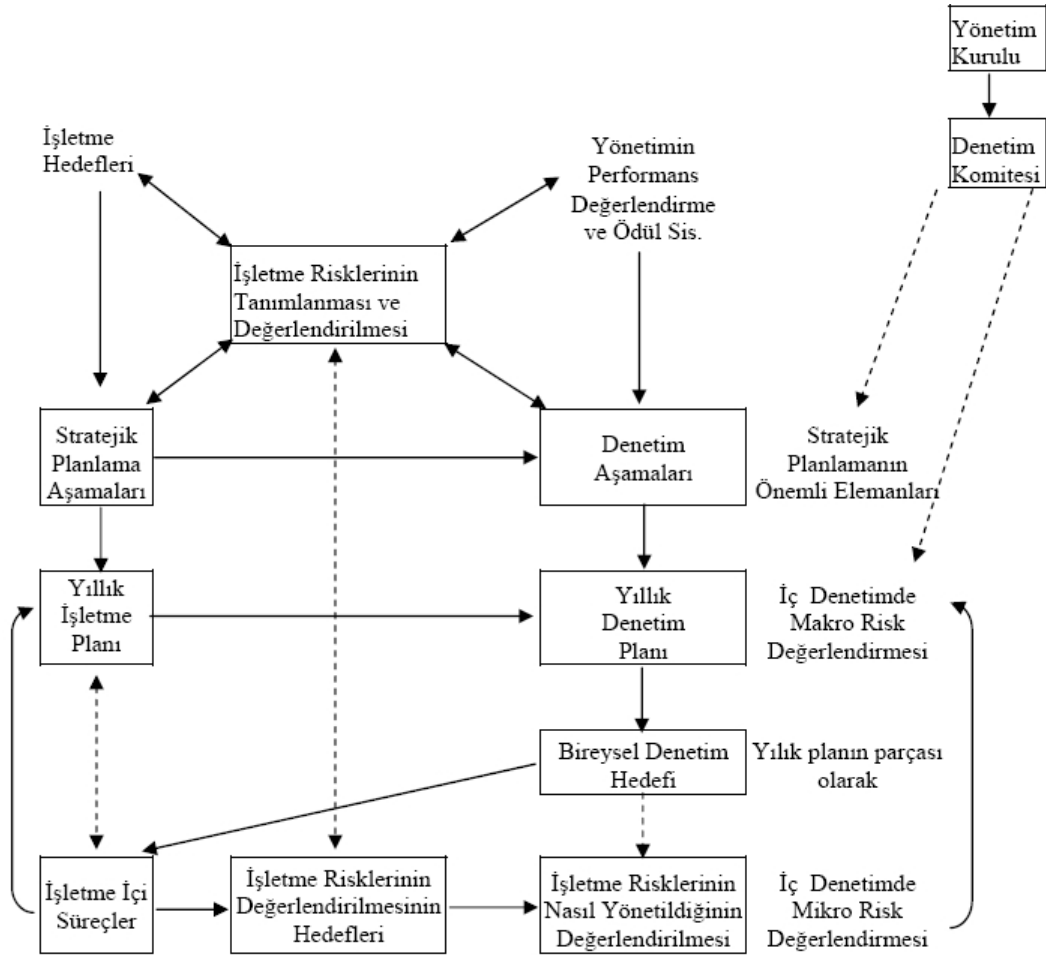

Şekil 2 : İç Denetim Sistemleri Organizasyon Şeması

Kaynak : BDDK, “Bilgi Amaçlı Örnek Organizasyon Şeması” **Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemlerine İlişkin Olarak Açıklanmasına Gerek Duyulan Hususlar**, 03.10.2001, <http://www.ie.boun.edu.tr/fe/tbbgenelge.doc> (02.10.2006)

24312 numaralı ve 08.02.2001 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik’te iç denetim organı olarak *Teftiş Kurulu* ve birim çalışanları *Müfettişler* olarak nitelendirmekte iken, 26333 numaralı ve 01.11.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’te ise iç denetim organı olarak *İç Denetim Birimi* ve birim çalışanları *Müfettişler* ve *İç Denetim Birim Elemanları* olarak nitelendirmektedir. Sektörde faaliyet gösteren bazı bankaların bu yapıya büründüğü bazılarının ise henüz eski yapıda devam ettikleri görülmektedir. Bu hiyerarşik yapı ve risk odaklı denetim

mantığı içerisinde iç denetim süreci ve iş akışları aşağıdaki grafikte gösterildiği şekilde meydana gelmektedir. Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik’ te iç denetim sistemi teftiş kurulu ve iç kontrol sistemlerinden oluşturulmasına karşın, 26333 numaralı ve 01.11.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’te ise iç denetim organının yalnızca iç denetim birimi olduğu ve iç kontrol biriminin ayrı bir görevi olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu ise uygulamada oluşan yanlışların büyük ölçüde önüne geçmiştir. Denetim faaliyetlerinin sadece iç denetim birimi tarafından yapılacağı ve kontrol kavramının ne olduğu ile iç kontrol biriminin sorumluluklarının neler olduğu son derece net bir şekilde ele alınmıştır.

Şekil 3 : Bütünleştirilmiş Risk Yönetimi ve İç Denetim

Kaynak : David McNamee ve Georges Selim, “The Risk Management and Internal Auditing Relationship : Developing and Validating a Model”, **International Journal of Auditing**, 1999, 3, s. 171.

4.4. İç Denetim Biriminin Yönetimi

Yapılması gereken iç denetim biriminin yönetimi, görev ve yetkileri ile sorumlulukları yönetmelik ve tebliğlerle açıkça belirlenmesidir. Yönetim işlevi çok fonksiyonlu bir idare gerektirdiğinden oldukça karmaşık bir yapıyı gerektirir. Yapının karmaşıklığı fazlaca öznel bir organizasyona sebep olabilmekte ve birimin amacı dışında yönetilmesi nedeniyle hedeflerden uzaklaşabilmektedir. İş bu sebeple iç denetim birimi elemanlarının ve başkanının özlük hakları belirlenmelidir. İç denetim birimi elemanlarının ve başkanının hem birim içerisindeki hem de genel yönetim yapısı içerisindeki konumu ve statüsü açık ve net bir şekilde saptanmalıdır. Birimin, etkin bir iç denetim faaliyetinin tasarım ve uygulanabilmesine imkan verecek şekilde oluşumun sağlanması için yetkilerle donatılmalıdır. Göreve atanma ve görevden alınmaya ilişkin objektif kriterlerin de önceden düzenlenmelidir. İç denetim faaliyetinin, amacının, fonksiyonunun ve kapsamının kişiden bağımsız olarak düzenlenmelidir. Denetçinin baz alındığı bir tanımlamadan kaçınılmalı, görev ve fonksiyon odaklı bir tanımlama yapılmalıdır. Bir başka deyişle rollerin faaliyet odaklı olduğu bir yapı oluşturulmasına azami özen gösterilmelidir.¹⁶²

İç denetim birim faaliyetlerinin bağımsızca yürütüleceğinin kesin bir şekilde belirtilmelidir. İç denetçilerin görev ve yetkilerinin de bu çerçevede ayrıca düzenlenmelidir. İç denetim birimi başkanının atanmasına ve görevden alınmasına ilişkin esas ve usullerin, kriterlerinin açıkça düzenlenmesi ve bu kapsamda başkanlık görevinin makul bir süreyle sınırlandırılması ve bu süre sonunda başkanın yenileneceği öngörülmelidir. Aksi takdirde iç denetim birim başkanlığı statik bir hegemonyayı ifade eden bir infial yaratacak bir makam olarak algılanacaktır. Yönetim konusundaki şeffaflılığı ve belirliliği içeren sistem, hem iç denetçilerin çalışma motivasyonunu artıracak hem de bazı denetim elemanlarının fiilen saha görevleri yürütmekten uzaklaşmalarını engelleyecektir. Keza, çeşitli yollarla elde edilen süresiz bir başkanlık görevinin iç denetçiler üzerinde bağımsızlığı zedeleyecek bir tahakküm aracı olarak kullanılabilmesi de bir yönüyle engellenmiş olacaktır. İlâveten belli dönemlerde yenilenen yönetimler üst yöneticiler ile iç denetim birimi başkanları arasındaki rollerin

¹⁶² C. Sabri Midyat, *Teftiş, Geleneksel Denetimden İç Denetime I*, 09.04.2007, http://www.stratejikbovut.com/article_detail.php?id=40 (21.09.2007)

de yıpranmasını, zarar görmesini ve denetim bağımsızlığının, tarafsızlığının ihlal edilmesini zorlaştıracaktır.¹⁶³

Denetimin yönetimi konusunun öneminin küçümsenmesi ve bu konunun önemsiz görülmemesi gerekmektedir. Çünkü etkili bir şekilde yönetilemeyen bir faaliyetin amaçlarına ulaşması mümkün gözükmemektedir. Aksi halde, amaç ve hedef birliği olmayan, planlama boyutu zayıf, denetçiler arası ilişkilerde sorun yaşanan, kurumsallaşma yerine münferit hareket eden denetçilerden oluşan, üst yöneticilerin keyfi talep ve muameleleri karşısında zayıflatılmış, denetim için gerekli kaynakların temin edilmesi yönünden çeşitli güçlükler yaşayan, denetlenen birimler karşısında yeterli etkinlik ve prestije sahip olamayan ve nihayet yürütülen denetim faaliyetleri konusunda yeterli kalite güvencesini veremeyen bir iç denetim faaliyeti/birimiyle karşılaşılmaması mukadder olacaktır. Bu da, iç denetimin faaliyetinin idareye ve üst yöneticiye beklenen güvence ve danışmanlık hizmetlerini verebilmesini olumsuz etkileyecektir.

4.5. Denetim Komitesi

Denetim komitesinin nasıl oluşturulacağı, görev ve sorumlulukları gibi hususlar 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 24. maddesinde Denetim Komitesi başlığı altında belirtilmiştir. Bankaların, yönetim kurullarınca yönetim kurulunun denetim ve gözetim faaliyetlerinin yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere denetim komitesi oluşturulur. Denetim komitesi en az iki üyeden oluşur. Denetim komitesi üyeleri icrai görevi bulunmayan yönetim kurulu üyeleri arasından seçilir. Türkiye' de şube olarak faaliyet gösteren bankalarda ise kendisine bağlı icrai mahiyette faaliyet gösteren bir birim bulunmayan müdürler kurulu üyelerinden biri görevlendirilir.¹⁶⁴ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nda anlatılan hususlara ek olarak BDDK ayrıntılı bir biçimde konuyu ele almış ve bankaların iç sistemleri hakkında yönetmeliğin ilgili hükümlerine göre bankalarda denetim komitesinin yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Denetim komitesi üyelerinin görev ve sorumlulukları arasında çok kapsamlı ve önem arz eden konular bulunmaktadır. İlgili konular hakkında herhangi bir tereddüde düşülmemesi

¹⁶³ Midyat, a.g.e.

¹⁶⁴ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 24.Madde (Tarih : 01.11.2005 / Sayı : 25983)

gerekmektedir. İş bu sebeple ihtiyaç hasıl olması durumunda denetim komitesinin dışarıdan danışmanlık hizmeti almaya Bankacılık Kanunu dahilinde yetkili kılınmıştır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve BDDK tarafından yayınlanan bankaların iç sistemleri hakkında yönetmeliğin ilgili hükümlerine göre bankalarda denetim komitesinin yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu noktada denetim komitesinin çalışma konumuzla ilgili olan yetki ve sorumluluklarının incelenmesi yeterli olacaktır.

Bu anlamda denetim komitesinin iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin etkinliğinin ve yeterliliğinin gözetilmesi kapsamındaki görev, yetki ve sorumlulukları şu şekilde sıralanabilmektedir¹⁶⁵:

- Denetim Komitesi'nin iç kontrole ilişkin düzenlemelere ve yönetim kurulunca onaylanan banka içi politika ve uygulama usullerine uyulup uyulmadığını gözetmek ve alınması gerekli görülen önlemler konusunda yönetim kuruluna önerilerde bulunmak, İç denetim biriminin bu Yönetmelik ve iç politikalarla belirlenen yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini gözetmek,

- İç sistemler kapsamındaki birimlerin personelinin doğrudan kendisine ulaşabilmesini sağlayacak iletişim kanallarını oluşturmak, İç denetim sisteminin bankanın mevcut ve planlanan faaliyetlerini ve bu faaliyetlerden kaynaklanan risklerini kapsayıp kapsamadığını gözetmek, yönetim kurulunun onayıyla yürürlüğe girecek iç denetime ilişkin banka içi düzenlemeleri incelemek,

- İç sistemler kapsamındaki birimlerden denetim komitesine bağlananların yöneticilerinin seçimine yönelik yönetim kuruluna önerilerde bulunmak, yönetim kurulunun bunları görevden alması sırasında görüş vermek, İç sistemlere ilişkin olarak üst düzey yönetimin görüş ve önerilerini almak ve bunları değerlendirmek, Banka içi usulsüzlüklerin doğrudan kendisine veya iç denetim birimine ya da müfettişlere bildirilmesini sağlayacak iletişim kanallarının tesis edilmesini sağlamak,

- Müfettişlerin görevlerini bağımsız ve tarafsız şekilde yerine getirip getirmediğini izlemek, İç denetim planlarını incelemek, Yönetim kuruluna, iç

¹⁶⁵ Deloitte Türkiye, "Denetim Komitesi : Rol ve Sorumluluklar", Kurumsal Yönetim Serisi No:1[Broşür], Kasım 2007, s.4-5.

sistemler kapsamındaki birimlerde görev yapacak personelde aranması gereken nitelikler ile ilgili önerilerde bulunmak,

- İç denetim raporlarında tespit edilen hususlar konusunda üst düzey yönetimin ve bunlara bağlı birimlerin aldığı önlemleri izlemek, İç sistemler kapsamındaki birimlerde görevli yönetici ve personelin mesleki eğitim düzeylerini ve yeterliliğini değerlendirmek,

- Bankanın taşıdığı risklerin tespit edilmesi, ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesi için gerekli yöntem, araç ve uygulama usullerinin mevcut olup olmadığını değerlendirmek, Müfettişler ve bankanın bağımsız denetimini yürüten bağımsız denetim kuruluşunun bağımsız denetçileri ile düzenli aralıklarla yılda dört defadan az olmamak üzere belirlenecek program ve gündemler dahilinde görüşmelerde bulunmak,

- Görev ve sorumlulukları kapsamındaki işlerin gereğine göre yerine getirilmesi, etkinliğinin sağlanması ve geliştirilmesi için ihtiyaç duyulan uygulamalar konusunda ilgili üst düzey yönetimin, iç kontrol ve iç denetimde çalışan personel ve bağımsız denetim kuruluşunun görüş ve değerlendirmeleri hakkında yönetim kurulunu bilgilendirmek ile ilgili görev, yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre, kanuna tabi tüm bankaların yönetim kurulunun denetim ve gözetim faaliyetlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak üzere denetim komiteleri oluşturmaları zorunludur, denetim komitesi en az iki üyeden oluşur, üyelerin icrai görevlerinin bulunmaması gerekir, üyelerin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından belirlenecek niteliklere sahip olması gerekir ve çok önemli ve detaylı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Denetim komitesi üyelerinin nitelikleri ve görev ve sorumlulukları ile ilgili daha detaylı hususlara 01 Kasım 2006 tarihinde BDDK tarafından yayımlanan İç Sistemler Yönetmeliği'nin 6 ve 7. maddelerinde yer verilmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Gürdoğan Yurtsever, **Bankacılığımızda İç Kontrol**, İstanbul : Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:256, Nisan 2008, s.123.

4.6. İç Denetim Biriminin İletişim Kanalları

İç denetçiler bankanın oluşturduğu kontrollere uyma konusunda önemli bir rol oynar. İç denetçilerin bankaya ilişkin uzmanlığı çok önemlidir. Geleceğin iç denetçileri bilgi teknolojisi başta olmak üzere risk değerlendirme ve diğer tüm konularda uzman olmalıdır¹⁶⁷. Yatırımcıların sermaye piyasasına güvenmeleri ve şirketler hakkında güvenilir bilgiler edebilmeleri denetim mesleğine olan güveni artıracaktır. Bu sistemin sağlıklı şekilde oluşturulabilmesi yönetim-iç denetçi-denetim komitesi arasındaki ilişkiye göre şekillenecektir. Bu süreçte iç denetçinin sorumluluklarını yerine getirmesinde en büyük yardımcısı denetim komitesi olacaktır.¹⁶⁸

İç denetçiler komiteye finansal raporlama ile risk ve kontrol desteği sağlamalıdır¹⁶⁹. Finansal raporlama desteğini; bankanın objektif raporlama sorumluluğunu yerine getirip getirmediği, içinde bulunulan koşul için en uygun muhasebe sisteminin uygulanıp uygulanmadığı, dönemsel raporlama sürecinden elde edilen bilgilerin güvenilirliği, bu süreçte uygulanan kontrollerin yeterliliği ve komite üyelerine bankanın performansına yönelik doğru ve zamanında bilgi aktarıldığı konularında yapabilir. Risk ve kontrol desteği ise, komitenin banka üzerindeki kontrollerin objektifliğine ilişkin değerlendirme yapması, komiteye bankanın kontrol noktalarını ve bankanın temel olarak karşılaştığı finansal ve diğer risklerin izlenmesi konusunda yardımcı olacak bilgilerin sağlanması sürecinde yapabilir.¹⁷⁰

İç denetçilerin komite ile doğrudan ve sınırsız bir görüşme hakkı olmalıdır. İç denetçiler denetim komitesi ile devamlı görüşmeli ve aralarında serbest görüşme olanağı sağlayacak ortam oluşturulmalıdır.¹⁷¹ İç denetçiyi işe alma veya işten çıkarma yetkisi denetim komitesi dışındaki bir otoritede ise iç denetçi ile komite arasında yapılacak

¹⁶⁷ Norman Marks, "The New Age of Internal Auditing", **Internal Auditor**, (December 2001), s.45.

¹⁶⁸ Süleyman Uyar, "İç Denetim Alanında Ortaya Çıkan Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İç Denetçilerin Değişen Rolü", **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMMO Yayını, Yayın No:63, 2003, s.140.

¹⁶⁹ David Fisher, "Role of Audit Committees in Risk Management", **7. Muhasebe Denetim Sempozyumu**, Antalya, 21 Nisan 2005, s.14.

¹⁷⁰ William G. Bishop, Dana R. Hermanson, Paul D. Lapides, Larry E. Rittenberg, "The Year of Audit Committee", **Internal Auditor**, (April 2000), s.50-51.

¹⁷¹ K. Raghunandan ve Dasaratha V. Rama, "Management Report After COSO", **Internal Auditor**, Vol: 51, Issues:4, (August 1994), s.57.

görüşmelerde onların da yer alması gerekir¹⁷². İç denetçiler komite ile bankanın içinde bulunduğu risk durumu ve ilerde karşılaşılabileceği olası risklerle ilgili görüşmeler yapmalıdır¹⁷³. İç denetçiler ile denetim komitesi arasındaki ilişki ve görüşmelerin sıklığı komitenin etkinlik düzeyini belirlemektedir. Bunun için Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü iç denetim başkanının yılda en az 4 kez denetim komitesi ile görüşmesini öngörmüştür.¹⁷⁴ Ancak yapılan araştırmalar iç denetçilerin komite ile görüşme sıklığının yetersiz olduğunu göstermektedir.¹⁷⁵

Denetçi komiteye iç kontrol sistemine ilişkin rapor sunmalıdır. Komite de bu raporu en az yılda bir kez olmak üzere incelemelidir¹⁷⁶. Sarbanes Oxley yasası da iç denetçinin iç kontrole ilişkin elde ettiği eksiklik ve zayıflıkları komiteye raporlamasını zorunlu tutulmuştur.¹⁷⁷ İç denetçilerin komiteye doğrudan raporlama yapması ve komite toplantılarına katılması denetçilerin bağımsızlığını arttıracığından şirkette hile olasılığını azaltacaktır. Ancak bu konuda yapılan araştırmalar iç denetçilerin ancak yarısının doğrudan komiteye raporlama yaptıklarını göstermektedir.¹⁷⁸

Bu açıklamalar çerçevesinde iç denetim bölümü başkanı aşağıdaki işleri yapmalıdır¹⁷⁹:

- Komitenin tüm toplantılarına katılmalı, toplantı tutanaklarını hazırlamalı, toplantı gündemini koordine etmeli, komite üyelerinin toplantılara hazırlanmasına yardımcı olacak materyalleri toplamalı ve üyelere göndermeli, toplantı gündeminin komite yönetmeliğinde belirtilen tüm sorumlulukları kapsadığından emin olmalıdır.
- İç denetim bölümünün faaliyetlerine ilişkin planları ve sonuçları, risk değerlemeye ilişkin görüşleri komiteye sunmalıdır.

¹⁷² Joseph McHugh ve K. Raghunandan, "Hiring & Firing the Chief Internal Auditor", **Internal Auditor**, (August 1994), s.35.

¹⁷³ Paul Seweeney ve Cynthia W. Vallarino, "NYSE Sets Audit Committees on New Road", **Journal of Accountancy**, (November 2002), s.53-54.

¹⁷⁴ K.Raghunandan, William J. Read, Dasaratha V. Rama, "Audit Committee "Gray Directors" and Interaction with Internal Auditing", **Accounting Horizon**, (June 2001), s.109.

¹⁷⁵ Deloitte Touché, "Audit Committee Survey Results and Best Practices", 1.Baskı[Broşür], Ocak 2001, s.5.

¹⁷⁶ Seweeney ve Vallarino, s.53-54.

¹⁷⁷ Sarbanes Oxley Act of 2002, Public Law 107-204, July 30, 2002., s.33.

¹⁷⁸ Deloitte-Touché, a.g.e., s.4.

¹⁷⁹ David A. Richards, "The Audit Committee and Internal Audit : Teaming to Focus on the Future", (15.10.2003), <http://www.theiia.org/ia/index.cfm>, (13.09.2006), s.1-3.

- İç kontrollerin varlığı ve uygun şekilde çalıştığı konusunda güvence sağlayan bir programının geliştirilmesinde komiteye yardımcı olmalıdır.
- Komiteye yeni katılan üyelerin eğitimine yardımcı olmak, onları yeni teori ve düzenlemeler konusunda bilgilendirmek amacıyla ilgili konularda güncel bilgiler elde etmelidir.
- Banka performansına ilişkin yıllık değerlendirmelerin yapılmasında komiteye yardım etmelidir.
- Denetim sonuçlarına ilişkin komiteye verilecek raporu hazırlamalıdır.
- Komite başkanı ile sağlıklı bir iletişim geliştirmelidir.

Denetim Komitesi ayrıca, iç denetim birimi ile ve iç sistemler kapsamındaki birim yöneticileri ile EK 3'te genel hatları ile belirtilen doğrultuda periyotlara bağlanan ve tutanak dahilinde resmiyet kazanan toplantılar yapmakla mükelleftir.

4.7. İç Denetim Süreci

İç denetim süreci, iç denetim planlaması ile başlar ve bulguların ilgili şube / birim hakkında raporun yazılması ile sona erer. İç denetim süreci birbirini izleyen üç aşamadan oluşur. Bu aşamalar şu şekilde sıralanmaktadır.¹⁸⁰

1. İç Denetimin Planlanması

- a) Birimin Tanınması Amacıyla Faaliyetleri Hakkında Bilgi Toplama
- b) İç Denetim Programının Hazırlanması
- c) Çalışma Programının Hazırlanması (İşgücü ve Zaman Planlaması)

2. İç Denetim Programının Yürütülmesi

- a) İlgili birimin ve İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi ve Değerlendirmesinin Yapılması
- b) Teknik Bulguların Derlenmesi ve Kanıtlanması

3. İç Denetimin Tamamlanması veya Bulguların Raporlanması

- a) Birim İle Görüşülmesi
- b) Denetim Raporunun Yazılması

¹⁸⁰ Cemal İbiş, **Uluslararası Denetim Standartları**, http://www.adana.smmmo.org.tr/teblig_sirkuler/cemalibis.ppt (24.10.2008), s.31-33.

4.7.1. İç Denetimin Planlanması

Denetim plan ve programlarının hazırlanmasında; denetçilerin nitelikleri, sayı ve çalışma süreleri ile risk değerlendirme sonuçları esas alınır. Ayrıca, denetim alanlarına ilişkin olarak, yönetim kademelerinden ve dış denetçilerden elde edilen bilgilerden de yararlanır. Denetim plan ve programı iki ayrı bölümden oluşmalıdır. Birinci bölümde denetim planına alınması kararlaştırılan denetim faaliyetlerine, ikinci bölümde ise danışmanlık faaliyetleri ve denetim dışı diğer faaliyetlere yer verilmelidir. Denetim uygulama programında denetim faaliyetlerinde görev yapacak iç denetçiler ile izleme sorumlularının kadro ve zaman kullanımları gösterilmelidir. Denetim programının birinci bölümünde belirtilen iç denetim faaliyetleri için toplam iç denetici kadrosunun en az %70'ine yer verilmesi etkili bir uygulamadır. Denetim alanlarının seçiminde; denetim programında, denetim kaynakları göz önünde bulundurularak yüksek seviyedeki riskli alanların tamamına, orta seviyedeki riskli alanların %50'sine ve düşük seviyedeki riskli alanların ise % 10'una yer verilebilir. Programın ikinci bölümünde yer verilecek faaliyetler için toplam kadronun %10'u danışmanlık ve %20'si eğitim, denetimlerin izlenmesi, planlama ve özel inceleme faaliyetlerine tahsis edilebilir.¹⁸¹

Denetimin planlanması, denetim görüşüne ulaşmada denetçinin denetim faaliyetlerini ne şekilde yürüteceği hususunda izleyeceği davranış düzenini ifade eder. Planlamanın amacı; denetimin konusunu denetim sahalarına ayırmak, yardımcı denetçileri bu denetim sahaları arasında dağıtarak görevlendirmek, her bir denetim sahasında uygulanması öngörülen denetim yöntem ve tekniklerini belirlemek ve denetimi zamanlamaktır. Denetim planlamanın üç aşaması vardır. Bunlar¹⁸² ;

- a) Birimin Tanınması Amacıyla Faaliyetleri Hakkında Bilgi Toplama
- b) Denetim Programının Hazırlanması
- c) Çalışma Programının Hazırlanması (İşgücü ve Zaman Planlaması)

¹⁸¹ Hayrullah Keleş, **Kamuda Risk Esaslı Denetim**,

<http://www.tkgm.gov.tr/turkce/dosyalar/Hayrullah%20Keles.doc>, (26.06.2007), s.4.

¹⁸² Hikmet Tosun ve A. Uğur Cebeci, **(5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Kapsamında) Güncel Mali Sorunlar**, 1.Basım, Ankara : Muhasebat Kontrolörleri Derneği Yayını, 2006, s.172.

a) Birimin Tanınması Amacıyla Faaliyetleri Hakkında Bilgi Toplama :

Denetleme unsuru için ele alınan birim ile ilgili olarak daha detaylı ve somut bilgiler toplanır. Genel sektöre ilişkin (sektör ortalamaları, faiz oranları, limitler vb.), bankanın içyapısına ilişkin (iç kontrol sistemleri, bunların etkinliği) bilgiler ve denetim konusu ile ilgili faaliyetler hakkında bilgi edinilir. Özellikle işletme ile ilgili bilgiler denetim programının hazırlanmasında yol gösterir.

b) Denetim Programının Hazırlanması :

Denetim programı, denetim planının yazılı hale getirilmiş şeklidir. Başka bir ifadeyle, denetçilerin yapacakları işleri gösteren yazılı bir talimatnamedir. Denetim programının en büyük faydası yapılacak denetim işinin çerçevesini belirler ve işin nasıl yapılacağı konusunda talimat verir. Denetimin koordine edilmesine, gözetimine ve kontrolüne temel oluşturur. Yapılan iş için bir kanıt oluşturur. Bununla birlikte yardımcı denetçiyi özgür düşünce ve davranıştan uzaklaştırması denetim programının en büyük sakıncasıdır. Denetim programları standartlaştığı için mekanikleşmiştir. Piyasada genellikle standart şekilde hazırlanmış denetim programları vardır. Bu programlar bazı farklılıklar göstermekle birlikte benzer şekillerde uygulanmaktadır. Farklı yapıdaki bankalar için aynı denetim programının uygulanması sakıncalar doğurabilir. İhtisaslaşmış bankaların kendilerine özgü alanlarda kontrol noktaları olması, farklı denetim programlarının kullanılması zorunlu kılmaktadır.

Temel ve Alt Risk Matrislerinde faaliyet konuları itibariyle belirlenen risk dereceleri ile birimlere denetim faaliyetleri neticesinde verilen risk dereceleri dikkate alınarak gelecek yılın denetim planı hazırlanır. Denetim alanları itibariyle kontrol noktaları her rapor formatı için ayrı ayrı belirlenir. Ve rapor bazında risk dereceleri belirlenir. Risk derecesi yüksek olan birimin risk konusu birimi denetim dönemi öne alınır ve denetim sıklığı artırılır. Denetim planı müfettişlere göre paylaşılır. Birimlere haberli teftiş formatı gönderilir. Formatta belirtilen denetim alanları itibariyle denetlenecekleri bildirilir.¹⁸³

¹⁸³ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri ve Politikalar, s.7-8.

c) Çalışma Programının Hazırlanması (İşgücü Ve Zaman Planlaması) :

İnsan kaynakları, işgücü ve zaman planlamasıdır. Belirlenen denetim sahalarında kimin çalışacağı ve hangi tarihte ne kadar sürede çalışacağı belirlenir. Planda belirtilen hususlar daha net bir şekilde ifade edilir. Zaman planlamasına etki eden etmenler :¹⁸⁴

- Denetimin yinelenen bir denetim veya ilk denetim oluşu. Yinelenen denetimlerde denetim süreci daha kısadır. İlk kez denetim yapılıyorsa ilgili denetleme döneminden önceki döneme ilişkin finansal tabloların da incelenmesi gerekebileceği için denetim süreci daha uzundur.

- Eşzamanlı olarak veya belli bir sıra izleyerek incelenmesi gereken denetim sahaları zaman planlamasında dikkate alınır.

Denetim alanları itibariyle çalışma programları hazırlanır. Bir çalışma programı asgari aşağıdaki bilgileri içermelidir.

- Denetimin Hedefi : Her bir denetim alanı itibariyle yazılır.
- Beklenmedik Denetim Faaliyeti : Periyodik denetim çalışmalarında spesifik bir konuda detaylı incelemeye girilip girilmediğini ifade eder.
- İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi : Birimin kendi iç kontrol sistemi ile İç Kontrol Müdürlüğü'nün etkinliği değerlendirilir.
- İlgili Kanun, Düzenleme ve Kuralların Gözden Geçirilmesi: Denetim noktaları ile ilgili dahili ve harici mevzuatın gözden geçirilip geçirilmediği beyan edilir. Dikkate alınan önemli yeni mevzuattan bahsedilir.
- Denetim Kapsamı: Teftiş devresi itibariyle denetim noktalarına ait verilerin % kaçının denetlendiği ifade edilir. Bunun için (incelenen veri/toplam veri) formülü kullanılır.
- Örneklem Metodu : Denetim kapsamı %100 olmayan hallerde örneklem metodu açıklanır. Örneğin; 100 adet hesap var ise bunun 50 adedi denetim kapsamında ise örneklem metodunun ne olduğundan bahsedilir. Bu metot; bakiyesi en yüksek hesaplar olabilir. Farklı metotlar var ise denetim noktaları itibariyle açıklanır.
- Rapor Sunumu: Denetim raporuna konu olan hususlar hakkında birim ile yapılacak toplantıda görüşülür ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra birime sunulur.

¹⁸⁴ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri ve Politikalar, s.9-10.

- Denetim noktaları itibariyle çalışma kağıtlarının tutulduğunu gösterecek şekilde tablodaki belgelendirme bölümü işaretlenir.
- Çalışma programları ve çalışma kağıtları denetim çalışmaları sonucunda Müfettişler tarafından ad ve soyadı belirtilerek imzalanır ve rapor ile teslim edilir.

Bununla birlikte belirtilmesi gereken diğer önemli hususlar detaylı bir şekilde belirtilir. Olağandışı unsurlardan ve gelişim metodolojisinden bahsedilir.¹⁸⁵

4.7.2. İç Denetim Programının Yürütülmesi

01.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik gereği Bankalar yönetmelik ekinde yer alan formata uygun olarak Temel Risk Matrisleri hazırlamakla yükümlüdürler. Bu matrise bankanın genelini kapsayan ve denetim plan ve programlarında yer alan riskler temel düzeyde belirlenir. Bununla birlikte denetimi yapılacak her faaliyet alanını kapsayacak şekilde alt risk matrisleri hazırlanır. Bu matrislerin içerisinde denetim süreci ile ilgili tüm kontrol noktaları ana hatları ile belirlenir. Denetime başlanılmasıyla birlikte alt risk matrisleri dahilinde adım adım denetim süreçlerinin uygulanmasına devam edilir. İç Denetim Birimi elamanı belirlenen ana süreçler ve alt süreçlerdeki risklerin etki ve olasılıklarını belirler. Bununla birlikte denetim bulguları ile iç kontrol süreçlerinin yeterliliğini değerlendirilmesi ile birlikte ilgili kontrol noktası itibariyle denetime başlamadan önce belirlenmiş olan brüt risk düzeylerinden net risk düzeyine ulaşır. İlgili denetim süreci ile ilgili tüm kontrol noktalarının denetlenmesi ve akabinde denetçinin ilave olarak öngördüğü kontrollerin yapılması ile denetim raporları aşamasına geçilir.

Denetim programının yürütülmesinin iki temel aşaması vardır. Bunlardan biri iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi ve diğeri ise teknik bulguların derlenmesidir.

a) İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi ve Değerlendirmesinin Yapılması :

01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’e göre iç denetim birimi iç kontrol sistemini de denetlemek ile yükümlüdür. Ayrıca iç denetim, iç kontrol sisteminin güvenilirliğini araştırmak, denetim çalışmasını planlamak ve yönetime önerilerde bulunmak için iç kontrol

¹⁸⁵ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Denetim Prosedürü Raporlama Faaliyetleri İş Akışı, s.1.

sistemini denetler ve değerlendirmelerde bulunur. İç denetim, iç kontrol sistemini değerlendirirken bir takım aşamaları takip eder. Bunlar ;¹⁸⁶

- **Sistemin Tanımlanması** : Denetçi sistem işleyişinin mutad incelemeler sonunda finansal tablolar hakkında genel bir fikir verebilecek nitelikte olup olmadığını anlamak ve iç kontrolün zayıf ve kuvvetli olduğu yönleri tespit etmek için, sistemi tanımaya çalışır. Sistemle ilgili bilgi toplamada kullanılan üç yöntem vardır. Bu yöntemler ;

Not alma Yöntemi : İç Kontrol Birimi çalışanlarıyla yapılan görüşme esnasında uygulamakta oldukları kontroller hakkında kendilerine soru sorarak ve alınan cevaplar için not olarak kontroller sırasında kullanılan bilginin nereden, ne şekilde alındığını yazılı hale getirerek kontrol datalarının standart ve güvenilir olup olmadığı tespit edilir.

Anket Yöntemi : Sistemi tanımaya ve sistem üzerinden yapılan i kontrollere özgü yeterli sayıda soru içeren genel bir anket hazırlanır. Akabinde iç kontrol çalışanlarınca doldurulması sağlanır.

Akış şemaları : Herhangi bir olayı ele alıp, başından sonuna kadar olan aşamaları şekil üzerinde çizerek iş akışları ortaya konulur.

- **Personel sayısı ile işlem hacmi mukayese edilir.** Ayrıca İç Kontrol Birim alışanlarının bu mesleği yerine getirebilmek için gerekli mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olup olmadıklarına dair değerlendirme yapılır.

- **Sistemin n Değerlemesi** : n değerleme ile denetçi, edindiği bilgiler ışığında denetimin planlamasını yapar. Denetimde yoğunluk vereceği alanları tespit eder.

- **Sistemin Güvenilirliğini Araştırmak** : Denetçi uyguladığı testlerle iç kontrol sisteminin uygulamadaki etkinliğini ler. Sistemin etkin çalışıp çalışmadığına karar verdikten sonra, sistemin n değerlemesi ile bir farklılık meydana gelmişse denetim planlamasında değişiklik ve düzenleme yapar.

¹⁸⁶ Niyazi Kurnaz, **Denetim nc Bölüm : İç Denetim ve İç Kontrol Sistemi**, <http://www.niyazikurnaz.net> (28.09.2007)

b) Teknik Bulguların Derlenmesi ve Kanıtlanması : Denetim prosedürü de denen bu aşama, planlama aşamasında hazırlanan denetim programının uygulamaya konulmasıdır. Bu aşama aynı zamanda kanıt toplama aşamasıdır. Başka bir ifadeyle, programın yürürlüğe konması ile iç denetçi, herhangi bir görüşe ulaşmasında ve bir kanaat edinmesinde ihtiyaç duyduğu kanıtları toplar. Denetim prosedürü, iç denetçinin denetimin kalitesini verecek olan denetim standartlarını uygulayarak kanıt topladığı safhadır. Bu kanıtların kaliteli ve uygun olması gerekir. Bunun için bazı denetim testleri yaparak kanıtın kalitesi araştırılır. Bu kanıtlar uygunluk ve maddilik testleri ile kontrol edilir.

Uygunluk Testleri : İç kontrol sisteminin amaçlara uygun şekilde yapılıp yapılmadığına ilişkin olarak yapılan testleri ifade eder. İşletmenin belirlemiş olduğu iç kontrol sistemlerinin doğruluğu, etkinliği, verimliliği ve yürütülüp yürütülmediği test edilerek araştırılır.

Maddilik Testleri : İç denetçi artık olay ve işlemleri incelemeye başlar. Bu aşamada finansal tablolarda yer alan hesap kalemlerinin doğruluğu araştırılır. Bu araştırmada bulgu ve deliller toplanır. Muhasebe verilerinin doğruluğunu tespit etmek için şu prosedürün izlenmesi gerekir :¹⁸⁷

- Muhasebeye uygunluklarını anlamak amacıyla hesap bakiyelerini genel bir incelemeye tabi tutmak
- Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyum ve sonradan değişiklik yapılmadığına kanaat getirmek
- Mevcut aktifleri kontrol etmek
- Bütün aktif ve pasiflerin bilançoda doğru olarak gösterildiğinden emin olmak için belirli muhasebe kayıtlarını incelemek
- Bütün gelirler, giderler ve zararların gelir tablosunda doğru olarak beyan edildiğinden emin olmak için belirli muhasebe kayıtlarını incelemek
- Finansal tablolardaki kalemlerin parasal değerlerinin hesaplardakini aynen yansıttığından emin olmak

¹⁸⁷ Erdoğan, a.g.e., s.

4.7.3. İç Denetimin Tamamlanması ve Bulguların Raporlanması

Denetim çalışmaları sonucu denetim görüşünün oluştuğu ve bulgulara göre denetim raporunun yazıldığı aşamadır. Bu bölümdeki işlemler 2 aşama şeklinde sıralanabilir.

a) Birim İle Görüşülmesi : Teknik hususlar hakkında yargıya varılması, sonucunda şube / birim ile görüşülür ve mutabakata varılır. Zira noksanlık, hata ve uygunsuzluklar herkesin anlayabileceği ve kabul edeceği şekilde sunulmalıdır.

b) Denetim Raporunun Yazılması : Yargının şekillendirilmesi, denetim raporunun yazılması ve yayınlanması ile son bulur. Burada en önemli husus rapora yazılan bulguların denetlenenler tarafından kabul edilmiş olması ve hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde oluşturulmasıdır.

4.8. Merkezi İç Denetim

Genel müdürlük birimleri ve şubeler için rutin ve düzenli kontrolleri içeren denetim konuları iç denetim birimi personeline sürekli denetim yaklaşımı içerisinde denetime tabi tutulur. Denetim sonucunda ortaya çıkan bulgular çalışma kağıtları ile birlikte tasnif edilerek yerinde denetimde bakılması için denetim planı ve iş akış çizelgelerine göre o birimin denetiminden sorumlu olan müfettişe teslim edilir. Merkezi denetimdeki amaç zaman esasına göre risk içeren konulara zamanında müdahale etmek ve böylece risk unsurunu azaltmaktır. Bununla birlikte bir diğer amaç ise iç denetim birimince gerçekleştirilecek yerinde denetim faaliyetleri için ilgili şube / birimde gerçekleştirilecek denetim süresini kısaltarak, iç denetim biriminin artan maliyetlerini azaltmaktır. Bu hususta esas olan kullanılan bankacılık sistemini denetime uyarlamaktır. Sistemsel kontroller oluşturulmalı ve insan odaklı olmak yerine sistem odaklı bir denetim çatısı kurulması esas alınmalıdır. Böylece manuel işlem riski otomatikleştirilmiş işlemlerle ortadan kaldırılmış olacaktır. Bu sebeplerle “Merkezi Denetim Prosedürleri” oluşturulmalı ve bu doğrultuda denetim çalışmaları yapılmalıdır.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Merkezden Denetim Prosedürü

4.9. İç Denetim Raporu

IIA tarafından hazırlanan ve Türkiye İç Denetim Enstitüsü tarafından 2008 yılında düzenlenerek yayınlanan Uluslararası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesi'nde 2400'lü Performans Standartları denetim raporunu ele almaktadır. Bu standartlardaki asıl amaç denetim bulgularının raporlanması aşamasında ortak bir dil geliştirilmesidir.¹⁸⁹

Her bir denetim biriminin kullandığı ve kendi banka yapılarına göre oluşturduğu çeşitli rapor formatları olduğu bilinmekle birlikte, tek bir standart rapor formatı bulunmadığı anlaşılmaktadır. Her denetim birimi kendi kurumunun formel yapısı ve denetimlerin türü ve şekli paralelinde bir formatı kendisi için belirlemekte ve yapıyor olduğu denetimlerin sonucuna göre rapor formatlarında değişikliklere gitmektedir.

Denetim alanında mevcut olan uygulamalara bakıldığında ise bir denetim raporunda genel anlamda bulunması zorunlu ve faydalı alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu rapor formatlarının en önemlisi ise raporun yazıldığı makam veya pozisyona yönelik olarak hazırlanan ve yapılan denetimin en önemli noktalarını içeren birkaç sayfayı geçmeyecek şekilde dizayn edilen "Denetim Komitesi Denetim Rapor Özeti" raporudur. Yapılan denetime ilişkin hazırlanan ve denetimin özelliğine ve ihtisas alanına göre hazırlanan "Amaç, Kapsam ve Değerlendirmeler" raporu diğer önemli rapor türlerinden biridir. Bu raporları takip eden bulguların son halinin yer aldığı ve bunlara ilişkin denetçi önerilerinin ve denetlenen birimin cevaplarının sıralandığı bir "Bulgular ve Cevaplar Tablosu" bölümü zorunlu olarak görülebilecek diğer bir rapor türüdür. Bulgular ve cevaplar tablosunda teknik raporlarda değinilen riskli hususlar belirtilerek şube/birimin risk düzeyi bu tabloda gösterilir. Şube/birim cevapları bu tabloda belirtilir. Sayfa sonlarına müfettiş ve şube/birim yetkililerinin imzaları alınır. Bu haliyle şube/birim cevabı vazifesini görür. Aynı zamanda yapılacaklar listesi vazifesini görür. Madde noksanlıklarının tamamlanması için şube/birime verilen süreleri gösterir. Noksanlıkların tamamlanıp tamamlanmadığı hususunda şube/birimin ziyaret edileceği ve şube/birim yöneticisiyle beraber kararlaştırılan tarih belirtilir. Bunlara ek olarak

¹⁸⁹ The Institute of Internal Auditors, a.g.e., s.25-34.

denetimi yapılan birimin çalışanları hakkında yapılan değerlendirmeyi içeren “Performans ve Değerleme” raporu ve nihayetinde denetim sonucunda oluşturulan “Teknik” raporlar ise bu rapor setinin en önemli unsurlarındandır. Rapor kütüğü sıralanması ise; Kapak, Denetim Komitesi Denetim Rapor Özeti, Amaç, Kapsam ve Değerlendirmeler, Bulgular ve Cevaplar Tablosu, Teknik Raporlar, Performans ve Değerleme(Personel) Raporları şeklinde olmaktadır. Bununla birlikte risk odaklı denetim anlayışı içerisinde bu rapor türlerinin birbirlerini destekleyici ve üstlenilen riske son derece duyarlı olması esastır. Her bankada risk çeşidine ve ilgili riske gösterilen öneme göre çeşitli ana başlıklara ayrılmış teknik raporlar mevcuttur. Teknik bazda ayrılan iş süreçlerine göre ayrıştırılan ve genel kabul görmüş teknik raporlar ise; Mevduat, Muhasebe, Kredi, Takipteki Krediler, Kambiyo, İnternet Bankacılığı, Banka Kartları, Muhaberat(Haberleşme), Komisyonlu İşlemler, Genel Durum, Genel Görünüm, Suistimal vb. olarak sıralanmaktadır. Ayrıca iç denetim faaliyeti sonucunda oluşturulacak raporlarda aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir.

Raporların yazımında ve düzenlenmesinde aşağıda belirtilen hususlara dikkat edilir. Raporlar,¹⁹⁰

1. Olay, eylem ve davranışları tam ve doğru biçimde yansıtmalıdır.
2. Konuya ilişkin her türlü sorunun cevabını içermeli, herhangi bir boşluğa mahal vermemelidir.
3. Kolay anlaşılabilir, yazım kurallarına uygun, kısa ve özlü cümleler içermelidir.
4. Objektif olarak hazırlanmalıdır.
5. Teftiş, inceleme ve soruşturma ile ilgili personelin kişiliklerini incitebilecek mahiyetteki ifadelerden kaçınılmalı, tenkitler olay ve belgelere dayandırılmalıdır.
6. Rapora eklenecek gerekli belgeler varsa, rapor metnindeki yer ve sıralarına göre ek numara verilerek eklenir.
7. Tenkit maddelerinin yer aldığı her sayfanın ve Müfettişin son görüşü kısmının altı Müfettiş mührü ile mühürlenerek paraflanır. Son maddenin hemen

¹⁹⁰ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri ve Politikalar, s.21.

altına “İş bu rapor sayfada maddeden ibarettir.” ifadesi eklenir ve raporu hazırlayan Müfettişin adı soyadı yazılarak imzalanır. Raporlar zamanında İç Denetim Birimi’ne gönderilmelidir.

4.9.1. İnceleme Raporu

İnceleme raporları, yürürlükteki mevzuatın ve Başkan’ın emirlerinin uygulanmasında görülen noksanlık ve aksaklıklar, yeniden konulması gereken hüküm ve usullere ilişkin görüş ve öneriler, cevaplı teftiş raporlarına bağlanması ve soruşturmaya gerekli görülmeyen hususlar ve İç Sistemler Sorumlusu (Denetim Komitesi) tarafından incelenmesi gerekli görülen belirli konu ve sorunlar hakkında düzenlenir. İnceleme Raporu başlıca şu bölümlerden oluşur:¹⁹¹

1. Konu ve Müfettişliğe İntikali
2. Yapılan İnceleme Çalışmaları (Araştırmalar ve tespitler, ilgililerin beyan, açıklama ve ifadeleri, sonuç ve kanaat)
3. Müfettişlik Önerileri (Teknik ve finansal öneriler, idari öneriler)

Yapılan incelemelerde, sorumlu personelin yazılı beyanına başvurulur. Beyan almaktaki amaç; olay, eylem ve davranışları açıklığa kavuşturmak ve bu konuda sorumlu kişilerin yazılı teyidinin alınmasıdır. Sorumlu personelin suç teşkil eden fiilleri, personel yönetmeliği gereğince idari cezalar kapsamındadır. Sorumlu personelin Türk Ceza Kanunu ve bunun dışındaki özel kanunlardan doğan sorumlulukları mevcuttur. Sorumlu personel kasit, ihmal ve dikkatsizlikleri sonucu bankaya verdikleri zarardan direkt sorumludurlar. İnceleme raporları İç Denetim Birimi’ne sunulmak üzere 2 nüsha olarak düzenlenir. İç Denetim Birimi Yöneticisi, raporu İç Sistemler Sorumlusu'na (Denetim Komitesi) iletir. Raporun bir nüshası iç denetim biriminde muhafaza edilir.

4.9.2. Soruşturma Raporu

Soruşturma Raporu, tebliğlere, yönetmeliklere, kanunlara ve insan kaynakları uygulama yönetmeliklerine göre suç sayılan ve disiplin cezası ve/veya kanuni cezayı gerektiren olay, eylem ve davranışların varlığına rastlandığı veya haber alındığı zaman

¹⁹¹ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri ve Politikalar, s.15.

bunların gerçek olup olmadığını, sorumlularını, sorumluluk derecelerini, olayın kimler tarafından ve ne suretle işlendiğini, zarar ve ziyan mevcut ise mahiyet ve miktarlarını tespit etmek için yapılan soruşturmaların neticesinde sorumlular hakkında ceza önerilerini de içerecek şekilde düzenlenir. Araştırmalar esnasında zarar ve kayıpları önleyici ve azaltıcı tedbir ve çalışmalara öncelik verilir. Müfettişler, başkanın kendilerine verdiği talimata istinaden, kimliği belli kimseler tarafından imzalı olarak verilen ihbar ve şikayet mektuplarında yazılı olup soruşturmayı gerektiren ve teftiş sırasında ortaya çıkarttıkları soruşturmayı gerektiren hususlar hakkında başkanın iznini alarak soruşturma yapmak ve rapora bağlamakla yükümlüdürler. Soruşturmaya hemen başlanmama durumunda ceza ve/veya disiplin hukuku yönünden suç sayılan durumların veya usulsüzlüklerin tekrarlanacağına veya kanıtların yok olacağına veya bankanın maddi veya manevi zarara uğratıldığına kanaat getirilirse Müfettişler tarafından soruşturmaya hemen başlanır ve durum en seri araçla başkana bildirilir. Soruşturma sırasında banka dışındaki gerçek veya tüzel kişilerle ilgili olarak resmi şekilde yapılacak işlem veya alınacak önlemler için İç Denetim Birimi'ne bilgi verilir.

Soruşturmalar konuya ve suçun niteliğine göre idari soruşturma ve kanuni soruşturma olmak üzere ikiye ayrılır. Kanuni soruşturmayı gerektirmeksizin, bankanın iç mevzuatına, talimatlarına göre sorumluluğu gerektiren eylemler için yapılan soruşturmaya “idari soruşturma” denir ve rapor başlıca şu bölümlerden oluşur: Soruşturma emri ve konusu, olay ve iddiaların niteliği, araştırma ve inceleme sonuçları (Yapılan araştırma ve incelemeler, Beyan, sorgulama ve kanıtlarla olayın çözümlenmesi, Kanuni ve iç mevzuat karşısında sorumluluklar ve dereceleri, Hafifletici ve ağırlaştırıcı etkenler, Sonuç ve kanaat), Müfettişlik önerileri. Banka personelinin Türk Ceza Kanunu ve diğer ilgili kanun hükümlerine göre suç sayılan her türlü iş ve işlemlerin tespiti için yapılan soruşturmaya “kanuni soruşturma” denir ve rapor başlıca şu bölümlerden oluşur: konu, olayın niteliği, suçlular, suça katılma ve sorumluluk dereceleri, suç kanıtları, suçun kanuni unsurları, sonuç ve kanaat, müfettişin görüşü.¹⁹²

¹⁹² Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri ve Politikalar, s.16-17.

4.9.3. İzleme Raporları

İç Denetim Birimi elemanlarının , risk odaklı denetim felsefesi içerisinde denetim uygulaması sonucunda düzenlemiş oldukları teknik, inceleme-soruşturma, personel ve performans raporlarındaki bulguları için sunmuş oldukları önerilerinin ne ölçüde yerine getirildiğini gösterdiği, denetim komitesi ve yönetim kuruluna sunduğu rapor türüdür. Bu raporların yıl sonlarında değerlendirilmesi sonucunda şube / birimlerin İç Denetim Birimi elemanlarınca yapılan önerilere uygunluğu sağlamak için gösterdikleri gayret ölçülür. Bunun sonucunda şube / birimlerin almış oldukları başarı puanlarına göre bir sıralama oluşturulur. Bu başarı puanı yıl sonunda denetim planı oluşturulurken şube / birimin denetim sonucunda oluşan risk puanı ile birlikte nazara alınır.

4.9.4. Habersiz Kasa Sayımları Raporu

İç denetim birimi elemanlarınca ilgili yıl başında hazırlanan denetim planına göre habersiz kasa sayımları yapılır. Denetim planına göre belirlenen rutin denetim çalışmalarının haricindeki zaman dilimlerinde yapılacak bu denetim türünün amacı birim çalışanları tarafından yapılabilecek suistimallerin önüne geçmek ve dikkatli çalışmalarını sağlamaktır. Şubeler ilgili yıl içerisinde zaman zaman habersiz olarak kasa sayımına tabi tutulurlar. Müfettiş kasa sayım neticesini sayım tutanağında belirtir. Herhangi bir fark söz konusu değilse müfettiş ve şube idarecileri tutanağı imzalar. Herhangi bir fark söz konusu olması durumunda ise müfettiş farkın sebebini araştırır. Sayım tutanağına ilgili açıklamalar eklenerek kasa farkı fişleri kesilir. Kasa sayımları sonucuna göre mutabakatsızlık görülen şubelere risk odaklı denetim yaklaşımı içerisinde daha sık kasa sayımı yapılarak düzensizlik giderilir.¹⁹³

4.10. İç Denetim Yöntemleri

İç denetim yöntemleri, denetim çalışmasının kapsamını, şekil ve içeriğini ve inceleme yönünü belirler. İç denetim yöntemi denetim tekniğinden daha geniş kapsamlıdır. Denetim tekniği, yöntemin belirlediği kapsam içinde nasıl delil toplanacağını belirler. İç denetim yöntemleri dört ana başlıkta toplanabilir. Bunlar arasında; kapsam yönünden denetim yöntemleri, şekil ve içerik yönünden denetim

¹⁹³ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Denetim Prosedürü Raporlama Faaliyetleri İş Akışı, s.4.

yöntemleri, inceleme yönü bakımından denetim yöntemleri ve kaynak bilgi ve belge yönünden denetim yöntemleri sayılabilir. Bunları kısaca açıklamak gerekirse ;¹⁹⁴

a) Kapsam Yönünden Denetim Yöntemleri

i) Ön denetim yöntemi : Denetçinin işletme faaliyetleri hakkında genel bir kanaat edinmek amacıyla detay işlemlere girmeden yaptığı denetim yöntemidir.

ii) Örneklem denetim yöntemi : Ana kütleli oluşturan az sayıda birimin incelenmesi sonucunda ana kütleyle ilişkin bir görüş oluşturulmasına örneklem yöntemi denir.

iii) Aralıksız (sürekli) denetim yöntemi : Kümeyi oluşturan tüm birimlerin tek tek incelenmesi yöntemidir.

b) Şekil ve İçerik Yönünden Denetim Yöntemleri

i) Şekli denetim veya uygunluk denetimi : Her muhasebe kaydının belgeye dayanıp dayanmadığına bakılır. Şekil açısından belge ve kayıtlar incelenir.

ii) Maddi denetim veya doğruluk denetimi : Belgelerdeki olayların özü ile ilgilendirilir. Belgelerdeki olayın özü ve niteliğinin işle ilgili olup olmadığı incelenir.

c) İnceleme Yönü Bakımından Denetim Yöntemleri : İnceleme yönü bakımından denetim yöntemleri iki başlık altında incelenebilir.

i) İleriye Doğru Denetim Yöntemi : İnceleme konusu olan belge, defter, finansal tablo ve denetime konu olan her türlü kayıt sıralaması inceleme tarihinin (denetim devresinin) başlama tarihinden inceleme tarihinin (denetim devresinin) bitiş tarihine doğru incelenmesi ve araştırılması yöntemidir.

ii) Geriye Doğru Denetim Yöntemi : İnceleme konusu olan belge, defter, finansal tablo ve denetime konu olan her türlü kayıt sıralaması inceleme tarihinin (denetim devresinin) bitiş tarihinden inceleme tarihinin başlama tarihine doğru incelenmesi ve araştırılması yöntemidir. Genellikle kullanılan yöntem olmakla beraber esas teşkil etmesi gereken yöntem olarak kabul edilmesi ise yerinde olacaktır.

¹⁹⁴ <http://www.mevzuatlar.com/sy/Kitap/DEN-2.htm> (09.10.2007)

d) Kaynak Bilgi ve Belge Yönünden Denetim Yöntemleri : Kaynak bilgi ve belge yönünden denetim yöntemleri iki başlık altında incelenebilir.

i) Doğrudan Denetim Yöntemi : Her bir muhasebe işleminin kendi bazında ayrı ayrı ve doğrudan doğruya incelenmesi yöntemidir.

ii) Dolaylı Denetim Yöntemi : Benzer veya aynı nitelikteki hesaplar veya birbiriyle yakın ilişki içindeki hesaplar arasında toplam karşılaştırmaları yaparak bunlar arasında bir uygunluk araştırması yapan denetim yöntemidir. Bu yönetime ilişkisel denetim de denir.

4.11. İç Denetim Teknikleri

Denetçinin delil elde etmek için kullandığı her türlü araca ve delillerin elde edilmiş şekillerine denetim tekniği denir. Genel anlamda denetim tekniği denetimin yürütülmesi sırasında işlemlerin nasıl denetime tabi tutulacağını açıklar. Denetim yöntemleri ise, denetim tekniğinden daha geniş kapsamlı olarak bu denetim tekniklerinin hangi yöntem içerisinde uygulanacağını belirlemektedir. Denetim tekniklerini arasında fiziki inceleme, doğrulama, yeniden hesaplama, belge incelemesi, bilgi toplama ve analitik inceleme sayılabilir. Bunları kısaca açıklamak gerekirse ;

a) Fiziki İnceleme : Fiziki inceleme ve sayma denetçilerin yaygın olarak kullandıkları bir tekniktir. Fiilen incelenen ve sayılan bazı aktif varlıklar, fiziken var olduklarında en iyi kanıt oluştururlar. Kasa, stoklar, demirbaşlar ve makineler vb. aktif varlıkların bu teknik yardımı ile incelenmesi denetçiye aktif değerlerin durumu hakkında bilgi sağlar. Örneğin nakdin sayılması onun varlığının bir delilidir. Stokların yerinde görülmesi onların varlığına işaret eder. Ancak bir aktif varlığın ekonomik değeri, fiziki miktarının yanında kalitesine, yani satılabilirliğine bağlıdır. Modası geçmiş bir malın fiziken incelenmesi sırasında, bilanço tutarına uygun olması anlam ifade etmez. Bu durumda denetçi daha dikkat ederek varlıkların kalite açısından da incelenmelidir.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Deloitte, **Denetim Teknikleri**, <http://www.denetimnet.net/Pages/DenetimTeknikleridisdenetim.aspx> (21.07.2007)

b) Doğrulama : Özel bir bilgi toplama türü olan doğrulama, sunulan bilgilerin veya var olan şartların dolaysız olarak üçüncü kişilerden teyit edilme sürecidir. Bu kapsamda, alacak tutarlarının doğrulanması, bağımsız denetçinin borçlu olanlarla doğrudan temasa geçmesi suretiyle gerçekleştirilir. Doğrulama genellikle hesap bakiyeleri için gerçekleştirilir. Üçüncü kişilerden alınan yazılı veya sözlü beyandır. Bu teknik, eğer işe yarar delil sağlayacaksa ve bu tarz bir delili mutabakat yolu ile almak verimli olacaksa kullanılmalıdır.¹⁹⁶

c) Yeniden Hesaplama : Yeniden hesaplama, belge ve kayıtların matematiksel olarak doğru olduğunun kontrol edilmesini ifade eder. Yeniden hesaplama tekniği faiz tahakkukları gibi çeşitli tahakkuklar, belirli muhasebe kayıtlarının özetleri ve müşteri tarafından yapılan hesaplamaların denetimi için uygun bir yöntemdir. Denetçinin, kayıtların aritmetik doğruluğunu araştırmak amacı ile yeniden hesaplama yapması ve bulunduğu neticeleri karşılaştırması işlemi kanıt elde etmenin en önemli yollarından birisidir.¹⁹⁷

d) Belge İncelemesi : Belge inceleme, kağıt ortamında, elektronik ortamda veya diğer ortamlarda tutulan, iç veya dış kaynaklı kayıt ve belgelerin incelenmesini ifade eder. Bazı belgeler varlıkların mevcudiyetine ilişkin doğrudan denetim kanıtı niteliğindedir. Fatura, makbuz, sözleşme veya iptal edilen çekler gibi belgeler incelenirken belge inceleme tekniği uygun bir yöntemdir. Örneğin; mutabakat mektubu gönderilen ve yanıt alınamayan bir ticari alacak bakiyesi için alternatif prosedürler uygularken nakliyat belgeleri incelenebilir.¹⁹⁸

e) Bilgi Toplama : Bilgi toplama, işletme içinde veya işletme dışında, finansal veya finansal olmayan bilgilerin, bilgili kişilerden elde edilmesini ifade eder ve yaygın olarak kullanılan bir tekniktir. Ancak bilgi toplama tekniği ile tek başına beyanlardaki önemli yanlışlıkların tespit edilmesi için yeterli ve uygun denetim kanıtı sağlanmamaktadır. Diğer teknikler ile desteklenen soruşturma tekniği eğer sorular en doğru bilgiye sahip insana sorulursa çok daha fazla ikna edici denetim kanıtı sağlar. Örneğin; ticari alacakların değerlemesini test edilirken yönetimin şüpheli alacaklar için

¹⁹⁶ Deloitte, a.g.e.

¹⁹⁷ Deloitte, a.g.e.

¹⁹⁸ Deloitte, a.g.e.

ayırıldığı karşılığın da değerlendirilmesi gerekir. Bu durumda soruların muhasebe şefi yerine üst düzey yönetime sorulması daha uygun olur. Üst düzey yönetimin şüpheli alacak karşılığını ayırırken kullandığı teknikleri öğrendikten sonra diğer denetim tekniklerini uygulayarak bu soruşturma desteklenmelidir.¹⁹⁹

f) Analitik İnceleme : Analitik inceleme teknikleri, finansal ve finansal olmayan verilerin kendi içindeki ve aralarındaki rasyonel ilişkilere dayanarak finansal bilgilerin değerlendirilmesini ifade eder. Bu denetim işlemi karşılaştırmalar, oran analizleri, karşılıklı hesaplar arasında ilişki kurma gibi işlemlerden oluşur.²⁰⁰

4.12. Kontrol Listeleri

Denetimin sağlıklı ve planlı bir şekilde yapılması ve her iç denetçinin denetimi yaparken belirli bir standart yakalanması için önceden oluşturulan listelerdir. Bu listelerde risk odaklı denetim mantığı içerisinde tüm denetim alanları ve unsurlarını içermekle birlikte ilgili denetim alanının risk sınıfı ve risk derecesi bulunur. Ayrıca Denetlenen Veri ve Çıkan Hata / Noksan sütunları bulunur. Böylelikle her bir kontrol noktası itibarıyla ortaya çıkan hata / noksan sayısı denetlenen veri sütununa bölünerek ilgili kontrol noktası itibarıyla Sıklık Derecesi' ne ulaşılır.

4.13. Örneklem Teknikleri

Bir ana kütlede tesadüfi olarak seçilmiş, az sayıda birimden oluşan bir örneği inceleyerek elde edilen sonuçların bütün ana kütleye genelleştirilmesine örneklem denir. İşlemlerin tamamının denetlenmesi zaman alıcı ve maliyetinin yüksek oluşu nedeniyle örneklem yoluna gidilmektedir. Denetimde örneklemede kullanılacak, istatistik ve istatistik olmayan örneklem olmak üzere iki yöntem vardır. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın denetçinin hedefi seçilen örnek birimlerinden hareketle ana kütle hakkında bir sonuca ulaşmaktır. Her iki yöntemde de, örnekleminin planlanması, planın uygulanması ve örneklem sonucu elde edilen kanıtların

¹⁹⁹ Deloitte, a.g.e.

²⁰⁰ Deloitte, a.g.e.

değerlendirilmesi aşamalarında denetçinin mesleki yargısından faydalandığı göz ardı edilmemelidir.²⁰¹

a) İstatistiki Olmayan Örneklem : Ayrıntılı matematik ve istatistik yöntemlerin kullanılmadığı daha çok denetçinin iradesiyle hareket ettiği istatistiki olmayan örneklem yöntemi temelde örnek büyüklüğünün belirlenmesinde istatistiki örneklemekten ayrılmaktadır.

b) İstatistiki Örneklem : Denetçinin örneklem büyüklüğünün belirlenmesi ve ana kütlede örneklem seçiminin yapılması aşamalarında ayrıntılı matematiksel ve istatistiki yöntemleri kullandığı bir yöntemdir. İstatistiki örneklem tekniklerini kısaca açıklamak gerekirse;

i) Kur'a İle Seçim : Kur'a yönteminde birimlere 1'den N'e kadar numaralar verilir ve bu numaralar kullanılarak ve rassal olarak örnek büyüklüğüne ulaşmaya kadar seçim yapılır.

ii) Rassal Sayılar Tablosu İle Seçim : Kura yönteminin pratik güçlükleri nedeniyle rassal sayılar tablosu hazırlanmıştır. Rassal sayılar tablosundaki sayılar, kura usulü ile tesadüfi olarak belirlenmiştir. Rassal sayılar tablosu kullanılırken önce ilk rakam tesadüfi olarak seçilir. Sonraki rakamlar ise peş peşe, belirli aralıklarla ya da çapraz olarak alınarak örnek grubuna girecek birimler belirlenmiş olur.

iii) Sistemik Seçim : $N/n=k$ formülü ile ilk k adet birimin içinden rassal olarak seçilecek bir birim ilk numune (n1) olarak alınır, diğerleri; (n1), (n1+k), (n1+k)+k, (n1+2k)+k,..... ile n hacimli örnek grubuna girecek birimler belirlenmiş olur. Örnek: 200 hacimlik bir ana kütlede 20 birimlik bir örneğin seçilmesi istenirse yukarıdaki formüle göre $200/20 = 10$ rakamı bulunur. Bunun anlamı örnek grubu içerisine girecek ilk rassal birimin belirleneceği ilk 10 adet birimdir. Rassal olarak ilk 10 adet birim içerisinden seçilen ilk birimin 3. birim olduğu kabul edilirse ikinci birimin 13., üçüncü birimin 23. ve devamı şeklinde bir diziye ulaşılmış olur. Bunların dışında

²⁰¹ Yunus Kışalı ve Davut Pehlivanlı, **Denetimde İstatistiki Olmayan Örneklem,**
<http://www.riskvedenetim.com/DenetimdestatistikiOlayanornekleme.pdf> (21.06.2008), s.3-5.

kullanılabilecek diğerk iki örnekleme tekniği ise kümelere ve zümrelere göre örneklemedir.

iv) Zümrelere Göre Örnekleme : Denetimi yapılacak olan ana kütle kendi içinde homojen olacak şekilde alt gruplara ayrıldıktan sonra, gruplara göre uygun olan örnekleme tekniği kullanılarak gerekli örnek hacmi belirlenir.

v) Kümelere Göre Örnekleme : Denetimi yapılacak olan ana kütle belirlenip kümelere ayrıldıktan sonra, kümeler arasından tesadüfi seçimle belirlenen kümelerin tamamı örnek hacmini oluşturur. Zümrelere göre örnekleme yapmanın amacı, numune seçiminde etkinliği artırmak, kümelere göre örnekleme yapmanın amacı ise maliyeti azaltmaktır²⁰².

4.14. Denetim Kanıtları ve Kanıt Toplama Teknikleri

İç denetçinin incelediği bir konu hakkında edindiği kanaati bir dayanağa dayandırması denetim bulgularını daha güvenilir hale getirmektedir. Burada iç denetim bulgularının dayanağı ise denetim sonucunda elde edilen delillerdir. Muhasebe denetiminde delil, denetçinin bir kanaate ulaşmak için kullandığı belge, işlem ve bilgidir. İç denetçi yeterli ve kaliteli delil toplamalıdır. Delil sayılacak unsurlar arasında iç kontrol sistemi etkinlik testleri, fiziki varlıklar, doğrulamalar, belgeler, muhasebe defter ve kayıtları, yeniden hesaplamalar, işletme personelinin yazılı ve sözlü beyanları ile karşılaştırma ve oranlar sayılabilmektedir.

4.15. Kanıtların Belgelenmesi ve Çalışma Kağıtları

İç denetim faaliyeti sırasında denetçi önemli hususları içeren noktalarda denetim kanıtı toplar. Tabiatıyla bu kanıtların belgelenmesi önem arz etmektedir. İç denetim faaliyetini sürdüren denetçi, elde ettiği kanıtları ve değerleme sonuçlarını çalışma kağıtlarına kayıt eder.

Çalışma kağıtları, denetçinin mesleki görüşünü ifade etmek için ihtiyaç duyduğu tüm kanıtları toplama araçları olduklarından türleri oldukça fazladır. Bazı

²⁰² Kışhalı ve Pehlivanlı, a.g.e., s.3-5.

çalışma kağıtları standart formlar şeklindedir, bazıları ise inceleme sırasında tutulan basit notlardır. Yapılan denetimin amacına, denetlenen şube / birimin özelliklerine ve iç denetçinin kişisel görüşlerine göre çalışma kağıtlarının sayısı, türü ve biçimi değişebilir.

Kanıtların belgelenmesi çalışma kağıtlarıyla yapılır. Çalışma kağıtları; denetçinin izlediği denetim testlerini, topladığı bilgileri ve incelemeleri ile ilgili olarak ulaştığı sonuçları gösteren yazılı kağıtlardır.

Çalışma kağıtlarının yer aldığı dosyaya *çalışma klasörü* denir. Çalışma kağıtları ilgili şube / birim hakkında oluşturulacak rapor bazında çalışma dosyası olarak ayrı ayrı klase edilir. Ayrı olarak klase edilen çalışma dosyalarının kapağına bağlı olunan rapor adı yazılır. Oluşan denetim raporların iç denetim birimine teslim edilmesi bazında sıralanarak çalışma klasöründe muhafaza edilir. Oluşan her çalışma klasörü bir numaralama sistemine dahil edilir. Bununla birlikte her çalışma klasörüne bir kapak yapılır. Bu kapak içeriğinde ilgili şube / birimin adı, denetim devresi, denetim sonucunda oluşan raporlar ve numaraları, denetimi yapan müfettişin adı yer almalıdır.²⁰³

Denetim raporunun hazırlanmasına esas teşkil etmesi, iç kontrol sisteminin değerlemesine yardımcı olması, denetim çalışmasının yürütülmesine yardımcı olması, savunma aracı olması, çeşitli konularda bilgi kaynağı olması ve gelecekteki denetim çalışmalarına yardımcı olması ise çalışma kağıtlarının yararları arasında sayılabilir.

Denetim kağıt türleri ise; denetim programı ve akış şemaları, denetim raporu ve finansal tabloların taslakları, denetim mizanları, dönem içinde düzenlenen iç kontrol soru formları, iç kontrol notları, yeni yapılmış olan önemli sözleşme ve kontratlar, finansal tablolar, yazışmalar, doğrulamalara yanıtları (teyit mektupları), envanter mizanları, düzeltme kayıtları ile ilgili çalışma kağıtları, listeler, analizler ve hesaplamalarla ilgili çalışma kağıtları, tutanaklar, sözleşmeler ve diğer belgelerin suretleri ve özetlerinden oluşmaktadır.

Çalışma kağıtlarının hazırlanması ile ilgili bazı ilkeler mevcuttur. Her çalışma kağıdında hazırlayan denetçinin adı ve parafı bulunmalıdır.²⁰⁴ İyi bir dosyalama için

²⁰³ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Denetim Prosedürü Raporlama Faaliyetleri İş Akışı, s.1-3.

²⁰⁴ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri ve Politikalar, a.g.e., s.7.

çalışma kağıtları uygun bir düzende endekslenmelidir. Tamamlanmış çalışma kağıtları yapılan denetim işini açıkça göstermelidir. Her çalışma kağıdında hazırlanma amacına uygun yeterli bilgi bulunmalıdır. Ulaşılan sonuç çalışma kağıtlarının altında öz ve açık olarak bulunmalıdır.

4.16. Risk Odaklı İç Denetim

İç Denetim Enstitüsüne (The Institute Internal Auditor) göre risk; organizasyonu bütünüyle etkileyebilecek olan faaliyetler ve finansal kayıplar, etik olmayan davranışlar, güvenilirliğin zarar görmesi ve yasal düzenlemeler ile çalışma yönergelerine uygun olmama türünden bir olay ya da eylemin kurumu olumsuz bir biçimde etkilemesidir. Başka bir ifade ile işletmenin amaçlarına ulaşabilmesi veya belirlediği stratejileri başarılı bir şekilde uygulanmasını engelleyen olay ve davranışlar şeklinde ifade edilebilir. Risk kavramını, sadece olumsuz olaylar veya davranış modelleri olarak algılamamak gerekir. Pozitif bir olayın gerçekleşmesi durumunda bundan yararlanamamak da risk kavramına dahildir.²⁰⁵

Risk denetimi ise; finansal ve yönetsel sistem ve kontrol mekanizmalarının risk, hata ve zayıflıkların belirlenmesi ve iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması yoluyla mevzuata uygunluk, yönetim ve davranış standartları ile iç kontrollerin denetimi konularına yoğunlaşan bir denetim türüdür.

Örgütlerde meydana gelen hızlı ve kesin değişimler risk odaklı iç denetim yönteminin doğmasına zemin hazırlamıştır.²⁰⁶ Risk odaklı iç denetim ilk olarak 1995 yılında ABD’de benimsenmiştir.²⁰⁷

Denetimin risk odaklı yapılması, denetim faaliyetinin geçmişin hatalarını arama amaçlı ve münhasır bir işlem veya şahsa odaklı yürütülmesi yerine, gelecekte kurumun daha iyi yönetilmesine çevrilmesinin en kısa ifadesidir. Bu kavram denetimin kaynaklarının sınırsız olmadığını ve münhasıran denetimin de bir kaynak tükettiğini,

²⁰⁵ Dana R. Hermanson ve Larry E. Rittenberg, **Internal Audit and Organizational Governance**, Florida : The Institute Internal Auditor Research Foundation, 2003, s.51.

²⁰⁶ David Mcnamee ve Georges Selim, “Changing Paradigm”, **Mc2 Management Consulting**, 1998, <http://www.mc2consulting.com/riskart8.htm>, (26.01.2006).

²⁰⁷ Mehmet Tahir Özsoy, “Risk Odaklı Denetim ABD Uygulaması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, (Mart-Nisan 2004), s.2.

denetlenmesi gereken birim ve süreçlerin her birinin ayrı ve farklı risklere maruz bulunduğunu ve denetlenecek birim ve süreçlerin göreceli olarak farklı önem derecesine sahip olduğu varsayımlarına dayanır. Risk odaklı denetim sürecinde, yıllık denetim programının (buna yıllık denetim planı da denmektedir) risk odaklı olarak yapılması gerekir. Bunun için Kurumun denetim önceliklerinin neler olduğunun belirlenmesi, denetlenecek işlem süreçlerinin tespit edilerek kurumun tam bir risk haritasının çıkarılması ve denetim kaynaklarının en riskli faaliyetlerden başlanılarak denetimin programlanması gerekir. Biz buna makro risk analizi veya kurumun genel risk analizi diyebiliriz. Bu program kapsamında yer alan, münhasır bir iç denetim faaliyeti ile görevlendirilen iç denetçinin denetim faaliyetinin başlangıcında yapacağı bireysel denetimlerde risk analizi dediğimiz mikro risk analizi çalışması vardır. Denetim çalışma planında yer verilecek bu çalışmayla denetlenen faaliyete ilişkin risklerin tanımlanması, mevcut iç kontrollerin değerlendirmesi ve risklerin giderilmesine yönelik iç kontrol uygulamalarının geliştirilmesi hedeflenir. İç denetçilerin, iç denetim faaliyeti dışında diğer görevleri de vardır. Bu görevleri, yönetim süreçlerinin denetlenmesi, geleceğe yönelik bilgi üretilmesi, IT bilgi teknolojileri denetimi, danışmanlık faaliyetleri, kurumun geliştirme ve yenilik projelerine katkı sağlama, performans ölçümü ve verimlilik analizi olarak sayabiliriz.²⁰⁸

Risk odaklı iç denetim, denetim faaliyetinin odak noktasının geçmiş faaliyetlerden geleceğin yönetilmesine çevrilmesinin günümüzdeki ifadesidir. Risk odaklı iç denetim, işletmelerin risk profillerinin belirlenmesi, denetim sürecinin işletmenini risk profiline göre şekillendirilmesi ve denetim kaynaklarının buna göre tahsis edilmesi esasına dayanan ve denetimin etkililiğini artırmayı amaçlayan bir denetim yaklaşımıdır.²⁰⁹

İç denetim yöneticisi kurumun hedeflerine uygun olarak, iç denetim faaliyetlerinin önceliklerini belirleyen risk odaklı planlar yapar ve bunları uygular.²¹⁰

²⁰⁸ H. Abdullah Kaya, **İç Denetim**, <http://www.tkgm.gov.tr/turkce/dosyalar/diger%5Cicerikdetaydh224.pdf> (21.08.2007)

²⁰⁹ Niyazi Kurnaz, **Denetim Yedinci Bölüm : Güncel Denetim Yaklaşımları**, <http://www.niyazikurnaz.net> (28.09.2007)

²¹⁰ 2010-2, **Uluslararası İç Denetim Standartları**, The IIA Research Fundation, Florida, 2008, s.183.

Risk odaklı iç denetimin kapsamına²¹¹ bakacak olursak, İç kontrol sisteminin yeterliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi, Risk yönetimi yöntemlerinin ve risk değerlendirme metodolojilerinin uygulanmasının ve etkinliğinin incelenmesi, Elektronik bilgi sistemi ile elektronik hizmetler de dahil olmak üzere yönetim ve finansal bilgi sistemlerinin gözden geçirilmesi, Muhasebe kayıtları ile finansal tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin incelenmesi, İşletmenin risk tahmini ile bağlantılı olarak kendi sermayesini değerlendirme sisteminin incelenmesi, Hem işlemlerin hem de belirli iç kontrol sistemi işleyişinin denetlenmesi, Yasal ve düzenleyici otoritelerin koşullarına, etik kurallara, politika ve yöntemlerin uygulanmasına riayetinin incelenmesi, Düzenleyici raporlamanın doğruluk, güvenilirlik ve zamanındalığının kontrolü olarak sıralanabilir.

Risk odaklı denetim süreci; risklerin tanımlanması, risklerin ölçülmesi, risk ağırlıklarının belirlenmesi, risklerin sınıflandırılması, risklerin minimize edilmesi veya transfer edilmesi aşamalarından oluşur. İşletmenin içinde bulunduğu olası tüm riskler tanımlanır. Bu riskler ağırlık derecesine göre sıraya konur ve risk seviyesi belirlenir. Risklerin azaltılması için gereken önlemler alınır ve uygulanır. Risk denetimine ilişkin raporlama yapılır. Son olarak risk yönetiminin etkinleştirilir ve denetlenir.²¹²

Önceleri iç denetim çerçevesinde, iç kontrol sisteminin etkinliği denetlenmek suretiyle gerçekleştirilmiş olan faaliyetlerin yasa, yönetmelik ve işletme planlarına ne kadar uygun olduğu araştırılmaktaydı. Risk odaklı iç denetimle birlikte denetimin yönü uygunluk denetiminden risk denetimine dönmüştür. Elektronik bilgi sistemi ve veri tabanlarının izlenmesi yoluyla sürekli risk analizi yapılması erken uyarı işaretlerinin algılanmasını sağlar. Denetçiler bu sayede denetim önceliklerini değiştirmede ve ciddi bir kayıp ortaya çıkmadan önce durumun daha kötüye gitmesini önlemede yararlanabilirler.²¹³ Risk odaklı iç denetimde risk algılamasından kaynaklanan bu değişim denetimin bütün aşamalarını kapsamaktadır.²¹⁴ Bu bağlamda risk odaklı iç denetimde öncelikle risk profili ortaya çıkarılmakta, denetim prosedürünün kapsamı,

²¹¹ Basle Committee on Banking Supervision, **Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçilerle İlişkisi**, İstanbul, Temmuz 2000, s.3.

²¹² Çetin Özbek, “İç Denetimde Yeni Uygulamalar”, **7. Türkiye İç Denetim Sempozyumu**, İstanbul, 29-30 Mayıs 2003.

²¹³ Baran Özeren, **İç Denetim, Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları**, Ankara : Sayıştay Yayınları, 2000, s.43.

²¹⁴ Simpson Barclay, “An Introduction to Internal Auditing in Banking”, **Recruitment Consultants**, 2003, s.1.

içeriği, zamanlaması, kaynakların tahsisi gibi hususlar risk profiline göre şekillendirilmektedir.²¹⁵ Tipik bir risk odaklı iç denetim, risk profilinin ortaya çıkartılabilmesi için risk tanımlama ve değerlendirme aşamalarını da kapsamalıdır. Bu aşama, risk odaklı iç denetim açısından çok önemlidir ve kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir.²¹⁶

Riskler, analiz edilme sürecinde sahip oldukları özelliklere göre 3 açıdan sınıflandırılabilir.

a) Bazı riskler vardır ki bunların banka işletmesinde gerçekleşme olasılığı düşüktür. Ayrıca riskin varlığı durumunda ortaya çıkacak zarar çok azdır. Bu tür riskler için katlanılacak kontrol maliyeti daha yüksek olacağından herhangi bir çalışmaya gerek kalmayacaktır. Bankanın bu risklere ve maliyete katlanması daha karlı olacaktır.

b) Bazı risklerin gerçekleşme olasılığı yüksek ancak ortaya çıkardığı zarar düşük olabilir veya tam tersi olarak bazı risklerin gerçekleşme olasılığı düşük ancak ortaya çıkaracağı zarar büyük olabilir. Bu alanlar ise orta derece riskli bölgelerdir. Banka iç denetim birimleri ikinci dereceden bu riskli alanları denetleyebilir.

c) Asıl denetlenmesi ve banka kaynaklarının aktarılması gereken nokta ise 3. tip risk alanıdır. Bu alanda risklerin hem gerçekleşme olasılığı yüksek hem de gerçekleştiği zaman ortaya çıkaracağı zarar büyüktür. Banka iç denetçileri ve banka yönetimini asıl ilgilendiren riskler bu alandaki riskler olmalıdır. İşte bu denetim tekniği risk odaklı denetimdir ve banka için katma değer yaratacaktır.²¹⁷

Denetlenecek birimler için denetim başlıkları belirlenir. Bunlar Muhasebe, Mevduat, Krediler, Kambiyo, Performans, Muhaberat ve Suistimal, Banka Kartları ve İnternet Bankacılığı başlıkları olabilir. Daha sonra bu başlıklar için genel denetim başlıkları belirlenir. Burada amaç denetimi gerçekleştirecek iç denetim çalışanları arasında belirli bir kalite standardını yakalamaktır. Zira bu şekilde asgari denetim konuları da belirlenmiş olmaktadır. Bunun dışında, bu denetim konularına ek olarak iç denetim çalışanlarınca denetimi yapılan şube / birimin özelliklerine göre daha ayrıntılı

²¹⁵ Özsoy, a.g.e., s.1.

²¹⁶ Tamsir Samsun, "Risk Based Auditing: The Way Forward", **The FI Auditor**, (August-September 2002), s.4.

²¹⁷ Süleyman Uyar, 28.11.2007, <http://ickonder.org/risk-odakli-denetim.html> (22.06.2008)

bir denetimi gerektiriyor ise ek denetim konuları da ilave edilebilir. Bu tablolara “Denetim Alanları İtibarıyla Kontrol Noktaları Tablosu” denilmektedir²¹⁸. Denetim Alanları İtibarıyla Kontrol Noktaları Tabloları denetim yapılacak her birim için, birimin uhdesinde bulundurduğu risk unsurlarına göre ayrı ayrı hazırlanır. Ve hazırlanan her Denetim Alanları İtibarıyla Kontrol Noktaları Tablosu için “Denetim Prosedürleri” oluşturulur. Denetim Prosedürleri her denetim konusu itibarıyla denetimin nasıl yapılacağını ve denetimin yapılırken hangi konuların özel dikkat gerektirdiğini, ilgili konuda sıkça karşılaşılan hata çeşitlerini, bunların nasıl saptanabileceğini ve bu hususların ne şekilde iç denetim raporuna aktarılacağını içermektedir. Bu tabloda risk derecesi yüksek olan konulara çalışma programına göre daha fazla zaman ayrılması gerekmektedir. Böylece önemli ölçüde risk içeren konulara öncelik verilecek ve risk unsurunu doğuran konuların özellikle üstünde durulacaktır. Başka bir ifadeyle “risk odaklı denetim” yapılacaktır. Bu noktada yapılacak denetimin bir anlamda yolunu çizecek olan, ilgili birime göre hazırlanan Denetim Alanları İtibarıyla Kontrol Noktaları Tablosu oluşturulurken denetim konularına verilecek brüt risk puanlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Zira mevzuatta bankanın ilgili kıstaslara uymaması sebebiyle risk altında olacağını açıkça içeren kanun, yönetmelik veya tebliğ maddeleri var iken, ilgili denetim konusunun brüt risk puanına düşük sınıfına giren bir skorlama yapılması bankayı risk altına sokabilecektir.

4.16.1. Risk Matrislerinin Hazırlanması

Denetim plan ve programlarının hazırlanmasında bankanın tüm risklerinin değerlendirildiği makro risk değerlendirme matrisinden yararlanılır. Bu amaçla düzenlenen risk matrisi beş aşamalı olarak hazırlanır.

1. Denetim Alanları İle Kontrol Noktalarının Belirlenmesi
2. Brüt Risk Düzeylerinin Belirlenmesi
3. İç Kontrollerin İle Sağlanan Yeterliliğin Değerlendirilmesi
4. Net Risklerin Belirlenmesi
5. Risklerin Önceliklerinin Belirlenmesi

²¹⁸ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi, Denetim Alanları İtibarıyla Kontrol Noktaları Tabloları

Risk matrisi, birimin belli bir tarihteki risk durumunu göstermekle birlikte birimin risklerinin nasıl yönetildiğini de gösteren önemli bir belgedir. Risk matrislerinin sürekli gözden geçirilmesi, zaman içerisinde ortaya çıkacak yeni riskler karşısında güncellenmesi gerekir. Denetim planlarında belirlenen risklerin yılda en az bir defa ve denetim programlarında belirlenen risklerin ise üç ayda bir güncellenmesi etkili bir uygulamadır. Risk matrisleri hazırlanmadan önce birimin risklerine ilişkin olarak iç denetçiler arasında tartışma ortamları oluşturulmalı, yönetim kademeleri ve dış deneticilerden elde edilen bilgilerden de yararlanılmalıdır. Ayrıca, risk matrisleri hazırlanırken denetim alanlarının her biri ayrı ayrı ele alınmalı ve tüm denetim alanlarında aynı kriterlere bağlı kalınmalıdır.

1. Denetim Alanları İle Kontrol Noktalarının Belirlenmesi : Risk matrisinin hazırlanmasına, birimin tüm faaliyetlerini kapsayan denetim alanlarının tespiti ile başlanılır. Denetim alanlarının belirlenmesinde faaliyetlerin önemi göz önünde bulundurulur. Gerek görülmesi halinde bir faaliyet alanının alt birimleri ayrıca denetim alanı olarak tanımlanabilir.

2. Brüt Risk Düzeylerinin Belirlenmesi : Birimlerde mevcut iç kontroller ve tedbirler dikkate alınmadığında oluşan risklere mutlak risk denilir. İşin tabiatı gereği mutlak risk faktörlerinin değerlendirilmesi sırasında mevcut kontroller ve önlemler dikkate alınmaz. Bu aşamada, denetim alanlarını etkileyebilecek risk faktörleri tanımlanır. Mutlak risk düzeyinin belirlenmesinde kullanılan ve her birimde farklılık gösterebilen temel risk faktörlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

i) Brüt Risk Faktörlerinin Tanımlanması : Birimde denetim alanlarını aşağıda belirtilen temel risk faktörlerine göre bir değerlendirmeye tabi tutabilirler. Birimler, kendi faaliyet alanlarıyla ilgili olarak, bu risk faktörleri dışında başkaca risk faktörlerine de yer verebilirler. Ancak, mutlak risk faktörlerinin sayısının fazla olmamasına özen gösterilmelidir. Risk faktörleri basit olmalı, belli risk tanımlarını içermeli ve tanımlanan risk faktörü üzerinde üst yönetici ve iç denetim birimi başkanının mutabakatı sağlanmalıdır.²¹⁹

²¹⁹ Keleş, a.g.e., s.2.

ii) Brüt Risk Faktörlerinin Ölçülmesi : Denetim alanlarına yönelik mutlak risk faktörleri tanımlandıktan sonra, denetim alanlarının bu risk faktörleri karşısındaki konumu ölçülür. Risklerin ölçülmesinde her risk faktörü mümkün olduğu kadar somut olarak açıklanır, kişisel önyargı ve değerlendirmelerden kaçınılır. Değerlendirmelerde kişiselliği azaltmak ve tutarlılığı sağlamak amacıyla her risk faktörüne 1’den 5’e kadar tanımlayıcı bir değer verilir. En düşük risk seviyesi için 1 ve en yüksek risk seviyesi için 5 değeri kullanılır. Daha sonra, risk faktörlerine verilen bu değerler her alan için tespit edilen ağırlık derecesiyle çarpılır. Son olarak her faktör için elde edilen değerler toplanarak denetim alanının mutlak risk düzeyi belirlenir.²²⁰

3. İç Kontrollerin Yeterliliğinin Değerlendirilmesi : Birimin risk matrisinin hazırlanmasının üçüncü aşaması, iç kontrollerin yeterliliğinin değerlendirilmesi aşamasıdır. İç kontrollerin yeterliliği, faaliyet alanlarının ayrıntılı denetiminden sonra kesin bir şekilde değerlendirilebilir. Ancak yine de her denetim alanı ile ilgili olarak belli kriterlere göre bir kontrol değerlendirmesi yapılabilir.²²¹

a) Kontrol Risk Faktörlerinin Tanımlanması : Birimin iç kontrollerinin yeterliliğini değerlendirmek için aşağıda üç temel faktör belirlenmiştir.

i) Kontrol Ortamı : Kontrol ortamı, birimdeki ortak politikaları, prosedürleri, rutinleri, fiziki tedbirleri ve çalışanları ifade eder. Etkin bir kontrol ortamı, yazılı politika ve prosedürlere, güvenilir sistemlere, hataların fark edilme ve düzeltilme zamanına, doğru görev ve yetkilerin doğru kişi ve birimlerde toplanmasına ve uygun bir personel devir hızına bağlıdır. Gözetim eksikliği, yüksek hata oranı, belgelendirmede noksanlık, aşırı iş yoğunluğu, yüksek oranda personel devir hızı ve rutin olmayan işlemler zayıf kontrol ortamının göstergeleridir.²²²

ii) Önceki Denetim Tarihi : Bir denetimden sonraki denetim tarihi ne kadar uzarsa daha sonraki denetim faaliyetindeki risk de o derece artar. Bu nedenle bir önceki denetimin ne zaman yapıldığı denetim kaynaklarının dağılımında önemli bir etkidir. Bu risk faktörü, birimin son denetlenme tarihine bir ağırlık verilerek ölçülür.

²²⁰ Keleş, a.g.e., s.3.

²²¹ Keleş, a.g.e., s.3.

²²² Keleş, a.g.e., s.3.

iii) Yönetici ve Personelin Yetkinliği : Bu kriter, üst yöneticinin faaliyet yönetici ve personeline duyduğu güveni yansıtır. Yönetici ve personelin mesleki yeterliliğindeki zaaf lar birimin faaliyet riskini arttıran önemli bir faktördür. Bu riskin ölçülmesinde; faaliyet alanının önceki denetim raporundaki bulgularının ağırlığı, yönetim ve personelin denetim bulgularının gereğini yerine getirmedeki tutumları birer gösterge olarak kullanılabilir.

b) Kontrol Risk Faktörlerinin Ölçülmesi : İç kontrole ilişkin risk faktörleri tanımlandıktan sonra, denetim alanlarının bu risk faktörleri karşısındaki konumu ölçülür. Bu değerlendirmede de mutlak risk faktörleri için kullanılan yöntem uygulanmalıdır. Önce her bir risk faktörüne 1'den 5'e kadar bir değer verilir. Sonra bu değerler ağırlıkları ile çarpılır. Son olarak her faktör için elde edilen değerler toplanarak denetim alanının kontrollere ilişkin risk düzeyi belirlenir.

4. Net Risklerin Tespiti : Birimin mutlak risk değeri ile kontrol risk değeri hesaplandıktan sonra bakiye risk değerinin tespiti yapılır. Bu aşamada denetim alanının mutlak risk değeri ile kontrol risk değeri çarpılarak ilgili alanın bakiye risk değeri hesaplanır.²²³

5. Risklerin Önceliklerinin Belirlenmesi : Birimin risk matrisinin hazırlanmasındaki son aşama, her bir denetim alanına ait risklerin mukayese edilerek sıralanmasıdır. Sıralanan riskler yeniden bir değerlendirmeye tabi tutulabilir.²²⁴ Bu aşamada birim için risk düzeylerinin hesaplanmasının detaylarına değinilmiştir.

4.16.2. Birimin Risk Düzeyinin Hesaplanması

Birimin risk düzeyi aşağıdaki gibi belirlenir²²⁵.

Risk Derecesi : Denetim alanları itibariyle kontrol noktasında her inceleme konusu için ayrı ayrı belirlenen rakamlardır.

²²³ Keleş, a.g.e., s.3.

²²⁴ Keleş, a.g.e., s.4.

²²⁵ Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Denetim Prosedürü Raporlama Faaliyetleri İş Akışı, s.3.

Sıklık Derecesi : Yine aynı tabloda denetlenen veri ve bulgu adedi dikkate alınarak belirlenmektedir.

Risk derecesi ile sıklık derecesinin çarpımı ayrı bir sütunda belirtilir. (1)x(2) Madde net risk düzeyi bu çarpım sonucuna göre belirlenir. Aralıklar şöyledir:

(1)x(2)	Madde Net Risk Düzeyi
1.00 - 5.00	1
5.01 - 10.00	2
10.01-15.00	3
15.01-20.00	4
20.01-25.00	5

Kontrol Noktaları Risk Dereceleri Ortalaması : Denetim alanları itibariyle kontrol noktalarında hangi rapor incelemelerini yapıyorsak madde yazılınsın veya yazılmasın incelenen tüm maddelerin risk derecelerinin aritmetik ortalaması alınır.

Alınan ortalama 1-5 arasında hangi dilime denk geliyorsa o değer verilir. Değer aşağıdaki gibi belirlenir.

0-1 → 1 1-2 → 2 2-3 → 3 3-4 → 4 4-5 → 5

Risk Derecesi: Madde Net Risk Düzeyi x Kontrol Noktaları Risk Dereceleri Ortalaması

Birim Ortalama Risk Derecesi: Tüm raporların risk derecelerinin toplamları rapor sayısına bölünerek şube / birimin ortalama risk derecesi bulunur.

Örneğin kredi risk grubunda belli bir miktarın üzerindeki alacakların tahsilinde yaşanabilecek aksamalar yer alabilir. Tabloda tanımlanan her alan için kabaca yukarıda bahsi edilen şekilde bir risk değerlendirme yapılır. Bu ilk değerlendirme sonrası orta ve üzeri değer alan risk alanları için ayrıntılı incelemeler yapılırken, düşük değer alan, risk alanları ihmal edilebilir. Ayrıca tabloya potansiyel sürprizler için de bir kalem eklenir.²²⁶

²²⁶Treasury Board of Canada Secretariat, **Risk-Based Audit Framework Guide (RBAF Guide)**, 2003, s.23.

Risk Alanları İtibariyle Kontrol Tablosu hazırlandıktan sonra ilk risk değerlemesi yüksek çıkan detaylı analizi yapılması gereken, her bir risk alanının organizasyona etkileri, ayrıntılı risk değerlemesi yapılarak belirlenir.²²⁷

Etkin risk değerlendirme işlevi, banka faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebilecek kurumsal yapının karmaşıklığı, banka faaliyetlerinin içeriği, personel kalitesi, kurumsal değişiklikler gibi kurum içi faktörlerle ekonomik etkenler, sektördeki değişimler, teknolojik gelişmeler gibi kurum dışı tüm faktörlerin tespit edilmesini gerektirir. Risk değerlendirmesi kapsam olarak hem bankanın organizasyon yapısındaki tüm seviyelerde, hem de banka iştiraklerinin faaliyetlerini de içine alacak şekilde tüm faaliyetleri kapsayan geniş bir yelpazede yapılmalıdır. Etkin bir risk değerlemesi, ölçülebilir ve ölçülemez tüm riskleri kapsamalı ve bu risklerin kontrolüne ilişkin kar ve maliyet hesaplamalarını içermelidir.²²⁸

Risk odaklı denetimde risk seviyesi düşük olan riskler, yani kabul edilebilir risk grubunda yer alan riskler incelenmezken, risk seviyesi yüksek olan riskler, yani kabul edilemez risk grubunda yer alanlar ayrıntılı incelemeye tabi tutulur.²²⁹

Kabul edilebilir risk sınırının üzerindeki risklere ait işlemler data olarak ele alınır. Bu risk seviyelerinin hangi şartlar dahilinde kabul edilebilir risk sınıfına dahil olabileceği belirlenir. Akabinde yapılacak iyileştirmeler ve uygulama detayları tespit edilir. İcrai faaliyeti ilgili birim çalışanlarının sorumluluğunda olacak şekilde danışmanlık hizmeti verilerek ilgili hususların risk seviyelerini düşürecek işlemler gerçekleştirilir. Risk odaklı iç denetim, yüksek risk alanlarına odaklanmayı sağladığı için denetimde etkinliği artırmak suretiyle zaman ve maliyet tasarrufu sağlar. Ayrıca tekrarlayan, birbirinin aynı çalışma planlarından uzaklaşmayı sağladığı için denetçiyi monoton bir çalışma planına düşmekten kurtarır.

Risk odaklı iç denetimin sözü edilen faydalara ulaşmasının önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir,²³⁰

²²⁷ Treasury Board of Canada Secretariat, a.g.e., s.24.

²²⁸ Basle Committee on Banking Supervision, **Bankalarda İç Denetim Sistemleri**, İstanbul, Eylül 1998, Madde 21.

²²⁹ Treasury Board of Canada Secretariat, a.g.e., s.23.

²³⁰ Özsoy, a.g.e., s.1.

1. Risk odaklı iç denetim yöntemi, kurum risklerinin hepsini değerlendirememektedir. Bu da kurumun sahip olduğu risklerin hepsinin ölçülememesinden kaynaklanmaktadır.

2. Kurum tarafından üretilen bilgi ve analizlerin kullanılması, kurumun risk yönetim sistemine yüksek düzeyde bağımlılık oluşturur.

3. İncelemeler, tüm sektörü etkileyen risklerin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde yetersiz kalabilmektedir.

4. Çok uluslu şirketler gibi büyük kurumların merkezî olmayan yapıları denetimi engelleyebilmektedir.

Bütün bunlara ilave olarak, iç denetçinin risk odaklı iç denetimde üzerine düşen görevi yapabilmesi için risk yönetim sistemleri hakkında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olması gerekmektedir. Ayrıca söz konusu yaklaşım denetçinin denetim vizyonunu, planlamasını ve haberleşmesini sağlayabilmesi için daha fazla yeteneğe sahip olmasını gerektirir.²³¹ “Geleneksel Denetim” özellikleri olan denetim odaklı olma, işlem odaklı olma, finansal kayıp esaslı, uygunluk denetimi, mevzuat tabanlı olma, sistemin koruyucu olması, deneyim ağırlıklı denetim unsurları ile “Risk Odaklı İç Denetim” özellikleri olan katma değer yaratma, süreç odaklı olma, verimlilik esasına dayanma, risk tanımlama ve işlem süreçlerinin geliştirilmesi, risk yönetimi tabanlı olma, değişimin öncüsü olma ve yoğun teknoloji kullanımı unsurlarıyla karşılaştırıldığında, çağımızın gereği olan riskin realize edildikten sonra saptanması yerine riskin realize olmasının önüne geçilmesi bakımından yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir. İş bu sebeple risk odaklı denetim anlayışı çağımız için olmazsa olmaz yaklaşım tarzıdır.

4.17. Bilgi Sistemleri Denetimi

Günümüzdeki teknolojik gelişmelerin süratle artması ve bunun yansımaları olarak bu teknolojik gelişmelerin bankacılık uygulamalarına uyarlanması beraberinde karmaşık bir yapı yaratmaktadır. Bu karmaşık yapıların hem anlamlandırılması hem de yapılar üzerinde hasıl olan risklerin izlenmesi ve süreçlerinin dikkatli bir şekilde denetlenmesi önem arz etmektedir. Bilgi sistemlerinin denetimini gerektiren bir çok neden bulunmakla beraber, önemli başlıklar olarak sistemlerin kesintisiz çalışması, acil

²³¹ Mcnamee ve Selim, a.g.e.

durumlar karşısında iş sürekliliğinin sağlanması, teknoloji risklerine karşı önlem alınması, teknolojik alt yapının ihtiyaçları karşılama düzeyinin yeterli olup olmamasının ve uygunluğunun belirlenmesi, bilgi işlem departmanını oluşturan alt birimler ve tepe yönetimlerin kişilere bağımlı olması, teknoloji yatırımlarının yürütülen projelere uygunsuzluk içermesi olasılığı, özellikle ana yazılımlar üzerinde yetki hiyerarşisinin hassasiyeti, yazılı prosedür ve uygulama talimatlarının olmaması veya yeterli bilgi içermemesi, kullanıcıların sistem yada uygulama kaçaklarını görmeleri ve bu kaçakları kötüye kullanma ihtimallerinin bulunması, gerek müşteri ve gerekse kurumun sistem üzerindeki bilgilerinin suistimale uğraması olasılığı olarak sıralanabilmektedir.

Bilgi sistemleri denetimi, bankaların kullanmakta oldukları bilgi teknolojilerinin daha önceden belirlenmiş denetim alanları itibariyle değerlendirilmesi sürecidir. Denetim alanları bankaların işlem çeşitliliğine ve teknoloji yapısına bağlı olarak çok çeşitli olabilmektedir. Ancak tüm bankalarda uygulanması gereken minimum denetim alanları mevcuttur. Bilgi sistemleri denetimi yapılırken süreçsel bir yöntem izlenmelidir. Bilgi sistemlerindeki en başlıca amaç iletişim kaynağından sağlanan verinin, yetkililer bazında işlenmesi, doğru kanallardan haberleşme kanalında hareket etmesi ve doğru sonuçları içeren datalar olarak sonuçlara yansımaları olmalıdır. İş bu sebeple sistemlere ve bilgi kaynaklarına erişim yetkileri, iş süreçleri, iş akışları, plan ve prosedürler gibi unsurların yazılı olarak bulunması önem arz etmektedir.

Dünya genelinde sistemleri deregüle etmeye yetkili resmi kuruluşlarca çıkarılan kanun, yönetmelik, tebliğler ve genel kabul görmüş yazılı standartlara dikkat edildiğinde, bilgi sistemlerinin iki temel etrafında düzenlemeye tabi tutulduğu görülmektedir.

1. **Bilgi Sistemleri Yönetimi** : Çıkarılan kanun, yönetmelik ve tebliğler ile bilgi sistemleri çalışmalarının hangi kıstaslar doğrultusunda ve ne şekilde yapılacağı belirtilir. Bankacılıkta bilgi sistemleri yönetimi uygulama yönetmeliğinde bazı ana başlıklar yer almaktadır.²³²

²³² Ahmet Türkay Varlı, "Bankacılıkta Bilgi Sistemleri Yönetimi ve Denetimi / Mevzuat Çerçevesinde BDDK Perspektifi", **XI. Türkiye İç Denetim Kongresi**, İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü, 9 Kasım 2007, s.26-29.

Bs Yönetimi / İlkeler Tebliği Ana Başlıklarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.²³³

Bilgi Sistemlerine İlişkin Risk Yönetimi

- Yönetim Gözetimi
- Güvenlik Kontrol Sürecinin Tesis Edilmesi Ve Yönetilmesi
- Destek Hizmeti Alımı Sürecinin Yönetimi
- Kimlik Doğrulama
- İnkâr Edilemezlik Ve Sorumluluk Atama
- Görevler Ayrılığı İlkesi
- Yetkilendirme
- İşlemlerin, Kayıtların Ve Verilerin Bütünlüğü
- Denetim İzlerinin Oluşturulması
- Veri Gizliliği
- Müşterilerin Bilgilendirilmesi
- Müşteri Bilgilerinin Mahremiyeti
- Bilgi Sistemlerine İlişkin İş Sürekliliği Ve Kurtarma Planı
- Acil Ve Beklenmedik Durum Planı

Bilgi Sistemlerine İlişkin İç Kontrollerin Tesisi ve Takibi

- Uygulama Kontrolleri
 - *İş Bilgisi+Uyum+İş Akışları+Kontroller*
- Genel Kontroller (CobiT®)
 - *IT+İş Hedefleri ile İlişkilendirme+Uyum+Ölçüm+Kontroller*
- Kontrollerin Takibi

Özellik Arz Eden İşlemler

- İnternet Bankacılığına Özel Hükümler
- ATM Güvenliği
- Kablosuz Haberleşme Teknolojileri
- Uyum Süreci

²³³ Varlı, a.g.e., s.26-29.

2. **Bilgi Sistemleri Denetimi** : Bilgi sistemleri denetiminin nasıl yapılacağı, minimum denetim standartları, uygulanması gereken denetim noktaları, oluşturulacak denetim raporların hangi standartlarda olması gerektiğinin kanun, yönetmelik ve tebliğlerle düzenlemeye tabi tutulduğu alandır. Bankacılıkta bilgi sistemleri denetimi uygulama yönetmeliğinde bazı ana başlıklar yer almaktadır. Bunlar ;²³⁴

Bankacılıkta Bs Denetimi / Yönetmelik Ana Başlıklar

- Üçlü Saç Ayağı
 - İç Denetim
 - Bağımsız Denetim
 - Kamu Denetimi
- Finansal Ve Bilgi Sistemleri Denetçileri Arasında İşbirliği
- Denetimde Bütünlük
 - Denetim Alanlarının Bütünselliği(Finansal+BS Denetimi)
 - Sorumlulukların Tespiti
- Risk Odaklı Denetim
 - Üstlenilen Riskler
 - Oluşturulan Süreçler Ve Politikaların Yeterliliği
- Süreç Denetimi Yaklaşımı
- Yetkilendirme Ve Meslek Mensupları
- Tarafların Yükümlülükleri
- Bilgi Sistemleri Denetimi
 - *Uygulama Kontrollerinin Denetimi,*
 - *Genel Kontrol Alanlarının Denetimi,*
 - *Genel Kontroller İle Uygulama Kontrollerinin Birlikte Gerçekleştirildiği Geniş Kapsamlı Denetim*
 - *Konsolide Bilgi Sistemleri Denetimi*
- Benimsenen Denetim Çerçevesi: **Cobit®**
- Olgunluk Seviyesi Tespiti

²³⁴ Varlı, a.g.e., s.33-36.

- Denetim Takvimi
 - *Uygulama kontrolleri her yıl ve genel kontroller iki yılda bir yapılır.*
 - *Kurul Özelleştirilmiş Denetim İsteyebilir.*
- Genel İlkeler Ve Sorumluluklar
 - *Sözleşme, Bilgilendirme Ve Belgelendirme*
- Bankaların Destek Hizmeti Alması ve Destek Firmalarının Denetimi
- BS Denetiminde İşbirliği
- BS Denetiminde Dış Hizmet Alımı
- Etik Kurallar
 - *Ticari İlişkide Bulunmama*
 - *Denetçilerin Bankalarda Görev Alamaması*
- BS Denetimi Raporu ve Bildirimi

İlgili yönetmelikte yapılacak denetimin kapsamı bakımından bir takım sınıflandırılmalara tabi tutulduğu görülmüştür. Bilgi sistemleri denetimi yönetmelikte de belirtildiği gibi başlıca dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar ;²³⁵

Uygulama Kontrollerinin Denetimi, Genel Kontrol Alanlarının Denetimi ve Genel Kontroller İle Uygulama Kontrollerinin Birlikte Gerçekleştirildiği Geniş Kapsamlı Denetim'dir. Bir de bunlara ek olarak konsolidasyona tabi kurumlar için Konsolide Bilgi Sistemleri Denetimi öngörülmüştür.

BDDK, genel kontroller olarak COBIT kontrol hedeflerini esas kabul etmektedir. Genel kontrollerin iki senede bir yapılması öngörülmektedir. İş bu sebeple COBIT yapısı ve standartları son derece önem arz etmektedir.

BDDK ilgili yönetmelikte uygulama kontrollerinin de tanımını yapmış ve gerekli olan asgari standartları belirlemiştir. “Uygulama kontrolleri, bilgi sistemleri içerisinde yer alan ve bankacılık faaliyetlerini yürütmek veya desteklemek için kullanılan finansal verilerin tanımlanması, üretilmesi, kullanılması, bütünlük ve

²³⁵ Varlı, a.g.e., s.34.

güvenliğinin sağlanması, verilere erişimin yetkilendirilmesi gibi tüm iş süreçlerinde kullanılması gereken iç kontrollerin etkinliğinin ve yeterliliğinin denetlenmesini ve değerlendirilmesini kapsar.²³⁶

BDDK, uygulama kontrolleri için de bir dizi standartlar kabul etmiş ve bunlardan asgari uygulanması gereken uygulama kontrollerini ilgili yönetmelikte sıralamıştır. Bunları ; veri oluşturma yetkilendirme kontrolleri, girdi kontrolleri, veri işleme kontrolleri, çıktı kontrolleri ve sınır kontrolleri olarak belirtmiştir.

Genel kontrollerin iki senede bir, uygulama kontrollerinin ise her sene denetlenmesi öngörülmüştür.

4.17.1. Bilgi Sistemleri Denetim Alanları

Teknolojik gelişmelerin akabinde oluşan gelişmelerin bilgi sistemlerini son derece karmaşık bir yapıya büründürmesi neticesinde bu alanda yapılacak denetimin de kapsamlı bir hale gelmesine sebep olmuştur. Bilgi sistemlerindeki karmaşık yapının önem arz eden riskli noktalarının her biri için denetim alanı oluşturulmakta ve bu denetim alanlarının üzerinden denetim faaliyeti yürütülmektedir. Denetim alanları bankaların faaliyetlerinin çeşitliliğine göre artmakla birlikte, bankaların kullandıkları teknolojinin karmaşıklığı ile de artmaktadır. Bununla beraber detay bazda bankadan bankaya farklılık gösterecek denetim alanları ana başlıklar altında teknoloji süreçleri denetim alanları, uygulamalar ve uygulama modülleri denetim alanları, özellik arz eden yazılımlar için oluşturulan denetim alanları, sistem destek ve donanım denetim alanları, alt yapı denetim alanları, COBIT, ITIL gibi genel kabul görmüş standartlara uyum denetim alanları, özellik arz eden konfigürasyonlar için denetim alanları, iş süreçleri ile uygulama uygunluğu denetim alanları, suistimal denetim alanları, bilgi sistemleri bütçelerinin yeterliliği denetim alanları, süreçsel bazda yetkilendirme prosesleri, bilgi sistemleri personelinin yeterliliği ve teknolojik değişime olan uyumları denetim alanları olarak sayılabilir.

²³⁶ Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmelik (Tarih : 16.05.2006 / Sayı : 26170)

4.17.2. Bilgi Sistemleri Denetiminin Sınıflandırılması

Bilgi teknolojileri denetimi birçok sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir. Lakin konu ana başlıkları itibariyle yedi kola ayrılmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır.²³⁷

a) Yürütme Kontrolleri : Yeni kurulan veya geliştirilen sistemler için programlanmış süreçlerin uygun olup olmadıklarını ve söz konusu sistemlerin kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verip vermediklerini test amacıyla tasarlanan kontrollerdir.

b) Muhafaza Kontrolleri : Yönetim tarafından Programlanmış süreçlerde yapılan değişikliklerin doğru olduğundan, uygun bir şekilde test edildiğinden, yetkili makamlarca onaylandığından ve doğru bir şekilde yürütüldüğünden emin olmak amacıyla oluşturulmuş kontrollerdir.

c) Bilgisayar Faaliyetlerinin Kontrolleri : Bilgi işlem faaliyetleri için kesinlikle yetkililer tarafından onaylanmış ve önceden programlanmış süreçlerin kullanılmasını ve bilgi dosyalarının en son güncelleştirilmiş biçimlerinin dikkate alınmasını sağlamak amacıyla oluşturulan kontrollerdir.

d) Program Güvenlik Kontrolleri : Programlar ve yazılımlar üzerinde politikalara ve standartlara uygun şekilde yetkilendirilmemiş ve onaylanmamış herhangi bir değişikliğin gerçekleşmesini önlemek amacıyla kullanılan kontrollerdir.

e) Bilgi Dosyaları Güvenlik Kontrolleri : Bilgi dosyaları üzerinde yetkilendirilmemiş ve onaylanmamış hiçbir değişikliğin yapılmaması ve erişimin engellenmesi amacıyla kullanılan kontrollerdir.

f) Sistem Program Kontrolleri : Uygun sistem programının kullanılmakta ve yetkilendirilmemiş değişikliklere karşı etkili bir biçimde korunmakta olduğu konularında güvence yaratmak üzere oluşturulmuş kontrol süreçleridir.

²³⁷ Kumaz, a.g.e., s.24.

g) Biçim değiştirme Kontrolleri : Tüm bilgilerin eski sistemlerden yeni sistemlere dönüşüm sürecinin bütün olarak ve doğru bir şekilde tamamlanmasına yardımcı olmak için kullanılan kontrol teknikleridir.

4.17.3. Bilgi Sistemleri Hakkındaki Düzenlemeler

Bilgi sistemleri denetiminde resmi otorite olan BDDK tarafından çıkarılan ve yürürlükte bulunan düzenlemeler iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki olarak, *Bilgi Sistemleri Denetimi İle İlgili Düzenlemeler*²³⁸ ele almak yerinde olacaktır.

Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimine İlişkin Rapor Formatı Hakkında Tebliğ (05.12.2006 / 26367)

Bankaların Konsolidasyona Tabi Ortaklıklarında Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi ve Rapor Formatı Hakkında Genelge (13.11.2007 / BSD.2007/1)

Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimine İlişkin Rapor Formatı Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (05.11.2007 / 26691)

Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlkeler İlişkin Tebliğ (14.09.2007 / 26643)

Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmelik (16.05.2006 / 26170)

*BDDK'nın BS ile ilgili olarak çıkardığı diğer düzenlemeler manzumesi ise Bankaların Destek Hizmeti Almaları Hakkında Düzenlemeler'dir.*²³⁹

Bankaların Destek Hizmeti Almalarına ve Bu Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmelik (01.11.2006 / 26333)

²³⁸ BDDK, **Bankacılık Kanununa İlişkin Düzenlemeler**, 2008, http://www.bddk.org.tr/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler.aspx (29.03.2008)

²³⁹ BDDK, a.g.e.

Bankaların Destek Hizmeti Almalarına ve Bu Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (13.02.2008 / 26786)

Bankaların Destek Hizmeti Almalarına ve Bu Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (24.07.2007 / 26592)

4.17.4. Bilgi Sistemleri Standartları

Dünyada ve ülkemizde genel kabul gören bilgi sistemleri standartları mevcuttur. Bu standartlar; BS7799/ISO17799/TS 17799 Güvenlik Standartları, Information Technology Infrastructure Library (ITIL)²⁴⁰, Control Objectives for Information and related Technology (COBIT) olarak bilinmektedir.

Lakin çalışmanın kapsamı bakımından BDDK tarafından referans alınan COBIT standartları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4.17.4.1. Cobit

Control Objectives For Information and Related Technology (COBIT)'in Türkçe açılımı Bilgi ve İlgili Teknolojiler İçin Kontrol Hedefleri'dir. COBIT ISACA (Information Systems Audit and Control Association) ve ITGI (IT Governance Institute) tarafından yaratılmış BT bilgi yönetimi riskleri için bir çerçevedir. COBIT BT yöneticileri, denetçiler ve BT kullanıcıları için bir kurumda bilgi teknolojileri kullanımının ve uygun BT yönetişiminin geliştirilmesi ve kontrol edilmesinin faydalarını artırmak için genel olarak kabul edilmiş bilgi teknolojileri kontrol hedef setleri sunmaktadır. Üçüncü basımında COBIT'te dört alanda sınıflandırılan 318 alt kontrol hedefini içeren 34 yüksek seviye hedef bulunmaktadır. Bu dört alan ise Planlama ve Organizasyon, Tedarik ve Uygulama, Hizmet Sunumu ve Destek, İzleme ve Değerlendirme'dir. Altı adet temel esası kapsamaktadır. Bunlar ise yönetim kılavuzu, kontrol hedefleri, COBIT çerçevesi, yönetim özeti, denetim kılavuzu ve uygulama araçlarından oluşmaktadır. Hepsi ayrı ciltlerde dokümanite edilmiştir.

²⁴⁰ TBD Kamu-BİB Kamu Bilişim Platformu, **Bilgi Teknolojisi Altyapı Kütüphanesi (ITIL-Information Technologies Infrastructure Library)**, İstanbul, Sürüm 1.0, 1.Çalışma Grubu, Nisan 2008, s.3.

COBIT, IT Governance Institute ve Information Systems Audit and Control Foundation tarafından bilgi teknolojileri ile ilgili kontrol hedefleri ilk belirlendiğinde 1992 yılında geliştirilmiştir. İlk basımı 1996’da, ikincisi 1998’de, üçüncüsü 2000’de yayınlanmış ve 2003’de çevrimiçi olarak yayınlanmıştır. Enron Skandalı ve Sarbanes Oxley’e geçiş gibi dış gelişmelerle önemi artmıştır. 2005 Aralık’ta Cobit Versiyon 4.0 yayımlanmıştır. COBIT’in misyonu “yöneticiler ve denetçiler için günlük kullanabilecekleri genel olarak kabul edilmiş bilgi teknolojileri kontrol hedeflerinden oluşan geçerli, güncel ve uluslararası bir set araştırmak, geliştirmek, tanıtmak ve teşvik etmektir.” COBIT’in geliştirilmesinden yöneticiler, denetçiler ve kullanıcılar faydalanmaktadır. Çünkü COBIT bir BT yönetim modeli geliştirilmesiyle birlikte, onların bilgi teknolojileri sistemlerini daha iyi anlamalarını ve kurumdaki bilgi teknolojileri varlıklarını korumak için gerekli güvenlik seviyesi ve kontrole karar vermelerini sağlamaktadır.

COBIT yöneticilere, BT kullanıcılarına ve denetçilere faydalar sağlamaktadır. Yöneticiler COBIT ’ten faydalanmaktadır. Çünkü COBIT onlara bilgi teknolojileriyle ilgili kararlarlarını ve yatırımlarını dayandırabilecekleri bir temel sunmaktadır. Karar alma çok daha etkin bir şekilde yapılabilmektedir. COBIT yönetime stratejik bir BT planı tanımlama, bilgi mimarisini tanımlama, BT stratejisini uygulamak için gerekli BT donanım ve yazılımını satın alma, hizmet sürekliliğini temin etme ve BT sisteminin performansını kontrol etmek için yardım etmektedir. Bilgi teknolojileri kullanıcıları COBIT ’ten faydalanmaktadır. Bilgiyi toplamaya, işlemeye ve raporlamaya yardım eden uygulamaların COBIT ’e uygun olması, onlara iş süreçlerinin kontrolünün ve güvenliğinin sağlandığına ilişkin güvence vermektedir. COBIT denetçiler için de faydalıdır, çünkü kurumun bilgi teknolojileri altyapısındaki BT kontrol sorunlarını belirlemek için yardımcı olmaktadır. COBIT onlara denetim bulgularını doğrulamada da yardımcı olmaktadır.²⁴¹

²⁴¹ TBD Kamu-BİB Kamu Bilişim Platformu VIII, a.g.e., s.33-34.

Genel kontrollerin denetimi sonucunda her COBIT ana kontrol hedefi için bir olgunluk seviyesi değerlendirilmesi gerçekleştirilmektedir. Olgunluk seviyeleri COBIT’te tanımlanmıştır.²⁴²

0. Uygulaması Olmayan Süreç
1. Standart ve Organize Olmayan Süreç
2. Standart Olmayan Ancak Benzer Prosedürlerin Bireylere Bağlı Olarak Uygulandığı Süreç
3. Belgelendirilmiş, Bildirilmiş ve Fakat Bireylere Bağlı Olarak Yürüyen Süreç
4. İzlenebilen ve Ölçülebilen Süreç
5. Optimize Edilmiş Süreç

COBIT ise dört ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar ; Planlama ve Organizasyon, Tedarik ve Uygulama, Hizmet Sunumu ve Destek ve İzleme ve Değerlendirme süreçleridir.

a) Planlama ve Organizasyon : Planlama ve Organizasyon alanı teknoloji kullanımını ve kurumun amaç ve hedeflerini gerçekleştirmeye yardımcı olmak için nasıl en iyi şekilde kullanılabileceğini kapsamaktadır. Bu alan en uygun sonucu elde etmek ve bilgi teknolojileri kullanımından en iyi şekilde faydalanmak için bilgi teknolojilerinin alması gereken organizasyonel ve altyapısal şekli ortaya çıkartmaktadır. Organizasyon seviyesinde bilgi teknolojileri faaliyetlerinin tanımlanması, yönlendirilmesi, ilgili yatırımların ve bütçeleme çalışmalarının yönetimi, kalite yönetimi, insan kaynakları yönetimi, proje yönetimi ve risk yönetimi gibi süreçlerin ele alınması kastedilmektedir. Kurumlarda bilgi teknolojileri yönlendirme komitelerinin bulunup bulunmadığı, bu komitelerin bilgi teknolojileri plan ve stratejilerine nasıl yön verdiği, kurumun kısa ve uzun vadeli iş planları ile bilgi teknolojileri hedeflerinin entegrasyonunun nasıl ele alındığı sorgulanmakta , gerçekleştirilen çalışmaların belge ve kayıtlarının mevcudiyeti ve ilgili tüm yönetici ve personele iletilmiş olduğu aranmaktadır. Çok bilinen bir dokümantasyon örneği olarak , bu tür komitelerin gerçekleştirmiş olduğu toplantılara ait tutanaklar incelenmekte, alınan

²⁴² Ümit Yalçın Şen, **BDDK Bilgi Sistemleri Denetimi**, Nisan 2007, <http://www.umitsen.com/BDDK.pdf> (21.02.2008), s.3.

kararların tüm katılımcılara ve ilgili personele iletimi ve sonraki aşamalarda alınan kararlara uygun hareket edilip edilmediği sorgulanmaktadır.²⁴³

b) Tedarik ve Uygulama : Tedarik ve Uygulama alanı BT gereksinimlerini belirleme, teknolojiyi satın alma ve kurumun mevcut iş süreçlerine uyarlama için kurumun stratejilerini adreslemektedir. Bu alan aynı zamanda bilgi teknolojileri sisteminin ve parçalarının hayatını sürdürebilmesi için kurumun kabulleneceği bir bakım planı geliştirilmesini içermektedir. Bu başlık altındaki en kritik süreç değişiklik yönetimidir. Değişiklik yönetimi, finansal veri üreten ve nihayetinde finansal tabloları etkileyen süreçleri destekleyen sistemler ve uygulamalar üzerinde gerçekleştirilen düzeltme, yenileme, bakım, sürüm yükseltme ya da yama yüklemeleri gibi işlemlerin belirli bir süreç dahilinde, önceden belirlenmiş yöneticilerin onayı ile ve bu işlemler için yetkilendirilmiş personel tarafından gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu anlamda bir sistem ve uygulama üzerinde hangi durumlarda değişiklik yapılacağı, değişiklik taleplerinin kimlerden ve hangi iletişim kanallarından alınabileceği, değerlendirme ve onay mekanizmaları, değişikliklerin testleri, testlere ilişkin kabul süreci ve gerçekleşen değişikliğin canlı ortama kimler tarafından taşınabileceği önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak ilgili kontrollerin uygulanıp uygulanmadığı ve kayıt altına alınıp alınmadığı sorgulanmaktadır.²⁴⁴

c) Hizmet Sunumu ve Destek : Hizmet Sunumu ve Destek alanı bilgi teknolojilerinin teslim yönüne odaklanmaktadır. Bu alan bilgi teknolojileri sistemindeki uygulamaların hayata geçirilmesi ve sonuçları ile bu BT sistemlerinin etkin ve elverişli uyarlanmasını sağlayan destek süreçlerini de kapsamaktadır. Bu destek süreçleri güvenlik konuları ve eğitimini içermektedir. Bu kısımda üçüncü kişilerden alınan hizmetlerin yönetimi, performans yönetimi, hizmet sürekliliği, sistem güvenliği, problem yönetimi, operasyon yönetimi gibi konular ele alınmaktadır. Bu noktada en önemli husus ise sistem güvenliğidir. Bilgi güvenliği ve veri sınıflandırma politikaları, kritik sistemler ve uygulamalar üzerinde kullanıcı kimlik ve erişim yönetimi ve yetkilendirmeleri, güvenlik testleri, zararlı yazılım engelleme/tespit etme ve ağ güvenliği gibi konular önemli kontrol noktaları olarak sıralanabilmektedir.

²⁴³ Şen, a.g.e., s.2.

²⁴⁴ Şen, a.g.e., s.2-3.

d) İzleme ve Değerlendirme : İzleme ve Değerlendirme alanı kurumun ihtiyaçlarını, mevcut BT sisteminin hedefleri karşılayıp karşılamadığını ve yasal gereksinimlerle uyumluluk için gerekli kontrolü tayin etmek için kurumun stratejilerini irdelemektedir. İzleme ve Değerlendirme aynı zamanda bilgi teknolojileri sisteminin iş hedeflerini karşılamadaki etkinliği ile iç ve dış denetçilerce yapılan kurumun kontrol süreçlerinin bağımsız değerlendirmesi konularını kapsamaktadır.²⁴⁵ İç kontrol mekanizmaları, bilgi sistemleri performansının ölçülmesi ve ilgili mevzuatlara uyumluluk ana kontrol alanlarıdır.

4.18. İç Denetimde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İnsanlar, yapıları gereği, kendilerinin yaptığı veya kendileri ile ilgili olan hususların kontrol edilmesinden hoşlanmazlar. Küçük bir çocukta bile örneğini görebileceğimiz ve büyüklerinin eşyalarını veya oyuncaklarını karıştırmasından rahatsız olması şeklinde kendisini gösteren yaratılış özelliği, insanlar büyüdükçe daha da gelişmekte ve karşı koyucu bir yapıya bürünmektedir. İşte burada denetimin ve denetimi gerçekleştiren kişilerin karşılarına engeller çıkmakta ve muhtelif savunma yöntemleri gelişmekte. Kısacası denetim hem denetlenen hem de denetleyen açısından kolay olmayan bir süreç. Denetlenen açısından; her an yaptıklarının kontrol edilmesi ihtimali ve hatta anlık kontrollerin verdiği baskı ve rahatsızlık önemlidir. Ancak unutulmamalıdır ki denetimin mantığı gereği bu rahatsızlık ilgililerin daha hatasız ve dikkatli çalışmasını sağlamaktadır. Bazen bir birim hiç denetlenmese dahi, o birimde çalışanların buraya bir gün bir denetim elemanının geleceği ve işlemleri gözden geçireceği şeklindeki beklentisi, işlemlerin daha sağlıklı olmasını sağlayabilmektedir.²⁴⁶

Denetçi açısından ise konu biraz daha farklıdır. Denetçi her şeyden önce birçok konu ile ilgilenmek ve bu konular hakkında en az denetlediği kişiler kadar bilgi sahibi olmak zorundadır. Etkin denetim, denetimi yapan kişinin bilgi ve yeteneği ile doğru orantılıdır ve bu da yapılan denetimin etkinliğini doğrudan etkilemektedir.

²⁴⁵ TBD Kamu-BİB Kamu Bilişim Platformu VIII, **Bilişim Teknolojilerinde Risk Yönetimi**, 2.Çalışma Grubu, 2.Ara Rapor, 27.03.2006, s.2.

²⁴⁶ Ali Kamil Uzun, "Denetimin Dayanılmaz Ağırlığı", **Activeline**, No:34, 01.01.2003, s.1.

Şurası kaçınılmaz bir gerçektir ki, bir işle yıllarca uğraşan ve o işin uzmanı olmuş bir kişiyi denetlemek oldukça zor ve yetenek isteyen bir beceridir. Özellikle finans piyasaları gibi hızlı gelişen, yeni ürünlerin her zaman gündemde olduğu, paranın izini sürmenin giderek zorlaştığı bir ortamda, denetim yapmanın zorluğu çok büyüktür.

Denetçilerin karşı karşıya olduğu önemli engellerden biri de karşı taraftan alınacak belge ve bilgilerin istenen şekilde olmaması, eksikliği ve yetersizliğidir.

Denetçiler incelemelerini duyumlara ya da kulaktan dolma ihbarlara göre değil, belgelere göre yapmak zorundadırlar. Diğer bir anlatımla, bir denetçi için belge her şeydir ve belge olmadan sonuca ulaşması imkansızdır. Söz konusu durum, denetimin ve denetçinin objektifliğini de sağlamaktadır. Belgelerin ve dokümanların bu kadar önemli olduğu bir işte, bu belgelerden bir kısmının gizlenmesi veya değiştirilerek verilmesi ise yapılan işi daha da zorlaştırmaktadır. Günümüzde muhtelif teknikler, karşı incelemeler ve teyitler gibi yöntemlerle, asıl işlem ve işlemlerin ardındaki gerçeğe ulaşmak mümkün olsa da bu hem zaman alıcı ve zor hem de diğer başka birimlerin iş birliğini gerektiren bir konudur.

“Onsuz olmayan ve onla da olmayan” denetime karşı siyasetçilerden, denetlenen kişilerden, denetimi ilerlemenin önünde engel olarak görenlerden ve denetçileri işlerini yavaşlatmakla suçlayan kişilerden eleştiriler gelse de bütün gelişmiş ülkelerde olduğu üzere, denetimden vazgeçilemez. Çünkü denetim mevcut sistemin kendini korumasının en temel garantilerinden biridir. Bu ortamda denetçilere de bazı görevler düşmektedir; denetçiler bağımsız olmalı ve bağımsız hareket edebilmelidirler, denetçiler yeterli mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdırlar, denetçiler çalışmalarında mesleki özen göstermelidirler, denetçiler kişisel ve ahlaki nitelikler itibarıyla güvenilir kişiler olmalıdırlar, denetçiler diğer kimseler ile ilişki kurabilmeli ve bu ilişkileri ölçülü bir biçimde sürdürebilmelidirler.²⁴⁷

Yapılan iç denetimler sırasında karşılaşılan en önemli sorunun, denetimi yapılan şube/birimin çalışanlarının iç denetimin amacını, nedenini ve fonksiyonunu tam

²⁴⁷ Uzun, a.g.e., s.2.

anlamıyla algılamamış ve önemini kavrayamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Tam bu noktada iç denetim birimleri ile iç denetçilere önemli görevler düşmektedir. İç denetimin temel amacının kurumun faaliyetlerinin geliştirilmesi ve süreçlerin iyileştirilmesi olduğunun, değer katma misyonu çerçevesinde faaliyet gösterildiğinin denetlenenlere iyi anlatılması gerekmektedir. İç denetim birim yöneticisi tarafından iç denetçilere, iç denetçiler tarafından ise denetimi yapılan şube / birim çalışanlarına son derece net olacak şekilde bu kültür empoze edilmelidir. Denetimi yapılan şube / birim çalışanlarına baskı kurmak ve onları korkutarak üzerlerinde hegemonya kurulmasını içeren eski denetim teknikleri aciliyetle terk edilerek, bunun yerine beraber çalışmayı öngören, bilgi ve tecrübe aktarımını ile danışmanlık fonksiyonlarını içeren ve kuruma değer katan işbirliktelik sürecine geçilmelidir. Amacın asla hata bulmak, eleştirmek ve suçlamak olmadığı, kurumun üzerinde taşıdığı riskleri ortadan kaldırmak veya en aza indirmek olduğu açıkça ifade edilmelidir. Ülkemiz için oldukça yeni olan bu yaklaşımı denetlenenlere kabul ettirmek zor, ancak bir o kadar da elzemdir. Ülkemizde denetim kavramı ve uygulamalarının yönünün çağdaş ülkelerin uygulamaları ile gün geçtikçe paralel hale geldiği iyi anlatılmalıdır.

Bu amaç göz önünde bulundurularak bir takım aksiyon planlarının oluşturulmalı ve yapılması gereken faaliyetlerin aciliyetle yerine getirilmesi gerekmektedir. Bahsi edilen faaliyetler arasında ise aşağıda sayılan unsurlar sıralanabilmektedir.²⁴⁸

- Her iç denetim birimi denetlenen şube/birimin kolayca erişebileceği bir erişim alanı oluşturmalı ve bu alanda denetlenen şube / birime kendisini iyi bir şekilde anlatabileceği , misyonunu tanımlayabileceği , faaliyetlerini hakkında bilgi verebileceği ve bu faaliyetleri yöneten iç denetçilerini tanıtılabileceği bir bilgilendirme formülü geliştirmelidir.

- İç denetim birim çalışanları denetimlerine başlamadan, denetledikleri şube/birim yönetimi ile çalışanlarına iç denetimi tanıttacak, denetimin hedefini anlatacak ve denetim sürecinde nasıl bir yol izleneceğinin kaba hatlarını içeren kısa, öz ve fazlaca detaydan kaçınmış bir sunum hazırlamalıdır.

²⁴⁸ <http://icdenetim.org/forum/index.php?topic=3.0> (25.07.2007)

- Denetimin amacının her ne kadar yapılabilecek hataların önüne geçmek te olsa, geçmişte gerçekleşmiş hataların da üzerine gidilmesi gerekliliğini iyi bir dille anlatmak ve geçmişte gerçekleşmiş olsa bile bu bulguların saptanması ve belirlenmesinin önemine değinilmelidir.

- Denetimi yapılan şube/birim çalışanları ile kurulacak karşılıklı diyaloglarda nasıl bir hiyerarşik yapının sağlanması gerektiği ayrıntılarıyla ortaya konulmalıdır.

- Karşılıklı diyaloglarda yanlış anlaşılmalara olanak vermeyen açık ve şeffaf bir ilişki tesis edilmelidir. Birlikte çalışmak esasları ve iletişim yönü net bir şekilde ortaya konulmalıdır.

- Hangi süreçlerde ne tür haberleşme kanallarının kullanılacağı ve bu haberleşme sağlanırken uygulanması gereken asgari standartların neler olduğu açıkça ifade edilmelidir.

İyi oluşturulmuş bir bilgilendirme sürecinin ve etkili ve düzgün işleyen bir haberleşme kanalının, etkin iletişimi kuvvetlendirdiği ve iletişim becerilerini geliştirdiği bilinmelidir. İç denetimin olması gereken gibi gerçekleştirilmesinin en büyük koşulunun etkin iletişim olduğu ise aşıkardır. Bu sebeplerle bu unsurların sağlıklı bir şekilde tesis edilmesi iç denetim faaliyetlerinin hedeflerine ulaşmasında son derece önemlidir.

SONUÇ

Türk bankacılık sektöründe iç denetim uzun yıllardır yapılmakla birlikte, uygulanan iç denetimin klasik yapıda olduğu bilinmektedir. Günümüzde bankacılık sektörünün son derece karmaşık bir yapıya bürünmesi, denetim anlayışında köklü değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Halihazırda değişim sürecinin devam ettiği görülmektedir.

Yapılan iç denetim çalışmaları, denetimin uygulanmakta olduğu bankanın ihtisas alanına göre farklılıklar göstermektedir. Bu sebepten ötürü, denetim konu başlıkları olarak farklılıklar görülmesine rağmen, denetimin uygulanması bakımından yeknesaklık sağlanmasına çalışılmalarına devam edilmektedir. Gerek dünyada gerekse Türkiye’de uygulanmakta olan iç denetim uygulamalarını standartlaştırma çalışmaları yoğun bir şekilde devam etmektedir.

İç denetimin ülkemizde şekillenmesi adına sektörde sürekli konferanslar düzenlenmekte, çalışma grupları oluşturulmakta ve toplantılar yapılmaktadır. Toplantılarda tartışılan gündem maddeleri genellikle uygulamaların nasıl olması gerektiği yönündedir.

Globalleşmenin artması ile birlikte, sisteme dahil olan ülkelerin finansal sistemleri tek bir mekanizma gibi hareket etmektedir. Bu durumun sonucu olarak herhangi bir finansal sistemde meydana gelen olumsuzluk eş zamanlı olarak diğerlerini etkilemekte ve risk katsayısı giderek yükselmektedir. Bankacılık ise finansal sistemlerin içerisinde ağırlığı en fazla olan sektördür. Dolayısıyla bankacılık sektörü globalleşen dünyamızda en hassas sektör olup, denetimi önem arz etmektedir. Globalleşmenin doğal bir sonucu olarak ticari ilişkilerin karmaşık bir yapıya bürünmesi beraberinde banka müşterilerinin çok çeşitli ürünler talep etmesine neden olmaktadır. Ürün çeşitliliğinin artması beraberinde takibi zorlaşan işlemler bütünü yaratmakta, bu durumda bankaların yoğun olarak kullandığı bilgi teknolojilerinin karmaşıklaşmasına sebebiyet vermektedir. Karmaşık olan bu süreçlerin anlaşılması ve teknik olarak minimum risk seviyesinde

takibi çok önemlidir. Bu nedenle BDDK bankalarda kullanılan bilgi sistemlerinin denetimlerini zorunlu hale getirmiştir. Yapılacak denetimin uygulama usulleri ve asgari uygulama standartlarını ortaya koymuş ve belirli standartları içeren raporlamalar dahilinde sunulmasını hükme bağlamıştır. Sektörde bilgi teknolojileri denetiminin henüz yapılmaya başlanması nedeniyle, gerçekleştirilen denetim çalışmalarında tam anlamıyla yeknesaklık sağlanamamıştır. Yapılan iç denetim çalışmaları dünyada genel kabul görmüş olan ve ülkesel bazda referans olarak kabul edilen COBIT standartları çerçevesinde yürütülmelidir.

Son yıllarda bankacılık sektöründe gerek ülkemizde gerekse dünyada meydana gelen bankacılık skandalları genellikle iç denetim üzerinde odaklanmıştır. Zira iç denetim, bankacılık sisteminde yapılan işlemleri eş zamanlı kontrol eden iç kontrol ile bankanın risk politikası referans alarak uygunluğunu gözeten diğer önemli birim olan risk yönetimini denetlemektedir. Bu üçlü denetim yapısı önemini arttırmakta ve önemi yaşanan olaylar akabinde daha fazla anlaşılmaktadır.

İç denetim alanında dünyada en önemli kuruluş olan IIA (The Institute of Internal Auditors), iç denetçilerin uymasını gereken, *ilkeler* ve bu ilkelerin uygulanması aşamasındaki asgari *davranış kurallarını* içeren *Etik Kurallar*'ı yayınlamıştır. IIA bununla beraber, gerçekleştirilen iç denetim uygulamalarında belirli bir standart sağlanması amacı ile *Uluslararası İç Denetim Standartları*'nı yayınlamış ve bütünüyle uyulmasını istemiştir. Ülkemizde iç denetim anlamında faaliyet gösteren İç Denetim Enstitüsü, IIA üyesi olup, iç denetim sertifika sınavlarını düzenlemekte ve meslek ile ilgili çalışmalarda bulunmaktadır. İç denetim dinamik bir süreçtir ve muhakkak mesleki yeterliliğe sahip denetçiler tarafından yapılmalıdır. Bu yeterliliğin ise, ancak belirli ölçüler dahilinde sınanması ile anlaşılabilirliği aşıkardır. Gerçekleştirilen iç denetim çalışmalarının subjektif kriterlerden uzak, tamamen standartlar dahilinde yürütülmesi aşamasında CIA (Certified Internal Auditor) sertifikası önem arz etmektedir.

Günümüzde iç denetim üzerine çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi olan risk odaklı denetim yaklaşımı artık dünyada genel kabul görmüş ve yapılan iç denetimler bu yaklaşım çevresinde şekillenmiştir. Bu yaklaşımın uygulama mantığı ise, iç denetim faaliyetinin yürütüldüğü alanda oluşabilecek tüm riskler

belirlenmeli, hesaplanmalı ve neticesinde riski yüksek olan alanlara daha fazla odaklanılmalı, dolayısıyla sistemdeki risk minimize edilmelidir. Artık geçmişte meydana gelmiş hataların bulunmasından ziyade, süreçlerdeki hataların oluşmasını engelleyecek kontrol noktaları oluşturulmalıdır.

İç denetimde en önemli hususların başında iç denetimi gerçekleştiren birim çalışanlarının yönetilmesi gelmektedir. Zira iç denetim birim çalışanları, iç denetim faaliyetleri sırasında herhangi bir baskıya maruz kalmamalı ve tamamen bağımsız olmalıdırlar. Günümüzde iç denetim anlamında en önemli sorunların başında gelen bu durum, BDDK tarafından saptanmış ve 01.11.2006 tarihinde çıkarılan “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile iç denetçileri hiyerarşik olarak genel müdürlük birimlerinden ayrıldığını ve birim yönetiminin icrai görevi bulunmayan yönetim kurulu üyelerinden birine, bu niteliğe haiz komitelere veya denetim komitesine verilebileceğini belirtmiştir.

İç denetim çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve verimli sonuçlar alınması için denetlenenler tarafından doğru algılanması çok önemlidir. Zira iç denetim faaliyetlerinin hataları ortaya çıkarmaktan çok hataların önlenmesi adına yapıldığını, kuruma katma değer katmanın asıl hedef olduğunu, sürekli bir şekilde oluşan süreç hatalarının ortadan kaldırılması adına bir fırsat olduğunu, iç denetim faaliyetlerinin belirli standartlara dayanılarak gerçekleştirildiği başka bir ifadeyle subjektif kriterler yerine objektif kriterler kullanıldığı denetlenenlere anlatılmalıdır. Bu noktada iç denetim faaliyeti gerçekleştirilecek birime fazla uzun olmayan lakin belirli noktaları net bir şekilde ortaya koyan bir sunum yapılması, denetlenenlerin iç denetimin önemini anlamasına yardımcı olacaktır.

EKLER

EK 1 : İç Denetim Planı

X BANK A.Ş. İÇ DENETİM BİRİMİ 2008 YILI DENETİM PLANI - GENEL MÜDÜRLÜK BİRİMLERİ -												
DENETLENECEK GENEL MÜDÜRLÜK BİRİMLERİ	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
KREDİ TAHSİS MD.												
MALİ TAHLİL VE İSTİHBARAT MD.												
BİREYSEL BANKACILIK MD.												
KOBİ BANKACILIĞI MD.												
PRIVATE BANKING MD.												
DIŞ İLİŞKİLER MD.												
MALİ KONTROL MD.												
FON YÖNETİMİ MD.												
HAZİNE VE H.OPERASYON MD.												
KREDİLER OPERASYON MD.												
GENEL MUHASEBE MD.												
BİLGİ TEKNOLOJİLERİ MD.												
RİSK YÖNETİMİ MD.												
İÇ KONTROL MD.												
İNSAN KAYNAKLARI MD.												
KONSOLİDASYONA TABİ ORTAKLIKLAR												
FACTORING												
LEASING												
YATIRIM												

X BANK A.Ş. İÇ DENETİM BİRİMİ 2008 YILI DENETİM PLANI - ŞUBELER -												
DENETLENECEK ŞUBELER	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
A ŞUBESİ												
B ŞUBESİ												
C ŞUBESİ												
Ç ŞUBESİ												
D ŞUBESİ												
E ŞUBESİ												

EK 2 : İç Denetim Birimi Tarafından Hazırlanacak Raporlar

		RAPORLANACAK MAKAM			
RAPORUN ADI	HAZIRLAYACAK BİRİM	DENETİM KOMİTESİ	YÖNETİM KURULU	BDDK	GÖNDERİM PERİYODU
İç Denetim Yönetmeliği	İç Denetim Birimi	EVET	EVET	EVET	Yönetmeliğin yayımlanmasından itibaren (01.11.2006) 3 ay içinde (Son tarih 01.02.2007)
BDDK'ya gönderilen yönetmelikteki değişiklikler	İç Denetim Birimi	EVET	EVET	EVET	Değişikliğin yapıldığı tarihten itibaren 10 gün içinde
İç Denetim Birimi'nin faaliyetlerine ilişkin politika ve uygulama usulleri	İç Denetim Birimi	EVET	EVET	HAYIR	HAYIR
İç Denetim Planı	İç Denetim Birimi	EVET	EVET	EVET	İç Denetim Planı'nın onaylanmasından itibaren 10 gün içinde
Risk Matrisi	İç Denetim Birimi	EVET	EVET	EVET	İç Denetim Planı'nın onaylanmasından itibaren 10 gün içinde
İç Denetim Raporları	İç Denetim Birimi	EVET	EVET	HAYIR	HAYIR
Üç Aylık İç Denetim Raporları	İç Denetim Birimi	EVET	EVET (Denetim Komitesi mütalaası ile birlikte en geç on işgünü içerisinde YK'na sunar.)	HAYIR	HAYIR
Yıllık Faaliyet Raporu	İç Denetim Birimi	EVET	EVET	EVET	Yönetim Kurulu'nun onaylamasından itibaren 10 gün içinde (İlki 2008 yılında gönderilecek)

EK 3 : Denetim Komitesi ile Müfettişler Toplantısı ve Denetim Komitesi ile İç Sistemler Kapsamındaki Birim Yöneticilerinin Toplantısı

KONU	Denetim Komitesi ile Müfettişler Toplantısı Denetim Komitesi ile İç Sistemler Kapsamındaki Birim Yöneticilerinin Toplantısı
AMAÇ	Müfettişlerin gelişimleri ve çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmak, iç denetim personelinin doğrudan kendisine ulaşabilmesini temin etmek İç Denetim Birimi'nin faaliyetlerini izlemek, kurum bünyesinde tespit edilen önemli hususlar hakkında ve bu hususlar ile ilgili öneriler hakkında bilgi
DAYANAK	01.11.2006/26333 tarih ve sayılı resmi gazetede yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik'in 7.maddesinin k fıkrasına göre; k) Denetim Komitesi; Müfettişler ve bankanın bağımsız denetimini yürüten bağımsız denetim kuruluşunun bağımsız denetçileri ile düzenli aralıklarla yılda dört defadan az olmamak üzere belirlenecek program ve gündemler dahilinde görüşmelerde bulunmak ile görevli ve yetkilidir. Denetim Komitesi'nin İç Sistemler Kapsamındaki Birim Yöneticileri ile periyodik olarak toplanması konusunda yönetmelikte kesin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak konunun Denetim Kurulu'nun yönetmelikte belirtilen aşağıdaki görevleri ile ilişkilendirilebilir. 01.11.2006/26333 tarih ve sayılı resmi gazetede yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik'in 7.maddesinin l fıkrasına göre; Görev ve sorumlulukları kapsamındaki işlerin gereğine göre yerine getirilmesi, etkinliğinin sağlanması ve geliştirilmesi için ihtiyaç duyulan uygulamalar konusunda ilgili üst düzey yönetimin, iç kontrol ve iç denetimde çalışan personel ve bağımsız denetim kuruluşunun görüş ve değerlendirmeleri hakkında yönetim kurulunu bilgilendirmek ile görevli ve yetkilidir.
DETAY	Bankalarda Müfettişler ile Denetim Komitesi arasında yılda dört defadan az olmamak üzere toplantı düzenlenmektedir. Toplantıda genel olarak denetim faaliyetleri, kişisel hususlar ve tespit edilen önemli husus ve önerilere değinilmektedir. Denetim Komitesi ile İç Sistemler Kapsamındaki Birimlerin toplantısı ortalama olarak ayda bir defa gündemli olarak yapılmaktadır. Toplantıda denetim planına göre durum, iştirak edilen projeler, inceleme çalışmaları, denetimlerde tespit edilen önemli hususlar ve öneriler ile iç denetim birimi personeli hakkında varsa belirtilecek hususlar belirtilir.

EK 4 : 3 Aylık Değerlendirme ve Faaliyet Raporunun Hazırlanması

DAYANAK	01.11.2006/26333 tarih ve sayılı resmi gazetede yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik Md.31-İç Denetim Raporları 4.fikra
AMAÇ	İç Denetim Birimi'nin gerçekleştirdiği faaliyetler ile ilgili Denetim Komitesi'nin ve dolayısıyla Yönetim Kurulu'nun bilgilendirilmesi
DETAY	<p>Rapor İç Denetim Birimi Yöneticisi tarafından asgari 3 ayda bir hazırlanır. İç Denetim Birimi Yöneticisi birimin faaliyetlerini içeren raporu Denetim Komitesi'ne sunar. Denetim Komitesi rapora mütalaasını ekleyerek en geç 10 işgünü içinde yönetim kuruluna sunar. Raporda yer alan asgari unsurlar yönetmelikte belirtilmiştir.</p> <p>a) Tamamlanan, devam eden, ertelenen ve iptal edilen denetim faaliyetleri ve yıllık denetim planına uyum düzeyi,</p> <p>b) Müfettişlerin raporlama döneminde aldıkları eğitimler,</p> <p>c) Önemli muhasebe sorunları ile Kuruma yapılan raporlamalara ve denetim bulgularına ilişkin tereddütlü hususlar,</p> <p>ç) Bilgi sistemlerine ilişkin yapılan denetimlerin özeti,</p> <p>d) Risk değerlendirmeleri ve bunların özeti,</p> <p>e) Denetime ve iç kontrollere ilişkin hata raporları,</p> <p>f) Düzeltici önlemleri almaya yetkili yöneticilere intikal ettirilen önemli zayıflıkların giderilmesine yönelik görüşler,</p> <p>g) Denetim komitesi ve iç denetim birimi tarafından yer alması uygun görülen diğer konular.</p>

EK 5 : Yıllık Değerlendirme ve Faaliyet Raporunun Hazırlanması

KONU	Yıllık Faaliyet Raporu
AMAÇ	İç Denetim Birimi'nin yıllık faaliyetlerin raporlanması (İçerik üç aylık raporlama içeriği ile aynıdır.)
DAYANAK	01.11.2006/26333 tarih ve sayılı resmi gazetede yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik; Madde 43- Bildirim Yükümlülüğü 5.fıkra: Bankalar, 31 inci maddenin dördüncü fıkrası uyarınca yönetim kuruluna sunulan iç denetim birimi raporlarından, bir yıllık devreye tekabül eden yılsonu raporunu, yönetim kuruluna sunulduğu tarihten itibaren on gün içinde Kuruma gönderir. Kuruma gönderilecek bu rapor bir yıllık devreyi esas alacak şekilde hazırlanır.
DETAY	Üçer aylık dönemler itibariyle hazırlanan raporları konsolide ederek yıllık faaliyet raporu hazırlanmaktadır.

EK 6 : Denetim Oryantasyon Eğitimi

KONU	Denetim Oryantasyon Eğitimi
AMAÇ	Bankaya yeni katılan / mevcut şubelerdeki Şube Müdürü ve Yönetmen ile yeni açılan şube personelinin tamamının, ilgili kanun, yönetmelik ve tebliğler ile bankanın mevzuatı, uygulamaları, strateji ve politikaları konusunda genel olarak bilgilendirilmelerini sağlamaktır.
DAYANAK	Yasal dayanak bulunmamaktadır. Banka iç uygulamasıdır.
DETAY	Denetim Oryantasyon eğitimi; Yeni açılmış olan Şubelerimizin yöneticileri ve personeli ile, Yöneticileri değişmiş olan (Müdür, Yönetmen seviyesindeki değişiklik) şubelere gidilerek bankanın önemli mevzuatı, strateji ve politikaları hakkında genel bilgilendirmeler yapılır. Denetim noktalarını içeren dokümanlar (DAKONT) esas alınarak bankanın mevzuatı açısından dikkat edilmesi gereken noktalar şube personeline anlatılır. Bu esnada personelin yapmaması gereken işlem ve konular üzerinde önemle durulur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aksoy, Tamer. Tüm Yönleriyle Denetim (AB ile Müzakere ve Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma). Ankara : Yetkin Yayınları , 2006.
- Aktuğlu, A.Ali. **Denetleme ve Revizyon**, 3.Baskı, İstanbul : Barış Yayınları, 1996.
- Ataman, Ümit, Rüstem Hacırüstemoğlu ve Nejat Bozkurt. **Muhasebe Denetimi Uygulamaları**. Ankara : Alfa Yayınları, Yayın No: 876, 2001.
- Aslan, Sinan. **Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim**. 1.Basım. İstanbul : Avcıol Basım Yayın, 2003.
- Altuğ, Osman. **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**. İstanbul : Türkmen Kitabevi, 2000.
- Akgüç, Öztin. **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**. İstanbul : Gerçek Yayınevi, 1989.
- Bozkurt, Nejat. **Muhasebe Denetimi**. İstanbul : Alfa Yayınları , Yayın no:457 , 2000.
- Çelik, Aytekin. **Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu**. Ankara : Seçkin Yayınları, 2005.
- Erdoğan, Niyazi. **Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi**. Ankara: Yaklaşım Yayınları, Haziran 2002.
- Erdoğan, Melih. **Denetim**. 2.Basım. Ankara : Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005.
- Freixas, Xavier ve Jean Charles Rochet. **Microeconomics of Banking**. 2.Basım. Cambridge and London : The MIT Press, 1998.
- Geylan, Ramazan. **Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticaret Bankalarının Temel Yönetim Sorunları**. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Güredin, Ersin. **Denetim**. İstanbul : Beta Yayın, Yayın No : 369, 2000.
- Güredin, Ersin. **Denetim İlke ve Esasları**. İstanbul : Maliye Hesap Uzmanları Derneği , 1999.

- Hermanson, Dana R. ve Larry E. Rittenberg. **Internal Audit and Organizational Governance**. Florida : The Institute Internal Auditor Research Foundation, 2003.
- Kepekçi, Celal . **Bağımsız Denetim**. Ankara : Siyasal Kitapevi, 2000.
- Öcal, Tezer. **Türk Banka Sistemi**. Ankara : Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları: 59, 1992.
- Özeren, Baran. **İç Denetim, Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları**. Ankara : Sayıştay Yayınları, 2000.
- Parasız, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. 7. Baskı. Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000.
- Parasız, İlker. **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar**. Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları, Mart 2001.
- Sawyer, B.Lawrance. **The Practice of Modern Internal Auditing**. New York : **The Institute of Internal Auditors**, 1973.
- Sevilengül, Orhan. **Banka Muhasebesi**. Genişletilmiş 3. Baskı. Ankara : Gazi Kitabevi, 2001.
- Sevilengül, Orhan. **Banka Muhasebesi**. Ankara : Gazi Kitapevi, 1997.
- Şahin, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu)**. 6. Baskı. Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Takan, Mehmet. **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**. 1.Basım. Ankara : Nobel Yayın, 2001.
- Tartan, Hakan. **Hortumun Ucundakiler, Türkiye' de Batan Bankaların Hikayesi**. 1.Basım. İstanbul : Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003.
- The Institute of Internal Auditors. **Uluslararası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesi**. Türkiye İç Denetim Enstitüsü (çev.). İstanbul : Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, No: 4, 2008.
- Tosun, Hikmet ve A.Uğur Cebeci. **(5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Kapsamında) Güncel Mali Sorunlar**. 1.Basım. Ankara : Muhasebat Kontrolörleri Derneği Yayını, 2006.
- Türkiye İç Denetim Enstitüsü. **Uluslararası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesi**. İstanbul : Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, No: 4, 2008.
- Uludağ, İlhan ve Erişah Arıcan. **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar, Kurumlar, Araçlar)**. İstanbul : Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1999.

Uzay, Şaban. **İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**. Ankara : SPK Yayınları, Yayın No:132 , 1999.

Ünay, Vecdi. **Bankalarca Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri**. İstanbul : Es Yayınları, 1989.

Yavaşoğlu, Mustafa. **Sermaye Piyasası Mevzuatında Bağımsız Denetim**. Ankara : Seçkin Yayınları , 2001.

Yörüker, Sacit. "İç Denetim", **TESEV Denetim Çalıştayı**. Ankara : Sayıştay Yayınları, Mayıs 2004.

Yurtsever, Gürdoğan. **Bankacılığımızda İç Kontrol**. İstanbul : Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No : 256 , Nisan 2008.

Sürekli Yayınlar

Altay, N.Oğuzhan. "Türk Bankacılık Sektöründe Füzyon", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**. Yıl: 17, Sayı:195, Haziran 2002, ss.78-79.

Avery, Robert ve Ailen N.Berger. "Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform", **Journal of Banking and Finance**. Vol : 47, 1991, ss.15-16.

Bankacılar Dergisi. "İç Denetim". Sayı No : 34, 2000, ss.13-15.

Barclay, Simpson. "An Introduction to Internal Auditing in Banking". **Recruitment Consultants**, 2003.

Bishop, William G., Dana R. Hermanson, Paul D. Lapedes ve Larry E. Rittenberg. "The Year of Audit Committee", **Internal Auditor**. Nisan 2000, ss.50-51.

Cansızlar, Doğan. "Bankacılık ve Sermaye Piyasası", **İktisat Dergisi**. Sayı: 417, Eylül 2001, ss.6-9.

Çolak, Ömer Faruk ve Şenol Altan. "Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye'deki Özel Ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**. Yıl: 17, Sayı: 196, Temmuz 2002, ss.49-54.

Dalak, Güldem. "Denetim ve Kalite Denetimi". **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**. Cilt : 1, Sayı : 1, 2000, ss.69-71.

Demir, Osman. "2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşünceler", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**. Sayı: 172, Temmuz 2000, ss.61-64.

- Dönmez, Adnan ve P. Başak Berberoğlu, Ayten Ersoy. “Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları – AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**. No: 9, 2005, ss.74-80.
- Eşsiz, Bedri ve Kemal Yamakoğlu. “Bankalar Kanunu’nun Getirdikleri”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**. Haziran-Temmuz 1999, No:6, ss.7-12.
- Gökalp, Füsün. “Genel Hatlarıyla İle Sarbanes Oxley Kanunu ve Türkiye’deki Şirketlere Etkisi”, **Analiz**. Cilt: 5, Yıl: 14, Sayı: 14, Ekim 2005, ss.107-115.
- Heaston, Patrick H. ve Robert W.Cooper ve Garry L.Frank. “If Knowledge is Power..”, **Internal Auditor**. (Haziran 1993), ss.19-23.
- Keyder, Nur. “Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları”, **İktisat, İşletme Ve Finans Dergisi**. Sayı: 183, Haziran 2001, ss.41-45.
- Marks, Norman.. “The New Age of Internal Auditing”. **Internal Auditor**. December 2001, ss.45-49.
- McHugh, Joseph ve K.Raghunandan. “Hiring & Firing the Chief Internal Auditor”, **Internal Auditor**. Ağustos 1994, ss.35-39.
- McNamee, David ve Georges Selim. “The Risk Management and Internal Auditing Relationship : Developing and Validating a Model”, **International Journal of Auditing**. No : 3, 1999, ss.171-173.
- Özsoy, Mehmet Tahir. “Risk Odaklı Denetim ABD Uygulaması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”. **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**. Mart-Nisan 2004, ss.2-8.
- Raghunandan, K. ve Dasaratha V.Rama. “Management Report After COSO”, **Internal Auditor**. Vol: 51, Issues: 4, Ağustos 1994, ss.57-61.
- Raghunandan, K. ve William J.Read ve Dasaratha V.Rama. “Audit Committee Gray Directors and Interaction with Internal Auditing”, **Accounting Horizon**. Haziran 2001, ss.109-115.
- Saka, Tamer. “İç Denetim Mesleği, Bankacılık ve Risk Yönetimi”. **İç Denetim Dergisi**. Sayı : 1, Sonbahar, 2001, ss.50-56.
- Samsun, Tamsir. “Risk Based Auditing : The Way Forward”. **The FI Auditor**. Ağustos-Eylül 2002, ss.4-10.
- Sayılgan, Şevket. “Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Finans Dünyası**. Sayı: 117, (Eylül 1999), ss.85-91.
- Seweeney, Paul ve Cynthia W.Vallarino. “NYSE Sets Audit Committees on New Road”, **Journal of Accountancy**. Kasım 2002, ss.53-56.

- Uyar, Süleyman. “İç Denetim Alanında Ortaya Çıkan Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İç Denetçilerin Değişen Rolü”. **Mali Çözüm Dergisi**. İSMMMOMO Yayını, Yayın No:63, 2003, ss.140-145.
- Uygur, Ercan. “2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**. Sayı: 227, Mart-Nisan 2001, ss.54-60.
- Uzun, Ali Kamil. “Organizasyonlarda İç Denetimin Fonksiyonu ve Önemi”. **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**. Nisan-Mayıs, No:6, 1999, ss.1-5.
- Uzun, Ali Kamil. “İç Denetim Fonksiyonunu Değiştiren Unsur : Teknoloji”. **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**. Kasım-Aralık, No: Active Activity SAS e-risk & e-denetim, 2001, ss.1-5.
- Uzun, Ali Kamil. “Denetimin Dayanılmaz Ağırlığı”. **Activeline Gazetesi**. No:34, 01.01.2003, s.1-4.
- Yurtsever, Gürdoğan. “Türk Bankacılığının Kontrol ve Denetim Yapısı İçinde İç Kontrol Merkezlerinin Yeri”. **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**. No:6, Kasım-Aralık 2003, ss.8-17.

Raporlar

- Auditing Concepts Committee. **Report of the Committee on Basic Auditing Concepts**. “Accounting Review”. Vol.47, 2002.
- Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu. **Avrupa’da İç Denetim Konum Raporu**. İstanbul, Şubat 2005.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**. Ankara, 2007.
- Basle Committee on Banking Supervision. **Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçiler İle İlişkisi**. İstanbul, Temmuz 2000.
- Basle Committee on Banking Supervision. **Bankalarda İç Denetim Sistemleri**. İstanbul, Eylül 1998.
- TBD Kamu-BİB Kamu Bilişim Platformu. **Bilgi Teknolojisi Altyapı Kütüphanesi (ITIL-Information Technologies Infrastructure Library)**. İstanbul, Sürüm 1.0, 1.Çalışma Grubu, Nisan 2008.
- TBD Kamu-BİB Kamu Bilişim Platformu VIII. **Bilişim Teknolojilerinde Risk Yönetimi**. 2.Çalışma Grubu, 2.Ara Rapor, 27.03.2006.
- Uman, Nuri. “Bağımsız İşletme Dışı Denetimin Ekonomilerdeki Rolü ve Önemi”, **III. İşletmelerde Bağımsız Dış Denetim Semineri**. İstanbul : SPK Yayınları, 1985.

İnternet Kaynakları

- Aysan, Mustafa. **Enron Olayı**, 27.02.2002, <http://www.malihaber.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=28656> (21.06.2007)
- BDDK Araştırma Dairesi, **10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II)**, Ocak 2005, http://www.bddk.org.tr/turkce/Basel-II/125010_Soruda_Basel-II.pdf (27.06.2007).
- BDDK. **Bankacılık Kanununa İlişkin Düzenlemeler**. 2008. http://www.bddk.org.tr/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler.aspx (29.03.2008).
- BDDK. “Bilgi Amaçlı Örnek Organizasyon Şeması”, **Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemlerine İlişkin Olarak Açıklanmasına Gerek Duyulan Hususlar**. 03.10.2001. <http://www.ie.boun.edu.tr/fe/tbbgenelge.doc> (02.10.2006).
- BDDK. **Bankaları İlgilendiren Düzenlemeler**. 2008. <http://www.tbb.org.tr/turkce/altduzenlemeler> (25.03.2008).
- Deloitte. **Aile İşletmelerinde Kurumsal Yönetim ve İç Denetimin Rolü**. 2007. http://www.denetimnet.com/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/AILEISLETMELERINDEKURUMSALYONETIMVEICDENETIMINROLU%20_3_1.pdf (02.11.2007).
- Deloitte. **Basel II Bankacılık Düzenlemeleri ve İç Denetim**. 2007. <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/%C4%B0%C3%A7%20Denetim/Basel%20II%20Bankac%C4%B1%C4%B1k%20D%C3%BCzenlemeleri%20Ve%20%C4%B0%C3%A7%20Denetim.pdf> (02.11.2007).
- Deloitte. **Denetim Teknikleri**. <http://www.denetimnet.net/Pages/DenetimTeknikleridisdenetim.aspx> (21.07.2007).
- Deloitte. **Dış Denetim**. 2007. <http://www.denetimnet.net/pages.aspx?pgID=350> (02.05.2008).
- Deloitte. **İç Denetim Üzerine Kariyer Fırsatları Geleceğin Yönetiminde Başarı Faktörleri**. Mayıs 2006. <http://www.sbe.yildiz.edu.tr/Yeni%20Trend.pdf> (02.11.2007).
- Erdikler, Şaban. 2003. [http://ww.turmob.org.tr/turmob/basin/22-01-2003\(4\).html](http://ww.turmob.org.tr/turmob/basin/22-01-2003(4).html) (22.02.2008).
- İbiş, Cemal. **Uluslararası Denetim Standartları**, http://www.adana.smmmo.org.tr/teblig_sirkuler/cemalibis.ppt (24.10.2008).

- Kaya, Bertan. **İç Denetim Nedir?**. 16.02.2008.
http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=11&Itemid=25 (27.08.2008).
- Kaya, Bertan. **Societe Generale Olayına İlişkin Değerlendirme**. 24.02.2008.
http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=25 (13.09.2008).
- Kaya, H.Abdullah. **İç Denetim**.
<http://www.tkgm.gov.tr/turkce/dosyalar/diger%5Cicerikdetaydh224.pdf>
(21.08.2007).
- Keleş, Hayrullah. **Kamuda Risk Esaslı Denetim**.
<http://www.tkgm.gov.tr/turkce/dosyalar/Hayrullah%20Keleş.doc> (26.06.2007).
- Kenger, Erdal. **Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu**. Şubat 2001.
http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/denetim.htm#d1a (09.02.2008).
- Kishalı, Yunus ve Davut Pehlivanlı. **Denetimde İstatistiki Olmayan Örneklem**.
<http://www.riskvedenetim.com/Denetimdestatistikiolayanornekleme.pdf>
(21.06.2008), ss.1-9.
- Kumaz, Niyazi. **Denetim Yedinci Bölüm : Güncel Denetim Yaklaşımları**.
<http://www.niyazikurnaz.net> (28.09.2007).
- Mcnamee, David ve Georges Selim. “Changing Paradigm”, **Mc2 Management Consulting**. 1998. <http://www.mc2consulting.com/riskart8.htm> (26.01.2006).
- Midyat, C.Sabri. **Teftiş, Geleneksel Denetimden İç Denetime I**. 09.04.2007.
http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=40 (21.09.2007).
- Midyat, C.Sabri. **Teftiş, Geleneksel Denetimden İç Denetime II**. 21.05.2007.
http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=43 (21.09.2007).
- Öncü, Semra ve Berna Taner ve Fehmi Karasioğlu. **Bağımsız Denetçilerin Yetki ve Sorumlulukları**, 3.Muhasebe Denetimi Sempozyumu. 30 Nisan-4 Mayıs 1997.
<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/03.SEMPOZYUM/2GUN1OTURUM/03-Bagimsizdenetclerinyetkivesorumluluklari.doc> (02.05.2008).
- Richards, David A. **The Audit Committee and Internal Audit : Teaming to Focus on the Future**. 15.10.2003. <http://www.theiia.org/iaa/index.cfm> (13.09.2006).
- Şen, Ümit Yalçın. **BDDK Bilgi Sistemleri Denetimi**. Nisan 2007.
<http://www.umitsen.com/BDDK.pdf> (21.02.2008).
- T.C.Adalet Bakanlığı İç Denetim Birim Başkanlığı,
<http://www.icdenetim.adalet.gov.tr/tarihce.html> (14.11.2008)

- Toraman, Saliha. <http://www.yenimakale.com/ekonomi/158-turk-bankacilik-sektoru.html> (11.07.2008).
- Uyar, Süleyman. **Risk Odaklı Denetim**. 28.11.2007. <http://ickonder.org/risk-odakli-denetim.html> (22.06.2008).
- Uzun, Fuat. **İç Denetim ve Fransa Uygulaması**. Eylül 2007. s.4. http://www.kidder.org.tr/php/dosyalar/makaleler/fuzun_makale (02.05.2008).
- Zeytinoğlu, Güneş. <http://home.anadolu.edu.tr/~guneszeytinoglu/ppt/orgutleme.ppt> (23.10.2008)
- <http://www.mevzuatlar.com/sy/Kitap/DEN-2.htm> (09.10.2007).
- <http://icdenetim.org/forum/index.php?topic=3.0> (25.07.2007).

Bildiriler

- Fisher, David. “Role of Audit Committees in Risk Management”, **7. Muhasebe Denetim Sempozyumu**. Antalya, 21 Nisan 2005.
- Güner, M.F. “Aile İşletmelerinde İç Denetim, İç Denetimin Faydaları, Bir İç Denetim Sistemi Oluşturmanın Yolları”, **I.Aile İşletmeleri Kongresi**. İstanbul, Nisan 2004.
- Özbek, Çetin. “İç Denetimde Yeni Uygulamalar”, **7. Türkiye İç Denetim Sempozyumu**. İstanbul, 29-30 Mayıs 2003.
- Özer, Hüseyin. “Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Risk Denetimi”, **Euro 2000 Avrupa İç Denetim Konferansı IV.Türkiye İç Denetim Kongresi**. İstanbul : Türkiye İç Denetim Enstitüsü. 11-12 Mayıs 2000.
- Varlı, Ahmet Türkay. “Bankacılıkta Bilgi Sistemleri Yönetimi ve Denetimi / Mevzuat Çerçevesinde BDDK Perspektifi”, **XI. Türkiye İç Denetim Kongresi**, İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü, 9 Kasım 2007.
- Hergüner Bilgen Özeke, “Kurumsal Yönetim Bağlamında Yönetim Kurulu Üyelerinin Sorumluluklarının Hukuksal Çerçevesinin İrdelenmesi”, **Kurumsal Yönetim Derneği Semineri**, İstanbul, 8 Haziran 2004.

Broşür

Deloitte Touché. “Audit Committee Survey Results and Best Practices”.
1.Baskı[Broşür]. Ocak 2001.

Deloitte Türkiye. “Denetim Komitesi : Rol ve Sorumluluklar”. Kurumsal Yönetim
Serisi No:1[Broşür]. Kasım 2007.

Günceler, Bülent. “Değişen Bankacılık Sisteminde Teftiş Kurulunun Yeni İmajı”,
Türkiye Bankalar Birliği Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları
[Broşür]. İstanbul, 2-3 Aralık 2004.

T.C. Ziraat Bankası Teftiş Kurulu Başkanlığı. “Teftiş İzahnamesi” [Broşür]. 1991.

Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Yönetmeliği, Yönetmelik Numarası ICDY-
YÖN-001, Revizyon : 1.0, Yürürlük Tarihi : 22.01.2007.

Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi, Denetim Alanları İtibariyle Kontrol Noktaları
Tabloları.

Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Uygulama Usulleri Ve Politikalar, Politika Numarası
ICDE- UPO – 001, Revizyon 1.0, Yürürlük Tarihi 22.01.2007.

Turkish Bank A.Ş. İç Denetim Birimi Denetim Prosedürü, Raporlama Faaliyetleri
İş Akışı.

Yayınlanmamış Tezler

Güler, Ercüment. “Bağımsız Dış Denetim Süreci Kurumsal-Sosyal Sorumluluk İlişkisi
Bankacılık Sektörü Uygulaması”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Marmara
Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2006.

Güven, Vedat. “Bankacılıkta Risk Yönetimi Ve Türk Bankacılık Sistemindeki
Uygulamalar”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** T.C. Marmara Üniversitesi
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, 2003.

Kaymak, Can. “Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe
Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans
Tezi.** T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Sezal, Levent. “Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde
Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi.**
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Standartlar

2010-2. **Uluslararası İç Denetim Standartları**. The IIA Research Fundation. Florida, 2008.

Mevzuat

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 24.Madde (Tarih : 01.11.2005 / Sayı : 25983).

Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik (Tarih : 01.11.2006 / Sayı : 26333).

Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmelik (Tarih : 16.05.2006 / Sayı : 26170).

Sarbanes Oxley Act of 2002, Public Law 107-204, July 30, 2002.

Treasury Board of Canada Secretariat, Risk-Based Audit Framework Guide (RBAF Guide), 2003.